

Bij den UITGEVER dezes zijn mede gedrukt en alom te bekomen:

HET LEVEN

VAN

BENVENUTO CELLINI,

FLORENTIJNSCHEN GOUDSMID EN BEELDHOUWER,

door hemzelven beschreven.

Uit het Italiaansch vertaald, en met eenige aanteekeningen voorzien,

DOOR

P. VAN LIMBURG BROUWER,

2 dln. met portret en vignetten ƒ7,20.

SCHETSEN EN TAFEREELEN

UIT

CHINA,

DOOR

J. F. DAVIS.

2 dln. met vignet en kaart ƒ5,00.

Dit voor de kennis van China hoogst belangrijk werk bevat, behalve het verhaal eener reize door een groot gedeelte van dat uitgestrekte rijk, tevens de geschiedenis van den onlangs geëindigden oorlog met Engeland, van het begin der oneenigheden af tot op den vrede van Nanking.

VERHAAL EENER REIZE

IN RUSLAND,

gedaan in het jaar 1835,

DOOR

J. ACKERSDIJK,

Professor aan de Hoogeschool te Utrecht.

2 dln. met plaat ƒ7,20.

NEWTON FORSTER
OF DE KOOPVAARDIJ,
Naar het Engelsch van
Kapt. MARRYAT,
2 dln. m. vignet ƒ 6,00.

Rec. zou bij de beoordeeling van dit werk kunnen volstaan met te zeggen, dat NEWTON FORSTER eene eervolle plaats naast Eerlijk en Simpel mag bekleeden. Wij vinden hier dezelfde losse en gemakkelijke geestigheid, juiste karakterteekening, hetzelfde gezond verstand, dezelfde onderhoudendheid, die wij in zijne beste stukken opmerken. Maar hij kan zich niet weerhouden, om het publiek opmerkzaam te maken op eene bijzonderheid, die dezen roman kenmerkt, namelijk dat hij vooral ook het leven op de koopvaardijschepen beschrijft. In ons land en in eenen tijd, waarin dagelijks nieuwe reizigers naar onze Kolonien vertrekken, en schier iedere familie betrekkingen heeft, die de zeereis doen, gedaan hebben of doen zullen, moeten de tooneelen van dit koopvaarders zeeleven inzonderheid de aandacht boeijen. Men zal dan het boek, ook uit dat oogpunt gelezen, niet onvoldaan ter zijde leggen, en zeker den koopvaarder met onafgebroken genoegen op zijne togten volgen. Letteroefeningen 1841 No. 2.

STUURMAN FLINK
OF DE SCHIPBREUK VAN DE VREDE,
EEN VERHAAL VOOR DE JEUGD.
Naar het Engelsch van
Kapt. MARRYAT.
2 dln. m. platen ƒ 3,60.

SCHETSEN EN TAFEREELEN
UIT
ZUID-AFRIKA,
DOOR
T. PRINGLE,
Uit het Engelsch,
met plaat, à ƒ 2,40 in plaats van ƒ 4,80.

---

o Laav

DE UKRAINE

EN

KLEIN-RUSLAND.

UIT HET HOOGDUITSCH

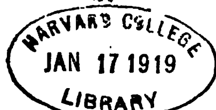
VAN

G. J. KOHL.

Quod, inquis, erit pretium operis?
Quo nullum majus est: nosse hominem.

TE GRONINGEN, BIJ
W. VAN BOEKEREN.
1844.

BERIGT OMTRENT DE TITELPLAAT.

Op de titelplaat zijn onderscheiden Klein-Russische tooneelen voorgesteld. Boven aan de Klein-Russische militie (de kozakken). Daaronder, ter linkerzijde een om zijn doedelzak ronddansende Klein-Russische herder; ter regterzijde een meisje van de Donsche Kozakken. Lager, aan den linkerkant een troep Klein-Russen van den Dnieper; aan den regter eene groep Tartaren, zoo als men ze meermalen op de Klein-Russische markten aantreft. Geheel onder aan een Klein-Russisch landschap, de steile, kale steppenoever eener rivier; in den voorgrond eene ossenkaravane en Klein-Russen die in het veld aan het dorschen zijn.

DE
UKRAINE
KLEIN-
RUSLAND.

Het
geboden,
zoowel als
zen in d
Bremer v
Nederlands
wanneer
bekend
beschrijvi
het tweed
Polen ui
voegelijk
verschen
2. scan
dat di
volge t
publiek
schrijve
pretium
waari
grootst
boek
kenne

VOORBERIGT.

Het boek, dat hier aan het publiek wordt aangeboden, maakt een deel uit van de, in Duitschland zoowel als elders, bijzonder gunstig opgenomen reizen in de Oostelijke landen van Europa van den Bremer reiziger J. G. KOHL. *De uitgever geloofde het Nederlandsch publiek geene ondienst te zullen doen, wanneer hij hetzelve met eenig werk van dien schrijver bekend maakte. Hij verkoos daartoe bij voorkeur de beschrijving van Klein-Rusland en de Ukraine, welke het tweede deel der* Reisen im inneren von Russland und Polen *uitmaakt, omdat hij meende, dat deze zich gevoegelijk aan het bij hem in het jaar* 1840 *in het licht verschenen* Verhaal eener Reize naar Rusland *van den Hoogl.* J. ACKERSDIJK *zoude aansluiten, terwijl hij tevens hoopt, dat dit werk niet onwaardig zal schijnen hierop ten vervolge te strekken en met even veel goedkeuring door het publiek ontvangen zal worden. Het motto door den schrijver voor zijn werk geplaatst. „Quod, inquis, erit pretium operis? quo nullum majus est: nosse hominem; „waarin, zegt gij, bestaat de waarde van uw werk; in het grootste dat er wezen kan: menschenkennis": zal door het boek zelf niet wedersproken worden. En is het leeren kennen van den mensch altijd een genoegen voor hem,*

die niets wat den mensch betreft zijner aandacht onwaardig rekent, zeker zal dan de beschrijving van een bij ons meest al zoo onbekend land en volk, als hier geschilderd wordt, eene dubbele maat van dit genoegen verschaffen. Dat het slechts niet te veel bij de overbrenging verloren hebbe, en de eigenaardige, soms zeer gemeenzame en zelfs nalatige, dan weder eens naar fraaije woorden zoekende, maar altijd aantrekkelijke stijl van KOHL *niet te zeer verbleekt zij, is de wensch van*

DEN VERTALER.

Gron. Dec. 1843.

DE UKRAINE

EN

KLEIN-RUSLAND.

EERSTE AFDEELING.

I. REIS VAN MOSKOU NAAR TOELA.

Afreis. — Zuidrussische postwagens. — De tarataiken. — Podolsk. — Reizen der Russen. — Nachttooneel. — Serpoechow. — Inrigting en toestand der wegen. — Obozen. — Oordeel der boeren over hunne heeren.

IJverig zoekt Rusland zich te beschaven, en tracht van alle zijden talenten tot zich te trekken, die zich aan dit werk toewijden. Zelden zal men dus met een Russischen postwagen reizen, waarin zich niet een of meer onderwijzers, gouverneurs of gouvernantes bevinden. Het was dus ook volstrekt geen wonder, dat genoegzaam het geheele personeel, dat zich in het bureau van den postwagen naar Charkow, tegen over het Kreml te Moskou, verzameld had, een onderwijzend was; namelijk buiten mij zelven eene freule uit het land der Zwaardridders, de dochter van een verarmden generaal, die in een Ukrainisch gezin gouvernante zou worden, een Moskouër, die naar het zuiden reisde, om in een instituut van opvoeding en onderwijs in de Ukraine,

professor in de Russische welsprekendheid te worden, en een Franschman, wiens bestemming het instituut van adelijke jonge dames te Pultawa was.

Het vervoer van personen van Moskou naar het zuiden van Rusland is in de laatste tijden zeer veel gemakkelijker geworden, ten gevolge eener onderneming van een koopman uit Toela, die eenige wagens heeft doen maken, en met boeren en voerlieden in de dorpen, langs de wegen naar het zuiden, overeenkomsten gesloten heeft, om altijd een zeker aantal paarden voor zijne wagens gereed te hebben. Van tijd tot tijd, wanneer zich genoeg passagiers aangegeven hebben om een wagen vol te maken, wordt er een dag bepaald, waarop allen verklaren gereed te zullen zijn, en, wanneer er dan niets in den weg komt, zet zich op den bepaalden tijd een wagen in beweging, om naar Charkow, Kaloega, Toela, of eene andere stad in het zuiden te stevenen. Hoe onvolkomen deze geheele inrigting nog zijn mag, zoo is zij evenwel voor den reizende, die geen geld genoeg heeft, om met zijn eigen rijtuig te reizen, en geen lust, om zijn ligchaam aan de Russische extraposten over te leveren, zeer aangenaam. Zonder twijfel zal deze zaak ook langzamerhand beter ingerigt worden, daar de naar de Zwarte Zee voerende wegen dagelijks beter worden. Eigenlijk zijn er tegenwoordig reeds genoeg passagiers naar die streken voor handen; het komt er slechts op aan, om de menschen van de gewone middelen van vervoer af te wennen, en hen in de postwagens te lokken, en dit kan slechts met der tijd geschieden. Men heeft het beste middel daartoe aangegrepen, door namelijk de prijzen der plaatsen in deze wagens zoo goedkoop mogelijk te bepalen; en men laat den passagier voor 700 wersten (130 uur) niet meer dan 80 roebels bankgeld (*f* 36) betalen. Reeds in het volgende jaar zal deze in-

rigting eene verbetering en uitbreiding erlangen; daar een ander koopman, waarschijnlijk een nog speculativer kop, de zaken van den tegenwoordigen ondernemer zal overnemen, en niet alleen de middelen van vervoer verbeteren, maar dit vervoer zelf ook tot den Kaukasus, de Zee van Azof, en de monden van den Donau zal uitbreiden, daar tot nog toe Charkow het uiterste zuidelijke punt is.

Onze reiswagen was een zoogenaamde Siberische tarataika. Zulk eene vervoermachine wordt op de navolgende wijze vervaardigd. Vier dunne boomstammen, gewoonlijk jonge berkenboomen, worden met hunne uiteinden in de assen der raderen ingelaten; zij zijn zeer lang, en de voorste raderen staan dus zeer ver van de achterste af. Op deze dunne boomen, die nu de plaats van veren en riemen vervullen, wordt de bak des wagens onmiddelijk bevestigd, en wel gewoonlijk alleen er op geschroefd. Daar zij echter met hun vieren niet half zoo zwaar zijn als de vier stalen veren van andere wagens, zoo zijn de tarataiken zeer ligte rijtuigen. Door hare lengte vallen zij daarbij niet ligt om, en kunnen buitendien, wanneer er iets aan breekt, in Rusland overal zonder veel moeite hersteld worden, terwijl men in de steppen zeer dikwijls te vergeefs naar een heelmeester voor eene gebroken veer zou zoeken. Eigenlijk hooren zij, zoo als men zegt, in het Oeralgebergte te huis; maar wegens het groote gemak worden zij overal nagevolgd, en zijn thans door geheel Rusland verspreid. Vele voorname lieden reizen zelfs bij voorkeur met tarataiken. Wanneer echter veel menschen eene soort van ingenomenheid met deze wagens voorgeven, en ze zelfs boven op veren hangende wagens verkiezen, scheen het ons, op onzen meer dan honderd uren langen weg, toe, dat een groot aantal harde stooten tegen deze zienswijze protesteerde. De stooten op en neer zijn wel vrij wat verminderd, maar de

bewegingen regts en links, in welke rigtingen de boomen niet medegeven, volstrekt niet.

Zoodanig eene taratáika was het dus, waarin de kaas, het gebraad, de koek, het brood, de boter, alle gebraden kuikens en eenden onzer Lijflandsche dame, alle porter- en wijnflesschen van onzen professor, en alle China's appelen, citroenen en andere vruchten van mij en den Franschman ingepakt, en alle koffers, dozen en kussens der dame in orde geschikt werden. Ik verzocht om naast onze schoone reisgenoot op haar koffer te mogen zitten, dien wij, om ruimte te winnen, in de plaats der weggenomen wagenbank gezet hadden. De professor zette zich met den Franschman in het voorste gedeelte van den wagen, en nam afscheid van zijne moeder en zuster: de neven en tantes van het meisje bevalen hun nichtje aan mij, en ik mij zelven aan onzen Lieven Heer aan, daar ik buiten dien op deze plek der aarde geen mensch had, om hem tot afscheid de hand te drukken. En zoo gingen wij dan eindelijk naar de velden van Zuid-Rusland onder zeil.

De weg naar de Serpoekowsche poort te Moskou loopt door de voormalige voorstad der Strelitzen, die even als het verblijf der Romeinsche praetorianen buiten de stad lag. Thans is hier natuurlijk het laatste spoor van hen verdwenen, en door middel van den bijl des scherpregters van Peter den Grooten en de branden, die hier op verschillende tijden gewoed hebben, daartoe geraakt, leeft hier thans een vreedzaam menschenras in vriendelijke woningen een stil en rustig leven. Buiten de poorten van dit deel der stad liggen de dorpen Semenowsky en Preobrasjensky, waar Peter zijne soldaten volgens de nieuwere Europische wijze oefende, en waarvan de beide oudste garderegimenten van den Russischen keizer hun naam ontvangen hebben.

De eerste wisselplaats achter Moskou op den weg naar Serpoechow heet Podolsk. Het landschap is tot daar toe bijzonder bevallig, goed bebouwd, met vele dorpen bezet, boomrijk en niet geheel en al vlak. Zoo is de geheele omtrek van Moskou, en het landschap blijft meer of minder zoo bevallig, tot in het gouvernement Kursk. De drukte langs den weg was aanzienlijk. Tallooze wagens waren uit alle oorden des rijks naar Moskou, de hoofd-, fabriek- en handelstad van het binnenste van Rusland, op weg. Rijtuigen met zes paarden bespannen, waarin de Russische grooten nu in het begin van Mei Moskou verlieten, en naar hunne landgoederen snelden, vlogen ons ieder oogenblik voorbij, en waren meestal van eene rij kalessen, britsjka's en andere wagens, waarin hun talrijke bedienden zaten, gevolgd. Over het algemeen komt men op een Russischen weg veel meer elegante rijtuigen tegen, dan een vreemdeling verwachten zou. Er schijnt in de Russen nog eene zekere nomadische onrust te steken, die hen steeds van de eene plaats naar de andere drijft, en hun nergens rust laat. Althans hebben zij geheel ander bloed in hunne aderen, dan de Duitschers, die zich maar moeijelijk van de eene plaats naar de andere begeven. Er is toch geen land, waarin de inwoners zelven meer rondreizen, en men zou denken, dat men er nergens minder reden voor had. Eene reis van Petersburg naar de Zwarte Zee, om daar gedurende een veertien dagen de zeebaden te gebruiken, en eens versche lucht te scheppen, wordt zonder veel omslag bepaald en ondernomen. Eens even van Moskou naar Siberië te reizen, om daar een paar landgoederen te bezien, is niets vreemds. Vele rijke familiën hebben drie of vier woonplaatsen, tusschen welke zij in den loop van een jaar gedurig afwisselen: in de winter wonen zij in Petersburg of Moskou, in den zomer in een

provincie van Tartarije of Polen, en in den herfst in de bergen van den Oeral, of ergens anders.

Onder hen die te voet hun pelgrimstogt deden, waren velen smerige, arme, afgematte wandelaars, die uit verwijderde oorden kwamen. Deze kunnen zich echter in de stad, binnen korten tijd, zeer ligt of in helder en zindelijk gekleede koffijhuisknechten, of in knappe handels- en winkelbedienden, of in oppassende en welgedane arbeiders en handwerkslieden veranderen. Er komen jaarlijks, zoowel in Peterburg als in Moskou, eene menigte zulke menschen aan, die op goed geluk arm en onbekend daarheen trekken, niet weten, waarvan zij daar leven zullen, maar tot alle verrigtingen aanleg en genegenheid hebben, en dus in de groote loterij des levens in zulk eene hoofdstad altijd een lot trekken, dat hun op de eene of andere wijze bezigheid en levensonderhoud verschaft. Er waren ook vrome bedevaartgangers onder, die uit de Ukraine of van de Zwarte Zee naar het beroemde Sergiewsche klooster bij Moskou op weg waren. Tegen den avond zagen wij overal langs den weg vuren branden, waar de voetgangers zich om te overnachten rondom legerden. Hun graauw trekvee met zijne lange hoornen weidde in het rond, de wagens stonden om het vuur, en aan de disselboomen hadden de moeders hare kinderen in houten bakken opgehangen, en wiegden ze heen en weder.

De tweede station van Moskou af is Opasna. Het was reeds diep in den nacht, toen wij daar aankwamen; het weder was schoon, het dorp in rust. Terwijl de paarden gewisseld werden, wandelde ik langs de straat, en kwam bij eene pomp. Een oogenblik later knarste eene deur, en er kwam een boer met twee paarden uit, die hij, daar hij vroeg in den morgen verder wilde reizen, te drinken gaf. Hij goot echter het water in een trog, waarin een groot gat

was, waaruit al het water weg liep, en de arme dieren bleven dorstig. Toen ik zijne aandacht hierop vestigde, wist hij zich dadelijk te redden, want hij had spoedig een stuk hout gevonden, dat hij even gaauw fatsoeneerde, en waarmede hij zijn trog lapte. Even als deze trog zijn vele dingen in Rusland in zeer gebrekkigen toestand, vol gaten en bouwvallig. Zij worden gelapt, en duren dan weder zoo lang, tot dat er op nieuw aan gelapt moet worden. Het ligt in den Russischen volksaard zich spoedig te redden, vlug iets in te rigten, maar niets van den grond af te verbeteren, zich met het slechtste te vreden te stellen, en diensvolgens niets te bezitten, dat regt goed en deugdelijk is.

Terwijl wij nog met het lappen van den trog bezig waren, naderde er van de andere zijde een nieuw geluid; langzame, loome schreden, van een diep hartbrekend zuchten en kermen vergezeld. Ik geloofde bijna, dat het een stervende was, die zijn laatsten adem hier bij de bron wilde uitblazen, en vroeg hem, toen hij uit het duister naderbij kwam, wat hem scheelde, en of hij ziek was. »O neen, mijnheer," zeide hij, »ik ben niet ziek, ik heb gister te veel gedronken. Bezopen ben ik, mijnheer, bezopen ben ik geweest, en ik ben het nog," en hiermede liet hij zich de rest van het water geven, dat de paarden in den emmer gelaten hadden. Terwijl hij dronk, berispte ik hem, dat hij zoo onmatig had kunnen zijn. »Ja, ja," zeide hij hierop, »ik had met roeden moeten geslagen zijn. Met roeden, mijnheer, dat zou goed voor mij geweest zijn. Dan zou mij de borst en de gansche maag zoo zeer niet doen, al had ik dan ook wat pijn aan mijn rug. O! O!" en terwijl hij zuchtend en kermend weder heen kroop, herhaalde hij nog eens: „O, ja, met roeden hadden zij mij moeten slaan."

De Russische boer is sedert lange jaren een kind, dat met de plak geregeerd wordt. Hij voelt dit en verlangt zelf naar de hem weldadige roede. Daarom kussen ook in sommige streken van Rusland de boeren, na het ontvangen van hunne straf, de hand van hun tuchtmeester en bedanken hem.

Den volgenden morgen verhaalde ik aan mijne Lijflandsche schoone, bij het ontbijt te Serpoechow, wat ik, terwijl zij zoo rustig in haar wagenhoekje sliep, van het nachtleven in een Russisch dorp gezien had. Serpoechow is een uitgestrekt stadje, met vele kerken. Het is vrij oud, dat is te zeggen voor Rusland, waar zoo weinig antieks is, en het heeft steeds nog al eene rol in de geschiedenis gespeeld, en wel geheel dezelfde als Kalomna, ofschoon dit van veel meer beteekenis was. Beide deze plaatsen liggen namelijk ten zuiden van Moskou aan de Oka, Serpoechow een weinig meer westelijk, Kalomna ten oosten, en alles wat zich als vriend of als vijand uit het zuiden naar Moskou bewoog en nog beweegt, trok en trekt over deze beide plaatsen, ze voedend of verwoestend, heen. De Oka stroomt in de rigting van het westen naar het oosten er langs heen, en doorsnijdt alle wegen, die uit het zuiden komen, waardoor zij, tegen de vandaar aanrukkende Tartarenhorden, zeer goed als linie van verdediging kon gebruikt worden. Aan de Oka plagten zich dan ook steeds de Russische legers te vereenigen, en de Tartaren af te wachten, wanneer de kozakken uit de steppen de tijding aangebragt hadden, dat hunne horden zich in beweging zetten, en het hoofdkwartier der Russen werd dan gewoonlijk of in Serpoechow of in Kalomna gevestigd. In deze door de Oka besproeide streken, vielen de meeste veldslagen der Moskovieten tegen de Tartaren uit de Krim voor, en tot in de laatste tijden toe vermengden beide hier honderdmaal hun

vergoten bloed. Thans kunnen de wevers en schaapscheerders van Serpoechow, en de slagters van Kalomna (want het meeste vee uit de zuidelijke steppen gaat naar deze twee plaatsen, om voor Moskou geschoren, geslagt en gezouten te worden) hun handwerk aan de geduldige dieren in vrede en rust uitoefenen, zonder dat zij bang voor de Tartaren behoeven te zijn, die vroeger hen zelve maar al te dikwijls schoren en slagtten.

De stad ligt drie of vier wersten van de Oka, of liever vau hare zomerbedding, verwijderd, want in den winter, wanneer bij hoog water de rivier alles overstroomt, ligt zij er vlak aan. De linker oever der rivier ligt ten minste 70 tot 80 voet boven de vlakte verheven, die in den zomer tusschen de stad en de rivier droog blijft, maar in den winter en het voorjaar tot aan de stad toe onder water staat.

Men wees ons hier aan eene kerk in de stad eene fresco-schilderij, welke den dood van Maria voorstelde. Men had ons reeds vooruit daarnaar nieuwsgierig gemaakt, en ons gezegd, dat deze schilderij zeer beroemd was, en, dat vooral de uitdrukking van het gelaat der stervende Maria zoo wonderbaar schoon was, dat de schilderij zonder twijfel met de beroemdste Europische kon wedijveren, niettegenstaande zij slechts door een armen, eenvoudigen Russischen monnik vervaardigd was. Toen wij uit den wagen geklommen waren, en het stuk bezagen, kwam de geheele boel op eene zeer dagelijksche knoeijerij neder, en onderscheidde het zich nergens door van duizend andere volkomen niets waardige kladschilderingen aan de muren van Russische kerken. Het is vreemd, maar stellig waar, dat de Russische geleerden en kunstenaars sedert eenigen tijd een zeer hoogen toon aangenomen hebben. Het is de mode geworden, om, wanneer iets Russisch ook maar iets meer is dan alledaagsch, dadelijk wonder te roepen. Verblijd met hunne naauwlijks ontloken beschaving, be-

ginnen zij reeds eene groote zelfgenoegzaamheid te verkrijgen, en verzonken in bewondering van zich zelve, willen zij hunne meesters reeds ontloopen, ja zelfs ze nu en dan wel verachten. Inderdaad klinkt het een weinig zonderling, maar het is niet te min waar, dat men in Rusland tegenwoordig niet zelden hoort beweren, dat dit land ten aanzien van beschaving eigenlijk tegenwoordig aan het hoofd der Europische volkeren staat, en misschien het toppunt van beschaving reeds bereikt heeft. Wanneer men zich hiertegen zachtjes eenige aanmerkingen veroorlooft, dan nemen zij wel hun gevoelen terug: maar wanneer zij onder elkander zijn, alwaar zij zich zelve zulke tegenwerpingen niet maken, dan ontvlamt hunne vaderlandsche verbeeldingskracht in die mate, dat die bewering onomstootelijk vast staat. De Russen zijn thans zonder twijfel in die periode hunner beschaving, waarin zich de jonge student in het tweede deel van Göthe's Faust bevindt, die met zulk eene klassische aanmatiging zijn meester de metten leest.

Aan de overzijde der Oka, was het gewoel op den weg nog overal zeer aanmerkelijk, hetgeen eigenlijk tot Charkow toe zoo bleef aanhouden. Deze weg is een der levendigste van geheel Rusland. Bij Charkow splitst hij zich in drie takken, waarvan de een naar de Krim, de andere naar den uitersten hoek der Zee van Azof, naar Tanganrok, en de derde naar het noordelijkste punt der Zwarte Zee, naar Odessa loopt. Alles wat van den Kaukasus, de Krim, de Zwarte Zee of Turkije naar Rusland stroomt, en naar het noorden wil, komt dus op dezen weg te zamen. Hij is daarom ook van eene ontzaggelijke breedte, die tot aan Charkow, tot 200 tred bedraagt. Deze breedte is des te noodiger, daar hij gedeeltelijk, door de groote uit het zuiden komende kudden van allerlei vee, als weide gebruikt wordt, en tevens al de menigvuldige wagentreinen en obozen,

(karavanen), die er er op heen en weêr trekken, uit gebrek aan herbergen, hunne nachtlegers midden op den weg moeten opslaan. Voor het overige verkeert de weg nog geheel en al in denzelfden ongekunstelden natuurstaat, als ten tijde der Tartaren, en vooreerst zal hij daarin nog wel blijven: want er kan nog menig tiental jaren voorbijgaan, voordat zich hier het gemis aan een kunstweg genoegzaam zal doen voelen, om tot den aanleg daarvan over te gaan. Het voornaamste trekdier op dezen weg is de os, en die vindt een met gras begroeiden aarden weg zekerlijk veel aangenamer, dan een harden straatweg, en de Russische paarden bekommeren zich weinig over den oppervlakkigen toestand der wegen. Zij zijn gewoon door dik en dun te loopen, of liever te galopperen. Deze snelheid, waarmede, zelfs bij den slechtsten weg, de Russische voerlieden en paarden vooruitkomen, en verder de voortreflijke sneeuwbaan, welke de natuur gedurende zes maanden van zelve inrigt, en waarlangs in het algemeen de meeste vervoeren plaats hebben, behooren tot de voornaamste hinderpalen, die in Rusland het verbeteren der wegen in den weg staan. Tevens moet men in het Zuiden het volslagen gemis aan bouwstof daar nog bij in aanmerking nemen.

Op den weg naar Toela aan de overzijde der Oka hoorden wij nog een ander ketengerammel, dan dat van onze raderen en wagenkettingen. Er trok een transport naar Siberië bestemde kolonisten voorbij. »O e s j e n a k a s a n n i j e," zeide onze voerman, »zij zijn reeds gestraft," d. i. zij waren het vagevuur van den knoet reeds doorgegaan. Het was een transport uit het land der Kozakken en Tartaren, dat naar Moskou ging, om zich daar met andere transporten te vereenigen, en naar Tobolsk gevoerd te worden, waar zich alle Russische misdadigers uit Europa verzamelen, om van daar weder naar hunne onderscheiden plaatsen van bestemming ver-

deeld te worden. Gelukkig wanneer zij maar eerst in Tobolsk zijn; want doorgaans valt Europa deze rampzaligen veel harder dan Azië, en wanneer zij maar eerst de zweepslagen van Europa doorgestaan, en zijne ketenen afgeschud hebben, bekomt hun daarna de grond van Azië geheel niet slecht, en zoo zij zelve daar ook al niet geheel gelukkig worden, zoo worden het toch hunne kinderen. Want deze Siberische kinderen behooren tot het gezondste, sterkste, en frischste wat in de natuur bestaat.

Voor Toela kwamen wij verscheiden obozen tegen, die, om aan de Moskouërs gelegenheid tot aangename droomen te geven met groote hoeveelheden beddeveren, dit ligte kleed van het kakelend hoendervolk, beladen waren. Onder zulk eene Russische oboze, zoo als zij zich in den zomer voordoet, moet men zich den volgenden optogt voorstellen. Het is eene rij van 20 tot 30 pawosken, ieder met één paard bespannen. De pawosken zijn eigenaardige, kleine, korte wagens, hoog op de raderen, wier bak van voren in de hoogte staat, en wel op een blok, dat hoog op de vooras is aangebragt, terwijl het achterste gedeelte diep naar beneden hangt. Van voren is de bak breed en ondiep, van achter smal en diep. De goederen zijn dus in eene naar voren breed en vlak, naar achter smal en hoog, uitloopende massa opgepakt. Voor de goederen blijft eene kleine ruimte open, waarin de voerman zich bekrompen nederzet. Achteraan is even zulk eene ruimte met hooi gevuld, waaruit het volgende paard somtijds eens snoept. De paarden zijn altijd zeer kort gespannen. Gewoonlijk is ieder met eene helder klinkende bel versierd, en op vijf paarden wordt een voerman gerekend: volgens eene nieuwere oekaze echter, moet er in het vervolg bij iedere drie wagens een voerman zijn. Volgens diezelfde oekaze mogen zij ook geen bellen meer

hebben, daar het privilegie dier schellen aan hen alleen, die met postpaarden reizen, is voorbehouden. De goede lieden zullen er zich maar slecht in kunnen schikken, hun geschel te moeten missen, en in het liefelijk Russische lied, Wot jedit troika oedalaja, (Daar rijdt het vrolijke driespan heen) waarin een voerman, langs de Wolga rijdende, aan zijn liefje en zijn dorp gedachtig is, zal in het vervolg de zinspeling op de schel van zijn paard zonder eenige beteekenis zijn. Hoe koud en onverschillig grijpen zulke oekazen dikwijls in datgene in, wat men de poëzij van het leven pleegt te noemen.

In deze geheele streek bij Moskou, Serpoechow, en Toela bekwamen wij, wanneer wij op de poststations naar de eigenaars der nabijgelegene goederen vroegen, altijd de namen, Narisjkin, Dolgoroeki, Galitsin, Sjeremetiëf en Trubetzkoi tot antwoord, welke familiën de eigenlijke kern van den Russischen adel, en zijne oudste stammen uitmaken. Vroegen wij een boer of zijn heer goed was, dan was het altijd: »Slawnoi" (voortreflijk), »maar hij vertrouwt te veel op zijne ambtenaren." Dit is een gewoon antwoord der Russische boeren, die altijd hun onschendbaren heer buiten het spel laten, even als de Engelschen hun onverantwoordelijken koning, en alles hun ambtenaren en ministers op hun brood geven. Met de boeren is het echter ook gewoonlijk wezenlijk het geval, gedeeltelijk, omdat de ambtenaren, die noch de warme belangstelling in het lot der boeren, noch de menschlievende gevoelens hunner heeren bezitten, niet alleen hun heeren maar ook zich zelven willen rijk maken, en gedeeltelijk, omdat het de gewone staatkunde der heeren is, de hardheden, die zij op hun eigen naam, of gewetenshalve, of om de schuld en wraak van hun hoofd op dat van anderen af te leiden, of ook maar welstaanshalve niet begaan willen, door hunne beambten te doen uitvoeren.

II. TOELA.

Toelaasch staal- en ijzerwerk. — Tabakrooken der Russen. — Ligging van Toela. — De verpligtingen van een reiziger. — Brand in Toela. — De Zna. — De dorpen bij Toela.

Wij kwamen hoe langer hoe nader aan Toela, en het verkoopen van Toelasche goederen werd op iedere station menigvuldiger. Men vindt hier in alle posthuizen en herbergen, hier en daar ook reeds op den ganschen weg van Petersburg naar Moskou, eene kast, zoo niet eene geheele kamer, met deze goederen gevuld. In Wasjanoi vonden wij eene groote verzameling van allerlei Toelaasch fabriekwerk. Er was een kleine jongen van tien jaar bij geplaatst, die zijne waren meesterlijk wist aan te prijzen, den prijs van ieder schroefje en pennetje kende, en toch voor al zijne kunde van den herbergier niets dan kleeding en voedsel ontving. Hoezeer ook in de laatste tijden de voortbrengselen der Toelasche ijzersmederijen verbeterd mogen zijn, zoo kan men toch ook thans nog zulk een hoop glinsterend en flikkerend, maar ondeugdzaam Toelaasch werk, niet zonder tegenzin beschouwen. Wanneer men Engelsch staalwerk beschouwt, dan kan men zijne oogen van de in allen opzigte volkomene zaken bijna niet afwenden. Wat daaraan hoekig moet zijn, dat is een hoek, wat glad moet wezen, dat is glad als een spiegel, wat toe en open moet knippen, dat springt los als een pistoolschot, en wat zwijgen moet, dat is stil. De schroeven zitten als vastgegoten, de veren hebben eene eeuwig jeugdige spankracht, de snede gaat door ijzer en staal heen, de kleuren zijn eenvoudig, en de vormen sierlijk. Met het Toelasche werk is het genoegzaam in alle opzigten anders. De vormen zijn

zeer zamengesteld, de kleuren bont; op alle snuiters, messen enz., heeft men zich moeite gegeven, om bonte versieringen, verguldsel en verzilvering, ja zelf kleuren aan te brengen. De theelepeltjes zijn als met louter zilveren bloemen bezaaid, de pistolen met gouden arabesken overladen, ja de strijkijzers en andere zulke groote stukken, met geheele stadsgezigten en landschappen bedekt. Stalen paascheijeren zijn met bonte sterren bestrooid, en overal flikkeren kleuren, spiegeltjes en versierselen, om de oogen te bedriegen. Beziet men echter de dingen een weinig van nabij, dan vindt men, dat de veren lam zijn, dat, hetgeen zwijgen moet, knarst, en dat, wat knippen moet, stom is. Een regthoek is bij ongeluk tot een trapezium geworden, en twee vierhoeken, die in elkander moesten passen, laten groote openingen tusschen hunne zijden. Meermalen vindt men in der daad ongelooflijke gebreken. Zoo heeft b. v. eene suikervaas, waaraan voor dertig roebels arbeidsloon in allerlei sieraden verkwist is, onder hare vier pooten er een, die te kort is, zoodat zij als een mank mensch op zijde hangt. Een snuiter, waarop de schoonste arabesken prijken, sluit zoo slecht, dat de helft van het snuitsel er uit valt. Hoe is het mogelijk, eene schilderij in hare kleinste bijzonderheden uit te werken, terwijl zij in hare grondlijnen en hoofdtrekken geheel misteekend is. Voor het overige maken de Toelaërs niet slechts alles, wat bij andere natiën uit staal vervaardigd wordt, uit hun staal, maar zij gebruiken hun metaal ook nog tot andere dingen, die slechts bij hen uit deze stof vervaardigd worden, b. v. kopjes, mandjes, borden, paascheijers, kralen en vele andere kleinigheden. Ja zij beproeven hunne krachten ook reeds aan allerlei kunststukken. Zoo maken zij b. v. reeds messen met verscheiden lemmers, die fijn als naalden, en slechts een

half duim lang zijn, en schaartjes, als waren zij voor Kleinduimpjes bestemd. Maar het gebeurt zelden, dat er niet iets aan al die fraaije zaken ontbreekt en hapert, namelijk zoo iets, waarom men in een ander land den werkman zijn gansche kunstwerk voor de voeten zou werpen.

De wegen achter Wosjannoi werden door vele terugkeerende tabaksobozen verlevendigd. Zij hadden hun Zuid-Russischen tabak naar de Oostzee provinciën gebragt. Daar hadden zij een gedeelte hunner paarden verkocht, en de daardoor onbruikbaar geworden wagens uit elkander genomen, en op de andere geladen. De Oostzee provinciën trekken op deze wijze vele paarden uit Zuid-Rusland tegelijk met den tabak, die hun uit de Ukraine en Klein-Rusland wordt aangevoerd. Deze Zuid-Russische, inlandsche tabak is natuurlijk slechts voor de lippen van het gemeen bestemd. De fijne tabak, dien de rijke heer SCHUKOW aan de Fontanka in Petersburg vervaardigt, en door het gansche rijk verzendt, wordt uit Amerikaansche bladeren bereid. Buitendien rookt men in Rusland ook nog veel Turkschen tabak. De Russische tabak heeft voor het overige, uit welke bladen zij ook gemaakt mag zijn, altijd eene geele kleur, en is uiterst fijn gekorven, even als bij de Turken, zoo als dan ook niet alleen het bereiden en sausen van den tabak, maar de geheele rooktoestel der Russen, zeer na aan den Turkschen verwant is. Men kent hier de Duitsche weelde van fraaije porseleinen en meerschuimen koppen, van zilver beslag, en diergelijke dingen niet. Ook is de Russische pijp op verre na zoo goed niet ingerigt als de Duitsche, met waterzak, elastiek, en mondstuk. Gewoonlijk bestaat zij uit een eenvoudig bruin, meer dan een el lang roer, met een stuk barnsteen van boven tot mondstuk, en aan het andere

eind met een kleinen, uit roode aarde gebakken, soms met een gouden randje voorzienen kop, zoo als men er in ieder Gostinnoi-Dwor een dozijn voor eenige stuivers koopen kan. Zij wordt zonder waterzak gerookt, waardoor dus echter altijd een klokhuis in de pijp blijft zitten. Het barnsteenen mondstuk is het eenigste, waaraan eenige pracht besteed wordt: doch dikwijls wordt ook dit nog te omslagtig gevonden, en onmiddelijk uit het dikke roer gerookt. In dezen toestand vindt men de pijpen bij het gansche Russische leger, in alle koffijhuizen van Petersburg tot Odessa, en overal verder, waar Russen mogen rooken. Even als deze inrigting der pijpen en de soort van tabak naar die van het Oosten begint over te hellen, zoo ook de manier, om eene pijp aan te bieden, en ze te gebruiken. Een Russisch heer laat zich, even als bij de Turken geschiedt, telkenmale zijne pijp door zijn bediende gestopt en aangestoken brengen. Daarbij is het hem niet voldoende zijn mond, zoo als wij doen, tot een schoorsteen te maken, maar hij slikt den rook van zijne pijp onmiddelijk in, en stoot hem dan van binnen uit zijn longen weder uit. Voor het overige rooken in *Rusland* in *den regel slechts* de hoogere standen; de geringen snuiven veel meer, dan zij rooken.

Terwijl wij zoo het rook- en tabakskapittel der Russische volksbeschrijving doorliepen, naderden wij Toela, en ik nam mijn CLARKE uit mijn zak, en las met mijne schoone reisgenoot de beschrijving, welke deze reiziger van den omtrek en de merkwaardigheden dezer stad geeft. Wij vonden ook alles, wat hij opgeeft, vrij wel bevestigd. De lucht weergalmde overal van de »geruischmakende concerten der landlieden," wij merkten »de talrijke karavanen der Ukraine en van den Don, op, die zich in lange rijen naar de stad bewogen." Wij vonden eindelijk de groote kudden, die hare muren altijd vretende omwandelen, en het geraas

der weverijen en smederijen, dat bestendig uit de poorten in de vlakte weergalmt, gelijk ook het gebengel der vele kerkklokken, dat men nog verder hooren kan. Eindelijk zagen wij de vele torens, koepels en witte gebouwen der stad, zonder evenwel met dien Engelschen reiziger te kunnen instemmen, dat Rusland nergens een aangenamer schouwspel oplevert, dan het gezigt op Toela verschaft. Misschien is het gezigt van den kant van Woronesj, vanwaar CLARKE kwam, verrukkelijker dan dat van de Moskousche zijde; maar zeker is het, dat de ligging van de steden Orel, Koersk, Kaloega, en meer andere, even zoo aangenaam en verrassend, zoo niet nog schilderachtiger, dan die van Toela is.

De reiziger kan den geschiedschrijver in vele opzigten bijstaan, en zijne berigten kunnen meermalen aan genen tot bronnen verstrekken: ja het is zelfs zijn pligt dit te doen. Vooral moet hij de jongste gebeurtenissen, wier oorzaken en sporen hij nog eenigermate kan gaan onderzoeken, en dan zulke dingen en betrekkingen nasporen, van wier ontwikkeling in onze kronijken en dagbladartikels niets voorkomt; en zoodanige bieden er zich duizenden aan. De reiziger kan den staathuishoudkundige voorwerken, wanneer hij den hedendaagschen en nieuwsten toestand der zaken vermeldt. Voor de statistiek vindt hij altijd iets aan te vullen, daar alle betrekkingen aan gedurige veranderingen onderhevig zijn. Maar dit veronderstelt natuurlijk, dat zijn werk zich aan dat zijner voorgangers, die reeds over hetzelfde onderwerp geschreven hebben aansluit, en dat hij zelf met de literatuur van zijn onderwerp bekend is. Ook moet hij aannemen dat zijn lezers daarmede bekend zijn, en dus daar voortgaan, waar zijn voorgangers opgehouden hebben. Indien alle reizigers zoo reisden, dan zou eindelijk de reisliteratuur van alle landen, die thans een chaos van verwarring is, einde-

lijk eens in orde moeten komen. Dan kon en moest ook ieder land, ieder jaar, door een paar bekwame reizigers bezocht worden, die naar den toestand van alle dingen, gebouwen, inrigtingen, zeden, gewoonten, wetten, onderzoek deden, al wat nieuw geboren was, en den graad van zijn bloei aanteekenden, en al wat achteruit ging, en den trap zijns vervals opmerkten. Op deze wijze slechts zou men altijd juist weten, hoe laat de klok in ieder land geslagen had, waarvan wij nu, door het verward door elkander schrijven der reizigers, die oud en nieuw, bekend en lang vergeten, anecdoten, avonturen, wijsbegeerte en staatkunde, algemeene opmerkingen en bijzondere voorvallen door elkander haspelen, slechts eene zeer verwarde voorstelling ontvangen.

In Toela hielden ons vooral de gevolgen der verwoesting dier stad door de beide laatste branden, van den 20sten Junij en den 5den September 1834 bezig. Er brandden toen, volgens hier ontvangen verzekering, (de dagbladen gaven het verlies grooter op, maar wat men op de plaats zelve verneemt zijn ook berigten en stemmen) iedere keer tweeduizend huizen af, waarbij vijftig menschen het leven verloren, en de stad eene waarde van 40 millioenen roebels verloor. De keizer schonk tot opbouw der huizen een millioen. De bedrijvigheid der fabrieken werd zoo verlamd, dat de geweerfabrieken b. v., die in de laatste jaren voor den brand jaarlijks 100,000 geweren afleverden, in de eerste jaren daarna er slechts 50 of 60 duizend konden maken. De door den brand veroorzaakte verwoesting was nog overal in de straten zigtbaar. Ofschoon het meeste ook in de drie laatste jaren weêr herbouwd was geworden, zag men toch overal nog ledige ruimten, en men verzekerde ons, dat een vierde gedeelte der huizen nog niet weer herbouwd was. De wond was voor den levenskracht der

stad te groot, en uit iederen mond klonken ons nog klagten te gemoet.

Het Kreml van Toela is een door hooge muren ingesloten plein, op welks midden zich niets dan eene kerk bevindt. De oude bouwvallige winkels, die buitendien nog binnen deze muren in het rond stonden, werden thans geheel en al verbouwd, en na eenigen tijd, zal zich binnen deze, thans zeker een weinig woeste ruimte, misschien een geregeld en levendig markt-gewoel bewegen.

De Russische steden hebben nimmer het gebrek van naauwe straten te hebben, en Toela heeft dus ook overal ruime pleinen, lange en breede straten, zoodat alle afmeting der huizen, in betrekking tot die der laatste geheel verdwijnt, en men steeds eer aan een met huizen bezetten openbaren weg, dan aan de straten eener stad denkt. De stad wordt door de rivier Zna en de daaraan gelegen weiden, boschjes en velden in twee volkomen afgescheiden helften verdeeld. Mogelijk dat de rivier in den winter haar bed geheel vult, maar thans den 18den Mei stroomde zij reeds zoo langzaam en drabbig, als smachtte zij in eene Julij- of Augustushitte.

Toela is eene stad van meer dan 30,000 inwoners; evenwel biedt zij buitengewoon weinig stof en gelegenheid voor uitspanning, dat is te zeggen voor gezellig verkeer volgens onze wijze van zien, aan; zoo weinig zelfs dat een burger van het kleinste stadje in Duitschland hier van verveling zou omkomen. Ik zou hem niet weten te zeggen, in welk koffijhuis hij hier in Toela zou kunnen gaan, ik zou hem geen wijn- of bierhuis kunnen aanwijzen, waarin hij op zijn gemak zou kunnen tinnegieteren en zijne pijp zou kunnen rooken. Naar welk theetuintje zou hij in Toela wandelen, om zich met kegelen eenige beweging te verschaffen? Waar zou hij dagbladen, maandwerken, waar eene societeit, club of kransje van wat

aard ook vinden? Er ligt zekerlijk aan de andere zijde der stad, buiten de »Malinowaja Worota," (de frambozenpoort), op den weg naar Orel, wel eene zoogenaamde »Gulanie," zoo als zij tegenwoordig in het algemeen bij iedere Russische stad word aangelegd, maar deze is zoo akelig als slechts mogelijk is. Het is een open hoog gelegen land, zonder boom of struik, met eenige schommels en glijbergen van allerlei soort; die echter daar, om de levenden de vermaken, even zoo van goden en menschen verlaten staan, als de kruisen, zuilen en urnen, om de dooden te eeren opgerigt, op het tegenoverliggende kerkhof.

De bouwtrant der dorpen, die in de buurt van Toela, en in het algemeen ten zuiden van Moskou gelegen zijn, wijkt zeer van de boerenwoningen in de Novogórodsche en Twersche districten af. Men ziet reeds, dat de groote dennenwouden van het noorden hier ontbreken, en de mensch dus de handigheid om uit hout te snijden verliest. Terwijl gene niet alleen geheel en al uit hout gemaakt, maar ook met hout gedekt en daarenboven nog met allerlei houten figuren en snijwerk versierd zijn, toonen deze reeds een veel spaarzamer gebruik van deze stof, zijn zij met stroo gedekt, en daarbij eenvoudig zonder eenig sieraad. Voor het overige staan in deze dorpen, even als in gene, de huizen in twee lange rijen digt nevens elkander. Daarbij hebben de menschen de ongelooflijk dwaze gewoonte, om al het stroo der in het geheele dorp even hooge daken aan elkander te vlechten, zoodat eigenlijk het gansche dorp slechts onder twee daken, een aan de regter en een aan de linker zijde van den weg staat. Wanneer er aan het eene eind dezer rijen brand ontstaat, moet de vlam, als een loopend vuur, dadelijk het andere eind bereiken. Het is onbegrijpelijk, dat de heeren der goederen of de staat niet reeds voor lang aan

deze grenzenlooze onverstandigheid een perk gezet heeft. Men kan zich voorstellen, welk eene eentoonigheid en verveling deze beide, oneindig lange, langs den weg loopende stroodaken in de dorpen van Toela veroorzaken. Achter ieder huis bevindt zich een groote vierkante hof, rondom welken een lang, laag, naar den binnenkant open afdak loopt, dat voor de paarden, wagens, sleden enz. bestemd is. Iedere woning gelijkt op een haar naar die van den buurman. In het midden van ieder dorp is een put, die op de volgende manier gebouwd is. Aan een horizontaal liggende as, waarom het touw van den emmer loopt, zit een rad, in welks spaken de meisjes, die water komen putten, grijpen, om den emmer langzaam naar boven te doen komen. Dit is in het algemeen de grondvorm van alle Russische putten, alleen met dit onderscheid, dat het rad, hetwelk in de dorpen slechts een gewoon wagenrad is, in de kloosters en landhuizen der voornamen zich zeer schoon en groot gebouwd vertoont, zoodat er menschen of afgerigte honden in loopen, om het spoedig te doen draaijen.

De menschen die in de Toelasche dorpen wonen, kwamen ons niet zoo groot, sterk en gezond voor, als die in de omstreken van Twer en Novogorod. De mannen hadden zulke schoone baarden niet meer, en wij zagen ook reeds minder blonde en gele haren.

Voor het overige zijn ook deze streken voor iemand, die het geslacht zijner met hem deze aarde betredende medebroeders bemint, vol van genot. Zoo zal ik mij zekerlijk steeds met genoegen de vijf kleine zes- of zevenjarige meisjes herinneren, die ik in een dezer dorpen onder een afdak, waar ik bij haar eene toevlugt voor den regen zocht, bijeen gekropen vond. Zij waren half naakt, en hadden niets aan het lijf dan een hemd, en om den hals een donkerkleurig lint, met koperen kruisjes en andere amuletten versierd. Zij maakten gek-

heid met elkander, en namen mij zoo zonder blooheid als den zesden in haar midden op, dat zij dadelijk over mij lachten, en mij alleraardigst plaagden. Door hare uitgelaten vrolijkheid en hare lieve frische gezigtjes ontnamen zij mij genoegzaam alle droevige denkbeelden over de groote ligchamelijke en zedelijke ellende, waarin naar ons oordeel de Russische boeren nog leven.

III. VAN TOELA NAAR OREL.

De jonge bedevaartgangster. — Liefde tot bloedverwanten bij de Russen. — Toelasche bandieten. — Het groote woud van Toela. — Avontuur. — Russisch landschap. — Russische dorpen. — Naar Kiew gaande bedevaartgangsters. — De Jamsjtsjik. — Het Russische postpaard. — Transport van huizen. — De boer en zijn heer. — Rasnosjtsjiks.

Op de eerste pleisterplaats achter Toela ging ik, terwijl de anderen thee zetten, eens op de plaats van een herberg voor voerlieden kijken. Ik vond hier vele wagens bijeen staan, en daarin of daarnevens een groot gezelschap van pelgrims, die gedeeltelijk sliepen, gedeeltelijk brood kaauwden, gedeeltelijk kousen stopten en hemden verstelden. Dit laatste deed ook een lief jong meisje, dat naast een wagen tegen een der pilaren, waarop het afdak rustte geleund zat. »Goeden dag, mijn lief kind!" riep ik haar toe. — »Sdrastwuitje ss'!" lispte zij terug. »Wat doet gij daar?" — »Ik stop kousen voor Baboesjka" (grootmoeder.) — »Zijt gij op reis?" — »Da ss' w' Kiewa." (»Ja mijnheer naar Kiew,") — »Wat moet gij daar doen." »Bogoe molitsa ss'." (God bidden, mijnheer.) »Wat is er dan zoo bijzonders in Kiew, dat gij juist in Kiew bidden

noet ?" — »Dat weet ik niet. Er zal daar wel een klooster zijn. Baboesjka weet dat alles, die is er reeds vijfmaal geweest. Ik ga er voor de eerste reis heen." — De kleine lispte een weinig, zij had, zoo als PLUTARCHUS van ALCIBIADES berigt, eene wat vette uitspraak. Zulke kleine gebreken in de uitspraak hebben dikwijls iets onwederstaanbaar aantrekkelijks, even als menige kleine afwijking van de regelmatige schoonheidsvormen in de gelaatstrekken, en dus ging ik gaarne een beetje naast de kleine ANNOESJKA zitten, om naar haar te luisteren, terwijl de oude rimpelige grootmoeder glimlagchend van haar wagen naar ons zat te kijken. »Baboesjka is al zeer oud, en daarom wilde zij voor haar dood nog gaarne eens naar Kiew reizen. Mijn vader en mijn broeder DEMENTI hebben geen tijd, want zij moeten de zaken te huis in orde houden. Mijn broeder FODOR is onder de soldaten. Dus bleef er niemand over dan ik, om grootmoeder te vergezellen. Vader en DEMENTI hebben ons evenwel tot Bielgorod gebragt, en van daar af doen wij de reis alleen. Ik kook onze »*sjtsji*" (koolsoep), verstel onze kleeren, vlecht nieuwe *lapti* (uit lindenbast gevlochte schoeisels der Russische boeren) wanneer de oude versleten zijn, en bedel van tijd tot tijd bij een voerman, dat hij mijne oude grootmoemoeder een beetje op zijn wagen laat rijden. Hoe ver zijn wij nog van Kiew, mijnheer ?" — »Tachtig mijlen, mijn lieve kind." — »Ach, ik wenschte, dat wij maar weder bij vader en DEMENTI terug waren! Vader heeft ons beloofd, dat hij ons bij onze tehuiskomst, tot Toela te gemoet zou rijden. Maar ik geloof haast niet, dat hij zoo ver van huis zal kunnen komen.

De liefde tot bloed- en aanverwanten is bij het Russische volk zoo sterk als nergens anders, en de tederheid en innigheid, waarmede zij zich gewoonlijk uitdrukt, baart des te grootere verwondering, daar vele

andere uitdrukkingen van teeder gevoel zich anders bij hen minder vertoonen. Zoo zijn b. v. met name alle vriendschapsbetrekkingen, die alleen op zielenvereeniging, omgang, liefde en achting gebouwd zijn, zonder dat er zich bloedverwantschap in mengt, veel losser dan bij ons. Het komt in Rusland dagelijks voor, dat een oude vader honderden uren wijd, van de Wolga of den Oeral, ja van den Altaï te voet reist, om een zoon te bezoeken, die aan het andere eind van het rijk in garnizoen ligt; of dat eene zuster haar broeder, of eene vrouw haar man ongedwongen naar Siberië in zijne ballingschap volgt, of dat eene kleindochter vol liefde en geduld eene oude grootmoeder, onder allerlei nood, tot haar dood toe verzorgt, en als op de handen draagt. Van broeders, zusters, vaders, moeders, zonen en dochters, hoort men in Rusland duizend voorbeelden van alles opofferende liefde en trouw verhalen; maar van vrienden veel minder dan bij ons. Ieder Rus, die naar Duitschland komt, weet zich niet genoeg te verwonderen, zoo los als daar de banden van bloedverwantschap zijn, en ieder Duitscher moet het treffen, wanneer hij ondervindt, dat in Rusland het herdenken aan vrienden zoo flaauw is. Een vriend heet in Rusland slechts „droeg" (van drъegai, een ander), terwijl zij voor verschillende graden van bloedverwantschap die in andere talen niet meer onderscheiden worden, bijzondere namen gevormd hebben.

Achter Toela was het land even als daar voor heuvelachtig, bebouwd, bevolkt, en het landschap niet onbevallig. Dennenwouden zijn hier zeldzaam, menigvuldiger de bladdragende boomen. Zelfs boschjes van fraaije berken komen nog hier en daar voor. Deze fraaije bevallige boom, die in Finland en het noorden van Zweden zich het schoonst ontwikkelt, in het noorden en midden van Rusland bepaaldelijk het meest

wordt aangetroffen, en daar bijna het hoofdbestanddeel aller bosschen van bladdragende boomen uitmaakt, komt ook nog bij Moskou bij groote getallen voor, verdwijnt echter ten zuiden van Moskou reeds merkbaar uit het landschap, komt dan zuidelijk van Toela veel zeldzamer voor, en vertoont zich eindelijk in de Ukraine nog slechts verstrooid en eenzaam, tusschen de boomgaarden en eiken- en eschdoornbosschen.

De omstreek van Toela staat voor het overige in een vrij slechten naam. Onder de arbeiders in de fabrieken bevindt zich allerlei opgeraapt en diefachtig volkje, dat niet alleen wapens smeedt, maar deze ook in de nabijgelegen bosschen, volgens het zeggen, zeer tegen de policieverordeningen moet gebruiken. Meermalen reeds hebben deze bosschen in verschillende tijden vol spitsboeven gezeten. Maar deze Russische Rasboiniki (roovers) zijn evenwel op verre na zoo gevaarlijk niet als hun Napelsche broeders de bandieten, en wie slechts met hen weet om te gaan, slaat zich ligtelijk door eene gansche bende Russische roovers heelshuids door, of maakt hen nog wel bovendien tot zijne vrienden en gewillige dienaars. Er zijn verschillende toovermiddelen, waardoor men hunne kwade geesten bannen kan; het voornaamste is de zweep, en al wat aan deze verwant is, en het andere de brandewijn. De geschiedenis dier Russische dame is bekend, die eenmaal bij avond in een eenzamen herberg aanlandde, waar alles haar duidelijk verkondigde, dat zij zich in de magt eener rooversbende bevond, maar die zooveel tegenwoordigheid van geest bezat, dat zij geheel geen acht daarop scheen te slaan, en met de grootste vrolijkheid en opgeruimdheid zoo met de borrelflesch wist om te gaan, dat zij alle bandieten tot gelijke vrolijkheid stemde, en hen dwong liedjes te zingen ter eere van haar, wie zij eerst naar het leven gestaan hadden. Een voornaam Russisch

heer werd eens door vijf roovers aangetast, die zijne paarden in de teugels grepen. Dadelijk sprong hij met de trotsche, aan Russische officieren eigene houding op, en zwoer onder allerlei vloeken en bedreigingen, die hij met eene donderende stem voortbragt, terwijl hij tevens zijn mantel opensloeg, om zijne met ordeteekenen bedekte borst te doen zien, dat hij hen, indien ze niet op staande voet zijne paarden los lieten, bij het eerste policie kantoor zou laten afranselen, en reed daarop, zonder letsel, midden door hun reeds getrokken messen voort. Een Caesar, die de roovers in het gezigt kan zeggen, dat hij ze bij gelegenheid alle zal doen opknoopen, komt er in Rusland altijd goed door, maar de bloode, angstige, bescheidene heeft in geen land meer nood, om door gansche driften van honden verscheurd te worden. Van de duizend moorden, die er jaarlijks ongeveer binnen de grenzen van het Russische rijk gepleegd worden, zijn er gewis maar enkele het gevolg van een lang overdacht, en met vastheid en overleg ten uitvoer gebragt plan, maar zij zijn genoegzaam alle bij toeval, om zoo te zeggen, aan de misdadigers ontvallen misdaden, welke diegenen troffen, die hen niet op de vingers tikten.

Ons stond dezen nacht in de bosschen van Toela ook een klein avontuur à la Russe voor de deur. Onze professor was wat angstig uitgevallen, en had ons tot middernacht, toen wij in het dorpje Lopatka aankwamen, door het verhaal van al het verschrikkelijke, wat er in deze bosschen al gebeurd was, of gebeuren kon, uit den slaap gehouden. In de herberg op deze pleisterplaats zag het er juist zoo uit, als in de kroegen in die schrikbarende rooversbistoriën. Vooreerst was de nacht stik donker, en daarbij was het huis buitengemeen smerig en klein. In de nevelachtige lucht der lage kamer schemerde eene eenige uitgaande lamp, met een droe-

vig schijnsel. Van den onvriendelijken herbergier was niets te krijgen, dan theewater en drie eijeren, die wij door er uit den theeketel heet water op te schenken zelve kookten. Zoo als het in zulk eene kroeg, waar een reiziger zijn geld en zijn leven verliezen moet, betaamt, zoo was ook hier eene oude lelijke heks van een wijf, die onder het bedienen veel babelde, en, zonder dat iemand er naar vroeg, verzekerde, dat de geheele omtrek volkomen veilig en zuiver was. Buitendien lagen er op de kagchel, op de banken, en op het stroo voor de deur onderscheiden in smerige schapenpelzen gewikkelde mannen in het rond, op wier gezigt wij geen spoor van eerlijkheid ontdekken konden, waarschijnlijk, omdat het daartoe te donker was. Vermoedelijk zullen zij wel zulke gezigten gehad hebben als men er in Rusland vele ziet, die naar de omstandigheden even goed aan een dooreerlijken, goedhartigen, dienstvaardigen vent, als aan een schelm kunnen toebehooren. Wat eindelijk den voerman aanging, dien wij kregen, en dien wij een beetje digter bij het licht bezagen, die zag er zekerlijk met zijn verzopen gezigt, zijne wilde verwarde hoofdharen, zijn ongekamden baard en zijne flikkerende oogen meer naar een doortrapten aartsgaauwdief, dan naar een dood eerlijken bloed uit. Desniettegenstaande kwamen wij gelukkig in den wagen, en sliepen zelfs in, toen wij de onaangename kroeg achter ons hadden. Plotselijk evenwel werden wij door een geweldig leven met schrik wakker: »Basboiniki! sfoekin fin! jebitfoi mat'!" en alle overige afgeleide van deze drie stam- en wortelwoorden aller Russische scheldwoorden en vloeken drongen ons in de ooren. Mijne schoone reisgenoot viel natuurlijk dadelijk achterover in haar kussen van zich zelve. Ik wierp snel mijn mantel over hare vrees, en sprong uit den wagen naar buiten, alwaar ik onzen voerman met den conducteur handgemeen zag. Deze,

die veel sterker was, had den ander van den bok gesleurd, en sloeg in het lieflijk bedauwde gras onbarmhartig op hem los; gene, reeds eenigzins vermurwd, schreeuwde ophoudelijk: »Winowat! winowat! osjipza! wole wasje! wole wasje! »vergiffenis! vergiffenis! ik heb misdaan! Handel met mij naar goeddunken! naar goeddunken!" *) Het duurde eenigen tijd, eer wij, de professor en ik, den conducteur zoo ver bedaard hadden, dat hij ons verhaalde, wat er eigenlijk gaande was. Hij zeide, dat hij al een geruimen tijd vermoed had, dat de postiljon verdwaald was, maar dat deze hem steeds stellig verzekerd had, dat hij op den goeden weg was, tot dat hij eindelijk zelf stil gehouden had, en zich van het tegendeel overtuigd had. Nu bleek het tevens, dat wij vlak naast een diepe sloot stonden, waarin wij, bij den eersten voetstap verder, omgevallen zouden zijn. De voerman was zekerlijk zulk een bandiet, als zij hier bij Toela alle waren. En daarop begon het tooneel van, Basboinik! en Winowat! van voren af aan, zoodat wij onze handen vol hadden, om zoowel de vechtenden te bedaren, als onze onmagtige schoone weder bij te brengen. De vent nam de handtastelijke verwijtingen zoo óp, als of hij ze verdiend had, en kwam ons dus volkomen overtuigd voor. Het is ondertusschen moeijelijk bij gemeene Russen schuld en onschuld te onderscheiden, want zij zijn zoo gewoon, om van hun meerderen gescholden te worden, dat zij zelfs onschuldig de ruwste behandeling ondergaan kunnen, als of zij die volkomen verdienden. De voerman

*) Ik schrijf deze woorden hier voluit neder, omdat een reiziger hen duizendmaal bij gemeene Russen ontmoet, die even gemakkelijk iets kwaads ondernemen, als zij, in geval van mislukking, dadelijk hun boos opzet erkennen, om genade bidden, en zich aan straf overgeven. »Winowat!" (»Ik ben schuldig!") »Wole wasje!" (»Doe wat gij wilt.")

was eindelijk geheel en al verstomd en stil geworden. Wij zetten hem, nadat wij den wagen omgekeerd hadden, weder op den bok, en zelve den weg naar het posthuis terug zoekende bevalen wij hem nu regts dan links te rijden, en waren eindelijk zoo gelukkig in den pikdonkeren nacht een licht te zien flikkeren, en in de nabijheid daarvan ons dorp en onze kroeg te ontdekken. Hoe nader wij hier bij kwamen, zooveel te meer leefde onze gevangene weer op, en in het dorp zelf werd hij volslagen brutaal. Toen wij eindelijk voor de deur der kroeg stil hielden, waar hij al zijne makkers op het stroo zag liggen, begon hij zelfs den conducteur wegens de uitgedeelde klappen ter verantwoording te roepen. Deze echter behoorde geheel niet tot de zachtmoedigen en toonde hem op eene manier, welke in den wagen weder een glas water noodig maakte, wat een postconducteur met sterke voeten en wel gevormde vuisten, te beteekenen heeft. Toen nu het geheele rot dier langgebaarde vrienden zich brommend van hun stroo verhief, toen de evenzeer over ons gedrag vertoornde postmeester de paarden liet uitspannen, en ons geen andere wilde geven, toen eindelijk ook onzen professor het bloed naar het hoofd steeg, en hij eene rol in die kloppartij begon te spelen, begon de geschiedenis pikanter te worden, en bleven mijne Duitsche oogen, bij slot van rekening, de eenige aanschouwende bij dit tafereeltje. Bij deze gelegenheid herinnerde ik mij de bovengenoemde toovermiddelen, om strijdzuchtige Russen tot bedaren te brengen, en daar ik geen sterren op mijne borst voelde, zoo greep ik het tweede middel den w o t k a, (brandewijn) of wat daar aan gelijk is het n a w o d k o e (drinkgeld) aan. Ik zeide dus tot mijne schoone, terwijl ik haar het reukfleschje onder den neus hield, dat ik, ofschoon ik ook geen wonderkind Reinhold, met drie beerenharen, drie vischschubben, en drie arends-

veren was, toch nog drie vijfjes, drie griwiven, en drie tachtigers in mijn zak had. Dat ik daarmede dadelijk een goeden geest van den hemel zou doen nederdalen, die als Oberon alle getrokken sabels en vuisten tot stilstaan zou brengen. Zij bezwoer mij dit middel toch zoo spoedig mogelijk aan te wenden. Ik trachtte dus, voor een oogenblik het oor en de hand des postmeesters te genaken, fluisterde hem een klinkend woordje in een zilveren toon toe, dat in zijne ziel drong, en bad hem, den voerman voor de ontvangen slagen een tachtiger te geven, en ons zoo spoedig mogelijk andere paarden en een nieuwen voerman te bezorgen. Inderdaad heb ik nog nooit zoo weinig geld zoo veel wonderen zien verrigten: de postmeester werd bedaard en beval paarden te geven, de voerman hield op met razen, de conducteur schold niet meer, de menschen dronken een borrel, de dame bekwam nieuwen moed, de professor en ik wij klommen weder in den wagen, en spoedig rolden wij allen op den grooten weg verder, reeds door de frissche morgenlucht omwaaid, terwijl wij onzen doorgestanen angst nog een oogenblik in een rustigen sluimer vergaten.

Des morgens van den volgenden dag, den 19den Mei, werden wij, als of de dag ons schadeloos wilde stellen voor het ongemak, dat de nacht ons had aangedaan, bijna zoo aangenaam als Montaigne gewekt, dien zijn vader iederen morgen met muziek deed wakker maken, om zijne ziel elken dag onder vrolijke gewaarwordingen uit het rijk der droomen in dat der wezenlijkheid over te voeren. Het was in het liefelijke dorp Kruilzowa, waarin wij op nieuw het morgenlicht der wereld aanschouwden. Het plaatsje lag hoogst schilderachtig, onder boomen half verborgen, aan de helling van een heuvel, wiens voet door een helder meer besproeid werd, waarop eenden lustig snaterden en heen en weder

zwommen. Wij verheugden ons hartelijk over het schoone weder, dat het meer bestraalde, over onze door de roovers niet geroofde goederen, en onze door moordenaars niet gedeerde ledematen. Gewoonlijk laat men in Duitschland de natuur van Rusland geen regt wedervaren, daar men zich haar aanschijn zoo geheel en al van schoonheid en bevalligheid verstoken voorstelt. Over het geheel genomen zijn hare trekken wel wat grof, maar in bijzonderheden vindt men nog zooveel rijkdom en leven op schoone punten, dat een reiziger in het land zelf veel minder verveling ondervindt, dan een daar buiten blijvende vreemdeling, die bij de gedachte aan dit land alleen zijne vooroordeelen raadpleegt. In het binnenland van Europisch Rusland, ja ook in de Ukraine en de aan de steppen grenzende gedeelten vindt men, om nu van het verhevene en prachtige, dat de Krim, de Kaukasus en Siberië oplevert hier niet te spreken, de verrukkelijkste stads- en dorpsliggingen, welke nog geen schrijver de moeite waard heeft gevonden te prijzen; de liefste boschtooneelen, die nog door geen RUIJSDAEL in hunne eigenaardige schoonheid zijn opgevat en voorgesteld; de prachtigste stroomen, die met onbeluisterd geklater hunne golven door onmetelijke bosschen, oud als de schepping, voortstuwen; de aangenaamste dalen, waarop nog geen reiziger zijne aandacht heeft gevestigd. De menschen doen evenwel hier, door hunne bijzondere wijze van in deze natuur werkzaam te zijn, het landschap veel nadeel: want zij werken, om zoo te zeggen, overal te veel in het groot, zij houden zooveel van groote massa's en lange lijnen, dat onder hunne handen zich niets tot groepen vormt, niets afrondt, en in bevallige afwisseling van licht en bruin zich vaneen scheidt. De huizen hunner dorpen bouwen zij in lange eentoonige rijen, hunne boomen planten zij als tuinstaken, in lange onoverzienbare stukken bebouwen zij

hunne landerijen, hunne wegen strekken zich uren ver in dezelfde rigting uit, aan de akkers ontbreekt het sieraad van groene hagen, en aan het tafereel overal de rand en lijst; het is als of men een landschap in een brandspiegel ziet. In onze landschappen liggen de huizen verspreid en in groepen, men kan de tuinen en akkers overzien, en in het tafereel van het landschap heerscht afwisseling en schakering van toon. Daarbij wenden de Russen ook zeer nadeelige kleuren bij de huizen in hunne dorpen aan, die tegen het graauw van den grond en het groen der boomen niet levendig genoeg afsteken, meestal een vuil geel en een droevig bruin rood, ook gebruiken zij dikwijls in het geheel geene verw, wanneer het uitwendig spoedig vuil geworden en groezelig hout een zeer droevigen toon in de schilderij brengt, terwijl onze witte en heldere woningen de schoonste lichteffecten in het landschap, welks zout en kruid zij zijn, te weeg brengen.

Wonderbaarlijk ruw en ordeloos is de manier, waarop de menschen hier hunne huizen dekken. Op de daksparren leggen zij onderscheiden jonge berkenbomen, die met hunne dunne takken in elkander gevlochten en vastgebonden worden. Op deze berkenstammen pakken zij nu het stroo, zoo als zij het van den dorschvloer, gebroken en geknakt, opgeveegd hebben, en spreiden het min of meer gelijkmatig over het geheele dak uit, terwijl zij het te gelijk met het dak van den buurman wat in een vlechten. Dan maken zij lange streepen van stroo, die zij er zonder eenige orde of regelmaat hot en haar overheen binden, en aan langs den rand geslagen klampen bevestigen. Verder wordt het stroo nergens afgesneden of geschoren, en hangt als een warbos in langere of kortere einden van het dak naar beneden. Ook dit maakt de gezigten niet fraaijer, daar juist het afsteken van de zuivere en regte lijnen onzer huizen tegen de golvende en

ronde liniën onzer boomen en boschpartijen aan onze landschappen iets liefelijks bijzet. De genoemde manier van dekken vindt in het geheele Orelsche en Toelasche district plaats, en wanneer zij een teeken van in andere opzigten bestaande ruwheid en wanorde in de huishouding der bewoners dezer streken was, dan zou men hier een lagen trap van ontwikkeling, zoowel der huishoudkunde als der gemakken des levens moeten veronderstellen.

Terwijl wij den geheelen weg langs daarover met elkander over en weder spraken, of onze Jemstsjik van den verloopen nacht kwade bedoelingen met ons gehad had; of niet, bereikten wij de wisselplaats Bogoeslowo (Gods roem). Het plein van den herberg was weder vol van bedevaartgangers, bijna alleen vrouwen, die naar Kiew togen. Ik zette mij op een stuk hout bij een troepje van deze neder, die ten getale van zes in een hoek van het plein bij elkander zaten, en brood, kool en agurkjes tot eene Botwinja (een koud geregt, dat met kwas toebereid wordt, de olla potrida der Russen) in kleine stukjes sneden. Zij waren allen uit Woronesj aan den Don gekomen, en sommigen van haar hadden de duizend wersten naar Kiew, reeds driemaal in haar leven, heen en terug afgelegd. Ik vroeg haar, of er dan nu zulk een groot feest in Kiew gevierd werd, dat er zooveel menschen heen trokken. »Ach neen vadertje," antwoordden zij mij, »in Kiew is het altijd feest. Daar staan fraaije kerken op hooge bergen, en daar zijn vele oude, wonderdadige, heilige beelden. De stad weergalmt bestendig van het luiden harer honderd klokken, en er trekken altijd door bedevaartgangers derwaarts en terug." Terwijl wij zoo praatten traden nog drie andere vrouwen de poort binnen. Ieder van haar had een langen staf in de hand, een zak op den rug, en aan de zijde eene cylindervormige

uit berkenbast gevlochten mand, zoo als de Russen die zeer handig tot allerlei oogmerken vervaardigen. In die gevlochten manden bereidden zij ook haar Botwinja. Ik vroeg haar, waarom zij zoo alleen onder vrouwen reisden, en waar hare mannen waren. Allen antwoordden mij: »Wij hebben geen mannen meer." De eene zeide: »de mijne is als soldaat afgeleverd, en sedert tien jaar heb ik niets van hem gehoord." »O! de mijne is al sedert twintig jaar ten oorlog getrokken, en hij is zekerlijk al lang dood." »En de uwe?" »Men heeft mij gezegd, dat hij in den Turkschen oorlog gebleven is, hij heeft mij, ik weet niet in hoe langen tijd reeds, niet geschreven." Zoo ging het als een loopend vuur de geheele rij langs. De Russische Mars moet toch geweldig veel burgerbloed verbruiken, wanneer men op ééne plaats een half dozijn vrouwen bij elkander vindt, die hij tot weduwen gemaakt heeft. Toen ik, na de vrouwen gegroet te hebben, mij verwijderde, stond mij eene koe in de poort in den weg. Ik wilde haar een slag met mijn stok geven, maar eene der vrouwen riep de koe toe: »P a s j l a! m a t i o e s j k a! p a s j l a!" (uit den weg moedertje, uit den weg). Ik geloof, dat, zoo lang Duitschland bestaat, nog nooit een Duitscher op het denkbeeld gekomen is, om eene koe »mijn moedertje" te noemen, wat den Russen zeer gewoon is. De dierenwereld staat den kinderlijken Rus veel nader, dan ons rijpere en meer verstandige Duitschers, en hij draagt daardoor op hen vele vleijende uitdrukkingen over, die wij bij uitsluiting voor onze medemenschen bewaren. De ossen noemt hij »vadertjes," de koeijen »moedertjes," en zijne paarden »broeders." Zelden slaat een Rus, uit Groot-Rusland, (want bij de Klein-Russen is het anders) zijne paarden onbarmhartig. Zachtmoedige duiven ontziet hij zich te dooden en te eten, en nog meer an-

dere dieren zijn bij hem onschendbaar; alleen de honden jaagt hij overal uit den tempel.

Onze volgende voerman verschafte ons reeds dadelijk menigvuldige gelegenheid, om deze beminnenswaardige eigenschap der Russen te prijzen. Het was een levendige knaap, die met zijne paarden gedurig aan het praten was, en als het ware comedie met hen speelde. Dan zong hij eens het liedje: »Zing, zing mijn vrolijk duifje!" voor hen, of het verliefde liedje: »Wat hebt gij roover mij misdaan?" of het droevige; »Daar reed een moedig driespan henen!" of het vrolijke:

„In 't gansche dorp was Káthinka*)
De schoonste aller meisjes,
En altijd at en dronk zij slechts,
Met hare eigene moeder." †)

„Reeds zestien jaar had zij geleefd
Op deze vrolijke wereld,
En altijd at en dronk zij slechts
Met hare eigene moeder. enz.

Dan kwam hij er weer met een dreigend »Ho" en »vort ze'k" tusschen beiden. Dan begon hij hen weer te vlijen, hen »broeder," of »mijn leventje," of »appeltje van mijne oogen," te noemen. En dan vermaande hij hen, goed uit hunne oogen te zien, fiks den éénen voet voor den anderen te zetten, niet bang te wezen, en nergens voor te schrikken. Nooit ziet men in Rusland zulke stuitende tooneelen, als in Duitschland en Frankrijk iemand meermalen, uit medelijden met een arm gebonden schepsel, dat zich niet uiten noch verdedigen kan, het hart verscheuren en den gal doen overloopen tegen den

*) Káthinka en niet Kathínka, zoo als wij, denkende dat het aangenamer klinkt, verkeerd uitspreken.

†) Radimaja matioeska, woordelijk niet stiefmoeder.

hardvochtigen gevoelloozen voerman, die uit hebzucht aan een arm dier zijne laatste krachten met zweepslagen afperst.

De Russische postpaarden hebben zekerlijk ook wel geen hemel op aarde, waaraan echter minder de hartvochtigheid hunner voerlieden, dan de volstrekte wanorde en ongeregeldheid der posterij en de algemeene gewoonte, om onder alle omstandigheden hard te rijden, de schuld hebben. Zij staan niet onder zulke bepaalde reglementen, als hun Pruissische broeders, worden niet zoo regelmatig gevoederd, gerost en gepoetst als deze, en hebben ook geen regt, om naar omstandigheden te stappen of te draven. Gepoetst worden zij eigenlijk in het geheel niet, en het wordt aan de natuur, aan regen en wind overgelaten, om het stof en vuil uit hunne haren te wasschen, of aan de paarden zelve, wanneer zij eens, wat zeker weinig genoeg gebeurt, hun oud, verdord, afgemat ligchaam in het gras kunnen uitrekken. Overladen, zoo als in Duitschland, worden zij zelden. Daarentegen bezondigt men zich meer aan hen met loopen, en er wordt weinig op gelet, of de wegen goed of slecht zijn, of het berg op, of berg af gaat.

Ten aanzien van dit laatste, gaan de Russen van het beginsel uit, dat het een het andere vergoedt. Daarom gaat het in galop naar beneden, om een goeden gang voor het naar boven klimmen te krijgen. De Russische paarden hebben eene eigene manier van galopperen, waaraan zij zoo gewoon zijn, dat zij geen anderen pas meer kennen, even als hobbelpaarden. Maar daarom spant men in Rusland ook meestal vier of zes paarden vóor een wagen, die bij ons met twee of drie gereden wordt. Zoo weinig de Russen, wegens hunne natuurlijke goedhartigheid, in staat zijn hunne paarden te plagen, zoo ver zijn zij echter verwijderd van er zorg voor te dragen, voornamelijk niet voor post-

paarden, die zekerlijk tot het taaiste en hardvochtigste, dat de natuur oplevert, behooren. Zij hebben door geheel Rusland heen dezelfde rozinantengestalte, want zij zijn mager, schonkig, dun van hals, troebel van oogen en genoegzaam altijd van eene vuil grijze kleur. Wanneer zij ingespannen worden geven deze dieren geen teeken van moed of overmoed, en wanneer zij uit den stal komen aankruipen, gelooft men eer, dat zij zich te slapen willen leggen, dan dat zij dadelijk, zoo als toch gebeurt, met wagen en menschen zullen voortvliegen. Het tuig op de stations is in een erbarmelijken toestand, van alle kanten gescheurd, gelapt en geknoopt; en dikwijls wordt, wanneer de reiziger al in den wagen zit, de zweep eerst gevlochten, of een touw, dat hier of daar noodig is, in elkander gedraaid.

Op den weg naar Mzensk kwamen wij een dozijn huizen tegen, die op marsch waren, om van hunne tegenwoordige standplaats, naar eene andere twintig wersten verder gelegene, overgeplaatst te worden. Alle stukken der houten gebouwen waren één voor één uit elkander genomen, genommerd en op eene lange rij wagens opgepakt. Andere wagens met meubels en akkergereedschap volgden, en mannen, vrouwen en kinderen gingen er nevens. Zulke verplaatsingen van woningen zijn in Rusland gansch niet vreemd en somwijlen blijft het niet bij een afstand van eenige wersten, wanneer een grondbezitter goed vindt, een gedeelte zijner landerijen te bevolken, en een ander gedeelte anders te gebruiken. Wanneer men uit eene andere stof dan uit hout bouwde, zou zulk eene verplaatsing onuitvoerbaar zijn, en het is duidelijk, dat het hout als bouwstof der willekeur in de hand werkt, en den half nomadischen toestand in Rusland in stand helpt houden. In het algemeen zou het in dit opzigt en in meer andere goed zijn, wanneer men den Rus meer

behoeften kon bij brengen. Hij zou dan, om het zoo te zeggen, meer zwaarte en gewigt krijgen, en de heeren zouden later niet meer zoo ligtvaardig met hem kunnen omspringen. Maar zoo lang hij nog op het eerste bevel al zijn hebben en houden in een paar kisten kan bijeen pakken, met een borrel en Ssjtsji hartelijk vergenoegd is, en in eene schapenvacht gewikkeld, met zijne kinderen aan de hand, met een lucht hart daarheen trekt, waar zijn heer hem hebben wil, zoo lang hij nog vrolijk en handig zich in alles weet te schikken, zoo lang zal ook de tegenwoordige toestand blijven bestaan. Gelukkig ondertusschen is het voor het oogenblik voor den Rus, dat zijne zorgeloosheid voor de toekomst, zijne gelatenheid bij den gebiedenden wil des lots en van zijn heer, benevens zijne onverschilligheid jegens alle ontberingen hem zijn leven dragelijk maken. Ieder ander volk van minder meegevenden aard zou, in den toestand van het Russische verplaatst, meenen onverdragelijk leed te verduren, en daarbij de gruwelijkste misdaden bedrijven. Maar het komt, wanneer het met de Russen beter zal worden, daarop aan, dat zij eerst hunne tevredenheid beginnen af te leeren, hunne vrolijkheid afleggen, ernstig worden en de ongenoegzaamheid van hun toestand inzien. Zekerlijk zal er dan een zeer onaangenaam overgangstijdperk voor hen aanbreken, maar het is immers overal per aspera ad astra, en voornamelijk geldt dit ten opzigte der vrijheid. De gemakkelijkheid en de snelheid, waarmede men hier tot verhuizen overgaat, en eene geheel andere woonplaats opzoekt, komen voor het overige niet alleen bij hen voor, die het op bevel van een ander doen, maar ook bij hen, die over zich zelve beschikken. Gebeurt wel ergens ten westen van den Kozakkenmeridiaan, wat zich aan deze zijde daarvan dagelijks vertoont, dat gansche karavanen van wagens, met het huisraad van groote fa-

miliën beladen, twee tot drie honderd mijlen ver voorttrekken?

De dorpskerkhoven in het binnenste van Rusland zijn het verlatenste, dat men zich kan voorstellen. De graven zijn gewoonlijk naauwelijks te erkennen, de kruisen, wanneer die er zijn, gewoonlijk gebroken en verrot. Alles is zonder sieraad of bloemen, zoodat het nooit een Russischen volksdichter zou ingevallen zijn, om eene elegie op een kerkhof te dichten. Er zullen in Rusland op die wijze nog wel meer vakken der dichtkunst wegens gebrek aan een grondslag, waarop zij gebouwd konden worden, geheel en al onontwikkeld en ongerept zijn.

Op de pleisterplaats Bogoesborsk spraken wij met een ouden boer, die ons met een vloed van woorden van zijn heer vertelde. Hij behoorde aan een NARISJKIN, en kende niet alleen zijn heer en diens betrekkingen zeer naauwkeurig, maar ook zijn geheel geslacht. Hij wist ons te zeggen hoe de vader en grootvader van Knees VICTOR IWANOWITSJ (Prins Victor Johans zoon) geheten hadden, waar zijn oom PETER MICHAELOWITS (Michiels zoon) gediend had, in welk gevecht hij als generaal gesneuveld was, en met wien zijne zuster MARIANNA IWANOWNA (Johans dochter) getrouwd was geweest. Deze bekendheid met de betrekkingen en lotgevallen hunner heeren is iets eigendommelijks in de Groot-Russische boeren, en men vindt niets dergelijks bij de lijfeigenen in Litthauen en Klein-Rusland, die soms niet eens den familienaam hunner heeren weten. De Rus hangt met groote liefde aan zijn heer, dien hij »vadertje" of »grootvadertje," noemt, wiens omstandigheden hij naauwkeurig kent, en om wiens voor- of tegenspoed hij zich zeer bekommert. Het gebeurt niet zelden, dat de boeren hun heer, wanneer hij in nood zit, geld voorschieten. In het algemeen verlangen zij bij het oude geslacht, waaraan zij gewoon

zijn te blijven, en geven dikwijls, wanneer zij hooren, dat zij verkocht zullen worden, een gedeelte der koopprijs aan hun heer, om dezen van de noodzakelijkheid van dien verkoop te ontheffen. De boer spreekt met zijn heer zeer vertrouwelijk, en zoo mogen misschien de volwassen zonen der aartsvaders met hunne vaders gesproken hebben.

Wij kwamen hier weder overal rijtuigen met zes paarden tegen van heeren, die zich naar hunne dorpen begaven. *)

In deze gansche streek dragen de boeren wit linnen kielen, gelijk ook de koffijhuisknechts in Moskou deze alle aan hebben, en vele voorname Russen ze als chambercloaks dragen.

Alle steden op onzen weg waren lief en zelfs schoon gelegen, maar geene bood ons een schilderachtiger aanblik aan, dan de kleine stad Mzensk aan de Soesja. De oevers der rivier waren hier zeer hoog, en door het water waren er allerlei gedaanten van heuvels, kegels, pyramiden en lange bergruggen uitgegraven, in wier verschillende insnijdingen en dalen de onderscheiden gedeelten der plaats zich in schilderachtige groepen voordeden. Wij zagen hier meer afhelling en afwisseling tusschen hoogte en laagte, dan midden in het zoogenoemde Waldaïgebergte.

Voor het overige is ook het gansche land tusschen Toela en Charkow, wanneer men het ook al geen bergachtig hoogland kan noemen, toch het heuvelachtigste en hoogste land in het midden tusschen den Don en den Dnieper, en nu eens komt men aan eene rivier, die naar het stroomgebied van den eersten, dan weder aan eene, die naar den laatsten vloeit. Zóó is men bij eene bron van den Don, en zóó bij eene van den Dnieper. Het zou ons te ver afleiden, wanneer wij alle omstandigheden wilden uiteen zetten, die het leven-

*) W'derewiach, naar de dorpen rijden, in de beteekenis van naar buiten gaan.

digste verkeer, den aanzienlijksten handelsweg, en de bevolking dezer streken juist op den bergrug gebragt hebben, die het stroomgebied dezer beide rivieren van een scheidt. Het is genoeg voor ons, daarop aandachtig gemaakt te hebben. Het is voor het overige een der levendigste en drukst bereden wegen, het voorname vereenigingsmiddel tusschen Moskou en Charkow, tusschen het hart van Rusland, en de stapelplaats der waren van de Zwarte Zee. In betrekking tot de verbindtenis tusschen Petersburg en de Zwarte Zee, bijzonder met Odessa, wordt deze weg door de voer- en kooplieden, »De Moskousche streek," genaamd, en zoo doende van de zoogenoemde »Witepskische streek," een grooten weg, die van Petersburg over Witepsk naar Kiew, Odessa enz. gaat, onderscheiden.

De levendigheid op dezen weg is zoo groot, dat men zijne oogen bijna niet opent zonder iets nieuws te zien, en dat een reiziger, met eene eenigzins levendige verbeeldingskracht begaafd, niet zal kunnen zeggen, dat hij zich daarop verveeld heeft. Dan ziet hij de veren van millioenen hoenders, die bij Koersk en Orel hun leven verloren, in groote zakken gepakt, waarop thans de voerlieden gemakkelijk rusten, terwijl later God weet welk onrustig Petersburgsch hoofd allerlei wilde droomen daarop zal uitbroeijen. Dan weer zijn het gansche karavanen, die niets geladen hebben dan noten, welke ons in onze gedachten aan den eenen kant, naar die lage, van tallooze wolven doorkruiste notenbosschen der Ukraine en van den Tartaarschen Krim, en aan den anderen naar het noorden, tot de gezonde tanden van een moesjiek, die op het Admiraliteitsplein te Petersburg noten kraakt, heenvoeren. Eene andere karavaan jaagt ons zelfs nog over de stormachtige Zwarte Zee, en brengt ons naar de oranjeboschjes van Smyrna en de wijnbergen van Griekenland: want zij is met China's appels,

citroenen, rozijnen en wijnen uit Odessa beladen, en sleept langzaam met groote moeite de geurige vruchten en den vonkelenden wijn voort, die geboren en geperst onder gezang en dans van de liefelijke nymphen der Grieksche eilanden, het vuur van een Schytisch drinkgelag aanwakkeren, en de keelen van noordsche lekkerbekken streelen zal. Tusschenbeiden is het ook slechts een lederen Bacchus uit den Krim, die als een gevangen slaaf, aan den Heer S. aan »de Smeebrug" te Moskou gezonden wordt, die er een paar roebels aan denkt te verdienen.

Van daag was het een troep (want op dezen weg, zoo als over het algemeen door geheel Rusland, reist alles bij troepen en karavanen) een troep dan van Rasnosjtsjiks (reizende kramers), die onze aandacht boeide. Hunne wagens zijn geen gewoone Pawosken, maar dewijl hunne goederen een weinig fijner en meer aan bederf blootgesteld zijn, en zij met hunne lading niet slechts eene reis doen, maar gewoonlijk een paar jaren lang door de geheele wereld rondzwalken, zoo hebben zij over hunne wagens noch een vast houten dak gebouwd, waaronder zij dan als ware Hamaxobiers *) voortdurend leven en zweven. Aan en om den wagen hangt allerlei reishuisraad, zoo als ketels, kannen, roosters enz. Aan de zijde van hun wagen hebben zij hunne huisgoden aangenageld, dat is te zeggen een klein kastje, waarin zich het beeld van een heiligen bevindt. Dit kastje openen zij iederen morgen en avond, en spreken daarvoor hun gebed uit. Den meesten ontbreekt ook geen ssamowar, en velen hebben ook, om het zich gemakkelijk te maken, verenbedden in hunne wagens. De Rasnosjtsjiks, die wij heden tegenkwamen, hadden confituren en boeken. Verder handelen zij ook in alles

*) Wagenbewoners, een Scythisch volk, bij den geschiedschrijver Herodotus vermeld.

wat niet veel plaats wegneemt, zich gemakkelijk vervoeren laat, en dagelijks en overal verkocht kan worden. Moskou is het middelpunt van dezen zwervenden handelstak; daar wonen de groote, rijke principalen der Rasnosjtsjiks, die dit vroeger zelve geweest zijn, en den handel door den geheélen omvang van het rijk kennen. Deze staan in verbinding met honderden van zulke Rasnostjsjiks, geven hun voor eenige duizend roebels waren op crediet, en laten hen dan de wijde wereld in trekken. Gene verdwijnen daarmede voor eenige jaren, zwerven, niemand weet waar, rond, en komen dan door hunne aangeboren slimheid en bedrevenheid in den handel met zoo goed gevulde zakken terug, dat zij niet alleen in staat zijn hun principaal volkomen te bevredigen, maar ook nog een aardig sommetje voor zich zelve hebben overgehouden.

Aldus was de stoffering van onzen weg. Slechts zelden konden wij nevens den weg, een blik in het inwendige van het land doen, doch wij merkten evenwel eene bijzondere handelwijze der landlieden op. Op alle akkers in de districten van Orel en Toela ploegde en egde een en dezelfde landman te gelijk. Terwijl hij namelijk vóór met de eene hand den ploeg stuurde, sleepte hij te gelijk met de andere de eg, die aan den ploeg bevestigd was, voort. Wij geloofden in den beginne, dat dit slechts de inval van een enkelen was, doch wij vonden deze vertooning overal herhaald.

IV. OREL.

Ligging der stad. — De kooplieden in Orel. — De Duitschers aldaar. — Graanhandel. — Boden uit Zuid-Rusland — Geestigheid der gemeene Russen — Magazijnen en boekwinkels in Orel. — Openbare tuin. — Bloei van Orel. — Duitsche en Russische steden.

Tegen den avond kwamen wij in Orel aan, alwaar

wij den nacht doorbragten. Het gezigt op deze vrij aanzienlijke stad is van verre even aangenaam, als dat op Toela, Koersk, Kaloega, Mzensk enz. Met boomen en tuinen afgewisseld, door vele kerken, torens, kloosters en koepeldaken overal versierd, breidt de stad met hare breede, lange straten en markten zich gedeeltelijk langs de hooge boorden der Oka, gedeeltelijk langs de mond dier rivier, en der zich met haar vereenigende Orlik uit. Van nabij bezien is zij echter niets anders, dan een vrij onheimlijk nest, en wel in het geheel geen adelaarsnest, zoo als haar op de muren der poort prijkend wapen, een adelaar op de tinnen eener stadsmuur, en haar naam zouden kunnen doen gelooven. *) De stad heeft een zeer groot gebrek aan goede huizen, en overvloed van armzalige houten hutten, waarin evenwel naar het zeggen soms kooplieden woonen, die millioenen bezitten. Van nabij ziet Orel er geheel anders uit, dan het elegante Koersk, dat vol is van prachtige gebouwen, en dan het, naar men ons verzekerde, nog veel schooner gebouwde Kaloega; eene des te meer in het oog vallende omstandigheid, daar Orel meer, dan eene dezer naburige steden bloeit en opkomt. In het jaar 1820 bevatte het slechts 20,000 inwoners en thans in 1837 telde men er 35,000, zoodat de bevolking in twintig jaar genoegzaam verdubbeld was. Misschien is de toeneming der bevolking te groot, zoodat de aanbouw van huizen daarmede geen gelijken tred kan houden. Misschien hangt dit verschijnsel ook met het bekrompen en geldgrobbelige karakter der Orelsche kooplieden te zamen, dat naar aller oordeel hen vooral van de inwoners der andere steden onderscheidt. Klagten over den kramer- en woekergeest der Orelsche kooplieden hoort men van alle kanten, het zij dan, dat de eerste aanleg der stad met dien zuurdeeg

*) Orel namelijk beteekent Adelaar.

doortrokken geweest is, welke nu nog nawerkende alles verzuurt, het zij dat in de eigenaardigheid van hun handel iets gelegen is, dat steeds nieuwe bedriegerij en hebzucht te voorschijn doet komen. Het is opmerkenswaardig hoe, even als de malaria te Rome, ondeugden somwijlen aan deze of gene plaatsen onafscheidbaar verbonden zijn.

Orel is even als de meeste steden dezer streken nog zeer nieuw. Eerst in de 17de eeuw lieten de eerste kolonisten zich hier neder. Een zekere PATSJIWAL zou de eerste bewoner geweest zijn, en wordt als de stichter der stad beschouwd. Een zijner nakomelingen beroemde zich in onzen herberg hierop, doch werd door onderscheidene hierbij tegenwoordige vreemdelingen helder uitgelagchen, die meenden dat er weinig raars aan was, om de nakomeling van den stichter van een nest vol schelmen, bedriegers en Tsjinnowniks te wezen *). De stad is voor het overige in drie deelen gesplitsts. Een gedeelte ligt tusschen den Orlik en de Oka, een ten zuiden der laatste, en een ten noorden van den eerstgenoemden. Dit laatste kwartier der stad ligt het hoogst en is het voornaamste en best gebouwde. Het prijkt met de gouvernements gebouwen, de woning van den gouverner, het huis »der adelijke societeit" of casino enz. Deze verschillende afdeelingen der stad zijn in den zomer zeer goed onder elkander vereenigd, daar de rivieren de Orlik en de Oka hier hare kinderschoenen nog niet uitgetrokken hebben, en zoo ondiep zijn, dat niet alleen

*) Tsjinnownik beteekent eigenlijk een ambtenaar van het woord Tsjin, ambt, rang afgeleid. Men gebruikt het woord echter slechts van geringe beambten. Zoo worden b. v. de gouverneurs, hoewel zij ook een Tsjin hebben, niet onder de Tsjinnowniks geteld. Daar onder de mindere ambtenaren eene zeer groote omkoopbaarheid aan de orde van den dag is, zoo heeft het woord Tsjinnownik eene zeer onaangename nevenbeteekenis gekregen, zoodat het bijna een scheldwoord geworden is, en niemand zich gaarne onder de Tsjinnowniks gerekend ziet.

vrachtwagens maar ook sjesen, drosken en diergelijke er door rijden. Tusschen twee haakjes, wat zou men in Duitschland wel van eene stad van 35,000 inwoners zeggen, waar de koetsen en rijtuigen bij gebrek van bruggen, door het water moesten rijden, om van het eene gedeelte naar het andere te komen.

Even als in alle steden van Rusland wonen er ook in Orel Duitschers, doch niet zoo veel, dat zij eene op zich zelve staande gemeente vormen. Zij gevoelen zich in den omgang zeer op zich zelve staande, en leven veel meer onder elkander als b. v. in Moskou, waar de beschaafde Russen, aan wie men zich kan aansluiten, talrijker zijn. De Duitsche predikant uit Moskou komt jaarlijks eenmaal naar Toela, en dan ook hierheen, en preekt, doopt, trouwt, en bedient het avondmaal. De dooden worden in den tusschentijd onder bijstand der zeer vriendelijke Russische geestelijkheid begraven, die, daar zij verdraagzaam en menschlievend is, ook op andere plaatsen dezen pligt waarneemt, en er volstrekt geen zwarigheid in maakt, om een ketter naar het graf te geleiden, en hem eene zalige rust te wenschen.

De handel is in Orel, zoo als in alle andere provinciesteden van het eigenlijk Groot-Rusland zuiver Russisch, niet zoo als in Petersburg, waar hij Duitsch- Engelsch-Russisch met overwegend Duitsch karakter; niet als in Riga, Libau, Reval en Narva, waar hij zuiver duitsch is; of niet zoo als in Moskou, waar hij Engelsch- Duitsch-Grieksch- Persisch- Russisch, met overheerschend Russisch beginsel is; ook niet zoo als in Smolensko, Witepsk, Wilna, en in het algemeen in geheel Wit Rusland, Litthauen en Polen, waar hij Joodsch-Poolsch-Russisch met overmagtig jodendom is; eindelijk ook niet zoo als in Odessa, Taganrogh enz. waar zij Grieksch-Italiaansch-Duitsch-Russisch is, met uitstekend Grieksch karakter. De kooplieden in Orel drijven voornamelijk den graan-

handel van Klein-Rusland en de Ukraine met het noorden. In het jaar 1834, toen er in Klein-Rusland en de steppen misgewas en hongersnood heerschte, werden vele handelaars in Orel daardoor rijk, dat zij de inwoners der Ukraine en de Kozakken voor groot geld met hun eigen brood verzadigden, dat deze in vroegere jaren van overvloed voor geringe prijzen aan het noorden hadden overgelaten.

Wij vonden in Orel den eersten gast van de Zwarte Zee, in wier meest verwijderde handels- en levenskring wij nu langzamerhand geraakten. Het was eene ontzaggelijk groote schol uit die zee, die gedroogd voor een vischwinkel was uitgehangen. Gewoonlijk gebruiken de vischkoopers dezen visch voor uithangbord. Men bespeurt hier echter ook nog aan menige andere kleinigheid reeds een reukje van het zuidelijk Rusland. In alle winkels en langs de straten zag men groote kisten met pitten van meloenen en zonnebloemen uitgestald, die in de steppen en de Ukraine in den tuin van ieder boer groeijen, en reeds hier door iedereen, wanneer men niets te doen heeft, gekaauwd en gegeten worden. Nergens was ander zout te koop, dan uit den Krim, welks verspreidingsgrenzen in deze streken met die van het Wolgazout te zamen komen. Het wordt hier vuil groen of graauw, in onregelmatige kristallen, zoo als de Tartaren het uit hunne meeren opgevischt hebben, aan de markt gebragt.

Voor het overige vindt men zout niet alleen in de winkels, maar ook overal op de straten, waar men slechts aan het een of ander hoofd aanklopt. Aan den hoek eener straat stond een koopman in hazelnoten, die met groote zorgvuldigheid en veel moeite met een potlood eenige getallen in een boek schreef, kleine aanteekeningen over zijne ontvangst en uitgaaf. Ik vroeg hem wat hij daar schreef: »Geld!" antwoordde hij, »Ik schrijf mij hier geld in mijn boek, mijnheer, wijl ik er niets van

in mijne beurs heb." Ik had in mijn Guide des voyageurs ook van eene vesting gelezen, en vroeg een gemeenen voorbijgaanden Rus daarnaar. Hij wees mij op den gevangentoren. Ik zeide hem, dat ik dien niet meende, maar de eigenlijke vesting, de versterkte vesting. »Nu, eene sterkere vesting als deze hebben wij in Orel niet, want wie daar eenmaal in zit, komt er zoo gemakkelijk niet weder uit. Men vindt bij de levendige Russen een veel vluggeren geest dan bij de langzame Duitschers. Snelle, passende antwoorden worden vlug door hen gegeven, vooral op nieuwsgierige en onbescheiden vragen, waar iets scherps en bijtends op gezegd kan worden. Daarom steken wij Duitschers dikwijls bij de eerste zamenkomst met Russen zoo lamzalig bij hen af, voornamelijk in het gezellig verkeer, waar het eigenlijk altijd op gevatheid van geest aankomt.

De winkels voor buitenlandsche waren, zijn in Orel natuurlijk slechts onbeteekenend, terwijl de Gostinnoi Dwor in magtige grootte staat te prijken. In de provinciesteden van Rusland noemen deze winkels zich »Petersburger magazijnen," omdat van daar alles, wat fijn en elegant is, en uit westelijk Europa komt, naar het binnenland van Rusland geraakt. In Orel waren er slechts drie, die te gelijk wijn, modegoederen en sigaren verkochten. Buiten deze drie kleine magazijnen waren in geen winkel der stad nog sigaren te krijgen. Bij ons vindt men in het onbeduidendste stadje van eenige duizend inwoners zekerlijk even zooveel sigarenwinkels, waaruit men dus besluiten mag, dat in Rusland 35,000 menschen niet meer sigaren rooken, dan 3000 bij ons.

De een der genoemde modewinkels was eigenlijk de boekwinkel der stad, welke door den heer POLIWOI, den broeder van den bekenden geschiedschrijver, opgerigt was. Deze verlichte man ontvouwde mij zeer bedroefd, hoe

eene, alleen aan den boekhandel gewijde, onderneming hier in Orel nog niet bestaan kon; men diende er nog een galanteriewinkel mede te vereenigen, waardoor de boeken eerst te verkoopen waren. Wanneer toch een officier een paar epauletten bij hem kocht, nam hij ook nog wel eens een roman van George Sand mede, of eene dame bestelde hem bij eene gekochte flacon nog een of ander stuk van Victor Hugo. En toch is er vooruitgang in het verbruik van boeken te bespeuren; voor vijf jaren bestond hier nog zulk een boekwinkel niet, en het vertier van den thans bestaande neemt jaarlijks toe. Toen werd de letterkundige behoefte der stad door rondreizende Rasnosjtsjiks, of door het bijzonder bestellen van ieder gevraagd boek bevredigd. Thans bestaan er buiten het genoemde elegante etablissement, dat Russische en Fransche literatuur omvat, nog twee of drie prostijda knisjnija lawki (gemeene boekwinkels) die geen Fransch verstaan, en alleen Russische boeken hebben. Gelijk toch de winkels zich in gemeene winkels met alledaagsche Russische waren, die door kooplieden in de Russische nationale kleeding verkocht worden, en in elegante Europische of Petersburger magazijnen splitsen, waar op zijn fransch gekleede bedienden Parijsche of Duitsche goederen verkoopen; gelijk in het algemeen de geheele bevolking zich in witte en zwarte, gemeene en edele, nationale en verfranschte, gebaarde en geschorene, met een kaftan of een frak gekleede Russen splitst, zoo gaat het ook met de boekwinkels. De gemeene boekwinkels, waarin met een kaftan en lange baard voorziene kooplieden u met de voortbrengselen van den menschelijken geest bedienen, bevinden zich in de rij der overige winkels in de Gostinnoi Dwors, en de boeken worden daarin even als koffij en suiker verkocht. De voorname boekwinkels bevinden zich in afgezonderde huizen in de hoofdstraten der stad, onder de Europische

magazijnen. Buitendien worden nog vele boeken, zoo als wij daar straks reeds met een woord vermeldden, in kasten en kisten gepakt, door de Rasnosjtsjiks door het geheele rijk rondgereden, en in zulke plaatsen, waar nog geen vaste boekwinkels bestaan, gesleten. Buiten Fransche boeken had POLIWOI geen enkel ander westeuropisch boek, noch Engelsch, noch Duitsch, noch Italiaansch. In Julij bekomt hij over Petersburg en Moskou de eerste nouveautés uit Parijs. De eerstelingen der China's appelen komen dus nog spoediger in het binnenland dan de boeken, want in het midden van Mei aten wij deze reeds overal in de provinciesteden.

Onder de gebouwen van het derde stadskwartier van Orel waren er opmerkelijk veel, die aan Gallitzins toebehoorden, welke zoo als bekend is een der eerste Russische namen, maar ook een der meest algemeen verbreide is. Men zegt, dat er eens bij een dinér aan het hof van Catharina dertig Gallitzins te gelijk aan tafel zouden geweest zijn. In dit zelfde derde stadskwartier ligt ook, onmiddelijk aan den rand van den meer dan honderd voet hoogen oever der rivier, een openbare tuin, die een paar zeer schoone gezigten op stad en omtrek aanbiedt, indien hij ook al geen verrukkelijke partijen oplevert. Somwijlen vinden in dezen tuin openbare vermakelijkheden, illuminaties, en goelanies plaats, maar op dezen avond waren wij de eenigen, die den kastelein om eene sigaar en een glas ijs vroegen. De stad Orel heeft zich juist aan die plaats der Oka gelegerd, waar de rivier door de kunst geholpen bevaarbaar begint te worden. Misschien was zij het vroeger ook door de natuur alleen, eer dat haar door landbouw, het graven van kanalen, het omhakken van bosschen, en bewatering der omstreek veel water onttrokken was. Het aanvangspunt der bevaarbaarheid lag juist onder den steilen rand van den tuin. Hier verzamelen zich beneden eene waadbare plaats, waar men

de rivier overgaat, de schuiten, van twee tot vierhonderd in getal. Wanneer er een genoegzaam aantal bij een is, laat men het boven Orel door middel van sluizen opgestuwde water loopen, en de vloot zwemt dan met overvloedig water naar beneden, en komt hiermede tot Bolchow. Een mijl of tien onder Orel, moet men haar evenwel nog eens door zulk eene opstuwing verder helpen.

Alle rivieren in den naderen of verderen omtrek van Orel stroomen, of westelijk naar den Dnieper, of oostelijk naar den Don toe, en de Oka is de eenige regtstreeks noordwaarts loopende waterweg, waarlangs zoo veel koorn naar de altijd verteerende hoofdsteden des rijks vervoerd wordt. Het is dus natuurlijk, dat deze plaats, waar het voor het eerst mogelijk wordt graan te schepen, van alle kanten gezocht moet zijn, en Orel, welks gewigt uit de aangegeven betrekkingen duidelijk wordt, zal in vereeniging met de toenemende levendigheid der industrie van Moskou en Toela voortdurend stijgen en toenemen. Dan zal ook wel niet alleen het aantal inwoners, maar ook, waaraan dan toch nog meer gelegen ligt, het verstandelijk leven eenige meerdere beteekenis erlangen. Want wat helpt het in het geheel genomen, of er een paar magere Tsjinnowniks en een paar langgebaarde koopLieden en dikke pofwangen meer over de straten van Orel gaan of niet, wanneer de eerste geen meerder begrip van hun leven hebben, dan dat zij op de ijdele ladder des Tsjins eenige sporten hooger kunnen klimmen, en de andere, dan dat zij meer geld in hunne ijzeren kisten opstapelen, en hunne dochters in allen gevalle meer rood op hare wangen en wit op haar neus kunnen leggen; wanneer de geest niet eenigen meerderen geur verwerft, het gemoed niet verwarmd wordt, en het ijs rondom het hart niet smelt. Inderdaad wanneer men het leven van verstand en hart eener

zoodanige Russische stad, met hare twee galanteriewinkels, en haar boekverkoopers, die wijn en sigaren verkoopen, met datgene vergelijkt, wat vijfendertigduizend stadbewoners in Duitschland voortbrengen, dan moet men verwonderd staan over het verschil tusschen dat, wat men in Rusland of bij ons eene stad noemt. Welk eene rol heeft niet sedert tweeduizend jaar, onder de Romeinen, onder de Duitsche keizers, in de middeleeuwen, en in de nieuwere tijden bijna iedere groote Duitsche stad gespeeld; welke ondervinding en ontwikkeling heeft zij niet gehad; welk een wasdom, welk eene rijpheid heeft de beschaving niet hier verworven, en welk eene magt van verstandelijke schatten, die van het eene geslacht op het andere overerven, heeft zich niet in hare muren opgestapeld; welk een stralenkrans van beroemde mannen kan eene stad van vijfendertig duizend inwoners bij ons aantoonen, welke geleerden kanselredenaars, staatslieden, veldheeren en wijsgeeren! Hoe menigvuldig en verschillend gekleurd vertoonen zich de schakeringen harer beschaving, welke boek- en plaatwinkels, hoeveel magazijnen met de elegantste voorwerpen vindt men in hare straten! Welke scholen, hooge zoowel als lage, bibliotheken en musea bloeijen niet in haar schoot! Hoe ver verspreidt zich haar roem niet! Iedere Duitsche stad van vijfendertigduizend inwoners neemt eene plaats in Europa in, en is tot in Amerika bekend. Men denke slechts aan den invloed van steden als Bremen, Lubeck, Frankfort en Leipzig, late daarmede een Orel, Toela, Charkow, of Koersk in vergelijking komen, en bekenne dan, welk een slechten maatstaf de statistieke opgave der inwoners oplevert, om er het gewigt eener stad naar te berekenen. In het algemeen zal de reiziger veel meer gelegenheid vinden zich over het verschil tusschen de verhoudingen van oostelijk en westelijk Europa te verbazen, wanneer hij niet alleen

nagaat, wat er is, maar ook vooral in berekening brengt, wat er niet is.

Dat er in Orel ondertusschen ook hier en daar iets goeds te vinden is, toonden ons de voortreffelijke karbonaden en zeer goed gebakken aardappelen, die wij in het logement nog te middernacht met smaak orberden. Het verdient opmerking, ofschoon het zeer natuurlijk is, dat deze Fransche vorm van karbonade te braden door geheel Rusland zoo verspreid is. Cottellietti, zoo noemen de Russen de karbonaden, vindt men overal in ieder Russisch logement steeds gereed, maar in den regel ook verder niets anders.

V. VAN OREL NAAR KOËRSK.

Omstreek van Orel. — Windmolens. — Dorpen bij Orel. — Het gouvernement Koersk.

Den volgenden morgen, den 20sten Mei, vervolgden wij onze reis, en reden tot Sarotsjikoesti, 45 wersten ver, met dezelfde paarden, zonder dat deze meer dan één maal begeerd hadden een paar minuten op te houden, om eens uit te blazen, en toch kon men niet zeggen dat de wegen bijzonder goed waren. Het had geregend, en de vette taaije grond van het gouvernement Orel hield iederen paardenhoef vast, en liet de raderen er zich slechts moeijelijk doorwerken. Hier bij Orel begint de zwarte taaije aardlaag, die zich, tusschen de één en twee el dik, over gansch zuidelijk Rusland, door de Ukraine, Klein-Rusland en de Steppen tot aan de Zwarte Zee uitbreidt, waarin alles, zelfs de zwaarste tarwe, zonder mest groeit, en wier bovenste korst zich bij regen in een taai kleverig moeras verandert, bij droog weer tot een zeer vasten en digt ineengedrongen estrikbodem ineensluit, en zich bij aanhoudende droogte in een

zwartachtig, alles bedekkend, bijzonder fijn poeder oplost.

Het land is zeer bevolkt, en de dorpen volgen elkander in snelle tempós van drie tot vier wersten op, terwijl de weg steeds dezelfde breedte van honderd tot honderdvijftig ellen heeft. Aan de putten in de dorpen bespeurt men eene kleine verandering, daar het putrad zich gewoonlijk boven den mond van den put bevindt. Over de velg van het rad loopt een touw, aan welks eene eind de putaker bevestigd is, terwijl aan het andere een blok hout of een steen, bijna zoo zwaar als de volle watereinmer, die in den put afhangt, dezen gemakkelijk ophaalt, wanneer de menschen hem maar een klein beetje helpen. Ofschoon het ons plan niet is eene verzameling te maken van de ontelbare manieren, waarop verschillende volkeren water putten, zoo mag een reiziger toch niet nalaten zulke kleine uitwendige veranderingen op te merken. Zulke kleinigheden zijn somtijds slechts de kenteekenen van nog veel talrijker en meer gewigtige veranderingen in de levenswijze der bewoners van het land. De geschiedenis der gereedschappen, van het dekken der huizen, van het toerusten van een putrad hangt zeer naauw met de geschiedenis van het volk zelf, en met den trap der zedelijke ontwikkeling te zamen, en waar men in zulke uiterlijke, ligt in het oog vallende dingen veranderingen aantreft, daar kan men gewoonlijk ook daarmede overeenstemmende veranderingen in den toestand van den geest en het karakter des volks, die zich niet zoo handtastelijk voordoen, en dus opgezocht moeten worden, verwachten. Wij bespeurden hier in het zuidelijk gedeelte van Orel reeds meer zulke veranderingen, die ook in het Koerskische voortduurden. Zoo zagen wij in Otsjki de paarden uit een, midden in den stal opgehangen, uitgeholden boomstam eten, welke inrigting wij later als de hier te lande gebruikelijke ruif

leerden kennen. Ook met de windmolens had eene groote verandering plaats gevonden, die wij hier bij Orel het eerst bemerkten. Vooreerst waren zij van de groote reuzen, op welke Don Quichot zich verwaardigde een aanval te doen, tot kleine dwergjes van windmolens in een gekrompen, waarop Munchhausen waarschijnlijk geschoten had, omdat hij hen zeker voor vette, door het gras loopende wachtels zou aangezien hebben. Van deze waggelende, klapperende molenwerken staat steeds eene groote menigte op eene plaats bij een. Daar zij klein zijn, zoo hebben de dorpen er natuurlijk steeds een geheel aantal noodig, en men vindt bij menig dorp soms drie of vier zulke met windmolens bezette plaatsen, terwijl bij ons somtijds drie of vier dorpen tot één molen behooren. Het is niet alleen zoo gesteld in het thans van ons doorkruiste gouvernement, maar in het geheele zuidelijke Rusland, tot aan de Zwarte Zee toe, vindt men overal molens in denzelfden trant gebouwd. *) Deze bouwtrant heeft de navolgende eigenaardigheden. In plaats van vier wieken hebben al deze Russische molens er zes, of nog gewoonlijker acht, die uit aan elkander gespijkerde planken bestaan. Deze wieken zijn kort en breed, en komen zoo digt bij elkander, dat zij eene enkele ster met acht stralen schijnen uit te maken, en dat, wanneer bij een goeden wind al die sterren zich in eene bonte rij in beweging zetten, en het inwendige raderwerk altemaal begint te snorren en te klapperen, dit het vrolijkste kinderspel oplevert, dat men zich verbeelden kan. De molens zijn allen van hout gemaakt, en er is geen stukje steen of ijzer aan verkwist, 't welk beide in dit land nog schaarscher te vinden is dan hout. De as der wieken draait in een houten legger, en het geheele

*) Ja zelfs bij Constantinopel is deze manier van molens te bouwen gebruikelijk.

gebouw rust, zoo als door de bank alle gebouwen in deze aan steenen arme streek, met zijne houten muren dadelijk op den grond. Zelfs de sloten en grendels zijn niet eens van ijzer, maar eveneens uit hout vervaardigd, gelijk ook de bijna eene halve el lange sleutel. De sloten zijn zoo eigenaardig en kunstig, dat zij eene bijzondere beschrijving verdienden, wanneer deze zich zonder teekening in weinig woorden liet geven. In ieder molentje bevinden zich twee kleine, ook al aan houten spillen loopende steentjes voor het meel, en drie of vier stampers voor het pellen van gort. De stampers zijn aangepunte dunne boompjes, mede zonder eenig ijzerbeslag, en hunne beweging is het belagchelijkste, dat men zich kan voorstellen. Knarsend, piepend en bevend als waren zij van hunne jeugd af met jicht gekweld geweest, rijzen zij om hoog, en vallen plomp verloren in de gerst neder. Met der tijd brengen zij echter hun werk toch ten einde, en wanneer zich zoo vierentwintig uur lang stoot bij stoot en stofje bij stofje voegt, maakt iedere molen in dien tijd toch zijn acht tot tien schepels meel en grutten klaar. Het vaatwerk der boeren in deze streken even als in de Ukraine, Klein-Rusland, enz. zoo als koornmaten, vaten tot bewaring van graan en meel, melkemmers, bijenkorven, honigtonnen enz. is slechts uit uitgeholde boomstammen vervaardigd. Gewoonlijk zijn het stukken van lindenboomen, van binnen met mes en beitel uitgestoken, waarvan men de bast afgedaan, en de wanden tot aan den buitensten houtring afgestoken heeft. Het geheele vaatwerk bestaat dus uit een enkel stuk, waarin slechts de bodem ingezet is, en waaraan men van buiten de noesten en uitwassen van den boom herkennen kan.

De melk- en voorraadkamers dezer lieden bieden daardoor een geheel eigendommelijken aanblik aan, waarin deze, nu en dan nog wat scheve, en soms zeer groote boomstammen, met schoonen, bruikbaren inhoud

opgevuld, bijna zoo wild en onbeschaafd, als zij in het woud gegroeid zijn, in het menschelijke, anders zoo kunstige, leven komen inkijken, en men kan zich voorstellen welk eene vreemde figuur zij onder de beschaafde en behouwen stammen der huizen maken.

De dorpen zijn hier ook overal zoo eentoonig als wij ze bóven beschreven hebben. De huizen staan altijd in twee lange rijen nevens elkander. Wonderlijk is het, hoe verschillend de wereld toch aan haar onderscheiden uiteinden is. Bij ons zijn in de steden de huizen zoo digt ineen gebouwd, als de cellen van een bijenkorf, en de dorpen, waar de inwoners geene zulke dringende zaken met elkander te verrigten hebben, als de burgers in eene stad, liggen schilderachtig verspreid en in bevallige wanorde door elkander. In Rusland is het genoegzaam juist omgekeerd. Alle Russische steden zijn bijzonder wijd gebouwd, en hebben breede lange straten en huizen met groote open ruimten omgeven, als of de eene burger zich volstrekt om den anderen niet bekommerde, en in een Russisch steedje Kijfhoek moet men grootere einden loopen, dan in menig Duitsch hertogdom. In de Russische dorpen daarentegen staan de huizen zoo digt bij elkander, en vlecht buurman met buurman zijn stroodak zoo naauw ineen, als wilden zij zeggen: »wij staan allen voor één en één voor allen, en lijden allen met elkander, en wanneer onze lieve Heer het dorp aan het eene eind in brand zet, dan willen wij ook met elkander tot den laatsten man toe afbranden."

De boeren in deze streken dragen geene hoeden met zulke breede randen als de Moskovieten, maar eene soort van cilindervormige, van boven platte, mutsen. Deze mutsen bestaan uit een los, dik, uit koehaar vervaardigd vilt, zij zijn altijd graauw of wit van kleur, en hebben van onder een zwarten rand. Men herkent door geheel Rusland de Orelsche en Koersker boeren aan deze mutsen.

In de Ukraine komen er weder andere, die hooge cilinders vormen, uit zwarte lammervellen vervaardigd worden, allen Kozakkenstammen eigen, en aan de Persische mutsen zeer na verwant zijn.

Het land in het gouvernement Koersk is een onafgebroken graanveld, en een haas zou hier tien mijlen kunnen loopen, zonder met zijne ooren boven de toppen der halmen uit te komen. De grond is overal even vruchtbaar, en brengt alles in overvloed voort; de natuur doet hier ongeloofelijk veel voor den mensch. Somtijds echter krijgt de kunst een inval om ook iets te doen. Zoo kwamen wij op onzen weg door een dorp, waarin alle huizen op eene eigenaardige, van den bouwtrant aller andere dorpen afwijkende wijze gebouwd en geschilderd waren. Alle huis- en staldeuren waren met eene gele kleur geverwd, die met zwarte strepen was afgezet. Voor iedere huisdeur was een klein uitspringend gebouw, allen naar een en hetzelfde model gebouwd, maar waarvan doel noch plan te begrijpen was. De huizen waren met groote, in het oog vallende cijfers genummerd, en aan ieder was de naam van den bewoner geschreven, zooals b. v. Dementi Iwanowitsj, Peter Pawlowitsj, Timofei Michaëlowitsj; zonder tegenspraak eene zeer gewigtige verbetering in een dorp, waar de menschen hun eigen naam niet lezen kunnen. Achter den eleganten naar den weg gekeerden voormuur lagen dan de smerige vertrekken der bewoners en de ongeredderde erven. Zonder twijfel was het denkbeeld om dit dorp aldus op te schikken uit het brein van den een of anderen Oeprawitel (rentmeester) ontsproten, die zich door eene nieuwe inrigting en zulk eene nuttige verbetering bij zijn heer in gunst trachtte te brengen, en diens oogen door een schoon uiterlijk der dorpen wenschte te bedriegen.

VI. KOERSK.

Omtrek van Koersk. — Groote dorpen. — De staarten. — Gedienstige Groot-Russen. — Paardenopvoeding. — Mevrouw Tsjernitsjew. — De Sgontsjiks. — Koersk. — De rijke Otkoeptsjik. — Ligging van Koersk.

Nabij Koersk veranderen de huizen weder een klein weinig. Daar het hout steeds zeldzamer wordt, en dus ook de boschplanten, zoo als mos, varen en diergelijke, meer en meer verdwijnen, zoo zijn de tusschenruimten der balken niet meer met mos aangevuld, maar met leem aangestreken; dikwijls is zelfs reeds het geheele houtwerk van het huis met leem bepleisterd. Ook dit toont aan, dat men het zuiden nadert, alwaar dit overstrijken met leem doorgaande in gebruik is, en alle gebouwen, muren en omtuiningen met leem bedekt vlechtwerk zijn: ook is het hout hier niet meer met zulk eene verkwisting aangebragt als in het noorden, en uit dunne takjes gevlochten horden vervullen veel vaker de plaats der dikke balken. Zoo is bij voorbeeld het Sarai (de langs het erf loopende schuur) hier reeds meestal uitsluitend uit gevlochten wilgentakken vervaardigd. De dorpen zijn gedeeltelijk buitengemeen groot. Zoo reden wij er een voorbij dat Ponjoeri heette; het lag eenigzins van den weg verwijderd, en strekte zich vijf of zes wersten ver langs het hangen van een heuvel uit. Men zeide ons, dat het Gossoedarst wennoeije krestianini (kroonboeren) waren, en dat het tegen de vierduizend zielen, en dus volgens de rekening der Russen, die slechts aan de mannen eene ziel toekennen, ongeveer achtduizend inwoners had. Toen ik vroeg hoe men dit wist, heette het, dat men het reeds daaruit berekenen kon, dat het dorp bij eene gewone ligting van rekruten, van twee of drie op de vijfhonderd zielen, steeds vijfentwintig

tot dertig rekruten moest leveren. De grootte der dorpen neemt echter naar het zuiden nog steeds toe, en in Klein-Rusland en de Ukraine is de bevolking door de bank in de grootst mogelijke vereenigingen bij een gehouden.

De gouvernementen Orel en Koersk worden nog tot Groot-Rusland gerekend, doch Groot- en Klein-Russische bevolking is hier reeds zeer onder een gemengd, en zoowel de menschen als de taal vormen hier een overgang van den stam der Groot-Russen tot dien der Klein-Russen. De Klein-Russen noemen zich zelve Malorossiani, (Kleinrossianen) en de Groot-Russen eenvoudig Russkije (Russen). Zij worden door deze chachli dat is staarten genoemd, want de Groot-Rus, die den Klein-Rus zijn half Poolschen, half Tartaarschen broeder, in beschaving, bedrijvigheid, bekwaamheid, ondernemingsgeest en nijverheid ver overtreft, maakt zich gewoonlijk over hem vrolijk. Daar ik in den beginne in de coiffure van den Klein-Rus niets kon ontdekken, dat dezen naam regtvaardigen kon, zoo vroeg ik eens op een dag aan een Klein-Rus daarnaar, en deze antwoordde mij: „Eigenlijk heeten wij Malorossiani, maar de Russen noemen ons *Chachli*, omdat wij, zoo als zij zeggen, geen hersens in ons hoofd hebben, en zij aan ons hoofd slechts een gezigt met een staart zien." Hij zeide dit op zulk eene domme, kinderachtige wijze, en met zulk een onnoozel lachje vergezelde hij die woorden, dat ik de meening der Groot-Russen niet voor onnatuurlijk of ongegrond durfde houden, ofschoon men verzekert, dat de Klein-Russen ze olijk achter de mouw hebben. Voor het overige kan ook, zonder deze geestige toepassing op de zwakke geestvermogens der Klein-Russen, hunne gewoonte om het haar rondom het hoofd eenige duimen breed weg te scheren, en slechts midden op het hoofd te laten groeijen, dezen naam in de wereld gebragt hebben. Die

haarbos valt hun dan, van alle kanten, over het kaal geschoren gedeelte zeer wild en door elkander neder. De Groot-Russen scheren zich alleen achter in den nek het haar ver weg, en knippen dan, langs het geheele hoofd in het rond, de buitenste punten af. Het hoofd van een Groot-Rus heeft dus slechts eene kleine streek van Tartaarschheid, maar dat van een Klein-Rus eene veel grootere; want zoo als bekend is scheren zich de Tartaren het hoofd geheel kaal. Hier en daar zijn er dorpen in Klein-Rusland, waar de inwoners den genoemden haarbos in tweën deelen, vlechten, de vlechten om hunne ooren winden en ze, even als een ram zijn hoornen, dragen. Misschien duiden deze haarvlechten een oorsprong uit onder de Russen vermengde en verdwenen volksstammen aan.

Later zullen wij nog meer gelegenheid hebben, om over de Klein-Russen te spreken. Heden bevonden wij ons vooreerst nog in Groot-Rusland, gelijk wij, dadelijk na onze aankomst in het gouvernement Koersk, nog in de gelegenheid waren dit tot ons groot genoegen op te merken, daar onze tarataika in den zwaren grond van dit gouvernement dreigde te blijven steken, juist toen wij een slijkerigen berg in fermen galop dachten op te rijden. Onze voerman, de conducteur en wij deden met schreeuwen en slaan ons mogelijke best, en zullen wel een aardig tafereeltje opgeleverd hebben. Vier voorbijkomende Groot-Russen voelden dadelijk het belagchelijke daarvan, bootsten, hunne stokken zwaaijend, ons geroep en geschreeuw bespottelijk na, maar sprongen toen ook dadelijk al lagchend ons ter hulp, pakten den wagen aan, en hielpen onze wielen uit de klem. Met de minder levendige, minder mimische en meer langzame Klein-Russen zou ons dit zoo gemakkelijk niet gebeurd zijn. Mijne schoone reisgezellin bij dag en bij nacht, bij goed en bij slecht weer, hield zich bij al zulke voorvallen steeds meesterlijk. Zij was

steeds moedig en bedaard, uitgenomen de flaauwte bij de roovershistorie. Wij vermaakten ons overheerlijk met het eten van China's appelen, voorlezen, ontbijten en souperen, het teregt leggen van kussens, uitstrekken van beenen en armen, en allerlei andere kleine vermakelijkheden en genoegens. Wij keken ook regts en links naar datgene uit, wat er buiten onze wandelende raderkast nieuws te zien was, en maakten elkander wederkeerig op het een en ander opmerkzaam. Heden avond voor Koersk waren het obosen uit de Krim, met zout en wijn beladen. Wij konden de schanderheid der Russische paarden niet genoeg bewonderen, hoe zij zoo opmerkzaam en voorzigtig, het een achter het ander, voortgaan, hoe zij de kwade plaatsen in den weg weten te mijden, hoe zij hunne krachten zelfs met verstandige verdeeling gebruiken, en zonder gezweept en toegeroepen te worden naar de omstandigheden harder of minder sterk trekken, hoe zij zorgvuldig voor anderen, die hen tegenkomen, wijken, en geduldig van zelve weder in het spoor komen. Wij hadden ook hier en daar gelegenheid om aanmerkingen te maken over de opvoeding, welke de menschen hunne paarden hier geven. Bij vele obosen *liepen* de veulens lustig springend los nevens hunne moeders die in het gareel liepen, dat hun ook eenmaal wachtte. Bij andere had men een halfvolwassen veulen reeds bij het voorste paard, dat den trein aanvoerde, losjes aangebonden, om het aan eene zekere orde te gewennen. De derde voorbereidende trap eindelijk was het gezamentlijk trekken met een ander paard, waarbij het wel niet veel te doen had, maar zich toch van zijne kromme sprongen en jeugdigen overmoed moest ontwennen, tot dat het eindelijk zeer bescheiden, volgens pligt en regel, vreugde-, phantasie-, en sprongenloos mede in de rij der *oude* philisters invalt, met hen zich in de dienst des men-

schen afmartelt, verstandig werkt, en smachtend naar den stal en de haverkist uitziet.

Tegen den avond kwamen wij in het dorp Koerassowski Dwor aan, alwaar mevrouw TSJERNITSJEW ons de beste thee van de wereld presenteerde. Wij kunnen deze dame als de bevalligste, fijnste en schoonste vrouw van Koerassowski Dwor aanbevelen, en zij moet gewis, wanneer schoonheid en beminnelijkheid in dezen uithoek der wereld iets waard zijn, daar de prima donna zijn, en vele aanbidders hebben. Wij verklaarden elkander over en weder, dat wij zelden niet slechts zoo schoone, maar ook zoo fijn gevormde, zoo geestige, pikante en uitdrukkingsvolle trekken, in een zoo gewoon kleed gezien hadden, als die van onze postmeesteres. Haar ontbrak noch de kleine voet, noch de bevallige hand, noch de teedere blos en de doorzigtige huid, noch zelfs een zekere innemende toon van stem, welke men anders slechts bij de voorname en hoogere standen der maatschappij aantreft. Wanneer zij eene snoer paarlen door hare gitzwarte haren geslingerd, en eene gouden keten om het ijvoor van haar hals gehangen had, wanneer zij in plaats van haar groven Sarafan glinsterend zijwormspinsel om hare bevallig gevormde ledematen had doen ruischen, en een non monsieur, en oui madame, in stede der slaafsche woorden sloesjoe, en ssei tsjas in den mond genomen had, dan had zij zonder bedenken in de eerste de beste Petersburger salon kunnen verschijnen. Zij had een allerliefsten krullenbol op haar schoot, die aan haar boezem de verkwikkendste levenssappen inzoog. SOPHIA TSJERNITSJEW was eene geboren LEONTIEW, stamde dus uit een even aanzienlijk geslacht af als haar man, die den naam van den bekenden Russischen minister van oorlog voerde. SOPHIA TSJERNITSJEW verhaalde ons, dat KATHINKA JAKOWLEW haar dikwijls bezocht, en de heeren TSJERBATOW en

ORLOW goede vrienden van haar man waren, in één woord, zij verhaalde ons, om ons het raadsel op te lossen, hoe al deze in Rusland zoo aanzienlijke namen in zulk een ellendig dorp verzeild geraakt waren, dat het dorp een odnowordzendorp was, en al de boeren daarin dus eigenlijk oude edellieden zijn. Men noemt namelijk in Rusland odnodwordzen zekere vrije boeren, die aan geen heer toebehooren, en aan de kroon niets anders dan de gewone belastingen betalen. Zij stammen meest van edellieden af, die Peter de Groote of een zijner voorgangers tot straf in deze verwijderde streken verplaatste. Want er bestond altijd een Siberië in Rusland, alleen lag het vroeger, toen het rijk zich nog niet tot zulk eene uitgebreidheid ontwikkeld had, nader aan het middelpunt des lands. Van alle hunne voorregten behielden deze verbannenen niets dan de vrijheid hunner personen, maar hebben daarop van nieuws zoo veel gevoel van eigenwaarde en trotschheid gegrond, dat zij, ofschoon voor het overige geheel en al boeren geworden, het voor eene mesalliance houden zich met lijfeigenen te verbinden, en derhalve gewoonlijk onder elkander huwen. Van daar ook komt het bewaard blijven der oude familiën, en waren misschien de bevallige vormen dezer vrouw ook nog uit die oude tijden overgeërfd, ofschoon men ook bij Russische lijfeigenen meermalen gelegenheid heeft, diergelijke fijne vormen op te merken, wat bij andere uit grovere stof bewerkte volkeren wel niet ligt zal voorkomen. De Russen hebben over het algemeen minder hoekige vormen, en wanneer de kunst en de gewoonte wat helpen, verandert een gemeen meisje zeer gemakkelijk in eene voorname Dame, een lompe boer in een vluggen kamerdienaar, een gering bureauklerk in een hoog ambtenaar, een tweede luitenant in een generaal met veldmaarschalks manieren.

Wij vonden in ons adelijk dorp een theegezelschap van Sgontsjiks (ossendrijvers), die van Petersburg

kwamen om vee in de steppen in te koopen. Zij zeiden, dat zij hun meeste vee okolo more, (om de zee heen) inkochten, dat is in de omstreken der Zwarte Zee, bij Odessa, bij Taganrog, aan den Don, den Dnieper, den Dniester, in de Ukraine, Klein-Rusland, Bessarabien, en de Nogaïsche steppe, alwaar overal dat kleine zilvergrijze runderras verspreid is, dat men wijd en zijd in Kiew zoo wel als in Petersburg zeer goed kent, en dat voortdurend uit die landen langs twee wegen, om het Karpatische gebergte heen door Gallicië naar Oostenrijk en de veemarkten van Moravië, en door het binnenste van Rusland heen, naar de Oostzee wandelt. Om het aankoopen en vervoeren van het vee te bezorgen, stuurt een groot slagter of beestenkooper van Petersburg of Moskou een Prekasjtsjik (zaakgelastigde) naar deze streken. Deze koopt in de Tsjeredas, of runderkudden, zijn getal ossen, soms tot vijf- ja tot zevenhonderd en meer nog te gelijk, en laat hen dan onder zijue leiding hun marsch naar het noorden ondernemen. De opperprekasjtsjik heeft gewoonlijk nog drie of vier onderprekasjtsiks tot zijne beschikking, en buitendien nog acht of tien sgontsjiks in zijne dienst, die allen onder hem, als hoofd der expeditie, staan. De prekasjtsjik moet alle onder weg te nemen maatregelen gelasten, die niet weinige zijn, naar de verschillende omstandigheden, waarin een gezelschap van achthonderd marscherende ossen, op eene wandeling van twee- tot driehonderd mijlen kan komen, en bij de niet onbelangrijke uitgaven die voor hen noodig zijn, en waarbij natuurlijk alles op het naauwste moet berekend worden. Het moet dus een verstandig man zijn, en gewoonlijk is het iemand, die zich van gemeen sgontsjik opgewerkt heeft, en die nu, daar hij zijn Chosain, of principaal, gewigtige dienst of ondienst doen kan, eene bezoldiging van één- tot drieduizend roebels geniet. Hij bedient zich van de onderprekasjtsjiks als van adjudanten

en plaatsvervangers, stuurt hen vooruit, om kwartier te maken, laat hen voeder aankoopen, en diergelijke. Deze adjudanten zijn daarom ook te paard gezeten, en snellen voor den trein, die in kleine afdeelingen achter elkander voortrukt, en waarbij de aanvoerder der expeditie op zijn gemak in zijn wagen rijdt, uit, of vliegen van de eene afdeeling naar de andere. Zoo lang zij nog door de steppen trekken, baart het voeder niet veel moeijelijkheid, want niemand geeft daar veel om het gras, en men drijft het vee in de eerste weide de beste. Ook is daar buitendien bij ieder dorp door de bank een groot grasperk afgestoken, dat men gastvrij voor vreemden bestemt, en waarop men open tafel voor alle uit de verte komende ossen houdt. In de Ukraine en in de nog meer aangebouwde streken van Groot-Rusland, wordt het echter soms moeijelijk voeder te bekomen, en men moet van de naaste grondeigenaars de vergunning om het vee op de aan den weg liggende weiden te drijven koopen, hetgeen echter steeds voor een billijken prijs wordt toegestaan. In den warmen zomertijd reizen ze gewoonlijk 's nachts, en rusten bij dag. Dagelijks leggen zij zoo wat drie mijlen af, en zoo komen zij, na een togt van drie maanden eindelijk in Petersburg aan. Op weg ziet men hen gewoonlijk in de volgende orde: vooruit een onderbeambte, daarop de verschillende afdeelingen der kudde, die elkander op een afstand van eenige wersten volgen, iedere voorafgegaan en gevolgd door twee sgontsjiks, en achter de laatste afdeeling volgt de opperprekasjtsjik met onderscheiden wagens, die de weinige pakaadje en het huisraad van het drijvende personeel mede voeren. Al de drijvers dezer kudden zijn door de bank goed gezonde, krachtige menschen, die wanneer het noodig is ook even als MILO een ganschen os op zij smijten, daar niet alleen dadelijk de sterksten voor dit handwerk worden uitgezocht,

maar ook hunne krachten, bij de dagelijksche twisten hunner gehoornde kweekelingen, zich door gestadige oefening meer en meer ontwikkelen. In Petersburg en Moskou, twee hoofdsteden, waar in verhouding meer vleesch gegeten wordt dan in eenige andere twee hoofdsteden van Europa, worden jaarlijks in iedere over de 100, 000 ossen geslacht, die voor het grootste gedeelte uit het zuiden van Rusland komen. Hieruit kan men zich voorstellen hoe groot en talrijk deze transporten van vee zijn, en hoe uitgebreid het handwerk der sgontsjiks is. Men zegt dat het vleesch door de wandeling smakelijker wordt, (even als zooveel andere dingen door plaatsverandering beter worden) daar het vet, dat anders in dikke klompen bij een zit, zoo als onze sgontsjik zich uitdrukte, smelt, en in al de kleine tusschenruimten der spiervezeltjes door dringt. Evenwel moet daardoor gewoonlijk een weinig nagemest worden, dat voor Petersburg, Riga en die oorden gewoonlijk op de stallen der Lijf-, Koer-, en Esthlandsche grondeigenaars geschiedt, die in hunne brandewijnstokerijen veel zoodanig Zuid-Russisch vee mesten, dat daar doorgaans Podolisch vee genoemd wordt.

Toen onze sgontsjik zijne reis naar de streken om de zee vervolgde, rolde ook onze tarataika op denzelfden weg verder, en wij kwamen tegen één uur in den nacht in de schoone stad Koersk aan. Ofschoon midden in den nacht, maakte de noorderschemering het helder genoeg, om niet alleen de huizen en de straten, maar ook des noods de ligging van het geheel eenigermate te kunnen zien. Daar wij bij het doorrijden toch zoo veel slechts mogelijk was van deze plaats wilden opmerken, zoo gingen wij, dat is mijne tegenwoordige reis- en levensgenoot en ik, op de volgende wijze te werk. Zij zette zich aan het eene raam van den wagen, en ik aan het andere, en ieder vertelde nu hardop

en duidelijk, zoodat de ander het hooren kon, wat hij aan zijn kant zag, waardoor wij dus wederkeerig onze kennis aanvulden en verdubbelden.

Aldus ontstond er tusschen ons het navolgende nachtgesprek, dat wij den lezer niet willen onthouden, daar zijne, misschien ook niet zoo geheel naauwkeurige, kennis van deze stad daardoor welligt in het een of ander opzigt kan verrijkt worden.

Ik. Wat ziet gij, mijne waarde jufvrouw?

Zij. Eene Sastawa *).

Ik. Van 't zelfde, Sastawa! Het wapen der stad kan ik helaas niet onderscheiden.

Zij. Dertigduizend inwoners.

Ik. Mij scheen het maar Twintigduizend.

Zij. Neen ik zag de drie zeer duidelijk. Aan mijn kant is de straat zeer breed.

Ik. Ook aan den mijnen. Het heeft alles nog zoo het aanzien van eene voorstad. Maar er begint toch een trottoir. Bij u ook?

Zij. Ja, maar zoo als het mij toeschijnt, een zeer smal.

Ik. Een lantaarnpaal! maar er is geen licht in.

Zij. Een paar kleine huizen! Er sluipt eene gedaante langs heen.

Ik. Niets, volstrekt niets! Een open, onbebouwd veld.

Zij. Een groot huis van twee verdiepingen, door verscheiden andere gevolgd.

Ik. Ik zie er aan mijn kant een met kolommen, en nu volgt er eene menigte fraaije, nieuwe huizen. De stad komt mij zeer goed gebouwd voor.

*) Sastawa, zoo heeten de poorten of barrièren der Russische steden. Gewoonlijk zijn het vier hooge steenen pilaren, met het wapen der stad, en eene korte statistieke opgave, van het getal huizen, inwoners enz. versierd.

Zij. De huizen worden hoe langer hoe hooger, daar is er een van drie verdiepingen, dat op de eerste nog prachtig verlicht is.

Ik. Welk hoog ambtenaar of daar nog aan het gastereren is. Het moet een tsjinnownik zijn, want de Russische kooplieden gaan allen om tien uur naar bed.

Zij. Daar komt nu zelfs een huis van vier verdiepingen.

Ik. Is 't mogelijk? Ik bid u laat mij eventjes langs uw teder hoofdje heen zien, want buiten Petersburg en Riga heb ik nog in geene Russische stad, zelfs in Moskou niet, een zoo hoog huis gezien. De Russen blijven steeds zeer laagjes bij den grond, en de klasse van bewoners onder de dakpannen is in hunne steden geheel onbekend.

Zij. Ziet gij! Een, twee, drie, vier.

Ik. Mijn hemel, wat of toch de menschen hier zoo hoog in de lucht gejaagd heeft. Zie toch eens, hoe in alle die donkere kamers de kleine lampjes voor de heilige beelden flikkeren. Wat dat een vreemd gezigt is! — Maar ik vraag verschooning, ik drukte u, geloof ik.

Zij. Ja, maak slechts, dat gij weer aan den anderen kant komt. Ik ben bang, dat de wagen hier topzwaar wordt.

Ik. O, daar vloog juist een lantaarnpaal voorbij met eene uitgaande lamp.

Zij. De stad behoort waarlijk niet tot de verlichte: want de lantaarnen staan in hare straten zoo wijd uit een, als de mijlpalen langs de wegen.

Ik. Ik zie eene breede, lange straat, die zich in den donkeren nacht verliest.

Zij. Bij mij gaat het steeds berg af.

Ik. Ja bij mij ook. Wij dalen in het dal der Koera neder, aan welker oever Koersk ligt, die in den Seim valt, die op zijne beurt weer, met den Dnieper vereenigd, naar de Zwarte Zee stroomt.

Zij. Ik dank voor het berigt. Hier komt een huis, daar geen eind aan is. Ik weet echter niet wat het verbeeldt.

Ik. Met uw verlof! Indien ik uwe krullen maar niet in de war breng. O dat! dat is de Gostinnoi Dwor der stad. Let eens op het lange gebouw met zijne vier vleugels, en op de kolonnade er rondom, waaronder bij dag de koopers heen en weer wandelen. De winkels zijn alle gesloten en gegrendeld, en de huurlingen der kooplieden wandelen er bij rond. Want in Russische steden zijn geen openbare nachtwachts, en ieder, die lust heeft, kan zijn goed zelf bewaken.

Zij. Wat die rij winkels lang is, en alle van twee verdiepingen.

Ik. Ja de stad Koersk drijft een belangrijken handel, en hare kooplieden zijn wijd en zijd verspreid. Door hunne aardrijkskundige ligging aan den Seim en in het midden eener vruchtbare landstreek versterkt, is hun geest van onderneming ontwaakt, en zij gaan met hunne handelsondernemingen tot aan de grenzen van China, waar menig koopman in Koersk zijn kantoor en bedienden heeft. Zij laten de goederen op de groote markten van Novogorod en Moskou komen, waar zij ze weder door hunne bedienden, zonen, en broeders doen verkoopen. Zij drijven alzoo eene soort van binnenlandschen groothandel en wel op eene uitgestrekte schaal. Ook aan mijn kant is een groot, open plein, waar ik toch niets zie. Bij u is het aardiger, daarom blijf ik maar liever hier.

Zij. Zie die oude nachtwacht eens, hoe verwonderd ziet hij ons aan.

Ik. Die vermoedt er ook wel niets van, van welke uit een gelegen einden der wereld het paartje, dat wij vormen, bij een gestoven is.

Zij. Eene kerk, en nog eene, rijk voorzien van zuilen en koepeldaken, zoo als alle Russische bedehuizen.

Ik. Een ruim uitzigt op verschillende gedeelten der stad. Wat er nog veel lichten in de stad branden. Het zijn louter wakende beelden van Heiligen. Hoe men in zoo eene stad in, en door, en op elkander woont. Op de heuvels huizen, in de diepte woningen, in alle dalen en ravijnen hutten en nesten van menschen.

Zij. Boe! wat gaat dat steil naar beneden. Als de koetsier de paarden maar goed in de hand houdt. Neen ik kan er niet naar zien. Ik ga achterover in mijn kussen liggen. Wat rammelt en dondert daar toch zoo hol?

Ik. Wees onbezorgd. Dat was de brug over de Koera. Geef mij uwe hand: want wij zijn aan het logement.

Mijne schoone en gezellige deelgenoot in dit nachtgesprek, voelde zich toch een weinig in overeenstemming met den tijd des nachts, en legde zich een beetje op de sofa, terwijl ik met onzen professor er op uitging, om de provisiekamer en de keuken van den kastelein te onderzoeken. Ons hongerigen kwam nog een ander tegen, die ook verzekerde dit in den hoogsten graad te zijn, ofschoon hij er volstrekt niet als een hongerlijder uit zag. Het was een langbaardige, dikke koopman uit Charkow, die even als wij zoo even aangekomen was. De professor zeide mij in het Duitsch, dat, naar hij bespeurde, de man door een ding dik was geworden, dat gewoonlijk andere menschen slechts mager maakt, door den brandewijn namelijk. Hij was een van die groote pachters (Otkoeptsjiks), die van de kroon den uitsluitenden verkoop van brandewijn voor eene bepaalde stad, district, of gouvernement pachten, waarbij zij gewoonlijk hunne rekening met een saldo van eenige millioenen afsluiten.

Zij hebben dan het regt, in iedere stad die in hun pachtdistrict ligt, een bepaald getal zoogenoemde kroonherbergen (Kassonoi pitainoi dom) op te zetten, die genummerd worden, en waarin zij dan hunne onderpachters plaatsen. Dan mogen zij gewapende ruiters in hunne dienst nemen, waarmede zij een cordon om iedere stad trekken, om te beletten dat er van buiten af brandewijn wordt ingesmokkeld. Bij iedere Russische stad ziet men deze wachters, die omrijders (Objaesjtsjiks) genoemd worden, kamperen. De brandewijn moet door de otkoeptsjiks voor een door de regering bepaalden prijs verkocht worden. Gewoonlijk is deze prijs zeer hoog, en drie of vier maal hooger, dan waarvoor men den brandewijn aan zijn oorsprong kan bekomen. De regering heeft daardoor natuurlijk een middel in handen, om op de zedelijkheid en het zuipen des volks te werken. De bedriegerijen door vervalsching en vermenging van den brandewijngeest moeten, ofschoon alles verzegeld, gemeten en gestempeld is, in het groote loopen. Een pachter, die steden als Petersburg en Moskou in pacht heeft, is altijd een man van gewigt. Men zegt, dat de Petersburger pachter, alleen door het bouwen aan het nieuwe winterpaleis, en het daardoor vergroote aantal van uit alle oorden aankomende arbeidslieden en brandewijndrinkers, eenige honderdduizend roebels meer in zijn zak gestoken heeft. Menig opkoeptsjik heeft eene geheele rij gouvernementen in pacht, en moet daarvoor soms jaarlijks aan de kroon tien tot vijftien millioen betalen.

Een zoodanige dikke opkoeptsjik dus, en wij beiden liepen door het geheele huis naar eten zoeken, en vergezelden den slaperigen knecht naar de provisiekamer, waar eene groote menigte eetbare dingen in tonnen en op borden en schotels in het rond stond. Onze professor zocht zich ik weet niet welk kruid uit, dat hij skresjen

noemde, en dat men, zoo als hij zeide, in het zuiden van Rusland overal, tot in de Krim toe, vindt, en raauw of gekookt gegeten wordt.

Ik vond, dat het een beetje zuur smaakte, even als, vrij vreemd, alle bijzondere lievelingsgeregten der Russen zuurachtig zijn, bij voorbeeld kwas, agurkjes, botwinja, tsji, het brood zelfs niet uitgezonderd. Hij verlangde er agurkjeswater bij te drinken *), hetwelk eveneens in groote tonnen in het rond stond. Ik vulde voor mijne dame en mij een paar borden met ingemaakte braambessen, die men, even als nog honderd andere soorten van vruchten en bessen, in Rusland zeer goed inmaakt. Onze dikke koopman had, niettegenstaande zijne lompe figuur, toch nog een vogel gevangen, zekerlijk maar een hoen, en nog wel een dood en gebraden, waarmede hij zich aan de tafel in het midden der kamer terugtrok, en daar eene anatomie van het arme dier begon, die aan gruwzaamheid alles overtrof, wat men van de manier van eten der Turken verhaalt. Hij schonk het dier geen vezeltje, en zoog het het merg uit al zijne knoken. Daarbij bedacht hij zich zoo goed, dat hij zelfs zijne baard niet vergat, die spoedig van boven tot beneden van de vettigheid glom. »Slawnoi! slawnoi!" »Heerlijk! heerlijk!" bromde hij daarbij nu en dan binnen 's monds, en verhaalde ons tusschen de bedrijven, wanneer hij weder eene nieuwe vleugel of poot afscheurde, dat hij uit Kaloega kwam, waar hij een zoon had, die daar even eens een rijk koopman was, en bij wien hij veertien dagen k'gostam (te gast) was geweest. Ik dacht daarbij met medelijden aan de arme Kaloegasche kapoenen, schapen, kalveren en ossen, welke in die veertien dagen hun jong

*) Het water, waarin de agurken gelegen hebben, is in Rusland overal een zeer gezochte drank.

leven hadden moeten laten. Want wanneer in Rusland zulk een gebaarde papa bij zulk een rijken zoon komt, dan blijft er in den regel in hof en stal niet veel eetbaars in leven. En bij deze menschen heet k' gostam zijn, zooveel als in een lekker bed slapen, 's morgens een dozijn glaasjes thee drinken, en daarbij tot eene aangename uitwaseming geraken, voor den middag ontbijten, kort voor den eeten een sakoeskoe, (gouter uit haring, kaviar, een liqueurtje enz.) tot opwekking van den eetlust gebruiken, dan aan tafel twaalf of dertien schotels de revue, niet der oogen, maar van den tong laten passeren, daarna een beetje vriendelijk en tevreden glimlagchen, hierna een middagslaapje nemen, en wanneer men daaruit ontwaakt is, naar den Ssamowar snellen, om zijne ziel aan diens warme bron een weinig te smijdigen, en onder bedaarde familiegesprekken, en het ronddienen van een stuk of tien zoetigheidjes, die men met eetlepels eet, het avondmaal af te wachten, hetwelk de vrouw des huizes niet nalaat met allerlei kostelijke nalifken en nastoiken (ingemaakte lekkernijen van eigen uitvinding en bereiding) te kronen, en daarna eindelijk, voor dat men te bed gaat, niets meer tot zich nemen, dan een nachtdronk, en op die wijze bij den beminden zoon en de goede schoondochter tien dagen de suite, gastereren, zich dan echter ten hoogsten laten verbidden, om nog vier of zes dagen te blijven, en eindelijk met duizend vette kussen en liefdevolle dankbetuigingen afscheid nemen. Buiten zijn zoon sprak de man ook van zijne millioenen, en de millioenen vielen hem ieder oogenblik, tusschen vet en kluifjes, uit den mond. Men kan zich zulk een Russischen koopman, naar onze denkwijze, zoo weinig beschaafd voorstellen, als men maar wil, men zal hem zekerlijk geen onregt doen, en de millioenen die hij bezit, zijn meer een voortbrengsel van zijne natuurlijke, aangeboren slimheid

en geest van berekening, dan van zijne nijverheid en vlijt. Voor het overige vindt men er onder hen toch velen, die op Russische wijze uitgebreide kunde bezitten, en aan wie met name de inwendige toestand van Rusland beter bekend is, dan aan eenig boek, ofschoon het een reiziger moeilijk valt zich van hen als meesters te bedienen, daar zij weinig geschikt zijn, om door wijsgeerigen zin hunne wetenschap genietbaar en mededeelbaar te maken, en zij zich zeer zelden met leerzame beschouwingen afgeven. Van onzen tafelgenoot leerden wij toch iets verstandigs. Hij maakte de aanmerking, dat de renteverminderingvan vijf op vier ten honderd van zeer heilzamen invloed op de ondernemingsgeest, en vooral op den aanbouw van huizen te Koersk gewerkt had. Datzelfde had ik ook reeds te Petersburg als een gevolg van dezen voor drie jaar genomen maatregel hooren prijzen. Tot nu toe waren de kapitalen in Rusland, daar de staatseffecten vijf of zes, ja nog meer ten honderd aan interest gaven, bijzonder traag, niemand had lust ze in ondernemingen te steken, en slechts schaars werden zij tot fabrieken, aanbouw van huizen of dergelijke aangewend, daar men, met het vooruitzigt op zulk eene goede rente, liever gemakkelijk en zonder werken de vruchten er van wilde plukken. Die weinigen, die hun geld in eenigen tak van menschelijke bedrijvigheid en nijverheid plaatsten, genoten daardoor, wegens gebrek aan mededinging eene ongelooflijk groote winst. Landgoederen gaven van twaalf tot twintig ten honderd; fabrieken, schapenfokkerijen en zulke inrigtingen even zooveel of nog meer. Door het verminderen der rente wendt zich nu eene menigte, voornamelijk kleine kapitalen tot eene nuttige nijverheid, en een gedeelte van de klasse der tot nog toe alleen verteerende zal zich in fabriekanten en industrieëlen veranderen, en daardoor dus de dividenden van zulke ondernemingen verminderen,

dat is met andere woorden, de menschen zullen beterkoop wonen, beterkoop manufacturen, en beterkoop brood koopen.

Wanneer sommige aardrijkskundigen zeggen, dat Koersk op een berg ligt, zoo is ons onverstaanbaar gebleven, wat zij daarmede zeggen willen, wanneer zij niet een negatieve berg, dat is eene diepte gemeend hebben. Juist zoo als wij van het noorden komende steeds bergaf naar het middelpunt der stad naar beneden gereden waren, ging het nu weer van dit middelpunt af steeds bergop er weder uit. De ligging van Koersk is die van alle Russische steden, aan en op de hooge oevers eener rivier, en in het dal tusschen deze beide oevers, zoowel als in de spleten en openingen derzelve. Ook aan den anderen kant scheen de stad ons overal met schoone, nieuwe gebouwen versierd, en wij betreurden het zeer, dat wij het schouwspel harer fraaije ligging niet bij daglicht konden bewonderen.

VII. VAN KOERSK NAAR BIELGOROD.

Russische geleerden. — Klein-Russisch dorp. — De prodasja ostatkow in Moskou. — De ossenkaravanen. — Ojojan. — De Psiol. — De akademist Subew. — Geognostiek. — Het dorp Gareinow. — Ethnographie uit de keuken. — Nationale reuk. — 's Lands wijs 's lands eer.

Den anderen morgen, den 22sten Mei, begon het oude, eeuwige, duizendjarige lied weder van voren af aan. De hemel werd graauw, ligt rood, vuurrood, de sterren verbleekten, en de schijf der zon rees aan het firmament met luister op. De aarde baadde zich in hare liefelijke stralen. De hanen kraaiden zoo als hunne voorvaderen voor eeuwen gedaan hadden. Alle menschen wreven zich de oogen uit, en wij hielden voor het posthuis Medi stil, alwaar ik dan ook weer, volgens gewoonte, mijne

zoogenaamde gemalin (want men hield ons overal voor een jong getrouwd paar) vroeg: »Hoe hebt gij geslapen mijne waardste?" en zij mij ook weder, volgens gewoonte, antwoordde: »O, ik dank u, zeer goed," ofschoon, ook al volgens gewoonte, geen woord daaraan waar was. Want het was genoegzaam onmogelijk in onze tarataika zacht te liggen, waarin hoofd en lijf niet meer rust hadden dan eene graankorrel op een dorschvloer, en welke wij iederen morgen met de geweldigste hoofdpijn verlieten.

In den herberg te Medi troffen wij een onderwijzer uit Pultawa aan, die naar Moskou reisde, om zich daar een akademischen graad te verwerven. Aan de Russische universiteiten zijn drie zulke graden bekend, namelijk rijkscandidaat, magister, en doctor, die ieder hun zeer naauw afgemeten rang en bijzondere regten hebben, en tot onderscheiden klassen der rangorde of Tsjin behooren. Buitendien verleent iedere faculteit ook nog onderscheiden titels, naar de meerdere of mindere voortreflijkheid van het examen: zoo geeft b. v. de geneeskundige faculteit nevens den titel van doctor, die de hoogste is, ook nog dien van geneesheer der eerste, tweede of derde klasse. Zelfs de student in Rusland heeft als zoodanig een zekeren rang. Hij behoort tot de dertiende klasse des Tsjins.

Nadat onze professor en gene magister *in spe*, ofschoon zij elkander slechts bij naam kenden, elkander meermalen hartelijk omhelsd, en allerlei complimenten gemaakt hadden, en nadat zij over en weder eenige hunner vrienden genoemd hadden, waarvan zij verzekerden, dat zij zoo zeer hunne vrienden waren, »dat men op aarde geen betere vinden kon," gingen wij met ons drieën te zamen thee drinken, en spraken als geleerden natuurlijk over geleerdheid. Wij kwamen bij toeval op eene vergelijking der Duitsche en Russische

universiteiten. Daar ik de beide heeren een weinig in hun humeur wilde houden, en mijne aanmerkingen voor mij hield, zoo werd hun vaderlandslievend gevoel zoo aangeblazen, dat eindelijk hun gevoelen hierop nederkwam: »In het algemeen moest men de Russische universiteiten boven de Duitsche stellen. Men moest zeker wel toegeven, dat de Duitschers tot nog toe, op het veld der geleerdheid, zich een zeker overwigt boven de Russen aangematigd hadden. Ook hadden zekerlijk de Duitsche universiteiten eenige groote mannen voortgebragt, maar de Russische waren toch veel regelmatiger en met meer orde ingerigt. Er werd op de laatste veel meer geleerd, van dat, wat men eigenlijk noodig had, en zorgvuldige ouders konden hunne kinderen veel geruster naar eene Russische, dan naar eene Duitsche universiteit zenden."

Daar ik slechts hier en daar met eene enkele aanmerking en tegenwerping voor den dag kwam, omdat ik zeer goed wist, dat een Russische geleerde, wanneer men hem met scherpe logica te lijf gaat, wel, zonder een geregelden strijd met vraag en tegenwerping, dupliek en tripliek, conclusie en argument *ad absurdum* te kunnen voeren, dadelijk de vlag strijkt, maar evenwel terstond met zijne onveranderde en goed bewaarde vroegere meening weer voor den dag komt; zoo reden zij op het hun vrij gelaten veld zoo deftig en ijverig met hun stokpaardje rond, dat spoedig het zeer aanlokkend, en bij alle Russische geleerden, vooral bij het jonge Rusland, thans heerschend denkbeeld voor den dag kwam, dat het Russische volk tegenwoordig eigenlijk het nijverste, bloeijendste en meest beschaafde is, en onze eeuw, zonder twijfel, eigenlijk de Russische moest genoemd worden.

Het verdient opmerking, dat in Rusland juist die stand, welke daarvoor de minste reden schijnt te hebben, die

der geleerden, zich aan eene veel grootere ingebeelde trotschheid en hoogmoed overgeeft, dan eenige andere; en dat even zonderling de stand, die in andere landen gewoonlijk de borst nog al hoog draagt, die der militairen, zich in Rusland juist door aangenamen omgang en lieftallige bescheidene manieren, boven anderen, onderscheidt. Mijne schoone en ik dienden ondertusschen regts en links thee, suiker en boterhammen voor, en de heeren kwamen spoedig weder van algemeene gesprekken, over Europische betrekkingen, tot bijzondere terug, en verhaalden eindelijk, dat men het plan had, om het Lyceum te Odessa tot eene universiteit te verheffen, hetwelk een bijzonder prijzenswaardig en heilzaam plan was. Op mijne vraag, waarom zij dit meenden, antwoordden zij: »Wel lieve hemel, omdat wij als professoren aan eene universiteit 6000 roebels banco, in plaats van 4000 tractement bekomen, en daarenboven nog eene klasse hooger in den Tsjin opklimmen." Ik merkte tevens nog eenige kunsttermen, die onder de Russische geleerden in gebruik zijn, op. Van iemand die door het examen gekomen was, zeiden zij, »examen wuidershal," »hij heeft het examen uitgehouden," en wanneer zij zeggen willen, dat iemand doctor of candidaat geworden is, dan zeggen zij »kandidatum wuisjoll," »hij is er als candidaat uitgekomen," alsof een examen eene soort van pijnbank was, waarop men zag, hoeveel iemand kan uithouden; of eene soort van rang- en standmolen, uit welks machinerie men dan eens met zulke knoopen als een candidaat ze draagt, en dan met die van een doctor te voorschijn komt.

Voor het overige is niets gemakkelijker te verklaren, dan dit zelfbedrog, waaraan zich de zoo zeer aan het uiterlijk hangende Russen zoo spoedig overgeven. Hunne bibliotheken zijn gewoonlijk uiterlijk schijnbaar in orde, omdat zij weinig gebruikt worden, hunne studenten ko-

men allen netjes, ja prachtig gekleed, voor den dag, met rokken van onder tot boven toegeknoopt, en op feestdagen met stormhoed en degen versierd. Een onrustige of uitgelaten geest heerscht er nergens onder hunne academieburgers. Zien zij nu daarentegen onze universiteiten; hoe daar ieder zonder dwang leert wat hem goeddunkt; hoe de jonge lieden zich soms zeer onbehoorlijk kleeden; hoe zij drinken en duëlleren; vooral ook hoeveel arme drommels zich aan haar voortslepen, terwijl men op Russische universiteiten nog zulke hongerlijders niet vindt als bij ons, die bij aardappels met zout Plato en Aristoteles bestuderen; hoe de jongelieden verder dikwijls hun tijd, dien zij tot leeren konden gebruiken, met disputeren en redeneren verliezen, waarover de Russen denken »Puskai!" (genoeg daarvan) »wij komen daarmede toch tot geen resultaat;" hoe veel meer er vooral van dat geleerd moet worden, wat men tellen, aantoonen en mede naar huis nemen kan; dan begrijpen zij natuurlijk niet, hoe uit deze geheele, door geene Ukase geregeerde, anarchie iets nuttigs kan voortkomen, daar zij niet begrijpen, dat de geest levend maakt, en de liefde zaligt. Het gaat hun hiermede, zoo als het ons met de Engelsche inrigtingen gaat, wier heilzamen invloed wij ook niet regt begrijpen, daar wij er zoo weinig regel en orde mede verbonden zien, en er daarentegen zooveel misbruik en uitwas aan vinden. Maar waar veel groei is, daar zijn ook vele uitwassen, en er is geschreven: »aan hunne vruchten zult gij ze kennen." En daar men nu noch uitwas, noch geurige vruchten aan de Russische universiteiten bespeurt, zoo mag men daaruit tot de groeikracht der aan haar toevertrouwde planten besluiten.

Het dorp Medi, halverweg tusschen Koersk en Obojan gelegen, is het eerste, dat op Klein-Russische wijze gebouwd is, welke bouwtrant, van hieraf, door alle dor-

pen voortgaat, tot in de steppen der Tartaren, alwaar de woningen beweegbaar worden, en tot aan de Karpathen en de Wolga, zoover als de Malorossische volksstam zich verbreid heeft. De huizen zijn van hout, uit op elkander gelegde halfgespleten boomstammen gebouwd, en meestal van elsen- of eikenhout, terwijl in het noorden hiertoe geheele stammen, en doorgaans van dennenboomen, genomen worden. Wat de muren alzoo in dikte te kort schieten, wordt door eene dikke laag leem vergoed. Meer bemiddelden spijkeren nog dikwijls dikke lappen vilt over het hout, en strijken daar eerst het leem over heen. Rondom het huis loopt als eene soort van voetstuk eene leembank, die op de volgende wijze vervaardigd wordt. Op een afstand van twee voet van den muur, wordt een vlechtwerk van twee voet hoog geplaatst, de ruimte tusschen dit en den muur met drooge aarde aangevuld, en het geheel met leem en kalk overdekt. Deze bank dient eigenlijk slechts tot bescherming en bevestiging van het huis, maar wordt, omdat het overhangende dak ook daarover uitsteekt, nog tot velerlei einden gebruikt. Gewoonlijk ligt de huishond op dezen kleinen wal, wanneer het regent schuilen hier de hoenders, en wanneer de zon schijnt wordt linnengoed en andere dingen hierop te droogen gelegd, en des zondags zitten de meisjes met bloemen opgeschikt er op. De muren der huizen zijn met kalk gewit, de bank is met eene geele leemkleur gedekt, en vensters en ramen worden dikwijls met zwarte randen afgezet. De huizen zien er altijd zeer zindelijk uit, hetgeen wel geen wonder is, daar de lieden (en dat mag zekerlijk wel als een wonder gelden) iederen zaturdag, hunne huizen uitwendig zoowel als inwendig witten en met de bovengenoemde gele leemaarde gelen. Daar ook bijna alles in het huis, zelfs de kagchel, de kasten, de banken, en gedeeltelijk ook de

tafels, uit met leem bedekt hout bestaat, zoo wordt dan ook alles uit denzelfden verfpot geverwd, en bij deze menschen overal geleemd en gekalkt, waar wij boenen en schuren. De manier der Hollanders, die hun huis iedere week eenmaal met zeepsop afboenen, welke door sommige menschen voor zeer omslagtig gehouden wordt, is dus, in vergelijking met deze Klein-Russische handelwijze, nog zeer gemakkelijk en eenvoudig. Het witten der huizen is overal het werk der vrouwen, die men dus steeds met verwen, witten en aansmeren der huizen bezig ziet. Even als de kagchels met leem bestreken mandewerk zijn, zoo zijn het de schoorsteenen ook. Ook al het andere aan zulk eene Klein-Russische boerenwoning bestaat uit gevlochten teenen. De omtuiningen zijn, wegens de wolven, hoog als vestingmuren en langs den bovenrand met doornen doorvlochten. De stallen en schuren zijn eveneens mandewerk, een vlechtwerk voor de hoenders, een voor de koeijen, een voor de paarden en een voor de varkens. Het is voor ons, die gewoon zijn alleen de vogels daar in te zien, een vreemd gezigt ook het groote vee in manden te aanschouwen.

De wegen waren hard en voortreffelijk, en de draad der landen vereenigende wegen spon zich onder onze voeten zoo spoedig af, als het garen van het spinnewiel. Wij prezen het weêr, de wegen, de paarden en de voerlieden, en spraken over die dingen, waar over Russische reizigers ieder uur van den dag spreken. Om toch ook eens van iets anders te spreken, begon ik den zijden doek van mijne schoone reisgenoot, waarvoor ik reeds lang een compliment op de tong had, te prijzen. Zij vergunde mij gaarne hem een weinig meer van nabij te beschouwen, en zeide mij, dat zij hem ook vrij aardig vond, ofschoon het slechts een Russisch product was, en zij hem op de prodasja ostatkow, in Moskou gekocht had. »Prodasja

ostatkow?" viel ik haar in de rede, »wat is dat, in 's hemelsnaam? Ik ben ook in Moskou geweest, en ik heb dat woord nog nooit gehoord." »Nu dit doet mij genoegen," zeide zij, »dat ik u nu ook eens iets leeren kan, daar gij reeds in zoo vele dingen voor mijn leermeester gespeeld hebt. Ziet gij, prodasja ostatkow beteekent zooveel als lappenmarkt, en die markt heeft in Moskou tegen Paschen plaats. Tegen dat feest namelijk sluiten alle kooplieden in Moskou hunne boeken af. Dan ontvangen zij nieuwe goederen, en hun handelsjaar is dan ten einde. De nieuwe modes komen aan, en er begint een nieuw leven. Er zijn ondertusschen nieuwe katoenen en zijden bloemen ontsproten, en het verwelkte moet afgezet worden: want de geest der mode en der ondernemingen rigt zijn oog naar de nieuwe verschijningen. De kooplieden rigten dus eene groote markt aan, waarop zij al hun overschot van het vorige jaar van de hand zetten. Daar kan men dan gedurende acht dagen alle mogelijke dingen tegen de billijkste prijzen koopen, en hoe langer de markt duurt, hoe beter koop alles wordt. Men koopt voor weinige stuivers gansche pakken handschoenen, goede en slechte, heele en beschadigde door elkander, groote lappen van zulke stoffen als niet in den smaak zijn gevallen, en kleine eindjes van die, welke daar wel in vielen. Zakdoeken en omslagdoeken worden in groote balen verkocht, dozijnen voor naauwelijks het dubbelde geld, wat anders een enkele kostte. Dat zou zeker iets voor u zijn, gij had eens moeten zien, welk een leven het op zulk een markt is. Dan zijn de Moskousche kooplieden regt in hun element, en laten alle hunne kunsten en mijnen springen, om zoo spoedig mogelijk al hun vlas en wol in zilver te veranderen. De koopers zijn op die marktdagen niet minder koopziek. Zij denken dat zij alles half te geef hebben, en koopen maar toe, wat zij

noodig hebben of niet. Daar krijgen dan menschen de mooiste Kalomnasche handschoenen, die er het geheele jaar geene andere hebben gedragen, dan waarmede zij ter wereld zijn gekomen. Daar laten zich dan vrouwen in zijde kleeden, die het geheele jaar niets anders kenden dan katoen. Eene partij jonge meisjes vereenigt zich, en koopt op speculatie een pak omslagdoeken, die zij dan onder elkander verdeelen, en even zoo sluit zich eene partij jonge lieden aan een, en koopt doeken en stoffen bij gansche stukken, waaraan zij dan voor een paar jaren voor winter en zomer, voor zondag en werkdag genoeg hebben. Ook alle nieuwsgierigen uit de groote wereld wandelen op de markt heen en weder, en koopen het een en ander. In één woord de prodasja ostatkow is de vrolijkste en levendigste kooptijd in geheel Moskou, en daar heb ik mij ook dezen zijden doek, met nog vele andere gekocht."

»Interessant, zeer interessant! Gij zult zoo goed zijn, mij te vergunnen, dat ik uw berigt in mijn dagboek aanteeken en in het licht geef. Wat de wegen van alle dingen op de wereld toch bont door elkander loopen. Wie weet welke Griekin de zijwormen opkweekte, die uw doek sponnen. De zijden draden vermoedden wel niet, toen zij langs dezen weg, waarop wij nu rijden, naar Moskou trokken, dat zij door zulk eene schoone hand weder teruggevoerd zouden worden. Zie toch die obosen*) die daar aankomen, wagen achter wagen, iedere met groote graauwe ossen bespannen. De voerlieden gaan er naast, tamme Malorossianen in wilde dragt. Zij hebben ieder hun wagen met een bos van het fijne, witte, vederachtige zijdekruid, dat

*) Eigenlijk noemt men de ossenkaravanen uit het zuiden niet Obosen, maar Walken.

in hunne steppen zoo veelvuldig groeit, versierd. De goederen zijn alle met ossen- en paardenhuiden gedekt, en op den voorsten wagen zit de Oppertsjoemak (oppervoerman) en de haan, die bij geene dezer karavanen ontbreekt. Aan den laatsten wagen hebben zij twee groote, ruige, Malorossische honden gebonden. Waarschijnlijk hebben zij wol uit de steppen, of boomwol uit Odessa, misschien ook zijde uit Smyrna geladen. Nu hebben wij het immers tastbaar voor ons, hoe uw doek op den prodasja ostatkow te Moskou, en vandaar in mijne nabijheid gekomen is. Het laatste gedeelte der karavane heeft zelfs vellen geladen. Hoe toch de loop der dingen veranderen kan! In de brieven uit Rome van uw landsman MIRBACH kunt gij lezen, dat de Milesiërs en naderhand de Atheners juist die zelfde dingen, wol, leder, enz. uit deze streken ontvingen, om deze ruwe grondstoffen in hunne fabrieken te verwerken, en ze daarna aan de barbaren terug te zenden, en thans zien wij die zelfde goederen naar het noorden vervoeren, om daar verwerkt, en dan naar het zuiden teruggezonden te worden.

Indien zwart nog zwarter dan zwart kan zijn, dan is de grond achter Koersk, na een weinig regen, nog zwarter dan die voor Koersk, en ook nog vetter en zwaarder. Het had een weinig geregend en de paarden maakten, als zij met hunne hoeven in den grond trapten en zich weder losrukten, volkomen hetzelfde geluid, als de handen van een bakker bij het kneden van het deeg te weeg brengen. Evenwel reden wij den ganschen dag vrij snel voort, kwamen door de steden Obojan en Bielgorod, hielden ons ook den geheelen nacht dapper, en kwamen tegen den ochtend op het grondgebied van het gouvernement Charkow aan. Hier was het, dat mijne schoone reisgenoot, nadat ik haar een goeden morgen gewenscht had, aldus tegen

mij begon te spreken: »O! dat noodlottige Charkow kwelt mij, en maakt mij benaauwd. Ik heb tot nu toe mijn geheele leven altijd onder geliefde betrekkingen en bekenden doorgebragt, en ben ook met u nu eenigzins bekend geworden. En nu moet ik daar zoovele, mij geheel en al vreemde gezigten ontmoeten. Ik bid u, lees mij, wanneer gij al zien kunt, het een of ander voor." »Met genoegen; wanneer ik maar weet, wat u vermaken kan. Eene beschrijving van Charkow?" »O neen: dat zal ik spoedig genoeg meer dan te veel zelve zien. Ik stel meer belang, in hetgeen achter ons ligt. Gij kunt mij uw dagboek, waaraan gij gister avond, toen wij anderen sliepen, nog zoo lang hebt zitten schrijven, wel eens voorlezen. Gisteren was het een zoo schoone en liefelijke avond, en ik ben nieuwsgierig, of gij hem ook zoo schoon en liefelijk beschreven hebt. Toe! dat moest gij doen." »Ja, ik wil het gaarne doen; maar wanneer ik nu daarin melding van u maak?" »Nu, dat dient gij wel, dat spreekt immers van zelf, daar wij te zamen aan deze reis werken, en gij zult toch geen kwaad van mij spreken?" »Neen, dat niet, maar zult gij niet boos worden, als ik u te veel prijs." »Wij zullen eerst hooren, en vind ik te veel, dan zal er in Charkow wel inkt te krijgen zijn, om dit door te strijken. Lees maar, lees maar, opdat mijn geest terugijle, terwijl mijn ligchaam, met deze schrikkelijk vlugge paarden, zoo snel vooruitgaat." »Welaan, luister dan, en leg uw kussen daarbij eerst eens goed te regt, en herinner u, hoe gij gister op den middag ook zoo laagt, toen wij de kleine stad Obojan bereikten, die juist midden tusschen Koersk en Bielgorod ligt. Gij hadt mij van uw zijden doek verteld, en ik u van de Milesiërs en Atheners. Ik geloof, dat gij bij mijne uitlegging juist een beetje wildet indutten, toen het

schoone vergezigt van de bergvlakte bij Obojan naar het zuiden toe ons verontrustte. Daar wil ik beginnen, om niet zoo eensklaps met de deur in het huis te vallen, ik meen, met Bielgorod. Dus, hm! hm! nu waar is het dan nu? »»Drie wersten van Obojan zagen wij de eerste molens met acht wieken."" Dat is het niet. »»De bedelaars in de dorpen hebben eene kleine schel in de hand, waarmede zij de aandacht der reizigers eerst opwekken, en naderen bescheiden, eerst dan wanneer men hen roept."" Dat is ook iets anders! »»Wij zagen in een half uur, 202 met goederen beladen wagens."" »»In Porki kwam ons een officier tegen, die op eene troika spoorslags uit Turkije aangevlogen kwam."" O hier, hier heb ik het! »Mijne schoone vriendin had zich juist —"" »Uwe schoone vriendin? Ben ik dat? Och hoe laf?" »»Mijne schoone vriendin had zich juist een weinig achterover in haar kussen gelegd, toen wij de stad Obojan in het gezigt kregen, en spoedig ook van de hoogten af door een heerlijk uitzigt over de wijduitgestrekte vlakte verrast werden. Wij bespeurden, dat wij den geheelen tijd over eene bergvlakte gereden waren, waarvan wij nu, naar het scheen, in eene onafzienbare vlakte nederdaalden. Het uitzigt was verrukkelijk, en daar wij tot nu toe onafgebroken tusschen koornvelden, die geen uitzigt vergunden, gereden hadden, geraakten wij daarover in eene vrolijke bewondering en ware geestvervoering.""

»Nu, nu," viel zij mij in de rede »de geestvervoering moogt gij voor u behouden, de vrolijke bewondering wil ik mij dan laten welgevallen."

»»Aan den voet van den bergrug stroomde de met riet en loof bekranste Psiol, eene rivier die in den Dnieper valt. Aan de overzijde der rivier lagen in de groene weiden der onbegrensde vlakte verscheiden door liefelijke

boomen overschaduwde dorpen, en het witte vee dezer streken was als een borduursel van bloemen door het gras verspreid. De stad Obojan, die vlak aan de afhelling van het bergvlak ligt, en waarin juist eene markt gehouden werd, waarop zeer vele Groot-Russen, Malorossianen en Heidens te zamen waren gekomen, werd snel doorgereden, en slechts even op de markt vertoefd, om onze schoone vriendin" — »Al weder schoone vriendin? Neen, ik verzoek u, mij anders te noemen. S c h o o n laat ik in vredes naam gaan, in zoo verre de mannen ons gansche geslacht het s c h o o n e noemen, al zijn wij ook zoo leelijk als de nacht. Maar v r i e n d i n, hoe dat? daar verzoek ik van verschoond te zijn. Wanneer ik ook al geen hekel aan u heb, klinkt mij dat toch een weinig te vertrouwelijk. Ik ben uwe reisgenoot, dat is genoeg, en daar het s c h o o n e van zelf spreekt, zoo kunt gij dat ook weglaten."

»Zoo als ge wilt. Ik kan ook anders, wanneer ik u vermeld, eene opening laten, zoo als de dagbladschrijvers doen, wanneer de censuur hun iets doorgestreken heeft."

»Aldus: »»slechts zoo lang hielden wij ons in het *Groot-Klein*-Russisch stadje Obojan op als noodig was om onze schoone... hm! hm! eenige k a l a t s j i (een voortreffelijk moskovisch gebak) en eenige ververschingen te koopen. Wij reden daarop nog twee of drie wersten vlak langs den rand van den genoemden bergrug voort, en hadden steeds het heerlijke uitzigt op het land aan onze regterhand. Wij waren daarbij zoo frisch en vrolijk gestemd, als of wij een nieuw land ontdekt hadden, en ik had gaarne dadelijk een vlug paard voor mij alleen gehad, om die onbetreden dreven te doorkruisen. Ik hield dadelijk voor mijne schoone... hm! hm! eene geognostische voorlezing over het ontstaan van dit land, en sprak tot haar aldus:" "

„Nu ben ik toch nieuwsgierig, of gij opregt zult zijn: want uwe voorzeggingen zijn zeer slecht uitgekomen."

»»Ik zeide: Gij kent, mijne geëerde toehoorderes, zekerlijk het lid der academie SOEJEW wel niet. Hij was een Rus, die, op het einde der vorige eeuw, op bevel der keizerin KATHARINA in Rusland gereisd heeft, en daarvan eene beschrijving heeft uitgegeven, welke door ieder beschaafd mensch verdient gelezen te worden. Want de man heeft zoo juist waargenomen, zoo meesterlijk naauwkeurig alles onderzocht en beschreven, dat zijne reisbeschrijving aan alle reisbeschrijvers als een voorbeeld mag aangewezen worden. Deze geleerde nu toont in den loop van zijn verhaal zeer goed aan, hoe het land, van den golf van Finland af, zich in verschillende ophoogingen tot aan den rug van het Waldaigebergte verheft; hoe het van dien bergrug, over Twer en Moskou heen, een steeds heuvelachtig en golvend bouwland uitmaakt; en hoe dan deze heuvelachtige landbouwende streken zich langzamerhand in de zuidelijke, geheel en al vlakke steppen verliezen, die even zoo in onderscheiden verdiepingen naar de Zwarte Zee afdalen, aan wier hoogen kustrand zich dan de laatste dezer trappen vertoont. Wij zijn hier nu oogenschijnlijk aan eene, waarschijnlijk de eerste dezer verdiepingen gekomen. Gij ziet hoe de hooge rand zich daar ten oosten in de verte uitstrekt, steeds op dezelfde hoogte van meer dan honderd voet, en even zoo kunt gij hem hier zich naar het westen zien uitbreiden. Vóór ons echter ligt een onafzienbaar vlak land. Hier beginnen nu de steppen. De landbouw zal minder worden, en wij betreden nu het land der troepen van wilde paarden, der Tartaren; Mongolen, en zoo vele andere onbeschaafde volkeren, over welke Rusland thans voor de eerste maal, zoo lang de wereld staat en hier gras groeit, eene schemering van

beschaving doet aanbreken, waarvan men de grootste verwachting mag koesteren!"

»Ja, ja, juist, mijn waardste professor. Gij verloort u zoo geheel en al in het verledene, in de tijden der volksverhuizing, dat ik reeds volkomen benaauwd werd, en ieder oogenblik dacht een klein avontuur met een voorpost van den Kan der Gouden Horde te zullen moeten doorstaan. Ook liet gij mij in uwe levendige voorstelling de reeds lang verdwenen golven der zee hooren, daar gij vermoeddet, dat dit de door meer dan één schrijver aangeduide rand zoude zijn, tot waar aan vroeger de Zwarte Zee hare branding opstuwde. Later kwamen u evenwel nog zoo menig ergerlijk bouwland, en onromantische stad in den weg, dat gij bekennen moest hoezeer de zaken hier in den loop der eeuwen veranderd waren — en —"

»Net zoo, mijne vriendin, en hoe ongeloofelijk de invloed van Ruslands beschavenden en antinomadischen geest zich hier reeds gevestigd en verbreid had, en hoe langzaam en onmerkbaar deze overgangen uit het Russische heuvelland tot de volslagen steppen zijn." »»Eindelijk reden wij van onzen bergrand naar beneden in het dal. Onmiddelijk aan den voet des bergs vloeit de Psiol en reden wij haar langs eene brug over. Aan de overzijde der rivier loopt een dijk door de moerassige laagte, welke hier meer dan eene werst ver onder struwelen en hoog riet begraven is. Langzamerhand kwamen wij tot de overtuiging, dat eigenlijk toch de rivier dezen hoogen bergrand door het graven van een diep dal voor hare bedding gevormd had, en bevonden later, dat alle rivieren in deze streken dezelfde gesteldheid hebben, en even zulke hooge oevers vertoonen, van waar zich schoone vergezigten aanbieden.

»»Het groote dorp Gareinow, aan de overzijde der moerassige laagte, ligt weder een weinig hooger, ofschoon

het ons van de hoogte af voorgekomen was, alsof het even laag als de moerasgrond lag. Ik maakte daar weder kennis met leden van eenige Russische familiën, de Pasjkows, Kamerowski, Michaïlows, enz. Ook Tadejews bevinden zich daar, en toen wij nu zelfs een Tadejew tot voerman kregen, verhaalde ons onze professor eene geschiedenis van een anderen Tadejew, die de menschen nog harder gezweept had, dan deze zijne paarden, te weten, met de zweep der kritiek en der satire. Deze Tadejew moet een jong mensch wezen, waarschijnlijk door Franschen opgevoed, die den inval gekregen heeft, om den Russen, zijne landslieden, de waarheid te willen zeggen, en die in een dagblad een artikel over Rusland heeft doen plaatsen, waarin hij ongeveer moet gezegd hebben, dat het Russische bloed, dat in zijne aderen stroomde hem eene ergenis was, omdat het een in zijne grondbestanddeelen bedorven bloed is; dat de Russen van de onderscheiden Christelijke geloofsbelijdenissen juist die hadden aangenomen, welke aan de verlichting en beschaving het minst bevorderlijk was, en van de beschaving der andere volkeren niets dan den mantel hadden omgehangen, dien PETER DE GROOTE hen had omgegooid. En deze denkbeelden had hij alle in een lang artikel ontwikkeld.""

„Mijne schoone reisgenoot en ik maakten in dit dorp de opmerking, dat het brood sedert eenigen tijd geheel anders smaakte, dan tusschen Moskou en Orel. Wij kunnen het zekerlijk wel niet beschrijven, hoe het in die streken smaakte: want de verscheidenheid der dingen is te groot, en de taal veel te arm, om al zulke schakeringen uit te drukken. Hoe wonderbaarlijk, zoo begon ik, is mij altijd die ongeloofelijke verscheidenheid van smaak in de eenvoudigste dingen voorgekomen. Zulk brood bestaat toch altijd maar uit meel en water, en op zijn meest ook nog uit boter en melk, en toch hoe-

veel duizende en millioenen verhoudingen worden er door de verschillende vermengingen van deze ingrediënten, onder den verschillenden onzigtbaren en ontastbaren invloed van het daarbij werkzame luchtgestel en der daartoe medewerkende volksgebruiken en eigenaardigheden voortgebragt, en hoe ontelbaar vele aandoeningen van den smaakzin kunnen daaruit ontstaan. Ik ben overtuigd, dat een Amerikaan aan alle broodsoorten der verschillende volken van Europa iets gemeenschappelijks proeft, dat hij den smaak van het Europisch brood kan noemen. Fransch en Duitsch brood heeft men reeds lang onderscheiden, en al het Russische brood heeft, van het eene eind des Rijks tot aan het andere, zulke bepaalde en merkbaar uitkomende eigenschappen in zijne zamenstelling en smaak, dat het ieder reiziger, die van het Westen komt, dadelijk treft. Iedere algemeene broodsmaak dezer onderscheiden landen van Europa wordt echter weder, naar de verschillende provinciën en districten gewijzigd. Ja, op het laatst zou iemand met eene fijne tong, niettegenstaande dat ieder bakker zijne eigene manier en zijn bijzonderen broodsmaak heeft, voor iedere stad en elk dorp eene bijzondere schakering uitvinden: *hetgeen alles*, aan den eenen kant zekerlijk een even merkwaardig bewijs voor de ongemeen fijne aandoenlijkheid onzer smaakzenuwen oplevert, die misschien nog meer fijne schakeringen opmerken dan onze oogen, als het, aan de andere zijde, een even zoo opmerkingswaardig getuigenis voor de onderscheidene, oneindig teedere werkingen van het luchtgestel en der volkszeden aflegt. Tot bevestiging van het gezegde kan ik nog uit eigene ondervinding de pannekoeken mijner vaderstad Bremen aanvoeren, die zoo als alle koeken van dien aard, uit meel, eijeren, boter en melk bestaan. Deze nu, zoowel *die* der stad zelve, als die in een omtrek van zes of zeven mijlen in het rond, hebben een zeer eigendomme-

lijken smaak, welken ik zeer goed ken, maar niet beschrijven kan. Deze smaak is zoo bepaald en uitdrukkelijk, dat ik iedere reis, wanneer ik in mijn zwervend leven mijne schreden weder naar die dierbare stad toewend, daardoor getroffen word, en dat ik, wanneer ik met gesloten oogen door de wereld reisde, de plaats mijner vaderstad zeer juist door den smaak harer pannekoeken zou weten aan te geven. Ik heb ook eene zoo duidelijke voorstelling van dien pannekoekensmaak, dat ik hem bijna willekeurig op mijne tong kan doen ontstaan, en in de dagen, dat ik in vreemde landen nog aan het heimwee leed, heeft de herinnering van dien pannekoekensmaak en pannekoekenreuk, die mijne jeugd omwademde, mij soms tot tranen geroerd, zoo als ik dan ook, in het voorbijgaan gezegd, vind, dat het heimwee door de eetbare voortbrengselen van ons vaderland bijzonder hevig wordt opgewekt."" — „„Ei, ei, gij epicurist!"" „viel mijne schoone reisgenoot mij hier in de rede." „„Wacht, als ik u bidden mag, zeide ik daarop, nog een weinig met uwe aanmerkingen; ik heb nog niet gedaan. Nu was echter die algemeene smaak, waarin al de pannekoeken mijner vaderstad deelden, toch weer in ieder huis anders, en ik herinner mij nog zeer goed, hoe zij bij Oom F. en bij Tante R. smaakten. Wat ik ook even goed ken, zijn de zoo zeer beminde, en de teederste liefde waardige komijn- en roomkoekjes van uw vaderland, de Duitsche Oostzee-provinciën, die men daar overal des avonds in de voortreffelijke Russische karavanenthee doopt. Ik heb nergens koekjes gegeten, die in smaak met deze overeenkwamen, en toch kan men binnen de grenzen, waar zij verbreid zijn, zeer goed Mittausche roomkoekjes van Rigasche onderscheiden. Ja, op bijna elke ridderhofstede van uw vaderland, en ik heb er vele bezocht, heb ik eene eigenaardige en bijzondere bakwijze en smaak aan de roomkoekjes ge-

vonden, welke bleef, al veranderde ook het keukenpersoneel, en die zonder twijfel een uitvloeisel van den familiegeest, van de betrekkingen van huishouding en luchtgestel, enz. was. Ja, het is waarschijnlijk, dat op menigen ridderburg dezelfde schakering in het roomkoekjes bakken van tijden herwaarts gebleven is, zoo als men zich zekerlijk niet ten onregte overtuigd mag houden, dat het oude volk der Chauken, die de voorouders van mijne landslieden waren, pannekoeken van volkomen denzelfden smaak gegeten hebben, als mijne tijdgenooten, wier voorvaders zij geweest zijn. Zoodat het karakter dier pannekoeken in zijn wezen onveranderd, en door den invloed der wereldgebeurtenissen slechts weinig gewijzigd, zich door de middeleeuwen en de latere tijden bewaard heeft, even als het karakter der pannekoekenbakkende boeren, die ook nog duidelijk het kenmerk van hunne door Caesar en Tacitus beschreven voorvaders dragen. In dit opzigt is mij de grens, door den Mein tusschen Noord- en Zuid-Duitschland gemaakt, steeds zeer merkwaardig, in betrekking op den smaak der thee, voorgekomen. Ik heb lang genoeg in de landen aan beide zijden dier rivier geleefd, om te kunnen verzekeren, dat de thee in Wurtenberg, Darmstad, Baden, Frankenland enz. een geheel eigenaardigen smaak heeft, die zich op eene hoogst pikante wijze van den in Kassel, Hannover, Thuringen enz. heerschenden onderscheidt. Brengen nu in die landen eenige, aan alle bronnen gemeenschappelijke eigenschappen denzelfden smaak der thee voort, of komen in die streken langs bepaalde handelswegen slechts bepaalde soorten en vermengingen van dit Chinesche gewas onder de menschen, of hebben hier bepaalde aan alle bewoners dier landen gemeene zeden en gewoonten haar invloed? Wanneer wij het ook al nimmer zoo ver zullen brengen, dat wij zullen kunnen analyseren, hoe het karakter der menschen, des lands, der

lucht, der historische ontwikkeling zich in zulke dingen afteekent, zoo is het toch belangrijk het bestaan dier dingen uit te maken, omdat men van deze weder tot andere kan besluiten, en een reiziger diende zijn smaak vlijtig te oefenen, om diergelijke dingen tot eenige zekerheid te brengen. Ja, ook ruiken moesten de reizigers beter en naauwkeuriger, en de ondervinding, welke zij op die wijze verkregen hadden, mededeelen. Want —""

»O! ik bid u, begint gij weder, met dat onfatsoenlijk kapittel? Sla dat, als ik u bidden mag, over! Ik heb er reeds gister mijn half reukfleschje bij uitgegoten."

»Het is evenwel een zeer wijsgeerig onderwerp, en ik heb het beknopt behandeld. Vergun mij dus, bid ik u, voort te lezen."

»Dan zult gij mij echter niet kwalijk nemen, dat ik ondertusschen een weinig meer op het fraaije landschap, dan op uwe voorlezing let.

»»Ja, ook ruiken moesten de reizigers beter. Want er is geen twijfel aan, dat ieder volk en elk land zijn geheel bijzonderen reuk geeft, die zich bij ieder volk onder duidelijke en kenmerkende eigenschappen voordoet. Men vindt hem in ieder land op openbare plaatsen, in de koffijhuizen, herbergen enz. het meest ontwikkeld, en men kan hem daar het gemakkelijkst waarnemen. Deze volksreuk is een mengsel, uit den reuk der onderscheiden spijzen, die het volk bij voorkeur gebruikt, uit dien zijner kleeding en zijne eigenaardige nationale uitwasemingen te zamen gesteld. Dikwijls is daarin het een of ander, waarmede het volk in menigvuldige aanraking komt, bij uitstek voorheerschend, zoo als b. v. bij de Litthauers de haring, bij de Polen de brandewijn, bij de Groot-Russen het juchtleder, bij de Klein-Russen de knoflook, en bij de Joden de eigen-

aardige walgelijke reuk van hun vel. Ons geheugen is gewoonlijk in het bewaren dier reuken niet zoo getrouw, en ons voorstellingsvermogen niet zoo sterk, om ze uit ons zelve uit weder voort te brengen, als met de voorstellingen en aandoeningen, die wij door het gezigt verkrijgen. Maar toch herinner ik mij nog zeer duidelijk den volksreuk van dat vreedzame volk, dat uw vaderland, Koerland en Lijfland bewoont, der Letten namelijk. Dit volk eet veel haring, drinkt onmatig veel brandewijn, rookt weinig, kent geen knoflook, heeft wegens de *vochtige* luchtsgesteldheid van zijn vaderland vochtige kleederen, die nooit regt droog worden, en gebruikt bijna voor al zijn huisraad berkenhout. Hieruit en uit zijne eigenaardige uitwaseming is de lucht in al zijn woonhuizen en herbergen te zamen gesteld. De reuk is hun geheel en al eigendommelijk en men neemt hem zelfs bij ieder enkel persoon, wien hij in eene lange sleep achter na trekt, waar, wanneer men er bij het voorbijgaan slechts op let. Naar den kant van Litthauen heen verliest deze reuk zich langzamerhand en eerst na eenige afwisseling komt er een andere voor den dag. Naar den kant van Esthland breekt hij meer plotseling af, alwaar met de Finnische stammen dadelijk een geheel verschillende, veel scherpere reuk optreedt. Wat zou men niet al van den Groot-Russischen volksreuk kunnen zeggen, die alle woningen, kleederen, goederen en personen van dit volk aankleeft. Hier in dit land, waarin wij thans reizen, heb ik reeds van Koersk af opgelet, om den echten Klein-Russischen volksreuk te zien aanrukken. Ik speur hem al lang na, en geloof na veelvuldige overeenstemmende waarnemingen hem ook thans te hebben uitgevonden. Het is de afschuwelijkste volksreuk, dien ik tot nog toe op mijne reizen ontmoet heb. Hij is zoo onaangenaam pikant, dat ik steeds op het punt ben om eene flaauwte te krijgen, wanneer ik een

Klein-Rus ruik. Knoflook is er een hoofdbestanddeel van, en in dit opzigt sluit hij zich dus aan den Joodschen nationalen reuk in de Poolsche provinciën aan. Het is klaarblijkelijk, dat een man met een fijnen neus en een scherp opmerkingsvermogen, die voor zulke volksreuken bepaalde en kenmerkende woorden uitvond, eene groote dienst aan de wetenschap zou bewijzen. Ga slechts eens na, met welk eene zekerheid wij, wanneer wij met de scherpe reukorganen van den hond voorzien waren, niet alleen de verschillende individuen, maar ook de onderscheiden volkstammen op den reuk af zouden weten te onderscheiden. Alle stamverwantschap der volkeren zoude zich dan, met al hare overgangen en schakeringen, ten duidelijkste aan ons openbaren. Zoo ver zullen wij het nu wel nooit brengen. Maar wij kunnen de honden toch nabij komen, en die zijde van het ligchamelijk en zedelijk volkskarakter, welke zich in de eigenaardigheid van den reuk openbaart, toch eenigzing leeren kennen. En om u te toonen, dat ik geene kasteelen in de lucht bouw, wil ik u slechts den ouden Griek PLUTARCHUS aanhalen, die ook reeds de wonderbare betrekking vermeldt, die er tusschen den reuk en de binnen in den mensch wonende *ziel* bestaat, wanneer hij van de ligchamelijke gesteldheid van Alexander den Grooten spreekt, die al zijne kleederen en de kamers, waar hij zich ophield, alleen door de eigendommelijke, welriekende uitwaseming zijner huid met een aangenamen geur vervulde. Hierbij merkt zijn levensbeschrijver aan, dat deze zonder twijfel van de voortreffelijkheid van zijn temperament afkomstig was, dat zeer warm en vurig was, en even als de zon bij de specerijen van Arabië en Perzië, zijne sappen tot de liefelijkste geuren gestoofd had." — „Ei, ei! In welke onkiesche beschouwingen verliest gij u daar, en toont gij mij, hoe uwe zoo kiesche wijsbegeerte toch ook

aan zoo onbetamelijke streken grenst,"" hernam mijne schoone eenigzins verstoorde reisgenoot en verzocht mij daarop —".

»Ja het is walgelijk! Ik heb mij gister nog veel te zwak uitgedrukt. Hoe kondt gij nu zoo iets nog opschrijven daarbij."

»— en verzocht mij daarop, haar mijne hand te reiken en haar uit den wagen te helpen, opdat in het posthuis, waarvoor wij aangekomen waren onze gedachten op andere voorwerpen mogten geraken." — »»Zie toch eens, zeide zij, hoe in deze dorpen overal de voorpoorten aan het erf zorgvuldig met een dak voorzien zijn. Het dak op de poort moet de menschen ten minste half zooveel moeite gekost hebben, als dat hunner huizen zelf. Ik heb in Groot-Rusland deze netheid niet bespeurd. Maar sinds wij nader aan Klein-Rusland komen, zie ik overal deze goed gedekte voorpoort, die steeds in merkelijk beteren toestand is, dan alle andere dingen.""

»»Zoo is het, zeide ik, in ieder land is toch altijd iets waarvoor men zorg draagt, al slaat men ook op al het andere weinig acht. De Engelschen geven veel om fijn linnen, en zijn voor het overige soms zoo grof als zeildoek. In Polen is men op bevallige manieren in den omgang gesteld, en vergeet daardoor wanorde en smerigheid. In Lijfland houdt men van goede komijnen roomkoekjes, ofschoon het vleesch meestal zonder kracht of magt is. Zoo houdt men hier van een goed overdekte voorpoort, al valt ook al het andere van bouwvalligheid ineen. Misschien moet het verschijnsel ook van het volksgeloof der Klein-Russen afgeleid worden, volgens hetwelk de voorpoorten voor heilig gehouden, en menigmaal beelden van heiligen daaronder opgehangen worden.""

»De weg was altijd even levendig en belangwekkend als vroeger. In de nabijheid van het dorp Jakowlewa geloofden wij van verre in een groen dal eene legerplaats van Heidens te bespeuren. Doch toen wij nader kwamen waren het slechts Kossari (maaijers) ongeveer ten getale van dertig of veertig, die hun middagmaal namen en naar de steppen wilden trekken, om daar het gras te maaijen en dan in den herfst met een kleinen spaarpenning naar huis te keeren. De sterk bevolkte streken van Koersk, Orel, Pultawa enz. zenden vele overtollige handen naar de minder bewoonde zuidelijke streken, alwaar zij dan de landlieden bij den graanoogst behulpzaam zijn. Het verdient opmerking, dat juist de meest bevolkte streken van Rusland, Klein-Rusland en de Ukraine, waar nabij de tweeduizend menschen op eene vierkante mijl wonen, aan de zwakst bevolkte, de steppen, waar de bevolking slechts twee- tot driehonderd zielen op de vierkante mijl bedraagt, grenzen, en dat deze op die wijze elkander wederkeerig met hun overvloed van menschen en werk van dienst kunnen zijn."

VIII. BIELGOROD.

Een nonnenklooster.

»Tegen den avond bespeurden wij, dat wij Bielgorod (de witte stad) naderden, aan de overal op den weg meer en meer toenemende karavanen, met de witte steenen beladen, die in de nabijheid dier stad gegraven worden, en waaraan zij waarschijnlijk haar oorsprong en naam te danken heeft. De wagens waren alle met ossen bespannen, zoo als dan ook hier reeds overal de os als trekdier voorkomt. Men verzekerde ons, dat van Koersk nog het meeste met paarden verzonden werd, ofschoon

ook daar, bij de meeste werkzaamheden van den landbouw de os reeds de plaats van het paard vervangt, maar van Bielgorod af is de os het eenige lastdier, dat zoowel voor het naaste werk bij huis, als voor het vervoer naar buiten gebruikt wordt. Opmerking verdient hier de wijze van aanspannen der ossen, waarbij niet, zoo als gewoonlijk, de kop, maar de verhevenheid boven de voorschoft, tot steunpunt van het juk gebruikt wordt. Het juk is een lang stuk hout, dat over den nek der beide ossen gelegd wordt, en daar, waar het dien raakt, gebogen en naar den vorm des bogchels glad uitgesneden is. Gewoonlijk doet men veel tot versiering van dit juk, dat, even als het kromhout der Groot-Russische paarden met allerlei in het hout gesneden figuren bedekt is. Het geheele tuig en de gansche wagen bestaat, zonder dat er het minste ijzer, eenige spijker, ketting, of raderbeslag aan verkwist wordt, uit hout, zelfs de nagel en de uit bast gevlochten strik, waardoor juk en disselboom verbonden zijn, en de ossen trekken dadelijk, zonder behulp van strengen, aan het juk. Alleen aan de horens hebben zij een touw, de zoogenaamde naleatsj, waardoor zij gestuurd worden."

»Het dorschen geschiedt hier, zoo als wij dit nog in onderscheiden dorpen voor Bielgorod konden opmerken, met kleine vlegels, die zoo dun, ligt en sierlijk zijn, dat hier het woord *lompe vlegel* geheel en al ongepast is, en een *vlegel* hier waarschijnlijk zooveel beteekent als een beschaafd, elegant mannetje. Voor het overige geschiedt het dorschen, reeds hier in het district van Koersk, onder den vrijen hemel op de eenigzins hardgetreden grond van het erf. De grond is daartoe hier overal geschikt, daar hij droog zijnde zoo hard is als steen."

»»Mijne genadige freule,"" »begon ik zachtjes, toen ik na het bezigtigen van het dorschen weder in den wagen klom." »»Wilt gij niet een oogenblikje wakker worden? Wij zijn hier op een heuvel gekomen, van welken wij eene schoone, verrukkelijke streek en de stad, die sinds langen tijd Bielgorod heet, voor ons zien liggen. Bielgorod is eene oude stad, en heeft reeds meermalen in dezelfde streek de plaats harer ligging veranderd: want er zijn hier in de nabijheid twee of drie Gorodisjtsjen, dat is verlaten steden, waar vroegere woonsteden der Bielgoroders door de Tartaren verwoest zijn geworden.""

»Men heeft zelfs het vermoeden geopperd, dat het het oude beroemde Sarkel, de voormalige hoofdstad der magtige Chazaren, geweest zoude zijn. Maar LEHRBERG, een Petersburger geleerde, heeft deze meening in zijne scherpzinnige verhandeling over eenige punten der Russische geschiedenis voldoende wederlegd. PETER DE GROOTE maakte de stad later tot hoofdstad en zetel des bestuurs der gansche omstreek, der Ukraine, van Koersk en Orel. Zij ligt in een dal, dat door den Doneds doorstroomd wordt, die hier nog in zijne wieg ligt, en zij verdient den naam van Witte stad volkomen. Want niet alleen zijn de rotsen in hare buurt krijtwit, maar ook hare gebouwen schitteren van verre en van nabij in een zoo verblindend wit, dat de stad de witste is, die ik nog ontmoet heb. Ook drijft zij voornamelijk handel in iets wits, namelijk in die witte steenen, die in hare buurt gegraven, en van hier uit naar alle oorden vervoerd worden. Wanneer echter staathuishoudkundigen schrijven, dat men in hare omstreek overheerlijk ooft vindt, dan kan men het bijvoegelijke *overheerlijk* toch slechts in den zin van een Moskovischen Iswosjtsjik opnemen. Want in den geest van een Franschen ooftkenner beteekent heerlijk ooft toch iets

anders dan kleine, verschrompelde, zure peren en harde, kleine appelen, die zoo zoet smaken als groene notenbasten."

»Ja, dat is waar," viel mijne toehoorderes mij hier in de rede. »Zet daarbij, dat ik ook van dezelfde meening was. Er kan hier moeijelijk eenig ander ooft zijn, dan wat in de bosschen in het wild groeit. Want alle gekookte vruchten, die wij ons gisteren, op het gezag der staathuishoudkundigen, die gij bij u hebt, lieten opzetten, waren erbarmelijk slecht."

»De muren der kloosters zijn in Moskou rood geverwd, maar in Bielgorod, zoo als al het andere wit. Ook de kerken hebben geene andere kleur. Thans steekt het wit bijzonder liefelijk tegen het groen der boomen en der groen geverwde daken af. Het dal van den Doneds is overal groen en vol van schoone weiden, waarop de geringe krachten, die de Bielgorodsche rotsen voortslepen, de ossen, welig gedijen. In dit groen ligt de Witte stad zeer schilderachtig half verscholen. Maar in den winter, wanneer het groen der boomen tot den moederschoot der aarde terugkeert, en de daken en wegen met sneeuw bedekt zijn, moet de stad, die dan zonder eenige schaduw of schakering van kleur blijft, midden onder de sneeuwvlakten moeijelijk te vinden zijn."

»De achtduizend inwoners van Bielgorod deden zich voor de poort, waardoor wij binnen reden, zeer fatsoenlijk aan ons voor. Vooreerst ontmoetten wij een wagen met vier paarden, langzaam achter de eigenares, eene moeder die met hare kinderen wandelde, aanstappende, alsof het een tooneel van de hofkaai te Petersburg was. Daarop volgden onderscheiden wandelaars, zoo als men ze voor eene Duitsche stad ziet, en daaronder ook vele jongelieden, die onder de boomen wandelende in boeken studeerden,

als of wij de hooggeleerde GEORGIA AUGUSTA *) voor ons zagen. Altemaal ongehoorde vertooningen in het hartje van Rusland, alwaar men anders de steden nooit van zulk een vriendelijk leven omgeven ziet. Ook hadden wij reden om tevreden te zijn met het bevallige inwendige aanzien van Bielgorod, dat in het kleed der onschuld en der hoop gehuld was. Daar mijne schoone reisgenoot nog geen Russisch klooster gezien had, deed ik haar den voorslag om met mij te gaan, om er een, dat tegen over ons logement lag, te bezigtigen."

»Wij stelden ons aan de oude abdis voor, die ons gewillig het verlof daartoe verleende, en ons eene van hare tweehonderd vrouwen mede gaf. Volgens dit getal was het klooster dus een der grootste nonnenkloosters uit Rusland. De kerk van het klooster stond midden op het erf, was cirkelrond en door een zuilengang omgeven. Het vreemdste wat in het klooster te zien was, was een heilig beeld van onze lieve vrouw van Korson †), dat kort geleden in een bosch in de omstreek als wonderdadig verschenen was. De gravin TSJERNITSJEW heeft dit bosch thans aan het klooster geschonken. Op de plaats, waar het in een boom gevonden werd §), heeft men thans eene kapel gesticht. De oude abdis kwam ons in vol ornaat achteraan geloopen, en leidde ons thans zelve verder, terwijl zij daarbij gedurig de dame, die ik de eer had te geleiden, wasje ssoeproega (uwe lieve gemalin) noemde, en bijna hadden wij deze woorden, uit zoo heilig een mond, in de nabijheid van zoo heilige voorwerpen ge-

*) Zoo als bekend is, de naam der Universiteit te Göttingen, naar haren stichter, Keurvorst Georg August, aldus genoemd. (Vert.)

†) Het oude Cherson in Taurië.

§) Bijna alle wonderdadige beelden der Russen verschijnen in boomen, juist zoo als de afgodsbeelden bij hunne heidensche voorvaderen.

sproken, voor eene halve inzegening kunnen houden."
»O, ik bid om verschooning," viel hier mijne toehoorderes mij in de rede, »dat is te erg. Ik volstrekt niet. Ik heb gisteren dadelijk tegen deze uitdrukking geprotesteerd."

„Ja, maar de oude Russische abdis verstond uwe protestatie niet." „Zij bezocht met ons nog onderscheiden nonnen in hare cellen, die in groot aantal rondom de kerk langs de muren van het klooster in het rond lagen. Wij vonden overal orde en zindelijkheid, zoo als men deze niet beter had kunnen wenschen, en ik ze meermalen in Katholieke kloosters niet gevonden heb. Evenwel waren de goede nonnen, zoo als meestal de nonnen in Rusland verre van rijk, en moesten zij haar dagelijksch brood door eigen handenarbeid verdienen. Eenige weefden gordels van wol, zoo als de Russische koetsiers en andere geringe lieden ze dragen, zeer aardig en bont. Andere borduurden prachtige miskleederen. Alle kraamden zij uit hare kasten hare waren uit, ofschoon wij de goede meisjes zoo weinig konden af koopen. Eerst bij het binnentreden der cellen bemerkten wij, welk eene gewigtige personaadje wij in de *Igumena* (abdis) bij ons hadden. Want de nonnen ontvingen haar met ontegenzeggelijk even veel eerbied als de soldaten hun generalissimus, negen bij herhaling zeer diep voor haar, en kusten haar de hand, als ware zij een levend heilig beeld, en de oude vrouw stond hierbij ook even stokstijf stil. Eene der nonnen had een kruis, dat een pelgrim uit Jeruzalem medegebragt had, en dat deze aan de *Igumena* en het klooster voor 30 roebels liet aanbieden. De abdis vond dit te duur, en vertoonde haar rozenkrans, die, zoo als zij zeide, ook uit Jeruzalem was, en slechts twaalf roebels kostte. De nonnen, die zich aan ons aangesloten hadden, om ons te vergezellen, werden steeds talrijker, en in de

laatste cel, drongen wij met het halve personeel des kloosters binnen, waar wij dan eindelijk, onder den zegen van alle deze goedhartige vrouwen afscheid namen, nadat wij eene kleine offergave op haar altaar nedergelegd, en de abdis de handen gekust hadden."

»In het logement vonden wij onzen professor reeds bij een kopje thee op zijn gemak zijne pijp rooken, voegden ons bij hem, en bragten een der aangenaamste avonden onzer reis door, onder vrolijke gesprekken over de Oostzee-provinciën, waaraan wij met liefde hingen, over Groot-Rusland, dat wij achter ons hadden, en over de landen der Kozakken en Tartaren, die wij te gemoet ijlden. Tegen elf uren lieten wij eindelijk weder aanspannen, en reden dan tot aan den morgen een lieflijken nacht door, legden de laatste stations in het gouvernement Koersk af, en tegen den ochtend waren wij in de Ukraine aangekomen."

IX. VAN BIELGOROD NAAR CHARKOW.

De goede Duitscher. — Bergen van Bielgorod. — Nacht in de Ukraine. — Moeder en Zoon. — Ukrainische huisgoden.

»Reeds gedaan?" zeide mijne schoone reisgenoot. »Ja mijne waarde! Hoe zijt gij over mij voldaan?"

»Ik moet zeggen, dat gij, wat ons overkwam, getrouw geschilderd hebt. Maar, wanneer gij mij deze aanmerking vergunt, er ontbreekt aan uwe beschrijving eene zekere verheffing en een waas van bevalligheid, dat alle schilderingen van dien aard zòo aangenaam maakt. Ook stelt gij overal meer het nuttige dan het belangwekkende op den voorgrond, en ik weet niet, of men uw boek de wonderbare reislust zal aanzien, die ons, hoe verder wij kwamen, des te meer bezielde, en die de

lezer, wanneer zijne belangstelling wakker zal blijven, mede moet ondervinden. Ook heeft het mij getroffen, dat gij onze aangename theepartij, die toch tegen den achtergrond der woeste wilde streken zoo weldoende afstak, zoo weinig uitgewerkt hebt, en bij uitstek kort hebt gij onzen eersten schoonen nacht in de Ukraine behandeld, waarover zich toch zooveel liet zeggen."

»Maar ik bid u, wat dan toch bij voorbeeld?"

»Zal ik u een tafereel van dien nacht geven, zoo als ik het in mijn dagboek zou geschetst hebben, wanneer ik het de moeite waard rekende er een te houden?"

»O, dat zal heerlijk zijn, ja doe dat, daar bid ik u om."

»Welnu luister. Ik wil daar beginnen, waar gij geëindigd zijt." »Aan den anderen kant van het liefelijke Bielgorod moesten wij tegen een zoo steilen berg opstijgen, dat wij alle te voet moesten gaan. En terwijl mijn goede Duitscher zocht uit te maken, hoe —

»Wat? Houdt eens even op, bid ik u. Goede Duitscher? Dat zal ik wel moeten zijn?"

»*Nu ja*, zijt gij daarmede niet te vrede?"

»Neen, om de waarheid te zeggen, niet! Ik krijg altijd eene kleur, wanneer men mij in Rusland een goeden Duitscher noemt."

»Nu, maar hoe zal ik u dan noemen."

»Noem mij *goed*. Ik heb er vrede mede, in zoo verre ik geloof niet slecht te zijn. Noem mij ook een *Duitscher*. Ik hoor het volgaarne, in zoo verre ik mij van harte verheug, tot dit voortreffelijk volk te behooren. Maar om Gods wille slechts niet *een goede Duitscher*. Want in deze verbinding der twee woorden ligt eene beleediging voor mijn geheel bemind volk, welke ik niet kan verdragen.

»Welnu dan zal ik zeggen: »*Mijn vriendelijke Duitscher*, of *mijn goede buurman*, of *mijn Duitsche reisgenoot*, of *mijn goede geleerde*, of *geleerde goede* zocht uit te maken, of de bergen bij Bielgorod drie- of vierhonderd voet hoog waren, en toonde mij aan, hoe in het stroomgebied van den Doneds deze hoogte zeer aanmerkelijk was. Ondertusschen telde ik de vriendelijke sterren aan den hemel, die uit het verdwijnend zonnelicht langzamerhand opdoken, en verheugde mij innig, dat ook hier, in een zoo weinig bekend en nog minder geprezen land, zooveel liefelijks en schoons te vinden was. Bij ons verder rijden kwam de nacht steeds donkerder en met meer sterren bezaaid neder, en eindelijk stond, toen wij in het eerste dorp der Ukraine binnen reden, het gansche hemelgewelf voltooid en in al zijne pracht en glansrijke schoonheid, als het paleis van de koningin des nachts, voleindigd daar. Hier betooverde ons de gansche natuur en alles wat ons omringde zoo zeer, dat wij niet in den herberg konden binnen treden. Wij, mijn duitsche reisgenoot zoowel als mijn Russische geleerde en ik, zetten ons op de brug neder, die in het dorp over de rivier lag. Alle huizen waren onder boschjes verscholen, en uit de stilte van den nacht drongen zulke afwisselende en liefelijke toonen in ons oor, dat onze professor zich niet kon weerhouden om eenige plaatsen uit het schoone gedicht van POESJKIN, Pultawa genaamd, waarin de dichter de schoonheden der nachten in de Ukraine schildert, te reciteren. Daar hij in het Russisch declameerde verstond ik er geen woord van, en mijn goede, vriendelijke, geleerde, Duitsche reisgenoot vertaalde mij het begin aldus:

De velden dekt de stille nacht,
Digt aan den heldren hemel hangen
De sterren zich, — geen windje waakt

Om 't slaperig dommelen te overwinnen
Naauw, dat van Zephyrs aâm bewogen
Een blad der zilverpopel trilt.
Het vreedzaam licht der maan stroomt neder
Op 't wit gesteent van 't kleine kerkje,
Bestraalt des Hetmans oude burgt
En tuinen, die haar rond omgeven.
Stil, stil is alles in het rond
In 't duister uur van middernacht.

»Het dorp was oneindig groot, zoo als alle dorpen in de Ukraine, en woning drong zich aan woning, hoeve aan hoeve, alsof er de geheele provincie mede gevuld was; uit de tuinen der boeren staken overal de gloeijend roode papavers, die kleurloos bij het licht der sterren sluimerden, de gele zonnebloemen, waarmede de Klein-Russische meisjes heure haren versieren, en de stokrozen, die zij daar tusschen steken, hunne hoofden op. Het meest treffende voor ons was, dat wij in dit dorp nachtegalen hoorden, en wel zoo vele alsof ieder boer er een vlierboschje vol in zijn tuin op nahield. Zij sloegen door elkander als de kanarievogels in de hagen der Canarische eilanden. Maar nog eigenaardiger klonk het melancholieke gezang der menschen, dat op alle wegen en stegen van het dorp nog wakker was. De Klein-Russen, die misschien het zangerigste volk van de wereld zijn, al hebben zij nog geen beroemden componist aan het overige Europa geleverd, zingen bij dag en bij nacht, wanneer zij werken en wanneer zij niet werken. Ons verrukte dit gezang zooveel te meer, daar het onze ooren met zulke verrassend nieuwe en ongewone wijzen trof. Daarbij kwam nog het gedurig slaan van wachtels, die nergens menigvuldiger zijn, dan bij de Ukrainsche dorpen, en eindelijk het kraaijen van duizend hanen, van verre en van nabij, die op de tallooze hoeven waakzaam waren. Ook de kikvorsch mag

men in de schilderij der levenstoonen van een dorp in de Ukraine, zoo als dit in een zomernacht droomend ademt en zingt, niet vergeten.‹ De kikvorschen zijn in alle wateren der Ukraine zeer verspreid, en houden den ganschen nacht niet op hun eentoonig klagend gezucht te doen hooren. De lucht was stil en zacht, en wasemde zoo liefelijk, als ergens in een Hesperidentuin mogelijk was."

»Op den breeden weg, langs welken wij verder reden, flikkerden overal de vuren der ossenkaravanen, welke de voerlieden als merkteekenen van hunne reizende koloniën den ganschen nacht door onderhouden. Nu en dan kwamen wij langs kleine boschjes, die hier te lande uit zeer onderscheiden boomen te zamen gesteld zijn, zoo als uit esschen, eschdoorns, populieren, linden en eiken, alle in zeer bonte en schilderachtige schakeringen bijeengeplaatst. Deze kleine boschjes, tusschen welke dan steeds onmetelijke vlakten zonder eenige struik of boom gelegen zijn, zijn juist daardoor de toevlugtsplaatsen van al het vogelleven uit het geheele land geworden, en dit bouwt zich daar, door geen jager gestoord, zijne ontelbare nesten. Uilen van verschillende soorten zijn hier vooral talrijk, en soms huilden er ons wel zes te gelijk schikkelijk genoeg van één tak tegen. Even zoo talrijk zijn in deze bosschen de duiven, die den uilen tot voedsel strekken, en tortelduiven zoowel als de sierlijke woudduiven kirren u uit ieder boschje te gemoet. Wij verwonderden ons niet weinig over het verschillend belang, dat ons de snelle nachtvaart in dit nieuw betreden land inboezemde, en beleden, dat onze eerste nacht in de Ukraine de aangenaamste onzer reis was."

»Ook op het station, waar wij dien morgen aankwamen, deden de menschen nog vriendelijker snaren in onze zielen aanslaan, iets dat anders op Russische poststations

juist niet dikwijls geschiedt De arme jemsjtsjiks en postillons worden gewoonlijk onmenschelijk hard behandeld. De heeren, die met hen rijden, denken er gewoonlijk niet aan, dat zij bezorgde vaders, teerbeminnende zonen, en geliefde broeders voor zich op den bok hebben zitten, om welke moeders, vrouwen en zusters te huis in kommer en angst zitten, maar schijnen slechts te meenen, dat hunne jemtsjiks slechts werktuigen zonder gevoel zijn, die des te meer dienst bewijzen, hoe meer zij gedrukt en geperst worden. Wij kregen den inval eens in het huis te gaan, waarin, zoo als wij vernamen, onze postillon, die ons het laatste station naar Charkow zoude rijden, en die daar nog voor ons zit, zich tot zijn togt voorbereidde. Wij vonden hem in de woonkamer van zijn huis bezig met het eten van Taganroksche visschen, die hij met brood en zout at. Het was een geheel jong, flink mensch met roode wangen en vuur in de oogen, zoo als figura toont. Hij was juist, door onzen conducteur opgeroepen, uit zijn bed opgestaan, dat digt aan dat zijner oude moeder stond. De oude vrouw was ook opgestaan, had zich nevens haar zoon neergezet en laafde hem met spijs en drank. Zekerlijk wist ik in het eerst niet, in welke betrekking dat oude moedertje tot den jongen man stond, en vroeg haar, of dit haar zoon was. »Ja," zeide zij met trotsche vreugde in de uitdrukking harer stem, »dat is mijn zoon IWAN." Eene balalaika (Russische guitarre) lag op de bank, en wij vroegen wie daarop speelde. »Ik," zeide de zoon. »Speelt hij goed?" vroeg mijn goede Duitscher daarop aan de moeder. »O, vadertje! mijn zoon speelt heerlijk. Hij is de beste in het geheele dorp." Het woord *heerlijk* werd met bijzonderen nadruk uitgesproken en wij konden niet nalaten ons te verwonderen, dat een zoo ruw speeltuig aanleiding tot zulke overdreven uitdrukkingen kon geven. Wij hadden hem gaarne ver-

zocht ons een stukje te spelen, wanneer wij niet geweten hadden, dat zulke dingen hun tijd en hunne eigene ingeving vereischen, die men zich niet ieder oogenblik naar willekeur geven kan. Er moeten meisjes tegenwoordig zijn. Men moet een paar uren feest gehouden en gedanst hebben. De geest moet gestemd zijn, even als het speeltuig. Anderen moeten eerst gespeeld hebben, die men zoekt te overtreffen, en de zwarte bonte muts moet den vluggen Chlopza (jonge man) scheef op het hoofd zitten, om zulk een slawna igra (heerlijk spel) voor den dag te doen komen. De oude moeder hielp haar IWAN, toen de conducteur ten tweeden male binnen kwam en haast maakte, den kaftan aantrekken, knoopte hem toe, gaf hem boodschappen naar Charkow mede en liet hem daarop eindelijk gaan, na hem eerst nog hartelijk gekust te hebben. En wij kwamen daarop met den goeden zoon zoo ver, als wij ons juist op dit oogenblik bevinden."

»Ach, mijne dierbare zuster SCHEHERESADE," begon ik, gij vertelt zoo aangenaam, dat ik gaarne nog langer luisterde. Hebt gij niets meer van onzen nacht in de Ukraine te zeggen?"

»Ja, nog iets, om het nuttige met het aangename te vereenigen. Ik heb een groot onderscheid tusschen de heilige beelden der Groot-Russen en die der Klein-Russen opgemerkt. In de vertrekken der Groot-Russen is het gewoonlijk slechts een enkel beeld, dat aan den wand opgehangen is. In Klein-Rusland daarentegen is de Obros (nis voor de heilige beelden) veel bonter en meer zamengesteld. Een hoofdbeeld hangt in een hoek der kamer. Maar aan beide zijden hiervan loopt eene kleine gallerij, die uit dunne bont geverwde staafjes gemaakt is langs den muur. Binnen deze omheining staan dan op die gallerij nog vele grootere en kleinere beelden van heiligen. Voor het groote beeld

in het midden hangt eene brandende lamp. Op de gallerij zijn in het rond talrijke waskaarsen vastgehecht, waartusschen bonte bloemruikers gestoken zijn, gedeeltelijk natuurlijke in het jaargetij, waarin zij bloeijen, gedeeltelijk gemaakte in den winter. Dan hangen nog aan en voor de beelden de medailles van een soldaat, of de bonte linten en paascheijeren der jonge meisjes als offergaven in het rond. Dit alles wordt door een goed gedrapeerden langen witten handdoek, welks einden als gordijnen afhangen, omgeven, en deze uiteinden zijn steeds met roode en zilveren draden zeer sierlijk gestikt en benaaid. Het geheel ziet er zoo phantastisch bont, en vooral des avonds bij den schijn der lamp zoo innig huiselijk uit, dat men zich verbeelden zoude, dat dichterlijke kinderen dit altaar voor de huisgoden ingerigt en opgesmukt hadden.

„Ja het is juist zoo," merkte ik aan. „Wat de handdoeken betreft, waarvan gij melding maakte, zoo is het toch zeer merkwaardig, welk eene zonderlinge, gewigtige rol zij bij alle Slavische volkeren spelen. Zekerlijk hechten die volkeren veel meer aan een handdoek dan wij, en als zinnebeeld der reinheid en orde geniet *hij bij hen* eene zoo groote achting —"

»Dat kan waar zijn!" zeide mijne schoone vriendin, »maar zie eens hoe snel onze IWAN gereden heeft. Het is eerst vier uur in den morgen, en daar breidt zich reeds het doel onzer reis, de eerste huizen van Charkow voor ons uit."

»Nu, mijne waardste," zeide ik, »Gij zult eerst een weinig van uw gedurig nachtwaken kunnen uitrusten. Ondertusschen zal ik uwe zaken bezorgen, en dan willen wij te zamen ons laatst gemeenschappelijk ontbijt gebruiken, voor dat wij ons naar onze onderscheiden bestemmingen begeven. Tot zoo lang dus, Vaarwel."

TWEEDE AFDEELING.

CHARKOW.

Koloniën der Kazakken. — De Grens-Sloboden der kazakken. — De Ukrainzi. — De kazak Charkow. — Bouwtrant der stad Charkow. — Naauwe straten. — Boekhandel. — Botanische tuin. — Herberg. — Brandewijnpachters. — Een Russisch koopman. — Vergadering van den adel der Ukraine. — Opvoedingsgestichten. — Universiteit. — Bibliotheek. — Museum voor Natuurlijke Historie. — Kerkhoven. — Bouwen van kerken. — Loopbaan van een predikant. — Duitsche gemeente. — — Zetel van een Bisschop. — Een brand. — Klein-Russische waschvrouwen.

In oude tijden, toen het middelpunt van het grootvorstendom, dat alle Russen beheerschte nog in Kiew was, was misschien de Klein-Russische stam de voornaamste in geheel Rusland, en geheel Klein-Rusland in die dagen onder een en denzelfden schepter vereenigd. Bij het verval van het oude, door de Varangers gestichte grootvorstendom vormden zich vele kleine Malorossische vorstendommen, te Halitsj (Galliciën), Wolodomir (Lodomeriën), Tsjernigow en meer andere. Met der tijd werden deze een buit der Tartaren en Polen, vooral der laatstgenoemde, die zich bij het verval van het rijk der Mongolen meer en meer van al het Klein-Russische

land meester maakten. Door de Polen gedwongen, verlieten gedurig grootere en kleinere partijen van Klein-Russen hun vaderland, voornamelijk de ongehuwde, trotsche en moedige jonge lieden (kasaki), die zich in verschillende staatkundige vereenigingen in de woeste steppen, vooral aan de monden van den Dnieper, den Don enz. met der woon vestigden, en hier, gedeeltelijk voor hunne eigene rekening, gedeeltelijk voor rekening van, en in vereeniging met de Tartaren, Turken, Polen en Groot-Russen oorlog voerden en stroopten. Er waren vele, op die wijze ontstane kleine kazakkenstaten, aan wier hoofd zich als voorzitter en aanvoerder des vrijstaats een Hetman bevond *). Door herhaalde landverhuizingen, bij verschillende gelegenheden voorgevallen, bevolkten deze kazakkenkoloniën langzamerhand het geheele zuidelijke steppenland, dat zij van tijd tot tijd aan de Tartaren ontrukten; tot aan de Wolga en den Oeral, ja zelfs over deze bergen tot in Azië toe, alwaar eene zeer ver oostelijk opgedrongen kazakkenkolonie Siberië veroverde, welke verovering eerst later aan de Moskovieten te goed kwam. De magtigste dezer kazakkenstaten waren die der Soporogische, *Dniepersche* en *Donsche* kazakken, die naar omstandigheden nu eens deze, dan weder gene plaats tot hoofdplaats hadden.

De kazakken waren ten tijde van den bloei hunner onafhankelijkheid de schrik van alle landen, die aan hunne steppen grensden, en, daar zij even bekwaam en stout in het sturen hunner booten, als in het berijden hunner paarden waren, ook de plaag van alle aan de Zwarte Zee liggende Turksche provinciën. Op hunne eigene hand zoowel als op aanhitsing der Polen en Russen

*) Hettman heet bij de Klein-Russen in het algemeen ieder bevelhebber vooral een opperbevelhebber. Attman beteekent niet hetzelfde. Aldus worden kleinere ambtenaren, b. v. de schouten in de dorpen, genoemd.

overvielen zij meer dan eens, en plunderden zij op hunne zeerooverstogten Trebisonde, Sinope, Konstantinopel en andere Turksche steden, maar gedroegen zich ook even vijandig tegen de Moskovieten en Polen, ofschoon zij somwijlen met deze gemeene zaak maakten.

Toen het rijk der Moskovieten zich krachtiger begon te ontwikkelen, werden zij langzamerhand, gedeeltelijk door verdragen, gedeeltelijk door geweld en gewoonte hiermede vereenigd, en thans staan zij alle onder den schepter van den Czaar, met uitzondering van eenige weinige, die bezuiden den Donau wonen, en aan den Sultan onderworpen zijn. Reeds voor ALEXIS MICHAËLOWITSJ hadden zich kazakken in menigte aan de Moskovieten aangesloten, zoo als b. v. de Siberische, maar vooral onder dezen vorst, onder wien de Poolsche invloed aanmerkelijk naar het westen terug gedrongen werd, gingen er vele kazakken tot de Moskovieten over, die hen in onderscheiden regimenten bijeenbragten, en hen aan de grenzen (o e k r a ï n a) van het Poolsche Klein-Rusland, in de dorpen (S l o b o d e n) Ssoemi, Charkow, Atsjtyrka, Jsom, enz. tot verdediging der grenzen woonplaatsen aanwezen. Misschien waren deze grensstreken reeds eenigermate door Klein-Russen bewoond, en de bescherming, welke de Groot-Russen beloofden, lokten er nog meerdere naar toe. Met der tijd groeiden de Sloboden der kazakken tot vrij aanzienlijke steden aan, en vele landbouwers namen den nabijgelegen vruchtbaren grond in bezit, en stichtten een groot aantal dorpen, zoodat deze streken thans onder de meest bevolkte van Rusland behooren. Ofschoon nu het rijk der Moskovieten zich spoedig over deze grenzen uitbreidde, zoo sprak men uit oude gewoonte nog steeds van de sloboden der kozakken op de grenzen (S l o b o d y o e k r a ï n a), en zoo behield eene lange smalle streep in het noordwestelijkste deel van Klein-Rusland den naam

van Oekraïna (grensland) en zelfs de inwoners, ofschoon door geen verschil van stam of taal van de andere Klein-Russen onderscheiden, werden met den naam van Oekraïnzi (grensbewoners) bestempeld.

Gelijk de Moskovieten deze vrije Klein-Russische krijgslieden (kazaki) als een voorpost tegen de Polen en Tartaren aan hunne grenzen geplant hadden, even zoo deden de Polen dit aan hunne grenzen tegen de Turken en Tartaren, en daar in hunne taal »aan de grenzen" ook oekraïna heet, zoo ontstond ook bij hen de naam Oekraïna voor het zuidelijke gedeelte van het tegenwoordige gouvernement Kiew, hetwelk dan, ter onderscheiding van de Groot-Russische Oekraïna, de Poolsche Oekraïna genoemd werd. De landen die tusschen deze beide grenslanden gelegen waren, de gouvernementen van Pultawa, Tsjernigow, en het noordelijk gedeelte van Kiew werden nooit tot eene der Oekraïna's gerekend, en bij uitnemendheid Malorossija (Klein-Rusland) genoemd. Doch de aardrijkskundigen uit het westen van Europa maakten tot hun gemak, uit al die Poolsche en Groot-Russische grenslanden benevens de rest van het hart van Klein-Rusland een land, dat zij Oekraïna of *liever*, waarschijnlijk omdat zij het slechts uit het belangwekkende boek van VOLTAIRE over KAREL XII. kenden, (belangwekkend vooral ook door zijne talrijke verdraaijingen en grove dwalingen) naar de Fransche uitspraak Ukraine noemden. Op onze meeste en beste kaarten van Rusland, staat nog de naam Ukraine met groote letters over geheel Klein-Rusland, aan beide zijden van den Dnieper, in alle welke streken men niets van dien naam weet. Ja zelfs de mindere man uit de beide zoogenaamde Ukrainen weet noch wist immer iets van dien naam, en noemt zich slechtsweg Malorossiani. Daar beide deze namen hun oorsprong alleen aan het bestuur dier landen te danken hadden, zoo is nu de

officiële naam der Poolsche Ukraine, genoegzaam geheel en al, met de onafhankelijkheid van Polen, verdwenen*), en ook de naam der Russische Ukraine wordt nog maar alleen door het volk gebezigd. Doch dan begrijpen zij onder dien naam nooit iets anders, dan die vroegere kazakkensloboden aan de grenzen, en onderscheiden daarvan steeds de gouvernementen Pultawa, Kiew en Tsjernigow, die zij het eigenlijke Klein-Rusland noemen. Officiëel heet deze landstreek tegenwoordig het gouvernement Charkow, of dat van de Sloboden der Ukraine dat is, der grenskoloniën.

Charkow, de hoofdstad der Ukraine, is zonder tegenspraak eene der belangrijkste en gewigtigste steden uit het Russische rijk, en zij neemt eene der eerste plaatsen in de eerste klasse der Russische provinciesteden in. Het getal harer inwoners (25,000) plaatst haar nevens Koersk, Toela en Nowgorod. Haar handel is veel levendiger dan die van Kiew. Hare universiteit wedijvert met Wilna en Kasan, hare missen en jaarmarkten met die van Nissneji-Nowgorod. Het is dus wel de moeite waard, om de betrekkingen van deze, in het buitenland nog zoo weinig bekende stad hier wat nader toe te lichten.

Voor ongeveer tweehonderd en vijftig jaar bouwde een kazak, CHARKOW genaamd, zijn c h a t (leemen hut) aan den zamenloop van twee kleine riviertjes, de Lopan en de naar hem genoemde Charkowka, die met den Doneds in den Don vallen, en, daar de ligging op het zeer hooge voorgebergte tusschen de beide rivieren zeer gunstig ter verdediging gekozen was, zetten zich spoedig meerdere kazakken met der woon in den omtrek neder. Vervolgens verlegde de Russische Czaar ALEXIS MICHAËLO-

*) In den dagelijkschen omgang noemen echter de Polen, aan wie waarschijnlijk het boven aangeduid spraakgebruik der geographen uit westelijk Europa zijn oorsprong verschuldigd is, alle Klein-Russen al wonen zij ook nog zoo ver van de Poolsche grenzen U k r a i n z i (grensbewoners).

witsj een zijner kazakkenregimenten hierheen, en dit, zoo wel als andere omstandigheden, die haar handel begunstigden, waarover wij later zullen spreken, en eindelijk de in 1780 onder CATHARINA gevolgde verheffing tot hoofdstad van een gouvernement, hebben deze kolonie zoo groot gemaakt, als zij zich thans aan ons vertoont. Charkow levert, gelijk de meeste Russische steden, van onderscheiden kanten een veel belovenden aanblik op. De hoofdgebouwen der stad, de universiteits- en gouvernementsgebouwen, het klooster, het seminarie, de meisjesschool, de voornaamste kerken, de Gostinnoi-Dwor liggen op het meer dan honderd voet hooge voorgebergte tusschen de rivieren, dat van boven eene breede, naar de punt zacht afhellende vlakte vormt. Aan de eene zijde van dit voorgebergte loopt de Moskousche straat met eene brug over den Lopan, aan de andere de Pultawasche met eene brug over de Charkowka naar beneden. Dit zijn de beide hoofdstraten der stad, en beide zijn met eene menigte nieuwe en meestal zeer elegante huizen bebouwd. Aan deze, zoo als mede aan verscheiden groote, openbare pleinen sluiten zich de meeste andere straten der stad aan, en deze gansche, *binnenste* kern der stad, die meestal uit steenen, met groene ijzeren daken gedekte huizen bestaat, wordt dan door armzalige en smerige voorsteden onaangenaam ingesloten, die uit eene ontelbare menigte kleine, uit leem en horden gebouwde kazakkenhutten bestaan. De straten der stad zijn alle behalve de Moskousche ongeplaveid, doch voor deze heeft men een zoo weeken steen gebruikt, dat het beter geweest was, die moeite niet te nemen: want zonder twijfel zal zij na eenigen tijd, wanneer de steenen uitgesleten zijn, de slechtste van allen weten. In verscheiden straten vindt men echter voetpaden, meest van hout. Bij langen aanhoudenden regen, wanneer de zwarte, vaste aarde van den steppen-

boden zich in een diepen, dikken, zeer taaijen brij oplost, kan men zich voorstellen, welk een merkwaardig gezigt het verkeer der voetgangers en der veelvuldige rijtuigen in de straten der stad oplevert. Het eenige middel, dat de menschen hebben om een eenigzins vasten grond te bekomen is, daar het hout ook te duur is, de mist, waarmede zij ieder gat aanvullen. Hoe onaangenaam ook ons dit materiaal tot herstel van straten mag voorkomen, zoo is het evenwel in dit hout- en steenarme land onvermijdelijk, en wanneer men slechts eenmaal ondervonden heeft, wat het zegt, bij regenachtig weder in de straten van Charkow als voetganger te verkeeren, dan zal men deze uitvinding als allergezegendst prijzen. Bij zulk weêr toch zijn er plaatsen in de stad, waar men slechts voort kan komen, door van misthoop tot misthoop te springen. »Gij zult zeer gevoegelijk dezen avond bij mij kunnen komen thee drinken, zeide een mijner Charkowsche kennissen tot mij, »want ik heb al de wegen, die naar mijn huis leiden, heden met versche mist laten betrooijen."

Er zou dus menigmaal geen verkeer tusschen fatsoenlijk gekleede menschen mogelijk zijn, wanneer zij niet zoo rijk met paarden en rijtuigen voorzien waren, dat men onophoudelijk meer rijtuigen met vier en zes paarden in Charkow ziet rondrijden, dan in zes Duitsche hoofdsteden te zamen. Het is volstrekt niet vreemd in deze hoofdstad der Ukraine een bezoek bij een buurman met een rijtuig met zes paarden te maken, en meermalen is de slik diep genoeg, om alle zes paarden behoorlijk werk te geven. Voor hen die geene koets bezitten bestaat de inrigting der Iswosjtsjiks, even als in iedere niet geheel en al onbeteekenende stad, terwijl wij slechts, nu en dan, ons in onze voornaamste hoofdsteden van dit gemak bedienen. Dit rijden is in Charkow de helft beterkoop dan in het noorden. Daar kost

het uur twee roebels, hier nog niet wel één. Dit is ongeveer ook de verhouding der prijzen voor paarden en voeding. Voor twee honderd roebels (*f* 100) koopt men in Charkow ligt een paar goede stevige paarden. Er zijn omtrent honderd huurdrosjken, die dagelijks door de straten van Charkow rijden, en door elkander 5 tot 6 roebels, dus te zamen 500 tot 600 roebels, dagelijks verdienen. Hier wordt alzoo van den eenen buurman tot den anderen jaarlijks eene som van ruim 200,000 roebels verreden; eene uitgaaf, welke de inwoners van eene stad van die grootte, in het westen van Europa *niet* kennen, en die daar gedeeltelijk aan den schoenmaker betaald wordt.

Boekwinkels zijn er in Charkow vier, drie Russische die tusschen de laken-, rozijnen-, en zilverwinkels staan, die de boeken bij het pond, en de geleerdheid bij de el verkoopen, en één fransche, die zich beroemt, dat hij de voortbrengselen van den geest alleen naar hunne innerlijke waarde taxeert, en die volkomen zoo is ingerigt, als de in Orel beschrevene, die zijne boeken met wijn, likeuren en sigaren vlot maakt, en meer geld in prenten dan in boeken omzet. Ondertusschen is ook *hierin* aanmerkelijken vooruitgang te bespeuren, want voor vijftien jaar had Charkow slechts één boekwinkel. De Fransche der gebroeders SAUSSÉ begon eerst voor zeven jaar, en wel zeer in het klein, doch ieder jaar gaat het deze heeren beter.

Bijna iedere Russische stad van eenige beteekenis heeft thans een openbaren stadstuin tot algemeen gebruik, zelfs steden als Akkerman in Bessarabiën en plaatsen van middelbare grootte in Siberië. Het ontbreekt Charkow natuurlijk daaraan ook niet. Men noemt deze tuinen gewoonlijk b o t a n i t s j e s k j e s s a d i (botanische *tuin*) vermoedelijk, omdat in de meeste ook tuinzaden en jong plantsoen verkocht worden, of omdat het Rus-

gedurende verscheiden jaren niet alleen de gansche stad Petersburg, maar ook al de steden van meer dan tien Russische gouvernementen, wat het brandewijn drinken betreft, in pacht gehad had, zoodat alzoo die 17 millioenen roebels uit de vele duizenden millioenen kopekken bijeen gekomen waren, die hem af en toe de moesjiks (gemeene lieden) hun glaasje wodka (brandewijn) duurder betaald hadden, dan het aan de fabrieken gekost had. De heer T. had eene lijfwacht van verscheiden duizend met kantsjoes en ijzeren stangen gewapende mannen, zoogenaamde objesjtsjiks (omrijders), in zijne dienst, om al de door hem gepachte steden te bewaken, en den invoer van vreemden brandewijn te beletten. Meerdere millioenen gingen jaarlijks aan uitbetaald loon, pacht, gelden tot aankoop van den brandewijn en aan overgewonnen geld door zijne handen, en hij stond met half Rusland in handelsbetrekkingen. Gedurende mijn verblijf in Charkow kwam een zijner zonen uit afgelegen gouvernementen van Siberië aan, met anderhalf millioen baar geld, als de overwinst gedurende de drie laatste jaren, en ik kon zonder ijzing niet aan de millioenen denken, die in dit vloeijend vuur moesten verdronken zijn, om deze winst te verwerven.

Menigeen zal misschien nieuwsgierig naar de uitgebreide kantoorzaken en het boekhouden van dezen man vragen, die hem in staat kunnen stellen, om zaken van zulk een omvang met orde en het noodige toezigt te besturen. Bij ons heeft iedere kramer van eenige beteekenis een eigen kantoor, en in Londen houdt de melkboer er klerken en een boekhouder op na. Onze kooplieden zullen dus niet anders, dan verwonderd kunnen zijn, wanneer zij hooren, dat de heer T., die zijn met den brandewijn verdiend geld nu buitendien nog in eene menigte andere ondernemingen gestoken

heeft, zoo als landgoederen, schapenfokkerijen, wijnhandel en fabrieken, die op zijn naam en voor zijne rekening loopen, en door het geheele rijk verspreid zijn, geene andere inrigting bij zijne zaken kent, dan de voortreffelijke inrigting van zijn hoofd. De natuur heeft hem met een groot verstand en met een ongeloofelijk geheugen, voor getallen en alles, wat tot zijne zaken betrekking heeft begaafd, terwijl hij die ten overvloede ook nog in eenige hoofd- en grootboeken opteekent. Hij kent alle gouvernementen van het Russische rijk zeer naauwkeurig, heeft vooral de naauwkeurigste statistiek der Russische dorst in zijn hoofd, weet op een haar na, hoeveel brandewijn deze of gene stad drinkt, en hoe ver men zich in de contracten met de regering wagen kan. In deze naauwkeurige bekendheid met zijn vaderland, die hij door herhaalde ondervinding en veelvuldige reizen verworven heeft, bestaat zijne voorname kracht, en wanneer hij dit niet alles als een groot geheim voor zich zelven behield, zou men bij hem meer naauwkeurige en meer te vertrouwen statistike berigten kunnen opzamelen, dan uit de artikels der Petersburger journalen. Zijne tweede hulpmachine in zijne zaken is zijn rekenbord, waarop hij de kralen zoo lang heen en weder gooit, tot hij ziet, dat er voor hem zoo en zooveel zuivere winst overschiet. Dubbel Italiaansch boekhouden kent hij niet, en buiten de winst is er in zijne zaken niets dubbel, maar alles zoo eenvoudig mogelijk. De contracten met zijne prekastjtsjiks en objesjtsjik worden bij monde gesloten, en in honderd gevallen werkt de tegenwoordigheid van den patroon, die onafgebroken met zes vlugge paarden heen en weder vliegt, het best dat gene uit, wat bij ons door eene omslagtige briefwisseling niet half ten einde gebragt zou geweest zijn. Buitendien heeft de heer T. drie zonen, van welke hij aan den eenen een deel van

Siberië, aan den tweeden Petersburg, en aan den derden de steden aan den Wolga ter inspectie heeft opgedragen. Deze heeren maken het in hunne afdeelingen met reizen enz. juist zoo als hun vader in het geheel, en komen somwijlen naar Charkow bij hem, om hem rekenschap van hun gehouden beheer af te leggen, en hunne geldzakken in de gemeenschappelijke kist uit te storten.

De heer T. was voor het overige een man comme il faut, geschoren, verfranscht, gekruist en gesternd, en stond dus eigenlijk eenige trappen te hoog, om iemand, die Russische zeden wilde waarnemen, genoegzaam belang in te boezemen. Zijne vrouw kleedde zich naar de mode, hield, zoo als men zeide, in hare keuken een Franschen kok, en zijne dochters waren aan officieren verloofd. Ik verzocht daarom een mijner vrienden nog een paar trappen lager met mij af te dalen, en mij in het huis van een rijken Russischen koopman van het gewone slag te brengen. Op die wijze kwam ik in kennis met den millionair A., aan wien mijn vriend mij in den Gostinnoi-Dwor, waar voor de kooplieden der stad te gelijk pakhuizen, magazijnen, winkels en beurs zich op dezelfde plaats bevinden, voorstelde, en die ons daarop bij zich ten eten vroeg. Ik had in Moskou reeds een geheel stadskwartier gezien, dat aan dezen heer A. naar het zeggen voor meer dan de helft in eigendom toebehoorde. Hij woonde echter met zijne familie in Charkow, vermoedelijk omdat het daar beterkoop wonen was. Zijn woonhuis was een dier bij de rijken in Rusland zoo gewone, wijdloopige en holle paleizen, die naar het patroon van hun reusachtig rijk geknipt schijnen te zijn. Want het had voorhoven en pleinen, alsof men niet tot een gewoon burger eener landstad, maar tot een bezitter van uitgestrekte domeinen kwam, zuilen-

gangen en portalen, alsof men niet tot eene menschenwoning, maar tot een godentempel naderde. Binnen in het huis vonden wij lange rijen van hooge, wijdloopige en bont geschilderde kamers, waarvan de meeste geen ander doel schenen te hebben, dan het getal der vertrekken te vergrooten. In de eene stond een dozijn stoelen en eene tafel, in de andere een divan, in de derde niets, in eene vierde eene kast met oud zilverwerk, hetwelk de eigenaar ons alles als vreemde, van zijn vader herkomstige erfstukken uitkraamde, maar in iedere hingen groote afbeeldingen van heiligen in breede gouden lijsten. De heer A. ontving ons bijzonder vriendelijk, met honderd buigingen en duizend dankbetuigingen voor onze komst, en stelde mij aan eenige zijner tegenwoordig zijnde vrienden voor, aan wie ik zeggen moest, dat ik GREGOOR FEODOROWITSJ *) heette. Vrouwen waren er niet tegenwoordig. Doch de heer A. leidde mij aan het eind der rij kamers in het slaapvertrek van hem en zijne vrouw, alwaar verder geene meubels te zien waren, dan een groot verguld huwlijksbed, dat met prachtige gordijnen versierd was. Aan den eenen kant stond zijne vrouw, aan welke hij mij voorstelde. Zij had eene sarafan met groote bloemen, en eene van goud en paarlen schitterende kakosjnik aangedaan, en plukte, toen wij inkwamen, aan de kanten, waarmede de bedgordijnen omzoomd waren.

Deze manier om iemand aan zijne huisvrouw in hare slaapkamer voor te stellen, is bij de Russische

*) Gregoor, is George, maar Feodorowitsj, kan zoowel Frederikszoon en Hendrikszoon als Eduardszoon beteekend. Want de Russen vertalen verscheiden Duitsche namen, die zij niet hebben, met Feodor, en verbeelden zich in het algemeen, dat de meeste Duitschers Frederik heeten, zoodat een Feodor Feodorowitsj (Frederik Frederikszoon) genoegzaam hetzelfde beteekent als een Duitscher.

kooplieden zeer gewoon. Ik verontschuldigde mij bij de dame over mijn slecht Russisch, en zij zeide mij, dat zij, helaas! ook geen stom woord Duitsch of Fransch verstond. Maar zij had een niemetsjkj oesjitel (een Duitschen gouverneur) bij hare kinderen, die wist alles, en ik kon met hem spreken in iedere taal, waarin ik maar zou willen. Aan tafel leerde ik dit wonder van een oesjitel kennen, wiens mager Duitsch ondertusschen niet sterk voor zijne bekwaamheid in andere vakken van wetenschap scheen te spreken. Aan tafel was er geen gebrek aan bedienden, en in eene oneindig lange rij volgde het eene zware geregt op het andere. De conversatiesaus daarbij was echter maar matig gekruid. Mijnheer A. had zijn mond gewoonlijk zoo vol van andere dingen, dat er slechts nu en dan tijd voor een vriendelijk glimlachje kon overschieten. Zijne Ssoeproeja (gemalin) was ingevolge Russische vrouwelijke schaamte gewoonlijk stom, en de oesjitel schaamde zich, geloof ik, over zijn slecht Duitsch. Na den eten werden wij in eene andere kamer gebragt, waar volgens oud Russisch gebruik het dessert afzonderlijk was opgedragen. Verscheiden schotels met de fijnste en verschillendste vladen en ingemaakte vruchten uit Kiew bedekten eene ronde tafel. De bedienden reikten deze schotels op een groot presenteerblad in het rond. Voor allen was een *gouden* lepel, maar slechts *één* daarbij, waarmede ieder gast zich zooveel van de zoetigheidjes uitzocht, als hij lustte, waarna, wanneer hij zijn keel gesmeerd had, de lepel naar zijn buurman wandelde. Gelukkig was ik de eerste snoeper wien de lepel aangeboden werd. Na tafel zeide mijn gastheer mij, dat bezigheden hem ongelukkig noodzaakten op een bepaald uur elders te zijn, maar dat zijn wagen met vier paarden gereed stond, wanneer ik misschien lust mogt hebben met zijn oesjitel een toertje te maken. Dit deden wij, en

daar er eigenlijk niets is, dat mij verveelt, zoo had ik ook hier mijn vermaak mede. De heer A. is natuurlijk slechts de representant van eene geheele klasse van menschen, en bij alle Russische kooplieden tusschen de Oostzee en de Zwarte Zee vindt men doorgaans denzelfden trant van weelde en voorkomende gastvrijheid, en dezelfde wijze van hoogst eigenaardige vermenging van krasse barbarij met van buiten aangevlogen beschaving.

Er zijn in Charkow vele zulke rijke kooplieden, en alle zijn geenszins, zoo als men dit bij ons gewoonlijk denkt, uit den stand der lijfeigenen gekomen, daar zich sedert eene reeks van jaren vele familiën aan zelfstandig vrije beroepen toewijden, en er waren in Rusland ten allen tijde rijke kooplieden, waarvan er menigeen zelfs aan zijn vaderland belangrijke diensten bewezen heeft. MININ de burger van Nowgorod, wordt nevens den vaderlandslievenden prins POSJARSKI als redder van zijn vaderland genoemd, en hij is niet de eenige in zijne soort. Maar de kooplieden zijn opmerkelijk achterlijk gebleven bij den vooruitgang des adels, en hebben zich op verre na niet in dezelfde mate als deze de vruchten der westeuropische beschaving eigen gemaakt.

Juist toen ik mij in Charkow bevond, was de geheele adel der Ukraine in massa daar verzameld, om over zijne belangen te raadplegen, en zich nieuwe beambten te kiezen. Zulke adelsvereenigingen, in het Russisch Wuibors genoemd, hebben in ieder gouvernement plaats, en daar hieromtrent in Duitschland ligt weinig bekend is, zoo wil ik hier mededeelen, wat ik er in Charkow van gezien heb, vooral omdat de wuibor van den adel der Ukraine, die nog van den ouden kazakkentijd af eenige sporen van onafhankelijkheid bewaard heeft, een bijzonder belang inboezemt. In Charkow is gelijk in iedere hoofdstad van een Russisch

gouvernement ten behoeve van den wuibor een dworjanstwa sobranie (eene verzamelplaats voor den adel) gebouwd, waarin eene zeer groote zaal met eenige nevenvertrekken de hoofdrol speelt. Deze zaal dient zoowel voor de zittingen der afgevaardigden als tot het geven van bals, gastmalen enz., die bij gelegenheid van den wuibor plaats hebben. Zij heeft galerijen voor de toeschouwers en in het midden van de eene korte zijde eene tribune voor de tafel van den voorzitter. Langs de lange zijden van de zaal staan elf met groen laken bekleede tafels, met stoelen er rond om, voor de afgevaardigden van de elf districten der Ukraine. Aan de muren zijn boven iedere tafel de wapens der districten aangebragt, zoo als voor het district Walki een paar pruimen en peren, welke het wegens zijn ooftbouw tot wapen heeft, of voor het district Soemi (zakken), twee zakken, ter gedachtenis van het ontstaan van den naam en van de plaats, die het eerst tot bergingsplaats der door de kazakken uit de omstreek gemaakte buit en gevulde zakken diende. Aan iedere tafel voert de adelsmaarschalk van het district het voorzitterschap, en de geheele vergadering wordt door den Goebernski predwoditel dworjanstwa (gouvernements-adelsvoorzitter) gepresideerd, die in het algemeen bij alle gelegenheden den adel zijner provincie vertegenwoordigt. De vergadering van den Ukrainschen adel bestond uit eenige honderd personen, en wanneer zij zitting hielden was het voorplein van het gebouw met meer equipaadjen opgevuld, dan het voorplein van eenig parlementshuis in westelijk Europa; zoo als dan ook het gezigt der vergadering niet minder prachtig was dan dat der Chambre des Deputés te Parijs. De afgevaardigden droegen alle elegante groene rokken, roode kragen met gouden borduursel en zilveren degens. Als een voorbeeld van menschelijk verval toonde men mij den overste R., die

toen hij voor zestien jaar in Parijs was door de bevalligheid en schoonheid van zijn uiterlijk zoo veel opzien baarde, dat men zijn portret overal te koop vond, en die nu, hoewel hij zijne haren nog als een echt genie om zijn hoofd had golven, een der lelijkste van alle aanwezenden was.

Het ontbrak deze vergadering voor het overige niet aan leven. Nu en dan werden er redevoeringen gehouden, en meer dan een werd mij als een goed redenaar genoemd. Wanneer het een of ander papier, een genomen *besluit*, eene gedane keuze of eene kennisgeving van de regering voorgelezen moest worden, werd er op oude kazakkenwijze met eene sabel op den grond gestooten of op eene tafel geslagen, waarop alles stil werd, en de voorlezer naar ieder der vier hoeken van de zaal ging, en daar zijn papier voorlas. Bij onderscheiden gelegenheden ontstond er levendige beweging onder de afgevaardigden, en meer dan één redenaar werd met uitbundig handgeklap en luid roepen toegejuicht. Bijzonder groot was dit geroep van bravo bij de afscheidsrede van den algemeen geachten aftredenden adelsmaarschalk, een KOWALEWSKI, die na drie jaren deze betrekking bekleed te hebben haar nederlegde en met tranen in de oogen zijne medebroeders voor hunne bewijzen van genegenheid dankzeide. Bij zulke gelegenheden drong alles naar het midden der zaal en omgaf den redenaar in een digten drom. De oude president werd van alle kanten bestormd, om weder als candidaat voor de waardigheid van maarschalk op te treden, maar hij wees dit met nadruk van de hand.

Daarop traden diegenen, die zich als candidaten aangemeld hadden voor, bogen zich voor de vergadering en werden met meer of minder luid handgeklap ontvangen. Eenigen, bij wie het bijzonder sterk was, legden de hand op het hart en spraken eenige woorden. Eenen echter, wien misschien meer zijne ijdelheid dan de zekerheid van

een grooten aanhang te zullen hebben, bewogen had, om onder de candidaten op te treden, klonk van alle kanten het geroep: »o e w o l n a i m! o e w o l n a i m!" (wij laten hem los, d. i. hij kan heenloopen) te gemoet. Daarop ging men tot de stemming over, waarbij ieder district afzonderlijk opgeroepen werd, en de keuze viel op den ouden generaal RACHMANOW, die van de 200 tegenwoordige leden 150 stemmen op zich vereenigde. Zijn naam werd dan ook met het uitbundigste gejuich ontvangen, ofschoon hij zelf niet in de vergadering tegenwoordig was.

Ik vermeld dit alles slechts, om te toonen, dat de afgevaardigden op deze Russische adelsvergaderingen geheel niet zoo ondeelnemend en onverschillig zijn, als men zich dit bij ons wel verbeeldt. In dit en in menig ander opzigt moet ieder man zulk eene vergadering van mannen met genoegen aanschouwen, en vooral van mannen als deze Ukrainers, die de kracht eener geheele provincie vertegenwoordigen. Zekerlijk bevestigt of verwerpt de gouverneur der provincie alle op den wuibor gedane keuzen, maar het is evenwel niet onbelangrijk te weten, dat geen ambtenaar als zoodanig er zitting of stem heeft, en dat men zelfs somwijlen tegen den zin der regering keuzen heeft zoeken vol te houden, zoodat het er eenmaal na aan toe was, om bij zulk eene gelegenheid de Ukraine als een afzonderlijk gouvernement geheel en al op te heffen.

Het schijnt, dat de tooneelen op dezen wuibor der Ukraine sommijlen maar al te levendig zijn. Vroeger konden alle kleine edellieden der Ukraine, zij mogten arm of rijk zijn er verschijnen; maar volgens eene voor verscheiden jaren uitgevaardigde oekase, worden er tegenwoordig geene andere edellieden toegelaten, dan die meer dan 100 zielen bezitten. Kort na het uitvaardigen dezer oekase verscheen er desniettegenstaande een man op den wuibor, die, hoewel hij een achtbaar en geacht

edelman was, toch niet volkomen 100 zielen bezat. Een jong, rijk edelman, zonder eenige verdienste, die hem haatte, verweet hem dit, en begeerde, dat hij op staande voet de zaal verlaten zoude, waarop de oude man antwoordde: »Gij hebt gelijk, ik bezit geen honderd zielen, maar ik heb ééne ziel, die meer waard is, dan duizend zulke als gij hebt," en hem op de plaats zijn degen door de borst stiet.

Buiten de reeds genoemde namen behooren in de Ukraine tot de meest bekende en geëerde nog de volgende: BACHMETIEW, SJEDLOWSKI, KARABININ, HENRIKOW, KONDRATIEW, wier voorvaderen gedeeltelijk vroeger Hetmans geweest zijn, maar die zich tegenwoordig in de rijkste kamerheeren- of generaalsuniformen vertoonen. Zelfs onder die, welke hier onafgebroken hun verblijf houden, zijn ten deele zeer rijke menschen, eenige, wier kapitaal op vijf tot zeven millioen berekend wordt. Velen van deze brengen des winters eenigen tijd in Moskou door, doch er zijn er ook meer dan één, die men als Charkowsche stamhuizen moet beschouwen.

De omgang is in Charkow de beste van alle Russische provinciesteden, zoo als men dan ook hier voor eene goede opvoeding en beschaving in het algemeen meer doet, dan naar evenredigheid in eenige andere stad buiten de hoofdsteden. De stad is met inrigtingen van allerlei aard tot verspreiding van beschaving vervuld.

Het Gymnasium doet tegenwoordig veel afbreuk aan de talrijke bijzondere kostscholen. Want daar de regering zoo min mogelijk aan het bijzonder onderwijs de hand leent, daar zij aan het bezoeken der openbare instellingen van onderwijs groote voordeelen in de dienst van den staat verbindt, en de gymnasien zelfs begonnen zijn, om onder toezigt der openbare leeraars, ook de voor vele ouders zoo geriefelijke kostscholen, waar de kwee-

kelingen kost en inwoning kunnen vinden, aan hunne lessen te verbinden, zoo stroomt er tegenwoordig veel naar de gymnasien toe, wat vroeger zich alleen bij privaat onderrigt bepaalde. Het gymnasium van Charkow heeft in de laatste tien jaren viermalen een anderen rector aan het hoofd gekregen.

Wanneer men nu zulke dingen hoort, dan moet men zich zekerlijk de wonderlijkste begrippen van het inwendige van zulke opvoedingsinrigtingen vormen, terwijl men aan den den anderen kant, zoo men ze als reiziger slechts vlugtig beziet, geneigd zou zijn van haar goed voorkomen en den in haar heerschenden geest van orde en regelmaat tot een beter innerlijk, dan zij inderdaad hebben, te besluiten. Dit is er van de zaak eigenlijk, dat de rectoren, wanneer zij ook oorspronkelijk niet voor het vak van onderwijs bestemd waren, zich gedeeltelijk door eene zekere, zulke avonturiers eigene behendigheid nog menige kunde later verwerven, gedeelelijk dikwijls als menschen van zaken en administratie zich alleen bij de bezorging van het uitwendige bepalen, en het onderrigt door leeraars doen geven, die van buitenlandsche of Russische universiteiten tot hen overgekomen zijn. Zeker is het, dat ofschoon in Rusland de kern nooit beantwoordt aan het schitterend en verblindend uiterlijk, toch in dit land, waar alle dergelijke inrigtingen onder het toezigt der hooge regering staan en aan het opzigt der hoogere ambtenaren onderworpen zijn, nergens zulke afschuwelijke misbruiken in zaken van opvoeding, en zulke menschonteerende kweekscholen van jammer en ondeugd bestaan, als in andere landen, b.v. in Engeland gevonden worden, wanneer ook slechts een derde gedeelte waarheid is, van hetgeen de Engelschman DICKENS daarover geschreven heeft. Even als op andere akkers in Rusland, zoo groeit ook op dezen nergens zulk vergiftig onkruid; maar daarentegen ontwikkelen zich ook ner-

gens schoone krachtige stammen, magtig opgeschoten en met een kroon van bladeren bedekt, alles is zonder uitdrukking, en iedere boom staat onder het snoeimes van den tuinier.

Charkow is rijk aan bijzondere opvoedingsinstituten; ook is hier een niet onbeduidend seminarium voor de Russische geestelijkheid, hetwelk geen geringen naam heeft. De jonge geestelijken leeren hier geschiedenis, aardrijkskunde, latijn, grieksch, dogmatiek enz. meestal uit dictaten, die hun in het latijn gedicteerd worden. Het seminarie te Charkow is er trotsch op, dat het den onlangs gestorven minister van Justitie SPERANSKY, onder wiens leiding de groote, alles omvattende wetgeving voor Rusland ten einde gebragt is, zijne eerste vorming gegeven heeft. Ook van dit seminarie zullen velen onzer geleerden slechts met minachting iets willen hooren, en ik waag het daarom naauwelijks mijne bladen met de waarschijnlijk ongelezen beschrijving der inwendige inrigting op te vullen. Evenwel moet ik erkennen, dat ik meer dan eenmaal met belangstelling mijne oogen op de seminaristen van Charkow geslagen heb, terwijl zij soms in de hoven der armoedige hutten van hun hulpbehoevenden vader rondwandelend *) ijverig in hunne dictaten studeerden. De vlijt en inspanning dier eenvoudige kazakkenkinderen hadden altijd iets roerends voor mij.

Van alle inrigtingen voor onderwijs in Charkow, staat wel gewis bij de hoogste daarvan, de Universiteit, het voor het verstandelijk en zedelijk leven gewonnen nut in de minste verhouding tot de daarvoor aangewende kosten. Wanneer men rekent, wat al de uniformen van professoren en studenten, als ook de tractementen der eerstgenoemden, der curatoren, hunne

*) Niet alle seminaristen wonen in het seminarie. Vele arme Russen laten hunne zonen den geestelijken stand omhelzen, omdat zij dan hopen later eenige ondersteuning van hen te zullen ontvangen.

secretarissen en klerken, wat de gebouwen, bibliotheken en kerken der Charkowsche universiteit kosten, en wanneer men daarmede dan het aantal der door deze inrigting waarlijk verlichte hoofden, der met de zanggodinnen innig verwante geesten, der door het vuur der wetenschap verwarmde gemoederen, en der door de lessen der wijsheid tot gelukkigmaking hunner medemenschen in staat gestelde mannen vergelijkt, dan komt ons slechts al te smartelijk het vers van Horatius, van den barenden berg en de geboren muis in de gedachte. Voor ongeveer dertig jaren, kort na hare oprigting, had de universiteit hier een tijd lang een schitterend bestaan, en er onderwees toen hier eene gansche rij uitstekende mannen, die alle van buitenlands beroepen waren, doch die met der tijd langzamerhand door het ruwe luchtgestel van het kazakkenland alle weder verdreven zijn, behalve éénen, een geleerd philoloog, Prof. N. uit Leipzig, die gedurende zijn leven zoo groot eene lading van grieksch, latijn en allerlei oudheidskennis had opgedaan, dat men hem, daar dit alles bij Russen niet voor waren, maar slechts voor ballast gerekend wordt, wegens zijn geleerden omhaal, zoo als een Rus zich tegen mij uitdrukte, van zijn post ontzette, en zijne vrouw thans hem en haarzelve door het vervaardigen van modeartikelen aan den kost helpt. In den laatsten tijd heeft de universiteit weder verscheiden Duitsche professoren uit Dorpat gekregen. Deze hebben weinig omgang met de Russische, en staan ook onder elkander ieder op zich zelven.

De gebouwen der universiteit zijn groot genoeg, en zien er uiterlijk goed uit, en nog op het huidige oogenblik behelpt menige kleine Duitsche academie zich met mindere. Zij liggen alle aan de beide zijden eener straat, die daarvan ook den naam van Universiteitstraat gekregen heeft. Maar de materieële hulpmiddelen, die

zij bevatten zijn weder ten uiterste onbeduidend. Deze zijn de volgende.

De bibliotheek. Voor korten tijd heeft zij van een Russischen koopman een geschenk van 60,000 roebels tot aankoop van nieuwe boeken gekregen. Het was namelijk reeds een geruimen tijd geleden, dat men aan het bestuur eene lijst van boeken had overhandigd, die men gaarne zou willen hebben, maar dit had het daartoe noodige geld niet kunnen of willen vinden, en nu vond men in de plaats daarvan dezen rijken koopman, die men overreedde deze som te betalen, en zich daardoor eene verdienste bij de regering te verwerven. De koopman was ijdel genoeg om zich te laten bepraten, bekwam eene eeremedaille, die hij om zijne hals mogt dragen, en buitendien werd er nog bevolen, dat zijn portret in olieverw in de bibliotheekzaal zou opgehangen worden. Tegen dit alles nu laat zich weinig inbrengen, maar des te meer tegen de manier, waarop die 60,000 roebels aangewend zijn. Voor eene bibliotheek, waar men er zich op laat voorstaan, dat men de werken van HUMBOLDT en NIEBUHR bezit, waar de eenige complete *atlas*, dien men heeft, de Belgische van VAN DER MAHLEN *is*, en waar onder de Duitsche klassiken ook de *lange* rij van romans van LAFONTAINE te vinden is, alwaar dus zekerlijk nog menig boek, dat voor eene universiteit nuttig en noodig is, ontbreken moet, had men toch zulk een geschenk anders dienen aan te wenden, dan tot het aankoopen van *de Rozen* van DU HAMEL, het reuzenwerk over Egypte van DENON, *Les Arbres fruitiers* en de *Oost-Indische planten*, louter prachtwerken, welke stuk voor stuk meer dan duizend roebels kosten, en die alle in een afgezonderd kabinetje van de bibliotheek staan, waar men ze met veel zelfvoldoening aan de vreemdelingen laat zien. Eene goede verzameling van hand- en woordenboeken zou hier zekerlijk wel zoo goed

op hare plaats geweest zijn. Voor het overige heeft de bibliotheek buiten hare prachtwerken ook hare afzonderlijke kasten voor oude handschriften (roekopissen). Onder deze bevinden zich zelfs eenige Indische, Mongoolsche, een Chaldeeuwsche en een Syrisch, van alles wat. De bibliothecaris smeet ze allen te zamen voor ons op eene tafel neder, en zeide: „Daar, kunt gij dat lezen? Ik weet niet, wat het is, want ik versta niets van de Drewnosti (oudheidkunde), ik versta alleen de wiskundige wetenschappen." Maar wij wisten evenmin als hij, of wij die dingen regts of links moesten beginnen te lezen. Voor het overige was de geheele verzameling in wanorde, en men zeide, dat zij het volgende jaar volgens eene andere wijze gerangschikt zou worden. Zoo is het in Rusland met de meeste bibliotheken gelegen. Alles is in dit land in eene overgangsperiode, en daardoor vindt men zelden iets in orde, behalve in eene schijnbare, oppervlakkige, en voorloopige. Op de tafel der leeskamer lagen het Journal des Débats, de Revue des Deux Mondes, en verscheiden Russische tijdschriften. Studenten werden er niet gevonden. De bezorgdheid om alle boeken toch bijeen te houden, en wegens een ontbrekend niet tot verantwoording geroepen te worden, is bij de bibliothecarissen veel te groot, om ze aan de studenten veel toe te vertrouwen.

In Rusland is het overal multa, maar niet multum. Dus ontbreekt aan de universiteit natuurlijk ook geene eigene drukkerij en daarmede verbonden lettergieterij. Er waren zes zetters in werkzaam. De dingen die zij drukten waren eene Doctorsbul, een paar Magistersbullen en een paar dissertatien ter verwerving van deze waardigheden. De titel van eene dezer verhandelingen was: *Proeve over den invloed der theorie op de staatkundige wetenschappen*, waarvan wij echter niet regt wisten, wat wij er van maken moesten. In de

lettergieterij had men de matrijzen en andere materialen uit Leipzig laten komen.

Het kabinet van Natuurlijke Historie bevat eene Mineralogische en eene Zoölogische verzameling. De eerste bestaat uit een door den keizer geschonken en onder eene glazen stolp bewaarden, grooten, schoonen smaragd, met een zeer wijdloopig opschrift voorzien, en uit een in de Ukraine gevonden stuk marmer van een Grieksch graf, zonder eenig opschrift. Ook het zoologisch kabinet heeft zijne merkwaardigheden. De grootste daarvan is de *soldaat*, die er den sleutel van bewaart, en de vreemdelingen rond leidt. Toen wij ons over de verwonderlijk slechte opzetting van eenige daarin bewaarde wilde dieren verwonderden, die alle slechts een paal in hun lijf, en een stroowisch in den kop schenen te hebben, zeide onze militaire cicerone ons: »Maar vadertje, hoe zal ik het toch beter doen? Ik heb immers zulke dieren nooit levend gezien, en mij slechts zoo goed ik kon daarbij naar de teekeningen van den professor gerigt." Zekerlijk veranderde onze verachting voor de arenden, wolven en katten in bewondering, nu wij den man zagen die ze opgezet had, en wij moesten het nu veelmeer bewonderen, dat een zoo geheel en al ongevormd talent nog zulke dragelijke figuren voor den dag gebragt had. Eenige der wilde dieren hadden zelfs eenigzins eene schilderachtige houding aangenomen, als of zij zoo op hun roof wilden losspringen. Evenwel waren de tarantula's uit de Ukraine, de noordelijkste streek, waar zij voorkomen, een rendier uit het gouvernement Tsjernigow, de zuidelijkste provincie, waar het gevonden wordt, een beer uit het noordelijk gedeelte der Ukraine, (in het zuiden der Ukraine, zoo als in geheel zuidelijk Rusland, alwaar zich geene boomen bevinden, zijn geene beeren, en zijn zij nooit geweest) en eindelijk een bever uit den Dnieper waarlijk belangrijke voorwerpen voor ons.

In het kabinet der physische instrumenten waren juist vele nieuwe uit Petersburg aangekomen, met welker ontpakking men zich onledig hield, waardoor dus hier alles overhoop stond: zooveel wij ondertusschen bespeuren konden, scheen ons dit gedeelte der verzamelingen het rijkst van allen voorzien te zijn.

Geen onbeduidend gedeelte der universiteitsgebouwen wordt door een instituut voor zestig jonge lieden, die op kosten der kroon studeren, ingenomen. Zij hebben achter hun huis op den hoogen oever van den Lopan een tuin met een schoon uitzigt, waarin wij er velen vonden zitten studeren. Waarschijnlijk vertoeven zij liever hier, dan in huis, waarin zich geen enkele deur, huisdeur kamerdeur, keukendeur of welke ook bevindt, die niet met een klein vierkant raampje zonder gordijnen voorzien is, opdat zij geen oogenblik zouden gelooven vrij van bespieding te zijn.

De beide grootste kerkhoven van Charkow leveren niets bijzonders op; het zijn de in Rusland gewoone groote en akelige velden. Een ander heeft evenwel het eigenaardige, dat het midden tusschen moestuinen in verscheiden stukken verspreid ligt, zoodat hier een met kruisen bezette plek uit een wortelland, daar een ander uit een knollenveld uitkijkt. Het geheel is zonder omheining, en op ééne plaats liep zelfs een stooterige weg over de graven en tusschen de zerken door. Het is bijzonder treffend, dat voor Russen, wie toch bijna alles heilig is, de graven dit zoo weinig schijnen te zijn. Een Griek, wiens vader van de Grieksche eilanden naar Rusland gekomen was, en zich in Odessa had nedergezet, vergezelde mij op deze wandeling langs de graven. Ik dacht bij hem aan de Grieken, waarvan HERODOTUS verhaalt, dat zij zich onder de Scythen in hunne steden binnen in het land gevestigd hadden. Deze verhuizing van de Grieken naar de Scythen heeft van de

oudste tijden af plaats gevonden, en duurt nog steeds voort.

Op anderhalve werst buiten de stad liggen op eene omheinde plaats Italianen, Franschen, Polen en Duitschers begraven. De Russen noemen dit bij elkander het njemetskoje kladbisjtsj (het Duitsche kerkhof). Het is op de kerkhoven der buitenlanders in Rusland meermalen zoo, dat alle westeuropische natiën Slaven, Romanen en Germanen, Katholieken en Protestanten zich bijeen scharen, en zich van de Russen afzonderen. »Hier rust de knecht Gods, de in den Heer zalig ontslapen leeraar N." zoo luidde een der opschriften op het kerkhof, en dit bragt er mij toe om de Duitsche Luthersche kerk in de stad te bezoeken.

Deze kerk is door den laatst voorgaanden predikant gebouwd geworden, die bij alle, voorname zoowel als geringe Duitschers in de hoogste achting stond, door zijne welsprekendheid allen tot eene kleinere of grootere bijdrage tot het stichten der kerk wist te bewegen, en zoo 30,000 roebels daarvoor te zamen bragt. Het gebouw is dus zeer elegant en fraai geworden, met een fraai hekwerk, populieren en een aanleg omgeven. Maar men kan *duidelijk* zien, dat het iets van den bouwtrant der Grieksche kerken heeft overgenomen, daar het een grooten zuilengang van voren, en boven op het dak een hoog, gouden kruis heeft. Ook binnen in de kerk loopt eene kolonnade aan beide zijden van het altaar rond, die van boven met verscheiden uit hout gesneden rotsen versierd is, waarop anker, kruis en beker, de tafelen der wet, de bijbel enz. gegrondvest staan, hetgeen zekerlijk wel zal moeten beteekenen, dat men hoopt, dat God zal geven, dat al die dingen in de gemeente niet alleen op houten rotsen gegrondvest mogen zijn.

De predikant, die dat alles tot stand bragt, was in Charkow gelijk ik zeide, een zeer gezien, gezeten, bij

de rijken om zijne wereldkennis, bij de armen om zijne milddadigheid, en bij allen om zijne groote welsprekendheid bemind man. Daar ook eenige zijner brieven en preken, die vol geest zijn, in druk zijn verschenen, zoo is hij eenigermate aan het oordeel van het algemeen onderworpen, en willen wij dus eene korte schets van het leven van dien man hier doen volgen, vooral omdat deze als eene bijdrage tot de kennis van Rusland mag beschouwd worden.

De Heer N. scheen door de natunr geheel en al niet tot predikant bestemd te zijn, want zijn levendige en naar de uitwendige wereld gekeerde geest scheen hem eerder tot ieder ander beroep geschikt te zullen maken. Ook waren zijne uiterlijke omstandigheden en bezigheden tot aan zijn vijftigste jaar van dien aard, dat zij in het minste niet daarop schenen te wijzen, dat hij zijn leven nog eenmaal als zielenherder zou eindigen, want gedurende eene halve eeuw hield hij zich met dingen bezig, die magtig vreemd zijn aan het predikambt.

Hij was in Praag in geringen stand geboren en opgevoed, en trouwde daar zeer jong, nadat hij als helper bij den decoratieschilder van het tooneel aldaar was aangesteld. Hij was hier zoo arm, dat hij met zijn geheele familie op een strooleger sliep, en naderhand meermalen aan zijn rijken zoon in Moskou verhaald heeft, hoe menigmaal zijn aanblik hem groote zorg verwekt had, wanneer hij soms niet wist, hoe hij een maal eten of een stuk kleêren voor hem zou erlangen. Van Praag ging hij, ook als decoratieschilder, naar Brussel, van waar hem, omdat hij een Oostenrijker was, de Fransche omwenteling verdreef. Daar het er voor hem in het westen van Europa donker begon uit te zien, keerde hij zich naar het Oosten en gaf zijn laatsten in Brussel verdiende stuiver tot het aankoopen van eenige potjes en fleschjes met reukwerken uit, waarmede hij zich en zijne

familie te Lubek naar Petersburg inscheepte. Hier zette hij een parfumeriewinkel op, en maakte door zijne reukwerken kennis met eenige voorname heeren, die hem een postje aan het tooneel bezorgden. In deze betrekking klom hij met de snelheid, waarmede verstandige en handige vreemdelingen in Rusland hun weg maken, spoedig op, tot dat hij eindelijk den grooten, keizerlijken schouwburg met den titel van Inspecteur onder zijn opzigt gesteld zag. Nu trof hem echter het ongeluk, dat onder zijn bestuur de schouwburg afbrandde. Daar het in Rusland een stelregel is, dat allen, die over iets gesteld zijn, met huid en haar voor het hun toevertrouwde verantwoordelijk zijn, zoo geloofde hij, dat de minister van policie, toen juist een zeer driftig en opvliegend mensch, hem den geheelen brand op zijne rekening zou zetten. Hij maakte dus reeds aanstalten, om zijn boeltje tot eene reis naar Siberië te pakken. »Maar," pleegde hij, wanneer hij deze geschiedenis verhaalde, te zeggen, »God doet ook thans nog somwijlen wonderen, en hij legt den leeuw een onzigtbaren teugel aan." De minister van policie kwam den volgenden morgen voor zijne deur rijden, en riep den bevenden Inspecteur toe: »Nu, gij hebt gister een mooijen schrik gehad? Uw oude schouwburg is afgebrand. Wel nu, dan zullen wij zien, dat wij een beteren terug krijgen." Evenwel geloofde N. na eenigen tijd, dat hij in Moskou, bij het opzetten van een modewinkel nog meer zijde kon spinnen, en hij vertrok derwaarts, om met zijn in Petersburg verdiend geld zulk eene onderneming te beginnen. De brand van Moskou maakte hem, doch slechts voor veertien dagen, even als alle anderen arm; maar daarna werd hij schatrijk, want hij gebruikte het door hem geredde zilvergeld, om met eene verstandige speculatie, van de Franschen de hun bij den terugtogt onnut geworden Russische bankbriefjes voor gering geld op te koopen.

Hierdoor en doordien het geluk hem verder in zijn handel meéliep, werd hij later een zeer deftig en volkomen onafhankelijk man.

Zijn werkkring bogon zich nu langzamerhand merkelijk uit te breiden. Hij werd voorzitter der Moskousche vrijmetselaarsloge, stichtte in verbinding met eenige andere Duitschers en Russen eene vereeniging om het lot der naar Siberië gebannenen te verligten, en betoonde zich in alle dingen als een man, die zijn met verstand en onder allerlei moeijelijkheden verworven vermogen, ook met christelijke en vaderlandslievende beginselen, tot het heil van anderen, zoowel als van zich zelven wist aan te wenden. Deze vereenigingen waren de aanleiding, dat zich in hem een nieuw talent openbaarde, dat der welsprekendheid. Hij vond daarbij zooveel genoegen in dat werken voor anderen, dat hij ten laatste in zijn vijftigste jaar nog het voornemen opvatte, om, indien het zijn kon, eene betrekking als predikant te verkrijgen. Hij zocht dus de hem ontbrekende kundigheden te verwerven, legde een examen voor het consistorie af, en verkreeg na eenigen tijd eene aanstelling te Charkow, waar hij zijne welsprekendheid en zijn vermogen aan de belangen zijner gemeente toewijdde. Hij schonk zijn tractement aan de armen, en bouwde, gedeeltelijk voor zijn eigen geld, eene school en pastorie. Wanneer hij op den kansel den tekst had voorgelezen, sloeg hij het boek toe, en predikte vrij en zonder eenige schets. Nooit had hij te voren nagedacht over hetgeen hij zeggen wilde, maar wanneer hij zijn mond opende, stroomde zijne rede als die van een profeet van zijne lippen. Daar hij niet door studie maar door zijne omstandigheden en eene inwendige roeping predikant geworden was, en daar hij alle lotwisselingen door eigen aanblik en ervaring had leeren kennen, zoo kon hij aan iederen ouderdom, iederen

stand, en iederen trap van beschaving dat zeggen, wat het meeste nut moest doen en den sterksten indruk kon maken. Geene soort van ongelukkigen kwam tot hem, aan wie hij wanneer zij troost verlangden niet zeggen kon: »O! ik weet wat u drukt, ik ben even zoo arm, zoo krank, zoo ellendig, zoo verlaten, zoo vervolgd geweest als gij, ja, misschien ben ik nog rampspoediger geweest," en voor wie hij dan, als de beste kenner van hun toestand, de beste trooster was. In huis was hij vriendelijk en zacht, op den kansel vol vuur en drift. Zijn ijver voor het prediken was zoo groot, dat hij, hoe dikwijls hij ook, soms weken achtereen, ziek was, toch iedere reis wanneer de zondag terugkwam gezond was. Hij liet zich dan uit het bed in de kerk brengen, en na de preek weder op zijn ziekbed dragen. Hij zeide, dat hij zich daarom voornamelijk niet voor zijne leerredenen voorbereidde, omdat zijne gemeente zoo bont zamengesteld was en de leden daarvan zoo dikwijls afwisselden, dat hij niet weten kon, wie er nu juist in de kerk zoude zijn, op wien men de rede bijzonder toepasselijk moest maken.

Zoo bedrijvig en ijverig zijn leven geweest was, zoo snel en gemakkelijk was zijn sterven. Eens op een zondag zat hij geheel gekleed aan zijne schrijftafel en sloot een brief aan zijn zoon met deze woorden: »Voor heden, mijn beste, tot dusver, den volgenden postdag iets naders en beters, wanneer ik niet in dien tusschentijd kom te sterven." Toen hij opstond, om naar de kerk te gaan, voelde hij zich plotseling ongesteld en zeide tot zijne dochter: »Kindlief! ik moet te huis blijven, mijne krachten begeven mij, de hand van den doodsengel heeft mij geraakt." De geneesheer werd snel gehaald, de dochter bad, en tegen den avond stierf vrolijk en met een vertrouwend uitzien in de eeuwigheid deze merkwaardige man, wiens aandenken

nog tegenwoordig in den uitgebreiden kring zijner kennissen leeft.

De Duitsche gemeente in Charkow bestaat uit vier- of vijfhonderd menschen, die deels in de stad, deels in den omtrek wonen. Onder de Katholiken, die hier ook eene kleine kerk hebben, zijn slechts weinig Duitschers. Rusland trok steeds meer Lutherschen uit Noord-Duitschland, dan Zuid-Duitsche Katholiken. Maar bij dat halfduizend komen nu gedurig nog vele zich tijdelijk ophoudende militairen, en buiten dien nog avonturiers van allerlei aard en uit alle oorden van Duitschland. Men kan zich geen denkbeeld maken, hoe vele verloopen en broodzoekende geniën van onzen landaard in het onmetelijke Russische rijk van de eene Duitsche kolonie naar de andere rondzwerven, handwerkslieden, kantoorbedienden, verloopen edellieden, uit Berlijn, Dantzig, de Hanzesteden, van den Rijn, uit Hessen en Zwaben. Natuurlijk zijn het niet altijd de meest solide Duitschers, wier onrustige geest hen zoo ver wegdrijft, maar evenzoo zijn het ook op verre na de domste niet. Zelden zijn zij zoo diep gevallen, dat zij niet, wanneer zij zich maar een beetje beteren willen, onder de Russen nog dragelijk teregtkomen. Wanneer men op straat in de eene of andere stad van het binnenland van Rusland een paar kerels ziet, die arm in arm loopen, liederlijk slenteren, den hoed wat scheef en schuins op het hoofd hebben, met eene broek, deels gelapt, deels maar gescheurd, met een aanmerkelijk verbeterden jas, zoo als Nante zich uitdrukt, wier hemd ook nog anders te zien is, dan aan hun hals- en handboorden, in het kort geheel en al met een toilet en coiffure als de mauvais sujet van dien Parijschen kunstenaar, dan kan een Duitscher zeker zijn, een paar landslieden gevonden te hebben, door wie men zich terstond eene zeer belangrijke levensgeschiedenis kan laten verhalen,

welke de levensbeschrijving van dien predikant in avontuurlijkheid nog overtreft. Meestal zijn het, naar hun eigen zeggen, luitenants, gouverneurs, fabrikanten, apothekers of diergelijke, wie het alles tegen geloopen is, en zij zoeken ook in den regel weder in zulke betrekkingen teregt te komen. De meeste Duitschers wonen in de Moskousche straat, die in dit opzigt overeenkomt met de Smeebrug in Moskou en het Newskyprospect in Petersburg.

Alle gebouwen van Charkow, die in de bovenstad gelegen zijn, hebben een fraai uitzigt, en bieden een schilderachtigen aanblik aan. Hieronder behoort ook het paleis van den bisschop der stad, een eerwaardig gebouw binnen de ringmuren van een klooster. Alle hooge Russische geestelijken wonen in kloosters. Voor de groote voorpoort zijn de navolgende dingen, uit ijzer vervaardigd en beschilderd, bij elkander geplaatst, een herderstaf als teeken der bisschoppelijke waardigheid, een kandelaar met drie armen, die de drieëenheid, en een met twee armen, die de twee personen der godheid, vader en zoon, voorstelt,, aan beide kanten twee sterren en in het midden de bisschoppelijke mijter. De tegenwoordige bisschop is een oud, eerwaardig man, wien ziekte nog veel ouder gemaakt heeft dan zijne jaren.

Eenige dagen na onze aankomst in Charkow brak er op klaarlichten dag een brand uit. Daar de winkels, waarin hij uitbrak, gelukkig door groote ruimten van de overige gescheiden waren, zoo bepaalde hij zich tot een klein bestek, doch deed het vuur binnen die grenzen des te meer kwaad, daar alles met teer, harst, pik en granen gevuld was. De brandende teer en de kokende olie stroomde langs de straten, en een schrikbarende dikke en zwarte rookwolk maakte alle blusschen ge noegzaam onmogelijk. De kleine houten kramen waren niet te redden. Het kwam er echter op aan, om eene lange, naastbijgelegen rij van winkels te behouden, iets,

dat des te gemakkelijker was, daar zij van steen gebouwd en met ijzer gedekt waren. Slechts aan den eenen hoek kon de vlam in het hier bloot liggende spantwerk van het dak slaan, en dit geschiedde dan ook, omdat de hier tot bescherming geplaatste brandspuit, op het oogenblik, waarop zij werken moest, hare dienst weigerde, doordien de ijzeren zwengel midden door brak. De hitte trok nu langzamerhand door het geheele spantwerk heen, het dak begon aan alle hoeken te rooken, het ijzer te smelten, en na eenigen tijd viel de geheele boel zeer op zijn gemak boven de hoofden der arme kooplieden, in elkander, die genoegzaam al hunne goederen verloren, wijl zij zich achter hun steen en ijzer veilig genoeg gewaand hadden. Nooit heb ik een gebouw op zulk eene schandelijke manier zien afbranden. De zaak bleef mij geheel en al onbegrijpelijk, doch het gebeurt in Rusland wel meer, dat de menschen in de vlam en den rook spuiten, in plaats van den brandenden balk te blusschen. Voor het overige vindt men in alle hoofdplaatsen van een gouvernement of van een district brandinrigtingen, die bestendig daarop rekenen moeten, dat er ieder oogenblik alarm kan geslagen worden, hetzij, dat er werkelijk brand is, hetzij, dat een ambtenaar beproeven wil, of alles gereed en in orde is. Ook zulke wachttorentjes als in Petersburg, vindt men in de hoofdplaats van elk gouvernement; in Charkow zijn er vier. Buitendien is ieder burger der stad verpligt, om bij een brand met eenig nuttig werktuig ter hulp te komen. Daartoe is voor iedere deur in de stad een plankje gespijkerd, met den naam des eigenaars, en daarbij of een emmer, of een brandhaak of een ladder geschilderd, waarmede deze verpligt is zich naar den brand te begeven.

De merkwaardigste kleinigheid, die ik in Charkow gezien heb, was de manier van wasschen bij de Klein-

Russen. De vrouwen, die men, daar de Klein-Russen zeer zindelijk zijn, overal aan de beken en rivieren daar mede bezig ziet, hebben hooge, dikke laarzen aan en leggen eene plank aan den oever der rivier neder. Eerst halen zij het linnen door het water, dan rollen zij het in elkander en loopen met hare laarzen er op heen en weder, en eindelijk spoelen zij het op en slaan er mede op de plank, in plaats dat men bij ons wel hier en daar met eene plank op het linnen slaat. Hoe men toch aan de onderscheiden hoeken der wereld langs verschillende wegen tot hetzelfde doel komt. Toen ik deze operatie voor de eerste maal zag, en vooral toen ik zoo een dozijn vrouwen met kurassiersstevels op het linnen zag rondspantseren konde ik mij zelven maar niet overreden, dat dat wasschen was. Maar evenwel zeiden de vrouwen mij toen ik het haar vroeg zeer duidelijk: »wij wasschen." — »En wordt dat dan zoo schoon?" — »Schoon, mijnheer, dat zoude ik denken, of het schoon wordt!" — Dit gebruik is voor het overige door de geheele Ukraine en Klein-Rusland heerschend. Hoe veel meer zeep Rusland aan vreemden verkoopt, des te minder schijnt het in sommige oorden zelf van die waar te gebruiken.

DERDE AFDEELING.

DE GROOTE WINTERMIS TE CHARKOW.

Gelegenheid van Charkow. — Duitsche en Russische missen. — De voornaamste missen van Rusland.

De Zwarte Zee vormt een ovaal van ongeveer 200 mijlen lengte, bij eene gemiddelde breedte van 30 mijlen, terwijl zij hare grootste uitgestrektheid van het oosten naar het westen heeft. Uit het midden der noordelijke kust van deze figuur begint een hoofdweg voor het handelsverkeer, die uit de Krim naar het inwendige van Rusland loopt; een tweede weg komt uit den oostelijken uithoek van dit ovaal, van den Kaukasus af over Taganrok, en een derde uit den westelijksten hoek uit Turkije over Odessa. Deze wegen loopen alle naar het binnenste van het Russische rijk, en vereenigen zich met elkander tot een enkelen, die op Moskou aanloopt, op een afstand van ongeveer honderd mijlen van het midden der noordelijke kust der Zwarte Zee.

Op het punt nu, waar deze wegen, die eerst in de latere tijden, sedert Rusland meester van de kusten der Zwarte Zee is, regt levendig geworden zijn, ineen loopen, is nu de stad Charkow bloeijend opgewassen, en haar gewigt en beteekenis ten aanzien van handel en verkeer vindt zijne uitlegging en verklaring geheel

en al, in de betrekking, waarin zij door de rigting dier handelswegen tot de Zwarte Zee, den Kaukasus en Turkije staat.

Langs die genoemde wegen komt alles naar deze stad, zoowel wat zij voor zich zelve en de Ukraine, welker handelstad zoowel als hoofdplaats zij is, van den Dnieper, den Don, uit Taganrok en Teflis, uit Odessa en Konstantinopel verbruikt, als ook wat zij van de Zwarte Zee en van de voortbrengselen der steppen naar Moskou en het hartje van Rusland verzendt, en tevens ook wat zij uit de binnenlandsche fabrieken, uit Moskou aan Russische, en uit Petersburg zelfs aan vreemde manufacturen en ander fabriekwerk ontvangt, waarvan zij weder een gedeelte in haar eigenen handelskring verbruikt, en een ander naar andere streken, naar den Kaukasus, de Krim, den Don, den Dnieper, naar Odessa en verder op verzendt.

In deze stad heeft zich dus een aanzienlijk, nimmer rustend handelsverkeer gevestigd, en gedurende het gansche jaar trekken hier de met paarden bespannen obosen der Groot-Russen en de door ossen getrokken walken der Klein-Russen in en uit, die de wijnen van Griekenland, de zijdewaren van den Kaukasus en uit Perzië, het katoen van Bokhara en de geweven stoffen der nieuw opbloeijende fabrieken van Moskou naar het land der Scythen vervoeren.

Buiten dit onafgebroken voortdurend handelsverkeer worden hier ook nog ieder jaar vier jaarmarkten gehouden, die geene van allen onbeduidend zijn, maar van welke toch de in het begin van Januarij plaats hebbende, zoogenaamde Kresjtsjenskische *) mis de overige zoo zeer overtreft, dat, wanneer men van de Charkowsche mis spreekt, men steeds aan deze moet denken.

*) Kers-mis. (?) (vert.)

De verschillende in Rusland gehouden jaarmarkten hebben eene geheel andere beteekenis, en een anderen oorsprong dan de Duitsche. De laatste zijn meestal in de middeleeuwen ontstaan en zijn op zoogenaamde misprivilegiën gegrond, die voor bepaalde tijden en op bepaalde plaatsen, tegen de regten der inheemsche kooplieden gegeven werden, om de verbruikers eenige bescherming tegen die regten te verleenen, en den handel door concurrentie te verlevendigen. In het binnenste van Rusland, waar de dwang van gilden en corporatiën en alle door ons uitgedachte boeijen voor het verkeer nooit bestaan hebben, en waar geene regten eener stad tegen over die eener andere staan, maar ieder die binnen het rijk gezeten is, elk bedrijf, nering en handtering, waar, wanneer, en hoe het hem aanstaat, mag uitoefenen, waren dus zulke vrije plaatsen voor het handelsverkeer, als onze jaarmarkten waren, niet noodig, en de groote toevloed van kooplieden werd daar gewoonlijk door vroegeren grooten toevloed van koopers te weeg gebragt. De bedevaarten namelijk, op bepaalde dagen naar beroemde beelden of graven van heiligen bragt op eene natuurlijke wijze bedevaartsgangers en kooplieden bijeen. Het gemak voor den verkoop lokte de verkoopers. De hierdoor aangeboden gelegenheid tot koopen bragt, buiten de oorspronkelijke bedevaartgangers nog meer anderen als koopers aan, en zoo ontwikkelde zich dan, op zulk eene plaats, wanneer staat- en aardrijkskundige omstandigheden gunstig mede werkten, soms eene belangrijke jaarmarkt, die eindelijk de menschen geheel en al deed vergeten, waarom zij eigenlijk hier in den aanvang bijeen kwamen. Zoo is het met de groote jaarmarkten van Romni, Makariew, Koersk, Charkow en alle andere gegaan.

Als inrigtingen, die op middeleeuwsche betrekkingen gegrondvest waren, zijn in de laatste tijden, waarin

alle beperkingen van het handelsverkeer, en dus ook alle daartegen verleende privilegiën en vrijstellingen meer en meer verdwijnen , de Duitsche missen minder belangrijk geworden, en zullen zij, bij de steeds grooter wordende eenheid van Duitschland, wat zijn handel betreft, en bij de steeds meer volkomene inrigting eener vrije Duitsche expeditie- en commissiehandel, langzamerhand meer en meer en eindelijk geheel en al te niet gaan, daar zij door de groote reizen, die kooper en verkooper daarbij doen moeten, buiten twijfel niet de natuurlijkste en goedkoopste manier van handeldrijven zijn. In Rusland daarentegen waar de zeden en gewoonten geheel verschillend zijn, waar de commissiehandel nog zoo weinig bestaat, waar dus de koopman en de kooper altijd zelfs ter plaatse moeten wezen, en waar buitendien, ook zelfs in handelsbetrekkingen, nog een nomadisch element heerschende is, waar dus vele kooplieden eigenlijk nergens gezeten zijn, maar met hunne goederen van markt tot markt rondreizen; in dat groote Rusland, waar tusschen de honderd onbeschaafde volkeren, die dat rijk bewonen, nog geen algemeen verkeer kan plaats vinden, en honderd zaken, die bij ons door brieven worden afgedaan, van mond tot mond behandeld moeten worden, zijn de missen niet alleen in vollen bloei, maar nemen zij ook nog jaarlijks met den aanwassenden handel van het geheele rijk in belang en omvang toe.

Onder de verschillende groote jaarmarkten van Rusland is de oudste en beroemdste die van Nowgorod of van Makariew, zoo als zij nog steeds door de Russische kooplieden naar haren voormaligen zetel genoemd wordt. Zij is, zoo als bekend is, de grootste mis in Europa en waarschijnlijk van de geheele wereld, ten minste, wanneer men hare grootte naar de massa der verschillende waren en den toevloed der aldaar te zamen stroomende menschen moet afrekenen. Op deze markt verruilt ge-

heel noordelijk Azie met Europa de voortbrengselen welke zij beide van elkander hehoeven.

Het naast aan deze stond nog zeer onlangs de mis der wortel-woestijn (korennaja poestuïnja) bij Koersk, *) die gewoonlijk slechts de wortel jaarmarkt (korennaja jarmonka) genoemd wordt. De toevloed van menschen is nog heden belangrijker dan op eenige andere markt na die van Nowgorod. Maar in de laatste tijden hebben de markten van Romni en Charkow, wat den omvang der handelszaken aangaat, zich nevens en de laatste zelfs nog boven haar gesteld.

Romni in het gouvernement Pultawa is de belangrijkste markt voor de betrekkingen van Klein-Rusland met Polen en Oostenrijk. Evenwel heeft de kresjtsjenie van Charkow, niet alleen wanneer men op den omvang der zaken, maar ook wanneer men op de menigvuldigheid der gekochte en verkochte waren, en de bonte verscheidenheid der hier handeldrijvende volkeren let, eene veel grootere belangrijkheid.

Voor Siberië is de grootste jaarmarkt die van Jrbit. Alle deze genoemde missen staan ten opzigte van den omzet van goederen tot elkander genoegzaam in de verhouding der navolgende getallen: Jrbit 1. Romni 1½. Korennaja 2. Charkow 3. Nowgorod 8. De jaarmarkt van Nowgorod staat tot alle de overigen even als de handel van Petersburg tot dien van alle zeehavens des rijks. Er wordt binnen den tijd van vier weken in Nowgorod eene menigte waren ter markt gebragt, die dezelfde waarde heeft, als alle uit Petersburg in een vol jaar uitgevoerde goederen, ongeveer 120 millioenen roe-

*) Eene woestijn bij Koersk, waarin ten jare 1300 een beeld van de Heilige maagd op een boomwortel verschenen is, hetwelk tot het bouwen eener kluizenaarshut en van een klooster, en daardoor tot eene jaarmarkt aanleiding gaf.

PLAN der Wintermis te CHARKOW.

Metalen: *Yzer, zilver, nieuw-zilver, koper,*
Manufacturen: *Katoen, zijde, linnen, laken.*
E etwaren: *Meel, wijn, confituren, visch, suiker,*
kofij, vijgen, rozijnen, noten, honigkoeken.
Leder: *Paardentuigen, laarzen, handschoenen,*

bels; en gedurende de veertien dagen der Charkowsche wintermis, komt daar eene tweemaal zoo groote waarde ter markt, als de stad Riga gedurende den loop van een jaar van buitenlands invoert, tusschen de 35 en 40 millioenen roebels. Hieruit kan men de ongehoorde menigte der op deze missen opgestapelde waren berekenen.

De Charkowsche mis heeft ook dit nog op de andere vooruit, dat zij meer dan eenige andere nog steeds toenemend is, en men haar eene nog veel glansrijker toekomst voorspellen kan, daar al de streken, waar de takken van haar handel wortel gevat hebben, zoowel ten aanzien harer bevolking, en de daaruit voortvloeijende vermeerdering van vertier en behoefte, als ook van de verbetering harer staatkundige en handelsinrigtingen, zoo buitengemeen vooruitgaan.

Deze mis was het merkwaardigste wat wij in Charkow leerden kennen, en, daar nog geen reiziger haar beschreven heeft, willen wij hier trachten een tafereel van haar vertier en hare waren te schetsen. Wij zullen hierbij gelegenheid hebben nog eenige bijzonderheden omtrent zeden, leefwijze, en huishouding van het Russische volk aan onze vroegere opmerkingen toe te voegen. Te gelijker tijd voegen wij hier een naauwkeurig plan van de markt bij, dat wij op de plaats zelve vervaardigd hebben, en den vreemden lezer misschien niet onwelkom zijn zal.

1. DE PAARDENMARKT.

Zuid-Russische paarden. — Het scheren der paarden. Aankomst der kooplieden. — De postajalije dwori. — *Regeling der kramen.*

De mis te Charkow wordt even als alle Klein-Russische jaarmarkten met eene paardenmarkt geopend. Ja

bij de meeste markten in Klein-Rusland, dat land der groote paardentroepen, waren de paarden in den aanvang het hoofdartikel. Maar thans hebben zich rondom deze wilde natuurvoortbrengselen zoo veel voorwerpen van kunstvlijt verzameld, dat zij, ofschoon ook op zich zelve nog niet onbelangrijk, met deze evenwel niet in vergelijking komen.

De groote taboenen der steppen, de op groote schaal aangelegde stoeterijen (Sawodoei) der RASOEMOWSKIS, ORLOFS, KOTSJOEBEIJS, enz. in Klein-Rusland en voornamelijk in het Pultawasche, zoo als ook de keizerlijke stoeterijen in de Nieuw-Russische steppen, en eindelijk de paardenfokkers aan den Koeban, de kozakken aan de Zwarte Zee en aan den Kaukasus leveren de waren voor deze markten. De paardenkoopers, gewone Russische kooplieden, zoo als men ze in den Gostinnoi Dwor ook manufacturen of koloniale waren ziet verhandelen, met hun blaauw lakenschen kaftan, mooi gekrulden baard en glad hoofdhaar, die zich alleen daardoor als paardenkoopers doen kennen dat zij eene zweep in de hand hebben, waarmede zij onder het spelen en draaijen soms zeer onhandig tusschen hunne paarden inslaan, reizen langs de verschilllende stoeterijen rond, koopen een zeker getal paarden bijeen en komen daarmede ter markt. De wilde paarden uit de taboenen worden over het algemeen, zonder tusschenkomst van den koopman, door den eigenaar der kudde zelf en zijne knechten ter markt gebragt.

In het voorbijgaan eene enkele aanmerking over die paardenkoopers. Wanneer men nagaat, welk een verbazend onderscheid er bij ons tusschen een eleganten naar de mode gekleeden commis voyageur, of ridder van de el, een ijzerkooper, een krachtigen roskammer, een zakjes plakkenden kruidenier, een modehandelaar, een lakenwever, een zeehandelaar, een bankier, een

reeder, wiens schepen alle zeeën bevaren, bestaat, dan kan men zich niet genoeg verwonderen, hoe hiervan in Rusland geen spoor te vinden is. De Russische koopman ziet er van buiten altijd hetzelfde uit, en is inwendig altijd hetzelfde wezen, hij mag handel drijven waarin hij wil, in krenten of in paarden, de geest van zijne waren heeft geen invloed op den zijnen; een koopman is een koopman, dat is een man die zooveel geld verdient als hij slechts kan, en waar is waar, dat is, een ding dat men op de eene of andere wijze zoo duur mogelijk aan den man moet zien te brengen.

Het vervoer der paarden, zoowel van die uit de stoeterijen als van de taboenen is zeer eigenaardig, en vooral dat der eersten zeer doelmatig. Men rekent eene slede voor iedere vijf paarden, waarvan er drie achter aan de leuning, en twee aan weerszijden van het trekpaard gebonden worden, somtijds bindt men er ook nog twee naast den voerman van de slede aan, die dan midden in het gewoel zijner wilde paarden zeer veilig zit. Men ziet gansche karavanen van dertig tot veertig zulke zoo uitgedoschte sleden naar de markt trekken. Wanneer men de paarden, zoo als bij ons, achter elkander wilde binden, dan zouden de achterloopende van hunne vurige voorloopers al te veel te lijden hebben. Bij ons zou zeker het gebruiken van eene slede op vijf paarden te kostbaar uitkomen, maar in Rusland zijn ze buitendien noodig, omdat men vijftig of zestig mijlen ver voeder voor menschen en beesten en andere dingen moet mede voeren.

De wilde taboenenpaarden worden daarentegen in geheel vrije, ongebonden troepen naar de markt gebragt: bond men ze vast, dan zou men ze op zijn best levend ter plaats hunner bestemming brengen, en zoo los, alleen door den band der gewoonte tot een troep bijeen gehouden, laten zij zich gemakkelijker voortbren-

gen. Het is geen onbelangrijk schouwspel, deze wilde troepen op de markt te zien aankomen, de herders in kleederen uit het vel van veulens met haar en al bereid of in schapenvachten gehuld, met ijs en sneeuw bedekt, en er uitziende als of kinderen sneeuwmannen te paard gezet hadden, en de paarden met woest getrappel de stuivende sneeuw opjagende, alsof Boreas en zijn gevolg zich te paard gezet hadden. Deze steppenpaarden zijn zoo heet van bloed, dat in het voorjaar, wanneer dit het snelst door hunne aderen stroomt, deze van zelve openspringen, en het warme bloed hun overal, voornamelijk aan de borst van zelf ontloopt. Ook in den winter schijnen zij nog zoo zeer door inwendige hitte gekweld te worden, dat men hen bij eene koude van 20° Réaum. gedurig in de sneeuw bijten en aan ijs knabbelen ziet. Onophoudelijk snuiven zij, en grijpen met hunne tanden in de sneeuw, zoo als zij bij ons met de hoeven in de aarde krabben. Misschien echter brengt de onbarmhartige koude deze onrust in hen voort, en niet zelden ook het gebrek aan water, het welk hun het vreten van sneeuw in plaats van drinken tot gewoonte maakt.

Eene voorstad van Charkow dient tot marktveld. Doch het zijn alleen de gemeene taboenenpaarden, waarvoor verscheiden gedeelten met houten hekken afgepaald zijn, en de gewone boerenpaarden, die voor een paar dagen uit de buurt komen en spoedig verkocht worden, die in de open lucht staan. Voor hunne fijne paarden uit de stoeterijen huren de kooplieden de open erven van de bewoners der voorstad, waarop uit stroo, riet en horden lange afdaken gebouwd worden, waaronder men de paarden stalt. Deze afdaken zijn donker en laag. Wanneer dus iemand een paard wil koopen, wordt het buiten gebragt, waar op het open erf onderscheiden stellaadjes opgerigt zijn, voor de verschillende

proeven die men er mede nemen wil. Al dit houtwerk is even als de pompen, wegens de koude met stroo omwonden.

Het is de aangenaamste bezigheid die men zich verschaffen kan, de rij dezer boerenerven te doorkruisen, waarin zich de levendigste en meest verschillende tooneelen aan het oog voordoen. Officieren zoeken te vergeefs een vurigen Bucephalus te temmen, die kooplieden en toekijkers ongerust maakt. Rijke grondbezitters laten zich een halven stal vol naar buiten brengen, om met een kennersoog een span van zessen, zonder eenig gebrek, voor hunne vrouw uit te zoeken, terwijl hunne jonge zonen, aan 's vaders zijde staande, de wijsheid van zijne lippen opvangen. Twist en tweedragt klinkt in een anderen hoek, waar kooper en verkooper het over de voorwaarden oneens zijn, terwijl de paarden er zeer gelaten bijstaan, gereed den overwinnaar in den strijd geduldig te volgen. In den volgenden doen eene groep van Hongaren, Polen, Joden en Kozakken van den Koeban, van koopers, verkoopers en makelaars hunne zaken, onder een onafgebroken gepraat, terwijl zij elkander met mistrouwende oogen gadeslaan, en over den prijs en de waar nog geheel oneens zijn. Die dit alles met het oog van een WOUWERMAN of VERNET gadeslaat, zal zich volstrekt niet beklagen dat hem de tijd lang valt.

Er komen hier zeer uitstekende en waarlijk edele dieren aan de markt, bij wier gezigt ook iemand, die geen schilder of paardenkooper is, het hart in het lijf van vergenoegen klopt. Het paardenras dezer streken is door een kleinen kop, een uiterst bevalligen mond en zeer fijne wezenstrekken, vol uitdrukking uitstekend, even als door den fijnen bouw der ledematen. De hals is zeer breed en hoog, en in het geheel doet het voorste gedeelte, door zijne hoogte en sterke ontwikkeling eenig-

zins aan de Giraffe denken. De gewoone paarden zijn natuurlijk zeer billijk in prijs, en de helft beterkoop dan in het noorden. Maar er zijn ook eene menigte uitgezochte Engelsche raspaarden, waarvan de prijs van twee tot vierduizend roebels bedraagt. Ook heeft ieder koopman een paar bijzonder kostbare dieren van zes tot tien duizend roebels, die ieder hun eigen oppasser hebben. Ja, in eene herberg stond een paard, waarvoor de eigenaar eene bijzondere kamer gehuurd had, en dat hij zorgvuldiger liet verplegen dan zich zelven, daar hij een grooter kapitaal in zijn paard had steken, dan in zijn eigen persoon. De prijs voor dit paard gevraagd was 18,000 roebels, waarvoor men op dezelfde markt ook eene geheele taboen van driehonderd paarden kon koopen.

Doch hoe schoon het uiterlijk der paarden op deze wintermarkt is, is het niet zoo voordeelig als het zijn kon, daar zij door een digten, langharigen winterpels bedekt zijn. Opdat nu misschien niet de eene of andere huidziekte, schurft of diergelijke zich onder de haren verberge, wordt hun aan den hals en de ooren, onder aan de beenen tot aan de knie, en op nog een paar andere plaatsen het haar afgeschoren, wat hun een bijzonder eigenaardig aanzien geeft. Daar de figuren bij allen zeer gelijk worden weggeschoren, geeft het hun het aanzien, als of zij eene uniform aan hebben. Het scheren is echter voor het paard zelf, dat met vastgebonden beenen in de sneeuw geworpen, en van een stuk of drie kozakken vastgehouden wordt, geheel niet aangenaam, en het geschiedt daarom bij de kostbare voorwerpen niet.

Er zullen zoo ongeveer zes duizend paarden aan de markt geweest zijn, die grootendeels naar het noorden van Rusland verkocht werden. Echter koopen ook Oostenrijkers, Polen en Moldaviers op deze Klein-Russische markten de paarden die zij noodig hebben, in.

Wanneer de paardenmarkt tegen het eind van December in de voorsteden afgeloopen is, begint het langzamerhand binnen in de stad levendig en druk te worden. Men ziet hier en daar reeds een enkel vreemd koopman die door de straten slentert, en naar al, wat hem vreemd is, rondziet. Deze lieden geven overal, maar vooral bij de kerken, menigvuldige aalmoezen, opdat de heiligen hen in hun handel mogen begunstigen. Bokharen en Persianen, in zijde gekleed, en aan hunne sierlijke, zwarte, spitse baarden en hooge mutsen van lammervellen boven allen kennelijk, vertoonen zich. Armeniërs ziet men aankomen, den een zoowel als den ander gezet, met vergenoegde vollemaansgezigten en met neus, wangen en kin, in een woord alles, afgerond als een kanonskogel. Circassiërs ziet men komen en de kooplieden van de Grenskozakken, die even eens de fraaije, sierlijke en bevallige Cirkassische kleeding aangetrokken hebben. Zij willen goedkoope Russische lakens inkoopen, die zij, begunstigd door hunne gastvriendschappelijke betrekkingen, in het land der Circassiërs denken in te smokkelen. Ofschoon het kooplieden zijn, hebben zij evenwel zoo veel zilveren sieraden aan hunne eng sluitende overrokken en prachtige mutsen, en zoo vele patroontasjes voor aan hunne borst, als of zij ieder oogenblik bedacht moesten zijn, den vijand te ontmoeten. De verst afwonenden komen het eerst, omdat zij niet, zoo als de naaste buren kunnen denken, »wij behoeven ons niet te haasten, wij komen altijd nog vroeg genoeg." Een paar dagen voor het begin van de markt verschijnen de Polen met de voortbrengselen hunner bosschen; de Moskoviten met de geweven stoffen uit hunne fabrieken; de inwoners van Odessa, de Donsche, Azofsche en Krimsche Kozakken, Russen en Tartaren, die zuidvruchten en wijn aanvoeren; en eindelijk, doch slechts in een gering aantal, de Klein-Russen en inwoners der Ukraine, want van dien grooten

toevloed van zoo vele vreemdelingen in hun land genieten zij zelve naauwelijks een gering voordeel. De geheele handel op de mis is uitsluitend groothandel, en alle artikelen, tot boerenhoeden, honigkoeken en beschuit ingesloten, worden in het groot bij geheele partijen van koopman tot koopman verhandeld. De mis wordt daarom over het geheel ook slechts weinig door andere standen bezocht, en de adel b.v. is er zoo zwak vertegenwoordigd, dat de gewone gelegenheden tot uitspaning in de stad, zoo als comedie en dergelijke, slechts een gering voordeel daarvan genieten, en van nieuwe vermakelijkheden, zoo als bij onze missen het geval gewoonlijk is, weinig of niets vernomen wordt. De Russische koopman kent slechts twee hoofdvermaken, vooreerst den handel en ten tweede het thee drinken. Den ganschen dag drijft hij handel, dat hem het grootste genoegen schenkt; en des avonds drinkt hij thee, dat hij voor de rijkste belooning zijner moeite houdt.

De postojalije dwori (herbergen of uitspanningen) in de stad zijn ontelbaar. Het zijn opene erven, die in eene Duitsche stad al voor openbare pleinen zouden gelden. Wijdloopige afdaken, zoogenaamde sarais, zijn voor wagens en paarden er rondom gebouwd, en buitendien loopt er nog een afdak dwars over het plein, om bij regenachtig weer voorloopig onder te rijden. In de herberg kan de koopman ook in een klein kamertje zelf onder het dak komen.

Reeds in deze plaatsen, waar de goederen eerst neergeslagen worden, doet men vele belangrijke zaken. Zij zijn geheel en al op zijn Oostersch ingerigt, en gelijken in allen deele zeer naar de chans der Tartaren en de karavanserais der andere Oosterlingen. Wanneer men zich voorstelt, dat ongeveer 14000 tot 16000 voerlieden, en onder hunne leiding ongeveer 20000 paarden en sleden (de sleden zijn alle met één paard bespannen) met het

aanbrengen van goederen op de Charkowsche jaarmarkt bezig zijn, dan kan men nagaan, welk een bont gewemel er in die dagen in deze hoven plaats heeft. Zonder ophouden rukken de eindelooze rijen van sleden, door de, trots ijs en sneeuw, steeds zingende Jemtjiks gevoerd, aan. Honderden wagens en paarden verdringen zich onder de afdaken, en het leven maken, vechten, zingen en schreeuwen houdt onder dit steeds leven makend volkje van voerlieden dag noch nacht op.

Vele partijen goederen gaan, zoo als gezegd is, terstond uit de postojalije dworis, dikwijls zonder overgepakt te worden, zoo als zij aangekomen zijn, naar hunne bestemming weder weg. Maar de meeste worden in de magazijnen en winkels der bazars en Gostinnoi Dwors gevoerd, om daar voor de oogen van het publiek uitgestald te worden.

Men kan in het algemeen omtrent de bazars en magazijnen der Russische missen, in vergelijking met die der Duitsche, der Frankfortsche, Leipziger, Brunswijker en andere, de opmerking maken, dat zij veel grooter en ruimer zijn dan de laatstgenoemde, en daardoor het uitstallen der waren ook daar veel schilderachtiger en beter te overzien is, dan bij ons De schoonste goederen, Boheemsche kristallen, glazen kroonen, bronswerken, horologien enz. worden in de naauwe winkels en magazijnen der Leipziger mis als in pakkisten op elkander gestapeld, terwijl op eene Russische mis zelfs de geringste dingen als tot eene tentoonstelling met zwier zijn uitgestald: de meubelmagazijnen te Leipzig hebben het aanzien van volgepropte rommelkamers, de Russische, als salons, die wat overvloedig gemeubeld zijn, de Frankfortsche galanteriewinkels zien er uit, als of men de balen en pakkisten slechts in de gaauwigheid even geopend had, de Russische, als of alles voor een St. Nicolaasfeest gerangschikt was. De Russische kramen zijn enkel ruime, houten gebouwen. Over het

geheel moet men dus bekennen, dat de aanblik eener Russische mis, waar men veel meer waren te zien krijgt, een veel vermakelijker schouwspel oplevert dan dat eener Duitsche, waar het meeste zich in de achterhoeken der stegen en kleine huisjes verstopt. De magazijnen, die tot het opnemen der goederen bestemd zijn, zijn gedeeltelijk zulke, die alleen voor de mis tijdelijk uit hout gebouwd worden, gedeeltelijk zulke, die, uit steen gebouwd, het gansche jaar door blijven staan. Onder de laatste speelt de Gostinnoi Dwor de hoofdrol. Hij is de grootste van alle die gebouwen, bevat de meest kostbare waren, zoo als bontwerk, manufacturen, juweliers waren en dergelijke, en maakt eigenlijk het middelpunt en het hoofd van alles uit. Deze Gostinnoi Dwor is in Charkow even eens ingerigt als in alle belangrijke Russische steden, een groot gebouw van twee verdiepingen, welks vier vleugels tot een langwerpig vierkant aaneen gevoegd zijn, en een grooten binnenhof insluiten. Het geheel is in eene menigte ruime magazijnen afgedeeld, die op de beide verdiepingen boven elkander heen loopen, zoo als er van buiten voor de koopers twee zeer gemakkelijke galerijen rondloopen. De ruime binnenhof dient tot het voorloopig nederleggen der goederen, waarmede hij dus onafgebroken vervuld is; doch gedurende de mis worden hier ook kramen opgeslagen. De Charkowsche Gostinnoi Dwor is zoo als de meesten in Rusland door voorschotten van kooplieden, grondeigenaars enz. gebouwd, die daarvoor nu ieder de huur van een bepaald getal zalen trekken.

Buiten dezen Gostinnoi Dwor hebben bijzondere personen nog meer zulke gestichten op speculatie gebouwd, die zij gedurende de mis verhuren. Het grootste dier gebouwen in Charkow is de Karpowsche koophof, die zijnen eigenaar, een koopman KARPOW, voor eene eenige krestjenski mis meer dan 50,000 roebels aan huur opbrengt. Op dezelfde wijze hebben de kerken en kloosters, die

digt bij den Gostinnoi Dwor, het tooneel van den handel in het groot, gelegen zijn, zich met rijen van zulke winkels omgeven, uit wier huren zij zich menige dikke waskaars gieten, en het is natuurlijk, dat ook vele burgers de onderste verdiepingen hunner huizen tot zulke pakhuizen ingerigt hebben. Sommige dezer rijen winkels worden naar hunne eigenaars, andere naar de kooplieden, die er gewoonlijk hunne waren uitstallen, genoemd. Zoo hoort men in Charkow gedurig van den Karpowschen koophof, de kerkenkramen, de kloostermagazijnen, de Moskowsche, en Soesdalsche *) pakhuizen en dergelijke meer spreken.

De houten kramen staan op de openbare pleinen in lange rijen naast elkander, waar voor eene vierkante roede misschien zooveel betaald wordt, als in onze bekrompen steden voor een vierkanten voet. Zij zijn, zoo als ik reeds zeide, zeer ruim, en bevatten gewoonlijk buiten het goederenmagazijn, ook nog een afzonderlijk klein vertrek voor de kooplieden, en menigmaal ook nog eene opene ruimte er achter, om wagens, kisten en kasten te bergen. Zoo als op de Russische markten overal geschiedt, sluiten zich ook hier steeds waren van ééne soort bij elkander aan, zoodat alle kramen van ijzerwaren in ééne rij liggen, en de porseleinwinkels even zoo. Zij worden daarom slechts naar den aard hunner koopwaren onderscheiden, en b.v. vlaskramen, ijzerkramen, glastenten genoemd; enkele slechts heeten naar het volk, dat er gewoonlijk in verkeert, zoo als de Armenische kramen, de Grieksche winkels enz. Eindelijk moet men hier nog bijvoegen, dat sommige goederen ook in de sleden, waarop zij aangekomen zijn, aan de markt gebragt worden, en dat men derhalve geheele rijen zulke sleden ziet, op wier disselboomen de gebarde kooplieden zitten, die soms zelfs niet eenmaal door een over

*) Soesdal is eene niet onbelangrijke fabriekstad.

hen gespannen zeil tegen de ruwheid van het weder beschut zijn.

Onder de koopwaren op eene Russische jaarmarkt zijn er vele, die oud nationaal Russisch en bij ons geheel, of althans in dien vorm onbekend zijn, andere die eerst onlangs op Russischen grond overgeplant zijn, en door de vreemdheid hunner verschijning in het land der Hyperboreërs en Scythen de aandacht trekken. Eenige, die bij ons slechts in geringe hoeveelheden te koop worden aangeboden, stapelen zich hier naar de behoeften der natie, tot groote massa's op, terwijl weder andere, die voor ons onmisbaar zijn, hier geheel en al ontbreken. Daarbij verdeelen zich de goederen bij de Russen in geheel andere takken dan bij ons, zoodat men dus bij hen geheel andere dingen in denzelfden winkel bijeen vindt dan bij ons. En eindelijk is de manier van inpakken uitstallen en uitventen bij hen geheel en al bijzonder, zoodat ik mij niet anders verbeelden kan, of eene naauwkeurige beschrijving van alle goederen, die op zulk eene Russische mis verschijnen, waarop alles, wat het natuurlijk en zedelijk leven des volks onderhoudt en voedt, uitgestald is, en waarop men alles zeer geschikt vereenigd vindt, waardoor de kennis der eigenaardige zeden, gewoonten en levenswijze der Russen bevorderd wordt, moet voor lezers uit andere landen belangrijk zijn.

2. MANUFACTUREN.

Russische schawls. — Kozaksche wissel. — Linnen. — Zuid-Russische zijde.

Naar alle regt beginnen wij onze beschouwing met den Gostinnoi Dwor, die hoofdverzamelplaats der grootste massa van geweven stoffen, katoenen, zijden en wollen, zoowel als van het bontwerk. In Charkow waren hiermede

omtrent 80 of 90 magazijnen gevuld. In de katoen-magazijnen (boemasjnije lawki) is het voornaamste artikel het kitaika, aldus genaamd naar Kitai d. i. China, en het welk zijn naam waarschijnlijk even als bij ons het Nanking daarvan ontleend heeft, dat het in den beginne uit China werd ingevoerd. Onder den naam kitaika begrijpen de Russen alle eenkleurige katoenen stoffen, zwart, geel, wit, maar ongebloemd. Dit kitaika wordt in kleine, dunne pakjes gerold, die in glimmend wit papier gewikkeld zijn, en deze kleine, witte pakjes ziet men in zulk een aantal in alle winkels, dat zij bijna het hoofdartikel van den geheelen handel schijnen te zijn. Naar kitaika vraagt de Bokhaar, kitaika verlangt de Circassiër, en kitaika koopt de Orenburger bij groote partijen voor zijne buren de Kirgisen. De grondstof voor dit belangrijk fabrikaat komt gedeeltelijk uit Egypte en Smyrna over Odessa, gedeeltelijk over Orenburg uit Bokhara, dat haar dan verwerkt terug ontvangt. Het katoen uit de Levant komt steeds geheel en al onbewerkt, zoo als het van de boomen geoogst is, dat uit Bokhara gedeeltelijk ook reeds tot een grof garen gesponnen. Dit garen wordt in ontzaggelijke rollen van drie el lengte opgewonden, die dan in matten worden ingenaaid. Ieder zulk eene rol weegt verscheiden honderd ponden, en twee er van maken de lading voor een kameel uit. Gewoonlijk staan er een paar van die rollen als een uithangbord voor ieder magazijn uitgestald.

De meeste zaken worden tegen gereede betaling afgedaan, doch wanneer een Grenskozak of een Bokhaar reeds eenige malen de markt bezocht, en zich door zijne promte betaling vrienden verworven heeft, dan schenkt men hem ook wel crediet, en laat hem met zijne ingekochte goederen, tegen belofte van de volgende reis het geld te zullen medebrengen, naar zijne woestijnen

trekken. Maar er is hierbij altijd een groote risico daar men natuurlijk aan geene geregtelijke vervolging, en uitwinning, of wanneer de man sterft, aan geen verhaal op zijne erfgenamen denken kan.

De meesten dezer kooplieden in katoen, welke in den Gostinnoi-Dwor hunne waren opgeslagen hebben, zijn uit Moskou, en slechts weinigen uit andere steden. Eenigen van hen berekenden, dat zij voor vier of vijfmaal- honderd duizend roebels aan goederen te markt gebragt hadden, de kleinsten gaven de waarde hunner goederen op 40 of 50 duizend roebels aan. Naar hunne schatting bevond er zich misschien alleen aan katoenen stoffen eene waarde van meer dan 20 millioenen aan de markt. Het is zeker wel niet denkelijk, dat zij een vreemdeling juist het allernaaste zullen verteld hebben, maar ik moet toch opmerken, dat hunne opgaven gewoonlijk zoowel over zich zelve als over hunne buren zeer naauwkeurig met elkander overeenkwamen, en dat zij zekerlijk nog veel meer reden hadden, om het bedrag voor de regering uit eigen belang te verkleinen, dan wel om dit uit pogcherij voor een vreemdeling te vergrooten.

Vele katoenwinkels bevatten alleen kitaika, verscheidene echter verbinden hier ook wollen stoffen mede, met name schawls, welke de Russen reeds tot buitengemeen goedkoope prijzen vervaardigen, van 24 tot 200 roebels. Naar het uiterlijk aanzien geven deze schawls, zoo lang zij met hunne talrijke kleuren den winkel van den koopman opluisteren, somtijds de beste Fransche niets toe. Maar wanneer zij om de schouders der schoonen gedurende eenigen tijd aan de werking van licht en lucht, en alle wederwaardigheden des levens blootgesteld zijn, dan mag het misschien gebeuren, dat zij er op den duur minder goed uitzien. Evenwel prijken vele vrouwen en dochters van Kirgisen, en zelfs van

Grusiërs en Perzianen met deze Europische voortbrengselen, wanneer zij niet in staat zijn, de schoone Aziatische waren hunner landslieden te bekostigen.

Bij de katoenen vond ik de helderste hoofden, en de tot allerlei uitlegging en verklaring bereidvaardigste menschen, en wanneer ik bij hen naar het een of ander onderzoek deed, was ik gewoonlijk dadelijk door een dozijn omringd, die uit de naastgelegen magazijnen te zamen liepen, en zich naar hartelust door mij lieten ondervragen. Meer dan één toonde mij alle zijne boeken en papieren, en met bewondering zag ik, dat de heerlijke uitvinding der wissels ook reeds tot deze half wilde volkeren doorgedrongen is. Verscheiden wissels waren op Grusiërs en Armeniërs getrokken, doch de uitvinding van het endosseren schijnt hun nog te kunstig te zijn, ten minste ik zag er geen een, die geëndosseerd was. Ik schreef er een van af, die door den kozak NIKOLAI KAROTKOW, uit de stad Novotsjerkask getrokken was. Achter den naam van den trekker stonden nog de woorden: roeko prilojal (met handtasting), een eigendommelijk formulier, dat de Russen overal in hunne wisselbrieven aangebragt hebben.

Een dezer kooplieden zeide mij, dat, ten gevolge eener bepaling der regering, de mis den 3den Januarij aanving en den 15den eindigde, doch dat, volgens gebruik der kooplieden, de aanvang en het einde beide eenige dagen later dan de bepaalde punten invielen. Men kon den 6den Januarij, wanneer eene groote kerkelijke plegtigheid plaats had, de zoogenaamde Kruisgang naar het water, als den eigenlijken aanvang der handelszaken beschouwen. Tot aan den 10den of 12den Januarij duurt de aanvoer van waren nog steeds voort, waarvan de grootste massa zich den 12den op de markt bijeen bevindt. In de week van den 12den tot den 18den worden de meeste en grootste zaken gedaan, en van

den 18den tot den 25sten, wanneer alles afgeloopen is, is de tijd der afrekening (Rastsjot). Dit geldt echter slechts hoofdzakelijk van de manufacturen, want buiten dien heeft iedere soort van goederen nog weer hare bijzondere perioden van bloei en vermindering, die zeer naauwkeurig, binnen de drie weken der markt, steeds onveranderlijk op denzelfden datum vallen.

De reeks der boemasjnije lawki neemt in den Gostinnoi Dwor volmaakt geen einde, en evenwel zijn er even veel zoo niet nog meer in de rijen der zoogenaamde Soesdalsche magazijnen, slechts met dit verschil, dat het hier niet enkel Moskouers zijn, maar ook kooplieden uit andere Russische fabrieksteden, uit Soesdal, Wladimir, Sjoeja, Serpoechow, Kalomna, Perieslawl en andere. Van alle die steden moet Sjoeja, wanneer men uit het aantal der hier aanwezige vertegenwoordigers een besluit mag trekken, de bloeijendste zijn, want er waren alleen 20 magazijnen met goederen uit die stad gevuld; Soesdalsche magazijnen telde ik er 12. Uit beide die steden was ook veel linnen aan de markt gebragt, dat in fijnheid en witheid voor een liefhebber weinig te wenschen overliet. Het beste linnen kostte anderhalven roebel de el; het blijft meestal binnenslands, daar de Oosterlingen meer zijde en katoen dragen. Doch al deze magazijnen schitteren buitendien nog van bonte doeken, wier patroon en kleuren daarop berekend zijn, om een Kirgisisch of Usbecks meisje een welgevallig goedkeurend glimlachje af te dwingen, en van vele zulke belangwekkende weefsels, waarmede Rusland zoovele volken van Azië met zijne belangen ineen weeft, bij wie het, zich onder de schoonste kleuren voordoende, binnensluipt, terwijl het hen in de banden van een vriendelijk handelsverkeer verstrikt.

Naast en tusschen de katoenwinkels van den Gostinnoi Dwor staan de zijdewinkels, die de zijde zoowel geverfd en gesponnen als ook geheel ruw in groote hoeveelheden

verkoopen. Voor dit artikel is de Charkowsche mis wel de belangrijkste in geheel Rusland, en er worden daarin hier zelfs meer zaken gedaan dan in Nowgorod, omdat Charkow zoo digt bij alle de gouvernementen van Rusland, die de zijdeteelt uitoefenen, gelegen is. Grusië en in het algemeen de provinciën aan den Kaukasus zijn in dit opzigt de gewigtigste, doch men heeft ook in de Krim, ja zelfs in de Nieuw-Russische gouvernementen, ook in Pultawa en de Ukraine, moerbeziënboomen aangekweekt, en de zijwormenteelt door het overplaatsen van Armenische kolonisten zelfs hier zoeken in te voeren. Daardoor kwam dus ook op de tentoonstelling van inlandsche kunst en nijverheid, die in 1837 bij de reis van den grootvorst troonopvolger in de hoofdplaatsen dezer gouvernementen plaats had, niet weinig zijde voor; en toch kan men in alle deze streken de zijdeteelt niet als een tak van volksindustrie en als inlandsch aanmerken. Zij wordt slechts daar beoefend, waar de regering haar aanmoedigt, en over het geheel wordt er weinig zijde bij gesponnen, en in allen gevalle zeer slechte: want al die Zuid-Russische zijdestoffen kenmerken zich door een hoogen graad van ondeugdzaamheid. De zijdewinkels hebben ook gewoonlijk nog groote quantiteiten van een artikel te koop, dat men bij ons nog slechts zelden ziet, en dat ik nergens in zulk eene groote hoeveelheid bijeen gevonden heb, als op de Charkowsche mis, Venetiaansche paarlen namelijk, die van allerlei grootte, kleur en gedaante in groote kisten bijeen liggen, stof genoeg, om de ijdelheid aller vrouwen van een dozijn Zuid-Russische natiën daarmede te onderhouden. Zij verkoopen de kleine blinkende kristallen bij het poed *) en het centenaar. Het moet

*) Een poed is 40 Russische ponden. Een Russisch pond is iets meer dan 4 Ned. oncen, zoodat een poed tusschen den 16 en 17 pond Ned. weegt. (Vert.)

aan een Kalmuksch meisje fabelachtig voorkomen, wanneer zij hoort, dat zooveel glans, zoo veel luister, zooveel pracht van vormen en kleuren, zoo smadelijk als het allergemeenste goed wordt afgewogen. Zij ontvangen deze paarlen over Brody, waarheen zij, van de Adriatische zee door de gansche uitgestrektheid der Oostenrijksche monarchie, langs verre handelswegen komen aanrollen.

3. BONTWERK.

Bontwerkers. — Kostbare bonten. — Siberische bonten. — Buitenlandsch bont — Schapenvachten. — Bont- en menschenklassen. — Beerenpelzen. — De waschbeeren. — Beteekenis en gewigt van een pels in Rusland. —

Veel belangrijker echter, veel meer eigenaardig en bij ons minder bekend, zijn de bontwinkels van den Gostinnoi Dwor. Men koopt hier in Charkow zekerlijk wel de allerfijnste bontwaren niet, omdat hier natuurlijk de rijke heeren ontbreken, die ieder lapje bont met dubbel en driedubbel gewigt aan goud kunnen betalen, en gewis zijn in dit artikel Petersburg, Moskou, en Nisjneji-Nowgorod de voornaamste plaatsen. Evenwel geloof ik toch, dat alle Amerikaansche katten, bevers, waschbeeren en Chinchilla's der Leipziger mis, voor de heirlegers van roode, zwarte, blaauwe en zilveren vossen, van bruine, witte en zwarte beeren, en voornamelijk voor de uitgelezen keurbende van vreemde marters, otters en sabels, die, ofschoon bij hun leven niet zwaar van gebit, toch na hun dood zwaar in prijs zijn, op den loop zouden moeten gaan.

Er waren op de Charkowsche mis 10 groote bontwerkers met fijne waren ter markt gekomen, en buiten-

dien nog verscheiden met de gemeene wolfs-, schapen- en hazenvellen voor de geringere menschen. De groote zalen der voorname winkels zijn allerbevalligst met de vellen van Siberische dieren behangen en gedrapeerd. Vele beeren en katten bedekken, met regelmatige afwisseling van kleuren, de wanden, rijen van vossenhuiden, de eene zoo zuiver en onberispelijk als de andere, omzoomen de randen, en marter- en sabelstaarten zijn overal als kwasten en versieringen aangebragt. Een paar wolven of ijsbeeren staan aan de deur op schildwacht, en moeten nu, wat hun bij hun leven wel nimmer zou ingevallen zijn, tot lokvogels dienen.

Het is bewonderingswaardig, hoeveel een Russische bontwerker alleen tot verfraaijing van zijn winkel opoffert. De Leipziger bontwinkels, die ik gezien heb, zien er bij deze Russische bontzalen, waardig om het paleis van den koning der dieren te versieren, zeer armzalig uit. Veel goed ligt op toonbanken gerangschikt in het rond, het meeste hangt in de achtervertrekken der magazijnen aan lange koorden, maar het fijnste, de zilvervossen, otters, sabels enz. liggen in bijzondere kistjes bewaard, waarvan de eigenaar zelf alleen den sleutel heeft, want met verscheiden dezer vellen gaan zij voorzigtiger om dan met eene banknoot, daar er soms meer waarde aan hangt, dan aan eene beurs vol dukaten.

Men ziet het een Russischen bontwerker dadelijk aan, dat hij in het land der vellen geboren, en onder wilde dieren opgegroeid is, en in de manier om een vel te behandelen, te regt te leggen en het den kooper zoo aan te bieden, dat luister en kleurenpracht hem het voordeeligst in het oog vallen, zoude hij aan alle anderen een lesje kunnen geven. Het is waar, dat hij dit in de minder prijzenswaardige kunst, om een vel glans en kleur te verleenen, die de natuur er aan geweigerd heeft, evenzeer zou kunnen, in welke kunst men zegt, dat de Russen zulke

meesters zijn, dat zij den besten natuurkenner dikwijls bedriegen.

De grootste van alle bontwerkers op de mis was de koopman SCHJELICHOW, die met nog eenige inwoners van Moskou de Amerikaansche bontwerkvereeniging uitmaakt. In de magazijnen van dezen man rukken de dieren bij gansche scharen in en uit, en bijna een vierde van al wat de Siberische, Kurilische, en Sitkajagers aan wilde dieren dooden, komt in de pakhuizen, die hij in Nowgorod, Moskou, Petersburg, Riga, Odessa en Charkow heeft. Het is een geluk voor hem, dat de bij hun leven zoo ontembare beeren- en kattenzielen na haar dood, om hare onbegraven huid minder onrustig zijn, dan de menschen. Hij verhaalde mij, dat hij voor eene waarde van 600,000 roebels aan pelswerk op de Charkowsche mis gebragt had. Uit een klein kistje, dat hij voor mij opende, schitterde mij alleen eene waarde van 30.000 roebels in eenige zwarte vossenvellen, die hij stuk voor stuk tusschen de twee- en vijfduizend roebels waardig schatte, te gemoet. De schoonste en onberispelijkste vellen worden in Rusland zoo scherp beoordeeld en gewaardeerd als juweelen: volmaakte exemplaren stijgen daarom in ieder artikel tot buitensporig hooge prijzen, en meermalen hoort men, dat hier of daar een vos of een beer geschoten is, wiens huid door alle kenners voor onschatbaar verklaard geworden is. De meerdere of mindere zwarte, daar het ligtste bont het beste is, de meerdere of mindere beschadiging der huid, de kleur en de glans der haren en van hunne verschillende schakeringen, de ouderdom van het dier, het jaargetij, waarin het geschoten is, de grootte van het vel, de lengte der haren, de toestand der onderharen, alles wordt ten naauwste onderzocht. De jagers, die in de Siberische wouden voor de grooten en de elegante heertjes van Petersburg en Peking werkzaam zijn, schieten eenige dieren slechts met stompe pijlen, andere vangen zij slechts in strikken,

weer anderen durven zij slechts aan bepaalde deelen des ligchaams treffen, daar bij menig kostbaar vel iedere onhandige beleediging de waarde met honderden roebels verminderen kan.

Bij iedere soort van bont is de manier, waarop het ingepakt wordt verschillend. De kleine sabelvellen b.v. worden altijd paar aan paar bijeen, met de harige kanten op elkander, genaaid Drie zulke paren worden tot een pakje gemaakt, in zulke pakjes van zes velletjes worden zij verkocht, en de gewone prijs van zulk een pakje, zonder verdere sortering der vellen, wisselt tusschen de 150 en 200 roebels af. Van de 10 bontwerkers in Charkow waren er vier alleen uit Koersk, uit welke stad de kooplieden een uitgebreiden bonthandel drijven.

Een ander groot bontwerker zeide mij, dat hij jaarlijks 40 tot 50 duizend vossenvellen, 100,000 hazenvellen, en eenige millioenen eekhoornvellen verkocht. Groote hoeveelheden dezer drie artikelen gaan naar buitenslands en naar de Leipziger mis. Siberië, het koudste land, waar menschen wonen, brengt volgens de eeuwige onveranderlijke natuurwet, waardoor elk het leven vijandig beginsel zijn tegengift bij zich heeft, de verwarmende bonten tot de hoogste voortreffelijkheid, en men vindt hier niet alleen dieren met de schoonste huiden, die men in andere streken niet kent, maar zelfs de bij ons inheemsche spreiden daar eene prachtiger huid ten toon, zoo als bij voorbeeld de hond en de vos. De Siberische zwarte hond is een zeer gezocht bont, hetwelk van 50 tot 100 roebels waard kan zijn. Ook zelfs de gemeene roode vos van Siberie, (om nu in het geheel niet van de onschatbare blaauwe en zilvervossen te spreken) is voortreffelijker dan onze gemeene vos. De Siberische koude bijt de vellen van vele dieren graauw en grijs uit, zoo als van de hazen en eekhorens. Het graauw worden der eekhorens en het verblee-

ken der hazen begint. in October en is in November voltooid. Het is zeer belangrijk de regelmatige veranderdering der kleuren, die steeds aan de zelfde ligchaamsdeelen het eerst begint, op de in verschillende tijdpunten gevangen dieren na te gaan.

Groote massa's der graauwe eekhorens (door onze bontwerkers petit gris genoemd) blijven in Rusland, waar de armste vrouw haar petit gris draagt, waarmede bij ons zeer fatsoenlijke en welgezeten vrouwen zich al statelijk meenen uit te dossen. Hazen zijn er zekerlijk in Rusland minder dan bij ons, evenwel voert het er ieder jaar nog eene groote menigte uit, die door onze hoedenmakers verwerkt worden, doch genoegzaam uitsluitend graauwe, die in Rusland niet geacht zijn, terwijl de witte meer in het land blijven, en door de vrouwen uit de geringe klasse gedragen worden.

Wat aan fijn bontwerk uit Rusland tot ons komt is, in vergelijking met hetgeen in het land zelf gedragen wordt, zoo goed als niets, en, over het geheel genomen, weet men bij ons zoo weinig wat een fijn bont is, als de Hottentotten weten wat een fijne ragout is. Ja wij verstaan het niet eens een pels te dragen, en ik ben overtuigd, dat een Rus, wien een pels zit, als of hij er even als de beeren mede geboren was, somwijlen over menig bij ons wonderbaarlijk gepelst man hartelijk zou lagchen. Menigeen laat zich bij ons al heel wat voorstaan op eene lap bont, die niet meer dan een schot kruid gekost heeft, terwijl een goed vermomde Rus een pak haren op zijn ligchaam draagt, waarom soms honderd sabelzielen verbloeden moesten, en twintig jagers en een half dozijn kooplieden zich grijze haren lieten groeijen.

Het bontwerk, dat wij de Russen terug geven, is hoofdzakelijk dat van den Amerikaanschen waschbeer, het bij de heeren van het gewone slag meest gezochte pels-

werk, dat der Amerikaansche kat, der Chinchilla en van den bever, die bij ons, wegens het gemakkelijker vervoer ter zee beterkoop zijn.

Buiten de fraaije bontwinkels in den Gostinnoi-Dwor, zijn nu nog de bontwinkels voor den gemeenen man, die in onderscheiden gedeelten der markt verstrooid zijn, belangrijk. Deze hebben uitsluitend slechts drie soorten van bont, witte hazenvellen, wolfsvellen en schapenvachten. In het algemeen zijn de pelzen reeds geheel gereed, en liggen netjes opgevouwen op de toonbanken der winkels klaar.

De Russische boeren dragen altijd schapenvachten, en in den regel alleen witte. Het leder is natuurlijk bereid, en van buiten netjes glad, zoo als het ook nog buitendien met witte stof, meestal slechts gewoon krijt ingesmeerd is. Zoo lang als zij nieuw zijn, zien zij er zeer netjes en bij uitstek appetijtelijk uit, en daar zij doorgaans een zeer goed fatsoen hebben, zoo stapt een flinke jonge boer niet weinig deftig langs de straat, wanneer hij zoo pas een nieuwen sjoeba (pels) heeft gekocht.

Duurder dan deze gewone witte pelzen zijn de zilvergrijze van de beroemde Krimsche vachten, en zoo ook de kalmutski toeloebi, van de helder glansige, koffijbruine vellen der Kalmuksche schapen. Er zijn onderscheiden Kalmukken en Tartaren op de Charkowsche mis, die niets te koop hebben dan deze wegens hare schoonheid en sterkte zoo gezochte schapenvachten. Het gewone fatsoen der Russische pelzen van armen zoo wel als van rijken is zeer gemakkelijk en doelmatig. Zij zijn alle zoo wijd, dat men er zijn geheel ligchaam tweemaal in kan wikkelen, terwijl de onze meestal slechts naauwe overjassen zijn. Daarbij hebben zij een breeden kraag, waartoe de beste vellen gebruikt worden, die bij goed weer rijk langs nek en schouders afhangt, maar bij

slecht weer over het hoofd digt geslagen wordt, zoodat men in zulk een vel, ook bij het dolste stormweder, zoo warm en lekker zit als een beerenjong in het nest zijner moeder.

Iedere diersoort heeft in Rusland eene menschensoort, die haar toegedaan is, die in hare kleur en haren behagen schept, en een ethnograaf kan dus de laatste bijna even zoo goed volgens de door haar gedragen vellen rangschikken, als een zoöloog de eerste. Alle hoogere standen hebben zich de wilde dieren uitgekozen, en de gemeene lieden zijn doorgaans het schaap toegedaan. De gemeene Rus draagt door de bank niets dan schapenvachten, ofschoon menig wild dier hem zijn vel even goedkoop zou laten. Dit is niet alleen van eigenlijke Russen waar, maar ook van alle volkeren, die onder den Russischen schepter leven. Doch er worden ook thans nog onder hen hier en daar dergelijke verscheidenheden gevonden, als HERODOTUS reeds opgemerkt heeft, wanneer hij een Scythisch volk Melanchlainen (zwartmantels) noemt. De meesten zijn zekerlijk zonder twijfel witpelzen. Maar er zijn ook stammen, aan wie andere kleuren bij uitstek bevallen, zoo als bij voorbeeld bruin aan de Kalmukken, zilvergrijs aan de Tartaren, en zwart bovenal aan de Roesnakken. In het zuiden alleen worden ook kalfs- of paardenvellen als pelzen gedragen.

De klasse, die het naast op de schapen volgt, zijn de wolven en vossen, wier huid voornamelijk door de uit den boerenstand getreden handwerkslieden en kooplieden gedragen wordt. Het wolfsvel, dat menigmaal geverwd wordt, even als de roode vossenhuid, die ook dikwijls door kunst schoone, afstekende, gele en zwarte strepen ontvangt, is zoo zeer het den kooplieden eigen pelswerk, dat zij het, ook wanneer zij rijk worden, maar zelden afleggen, en slechts weinige onder hen zich uit wolven in beeren veranderen. Natuurlijk

loopt ook soms eene kat en een gemeene hond onder deze klasse door, doch slechts zelden verdwaalt een otter of een bever in deze streken.

De wolf is gemeen, de vos alledaagsch, het schaap, wat nog erger is dan dit alles, geduldig en zonder karakter, maar de beer daarentegen is schoon, vreemd en daarbij duur genoeg, om de begeerte van een edelman te kunnen opwekken. Een beerenpels is de gewone winterdragt van alle edele, voorname en rijke Russen, en een voorwerp der eergierige begeerte van allen, die dit gaarne wilden zijn. Doch dit is alleen van den zwarten Siberischen beer te verstaan; de grijze beerenhuid uit Lijfland wordt, even min als de bruine, door iemand gedragen. Hoe donkerder het zwart van de huid, hoe langer de haren, en hoe ligter en luchtiger het geheel is, des te meer is de beerenpels waard, die zoo het mogelijk is, slechts weinige ponden wegen, en toch zijn eigenaar meer gewigt bijzetten moet, dan het ijzer aan een geharnasten ridder. Met behulp van den beerenpels ziet men in den winter de krachtigste en indrukwekkendste gedaanten, waar uit dan dikwijls een zeer schrale kern te voorschijn komt, die er grondeloos diep in verholen zit.

In Rusland, alwaar de beide uitersten van hitte en koude 50° Réaum., dat is verder dan in eenig ander land, uit elkander liggen, is dus natuurlijk de ladder der meer of minder verwarmende kleederen daardoor ook grooter dan in eenig ander land, en van den ligten, aan de Italianen ontleenden zomerrok af, is er door den eenvoudigen lakenschen jas, den dubbel gewatteerden zwaren jas, den stof- en regenmantel, den lakenschen mantel, den gewatteerden of herfstmantel, den met bont gevoerden wintermantel en van dezen eindelijk tot aan den eigenlijken pels eene lange reeks van onderscheiden kleedingstukken, die zich natuurlijk

bij een heer, wiens kleerenkast volkomen in orde is, nog onder de pelzen voortzet, zoodat deze van den beerenpels tot den vossen-, bever-, marter- en sabelpels afklimmen, die alle hunne weersgesteldheid en graden van koude hebben, waaraan zij beantwoorden. Maar de edele, zwarte beerenpels blijft toch de pels bij uitnemendheid, die ook tegen het ergste weer uithoudt, en in geval van nood alle andere overbodig maakt. De beeren zijn in Rusland reeds veel meer gedund dan de wolven, even zoo als zij ook in het overige van Europa veel vroeger dan deze verdwenen zijn. Wanneer de natuur op den dood van een wolf een zoo hoogen prijs als op dien van een sabel gesteld, en hem een zoo kostbaar kleed geschonken had, dan zou de geschiedenis zijner vervolging wel geheel anders luiden. Thans leeft hij nog overal, omdat hij, ofschoon met menschen- en schapenvleesch vet en groot gevoerd, door zijn dood weinig waarde verkrijgt. Een bewijs, hoeveel ijveriger de mensch is in het najagen van eene kleine winst, dan in het voorkomen van een groot verlies.

Van de zwarte beeren onderscheidt zich nog de klasse der waschbeeren, die kleine Amerikaansche dieren, waarop in het westen de inwoners van *Canada* en de Engelschen, in het oosten de Russen jagt maken, en die dan in ontzaggelijke menigte, hetzij over den langen landweg door Siberië, of over de stormachtige zee met de schepen der Engelschen naar Europa komen, om bijna uitsluitend in Rusland gedragen te worden. Zijne huid is zeer bevallig grijs gekleurd en heeft lieve schakeringen, daarbij is zijn haar zacht en digt. Hij wordt in Rusland door de middelklassen gedragen, door allen, die zich voor den wolf te goed houden, en voor wie de beer te duur is. Alle welgestelde kooplieden, leeraars, ambtenaars, adelijken in de provincien jagen den onschuldigen waschbeer ziel en ligchaam uit zijn vel, om

er de hunne in te steken. De gewone prijs voor een pels van waschbeerenvel is in Rusland drie- tot vierhonderd roebels (dus ongeveer twee maal zoo duur als in Duitschland), een redelijke prijs, waartegen geen fatsoenlijk man iets zal inbrengen. Zelden daalt de waschbeerenpels onder dien prijs, maar even zeldzaam stijgt hij daar boven, want ofschoon hij goed is, zoo kan hij echter geene bijzondere verfijning ondergaan, en blijft hij maar een burgerman. Het zwart van eene beerenhuid kan donker en donkerder zijn, en haar glans schitterend en schitterender. Met regt werd zij door den adel verkozen. Een beerenpels is in Rusland steeds met blaauw laken overtrokken, een waschbeerenpels altijd met groen.

Het is uit de geschiedenis van Rusland genoeg bekend, dat hier wonderen voorvallen, die men anders nergens ziet, en dat bij voorbeeld menig een reeds de geheele ladder aller veranderingen van de schapenvacht tot den beerenpels, en eindelijk tot den eerepels, die zijn souverein hem toezond, doorliep, en nog heden vallen er dagelijks zulke veranderingen voor. De handel in bontwerk is in Rusland zeer oud, en reeds ten tijde der oude Grieken kwamen de schoone bontwerken uit het noordelijke Scythie. In het geheel spelen, zoo als natuurlijk is, de pelzen eene groote, gewigtige rol in het Russische volksleven, verscheiden Russische familiën voeren sabelpelsen in haar wapen, geschenken van schoone pelswerken waren bij de Czaren zeer in de mode, en de kroon zelfs der Russische Grootvorsten was met pels omzet, of liever, slechts eene met goud bedekte bonten muts. Bij de oude Russen, zelfs nog in het groote Nowgorod gingen kostbare bonten voor geld, en tegenwoordig nog brengen verscheiden Siberische volkeren hunne schatting in dierenhuiden op. Rusland is even zeer het land der schoone haren, als Brazilië dat der schoone vederen. Turkije, Bokhara, China

en vele andere landen voorzagen zich van tijden herwaarts reeds uit dit land met pelswaren.

Men zou onder de Russische vrouwen dergelijke trappen kunnen opmerken, als onder de mannen, van de sabels en zilvervossen naar beneden tot de gemeene vossen en katten, de eekhorens en witte hazen en eindelijk tot de geheel en al gemeene schapen, welke laatste in Rusland zoowel generis masculini als feminini zijn.

4. LAKENHANDEL.

De Slaaprok-Tartaren. — Handel in petten en mutsen. — Zilverkramen. — Wijnhandel. — Meubelmagazijnen. —

In de lakenwinkels van den Gostinnoi-Dwor vindt men tegenwoordig meestal slechts Russiche lakens, uit de fabriek van WOHRMAN uit Lijfland, van MALTOW in Orel, en honderd anderen uit Moskou, die meestal door edellieden gesticht zijn, en waarin hunne boeren werken. Maar deze stoffen mogen veel of weinig waard zijn, zij worden alle achter de vreemde gesteld, en zelfs de Poolsche lakens, die bij ons geheel en al onbekend zijn, hebben in Rusland een zeer wijdvermaarden naam. Ook veel Duitsche kolonisten hebben in Rusland fabrieken gesticht, met wier voortbrengselen zij de markten bezoeken. Zoo waren er te Charkow onderscheiden kolonisten van de zee van Azof, die echter zulke goede zaken maakten, dat zij, voordat ik hen op kon zoeken, reeds met gevulde beurzen naar hunnen uithoek terug gekeerd waren. Ook een Duitsche lakenwever uit Aken, die thans in Ekatharinoslaw woonachtig was, had groote hoeveelheden laken aan de markt gebragt, en zijn Akensch crediet maakte zijne waar zoo vlot, dat hij er berouw van had, niet het dubbelde medegebragt te

hebben. Kenmerkend vóor den aard der Russen zijn de kleeden, waarmede in deze lakenwinkels de tafels, waarop het geld geteld wordt, bedekt zijn. Zij bestaan geheel en al uit eene menigte aaneen genaaide adressen van goede lakenfabriekanten uit alle oorden der wereld, die men van de einden der stukken heeft afgesneden. Niet weinig trekt de goedkoopheid der tapijten, meest Klein-Russische producten, waarmede deze magazijnen versierd zijn, de aandacht. Eene bijzondere soort van kooplieden, die men door geheel Rusland verspreid vindt, en die ook hier en daar in den Gostinnoi-Dwor van Charkow als een aanhangsel der lakenwinkels voorkwamen, zijn de zoogenaamde slaaprok-Tartaren. Zij zijn bijna alle zonder uitzondering uit Kazan, zien er de een volkomen uit als de ander, netjes en gladjes, in zijde en gouden borduursel gekleed, en hebben de een als de andere dezelfde waren te koop, vooral schoone zijden slaapjaponnen tot de billijkste prijzen, van de elegantste en meest klassike vormen, en van de allerliefste stoffen; verder met goud gestikte marokijnen laarzen, pantoffels en mutsen, bij welke het borduursel even smaakvol, als de vorm aardig en gemakkelijk is. Men kan het deze voortbrengsels aanzien, dat zij tot een volkomen tot rijpheid gekomen nijverheidstak behooren, waarbij alles zich als goed berekend, volkomen en volmaakt voordoet. Hoe lang zullen de Duitsche snijders nog snijderen, eer zij eenmaal zulk een smaakvollen Tartaarschen slaapjapon en een paar zulke allerliefste pantoffels zullen kunnen vervaardigen! De Tartaren leerden reeds voor 400 jaren deze kunst aan de Russen, en sedert dien tijd bloeijen zulke fabrieken van slaapjaponnen en geborduurd leer in verschillende steden van dit land.

Sommige takken van industrie raken bij eenige volkeren nooit in verval, en komen daarentegen bij andere

nooit tot rijpheid. Er zijn in Rusland nog verscheiden andere dingen, welke men slechts hier goed en volkomen kan maken en koopen, bij voorbeeld pijpen en pijpensieraden, thee, kaviaar, ingemaakte vruchten enz. En een Russische officier van de garde, die met een chambercloak, benevens pantoffels en een met goud geborduurd kapje uit Bokhara gekleed is, Turkschen tabak rookt, karavanenthee drinkt, kaviaar van de Wolga vóór het eten, en ingemaakte vruchten uit Kiew daarna eet, is een zoo volmaakt bediend wezen, dat geen Criticus daar iets op aan te merken kan hebben. Ook met Kazansche schawls zijn deze Tartaren doorgaans voorzien, die nog heden, waarschijnlijk als een oude door de Tartaren uit Azië hierheen overgeplante tak van volksvlijt, in de buurt van Kazan gemaakt worden. Zij overtreffen de Rnssische fabrikaten zoowel in deugdelijkheid als in prijs.

Uit de ontzaggelijke menigte van met goud en zilver geborduurde pantoffels en morgenmutsjes, uit marokijn en fluweel in alle mogelijke kleuren zoude men afleiden, dat het ochtendtoilet der Russische heeren over het algemeen veel eleganter moest zijn, dan dat der Duitschers. Er waren buiten den Gostinnoi-Dwor nog eene geheele rij magazijnen, die niets dan zulke *elegante* mutsjes hadden, die stuk voor stuk tusschen de tien en vijftien roebels kostten, en bij duizenden in kisten lagen, als Leipziger leeuwrikken. Een Duitsche pettenmaker zal er wel wonderlijk van ophooren, dat zelfs in hun artikel op eene Russische mis in het groot handel gedreven wordt. Hierbij moet men echter in aanmerking nemen, dat op geene andere missen zoo vele en zoo groote menigten van fabriekwaren van allerlei soort geheel en al gereed aan de markt gebragt worden, en er zoo weinig ruwe grondstoffen te zien zijn. Somwijlen zou men zich verbeelden, dat hier te lande alles dadelijk klaar en gereed aan de boomen groeide. Zoo vindt men

hier gemaakte kleederen in het groot, laarzen, hoeden, petten en kousen in het groot, ingemaakte vruchten en honigkoeken in het groot, ijzeren potten, kettingen en gereedschappen in het groot. Waarschijnlijk komt dit daarvandaan, dat de voorwerpen op dezelfde plaats, waar zij de natuur afgedwongen worden, aan de kunst ter bewerking worden overgegeven. De grondbezitters bewerken met hunne boeren de ruwe grondstof dadelijk op de plaats, waar zij ontstaan is. Daardoor doen slechts die ruwe stoffen, die ter uitvoer naar buitenlands bestemd zijn groote reizen, en deze verzamelen zich, zoo als natuurlijk is, dan ook in groote massa's in de havensteden. Gedeeltelijk evenwel ontspringt het ook uit eene zekere neiging der Russen, om alles, zelfs het onbeteekenendste handwerk, fabriekmatig te doen, en de voortbrengselen bij groote partijen af te leveren, aan welke neiging zij meer dan wij kunnen toegeven, daar zij met geenerlei soort van dwang in hunne industrie te strijden hebben. Waar is de Duitsche mis, waarop men zulke bestellingen zou kunnen doen, als deze bij voorbeeld: «5000 dozijnen gemaakte laarzen, 10 kisten met lederen kapjes met goud geborduurd, 50 kisten met ingemaakte vruchten enz?"

Tegen over den Gostinnoi Dwor liggen in eene lange rij de kloosterwinkels, door den koopman JEWSTRATOW gebouwd. Zij worden ook wel de zilverwinkels genaamd omdat de zilverwaren hier het meest in het oog vallen. Onder de zilversmeden was de koopman GOEBKIN de grootste. Hij verklaarde voor 700,000 roebels aan zilver ter markt gebragt te hebben, en wanneer men zijn winkel bezag, gevoelde men zich niet geneigd, dit voor overdreven te houden. Behalve in eenige Russische kerken, kan ik mij niet herinneren ergens zulk eene menigte zilver bijeen gezien te hehben, zelfs niet in Petersburg of Weenen. Hier stonden gansche rijen van zilveren fruitmantjes in allerlei vormen, massief zilveren Samowars

van allerlei grootte en bevallige gedaante, zoo als alles wat tot het theedrinken betrekking heeft, bij de Russen zeer smaakvol is. Maar verre de meeste voorwerpen hadden op twee zeer uiteenloopende omstandigheden van het menschelijk leven betrekking, op de genoegens namelijk der tafel, en de plegtigheden van de godsdienst. Avondmaalsbekers voor iedere soort van kerk stonden in lange rijen als de boeken eener bibliotheek naast champagne glazen, zoo rijk versierd en geslepen, als de kroon van een Czaar.*) Zilveren kruisen tot gebruik in huiselijke kapellen zoo wel als in kathedraalkerken, en zilveren lijsten, om er beeldtenissen van heiligen in te zetten, lagen in een onnoemelijken voorraad naast een gewemel van kleine zilveren en gouden bekers, die den vorm hadden van Chineesche theekopjes met ooren, waaruit men in Rusland overal het zoogenaamde schaaltje pleegt te nemen. Zelfs zilveren borrelfleschjes stonder bij, soepterrinen, waschbekkens en lampetkannen bij de vleet, even als doosjes voor tandpoeder, scheerkwastjes en andere voorwerpen voor het toilet, die een welgestelde Rus over het algemeen veel meer van zilver heeft dan de menschen bij ons. Men behoeft in Rusland niet zoo heel hoog te klimmen, om de waschtafel van een voornaam man met zilver overladen te zien als de winkel van een goudsmid, terwijl men in Duitschland dikwijls vorstelijke slaapkamers ziet, waar waschkommen en dergelijke slechts van porselein, of zelfs maar van aardewerk zijn.

Naast het echte zilver verscheen ook het valsche nieuwzilver voor het eerst hier op deze mis, doch het scheen het echte niet zeer benaauwd te maken, trots zijne in het Russicsh gedrukte aanbevelingen van professor HERMB-

*) Ik weet niet, of er nog een ander land buiten Rusland in de wereld is, alwaar men Champagne uit zilver drinkt.

STADT, Docter NATORP en Director MIENECKE uit Berlijn, en trots zijn langen en prachtig gedrukten prijs-courant. Aan deze laatstgenoemde ontbreekt het op de Russische markten geen ééne waar. Gewoonlijk zijn zij met veel ophef op groote vellen in het Fransch en Russisch prachtig gedrukt, en meer met fraaije teekeningen en bloemranden versierd, dan er één op de Leipziger mis te zien is.

Ook twee instrumentmakers en glasslijpers waren er met geslepen glazen en physische instrumenten. De een was uit Koningsberg, de ander een bediende van den voornamen glasslijper CONI, die leerlingen uit het instituut van FRAUENHOFER tot opzigters over zijne Russische werklieden, en in alle groote steden van Rusland winkels van zijne waren heeft. Ik zag in zijn magazijn eene electriseermachine van 300 roebels, hetwelk ook in Duitschland zelfs geen bovenmatig hooge prijs zou geweest zijn.

De kunst van den instrumentmaker is slechts dienstbaar aan de wetenschap, en de boekverkoopers, dit in het oog houdend, hebben hunne waren dus vlak naast dezen uitgestald. Bedienden van SCHIREINOW en GLASOENOW, (namen, die zich reeds even zoo met den Russischen boekhandel verbroederd bebben, als die van COTTA of BROCKHAUS met den Duitschen) waren met nieuwe artikelen op de mis gekomen. Een dezer bedienden de Heer TIMOTHEUS ABRAHAMSZOON — prachtige namen zijn bij de geringste Russen zeer gewoon, en zelfs lijfeigenen en bedienden hebben zulke fraaiklinkende namen, zoo als bij voorbeeld Philarethes, Kalophilos, Seraphim, Euphemius, Athanasius en dergelijke, dat men, wanneer zij elkander bij den naam noemen, denken zoude, dat de aartsvaders met elkander aan het praten waren, terwijl bij ons zulke hoog verheven namen nog slechts alleen aan paarden en honden gegeven worden — deze

heer TIMOTHEUS ABRAHAMSZOON dan had de goedheid mij de welriekende vazen zijner letterkundige schatten te openen. Hij zeide mij, dat er op de Charkowsche mis ieder jaar meer in boeken gedaan werd, en dat hoe onbeduidend deze zaak voor het oogenblik wezen mogt, de vooruitzigten in de toekomst zeer schoon waren.

Na de boek- en de zilverwinkels komen in dezelfde straat een paar wijnkelders, daarna weer eene rij winkels met B o e m a s j n i t o w a r (katoenen goederen) en eindelijk maken meubelmagazijnen het slot uit. Onder de wijnkelders was er ook één van een Duitscher, die KLITSCH heette en uit Doederstadt was, en sedert dertig jaren, door zijn wijnhandel in Rusland een aanzienlijk vermogen bijeen verzameld had. Hij had groote pakhuizen in Moskou, Charkow en andere steden. In de Krim nabij het oude Soldaja, thans Soedak geheeten, bezit hij groote wijnbergen, waarop hij jaarlijks tusschen de duizend en twaalfhonderd pijpen wijn verbouwt. De Fransche wijnen krijgt hij over Hamburg, en voor de Duitsche doet zijn bediende jaarlijks eene reis naar Frankfort, van waar hij, het eene jaar door het andere, voor omtrent 300,000 roebels over Petersburg laat komen.

De meubelmagazijnen van Charkow voorzien de geheele Ukraine, en een groot gedeelte der zuidelijke steppen met sopha's, speeltafels, toilettafels, commodes en bureaux en doen zelfs zaken in de Krim en tot aan de zee van Azof toe, waar thans overal de beschaving doorzijpelt, en weelde en gemak zich verbreiden. Stoelen op onderstellen, die op vier raderen rollen, sleden en wagens zijn hier evenzeer in groote magazijnen uitgestald, ik vond er in een van deze 150, tot op het laatste polijstsel toe, geheel al gereed in lange rijen staan. In het eene waren de elegante, met bont uitgemonsterde en

met zilver rondom schitterend beslagen sleden, in een ander de ligte Britsjka's, in een derde de kalesji (caleschen) en in een vierde en vijfde groote reiswagens, met kasten, kisten en alle reisbenoodigdheden voorzien, uitgestald. De Russen houden er niet van iets te zien geboren worden, zij willen liever alles dadelijk gereed hebben: daarom doen zij niet gaarne bestellingen vooruit op werk, dat later geleverd zal worden, en daarom vindt men op hunne missen die vele magazijnen van gemaakt goed, iets dat wij niet kennen. Bij ons kunnen zulke magazijnen niet bestaan, omdat men er geen vertrouwen in stelt.

Ook voor de boeren en geringe menschen zijn er gegeheele straten, die vol zijn van sleden en gemaakte goederen. Men ziet hier overdekte sleden van groen berkenhout, van binnen als een pillendoosje met tapijtwerk en bont papier beplakt, zeer goedkoop, en zekerlijk voor menschen, die zonder veel omslag reizen willen, zeer gemakkelijk en dienstig. Ook houtsleden, van zeer eenvoudige en doelmatige zamenstelling, en transportsleden voor het goederenvervoer worden hier gevonden. Even zoo kan men hier ook alle deelen van een wagen of slede afzonderlijk bekomen, die men slechts behoeft aan te passen, vooral disselboomen en raderen, welke men in schrikbarende menigte opgestapeld ziet. Ja zelfs de hemels voor sleden en wagens; (de eigenlijk zoogenaamde kibitken) kan men hier afzonderlijk koopen, zoodat een reiziger, dien slecht weer op zijn opene slede overvallen is, slechts op de markt voor een sledenmagazijn behoeft voor te rijden, waar hij eene keuze van sledehemels van allerlei grootte vindt, waaruit hij er op stel en sprong een kan uitzoeken, en dien op zijne slede laten vastschroeven. Men mag toch niet ontkennen, dat in zulke omstandigheden deze Russische manier hare gemakken oplevert.

5. LEDERWERK.

De tuigwinkels. — Russische manier van aanspannen.— De Troika en de Tsjetwerka.

Datzelfde merkwaardige schouwspel herhaalt zich in de groote zalen en houten kramen, waarin de honderden schoenmakers, die naar de mis gekomen waren, hunne waren uitgestald hadden. Ook hier ziet men aan lange koorden zooveel laarzen en laarsjes, dans- en kinderschoenen opgehangen, dat men dadelijk een geheel volk daarmede op runderleer zou kunnen doen wegloopen. Even zoo is de laars op alle trappen eener meerdere of mindere bewerking gelaten, en in dezen onvolkomen vorm de wereld ingezonden. Op den vloer liggen enkel zolen van allerlei grootte uitgespreid. Daar naast liggen hoopen enkel laarzenschaften, ruw ineengenaaide laarzen, die men in allen gevalle, wanneer zij niet volkomen mogten passen, weder open kan tornen om er op de plaats, waar zij te wijd zijn een stukje uit te snijden, nog niet zwartgemaakte, en eindelijk niet alleen zwaartgemaakte maar ook schitterend gepoetste, waarmede men zoo dadelijk naar eene visite kan gaan. Er gaan van dit schoenmakerswerk geheele ladingen en karavanen in kisten gepakt van Moskou en Charkow naar het zuiden en de steppen, om de kozakken en de paardenhoeders van dat land te bezolen.

Aan de wagen- en sledemagazijnen sluiten zich de zoogenaamde S j o r n ij e l a w k i (de tuigwinkels) aan, waarin ontzaggelijke verzamelingen van alle mogelijke tuigen opgestapeld liggen. Het Russssche tuig of eigenlijk het Mongoolsche, (want de Mongolen hebben hunne wijze van rijden aan de Russen geleerd, en deze hebben haar wel verder beschaafd, maar toch den grondslag, en daardoor ook nog vele Mongoolsche woorden en uitdrukkingen behouden, hoewel ook Germaan-

sche invloed in het gebruik van woorden als koetsier, voorrijder en dergelijke niet te miskennen is) dit Mongoolsch-Russische tuig dan is het meest zamengestelde in de geheele wereld, want niet alleen is de manier van aanspannen van elk paar afzonderlijk zeer omslagtig, niet alleen is het getal van riemen, riempjes, gespen en koordeu zeer groot, maar ook het aantal van voorgespannen paarden wisselt veel meer af dan bij ons. Men rijdt met één, met twee, met drie, met vier, of met zes paarden.

Met één paard rijden alle sleden en wagens der goederentransporten, de geringe huurrijtuigen der hoofdsteden, en alle groote heeren wanneer zij incognito rijden. Zelfs de Keizer rijdt wanneer hij alleen is gewoonlijk met één paard. Het paard trekt daarbij aan twee onmiddelbaar aan de vooras bevestigde boomen, femerboomen genoemd, en loopt onder een kromhout, (chomat), waaraan de boomen vastgehecht zijn. Dit kromme hout dient, om deze uit elkander te houden, zoodat het paard op zijn gemak daartusschen loopen kan. Buitendien wordt er ook nog een teugel aan vast gemaakt, die den kop van het paard omhoog houdt, en dan de schel, die bij geen echt Russisch tuig ontbreken mag, daar aan opgehangen.

Met twee paarden rijden alle huurkoetsen in de provinciesteden, alle kooplieden, geringe ambtenaren en dergelijken. Het eene paard, het eigenlijke trekpaard, loopt even als of men met één paard reed tusschen de boomen midden voor het rijtuig, het tweede galoppeert er naast en is, zoo als de Russen zeggen w'pripresjkoe ingespannen. De Duitschers in de Oostzeeprovinciën noemen het daarom het pripresjpaard, de Russen pripresjnaja loschad (het bijspanpaard). Tot trekpaard wordt altijd een groot, sterk dier uitgezocht dat een langen draf heeft; als pripesjpaard daar-

entegen wordt een vlugge, ligte dansmeester genomen, die aardige kunsten maakt, en gedurig met bevallige sprongen naast het ander galoppeert. Het moet daarbij zijn hals op zij buigen, en zijn kop op den grond houden, als wilde het van overmoedige dartelheid in de sneeuw bijten. Dat kunstje wordt hun vroeg geleerd, en daarenboven verhindert een expresselijk daarvoor bestemde teugel hen, den kop omhoog te houden. Opdat alles nog een ligter en vliegender aanzien mag krijgen, let men ook daarop, dat het pripesjpaard altijd heel lange, in de lucht fladderende manen heeft, en wanneer de natuur ze hem niet lang genoeg gegeven heeft, vlecht men hem uit de staartharen van andere paarden valsche manen aan. In het eerst komt deze manier van twee paarden voor te spannen een vreemdeling zeer wonderlijk en onvolkomen voor. Maar wanneer men er eerst eenigzins aan gewoon is, dan krijgt men spoedig het denkbeeld lief. Het groote, ernstige, steeds regelmatig voortdravende trekpaard stelt den ouderdom en de bedaardheid voor, terwijl het altijd spelend, en courbetterend pripresjdier onophoudelijk in oppositie is, en in zijn jeugdigen overmoed alles met zich dreigt voort te sleuren.

Met drie paarden rijden altijd alle reiswagens voor een of twee personen; doch buitendien rijdt er in Rusland nog menigeen met eene troika (driespan). Alle drie paarden komen daarbij naast elkander, het middelste blijft trekpaard en de beide anderen galopperen w' pripesjkoe er naast *) Het is de geliefkoosde manier van rijden bij de Russische boeren, die, wanneer zij maar in de mogelijkheid zijn, bij voorkeur met de troika rijden; waarom dan ook in de reisliederen des volks,

*) Men zou dit kunnen vertalen op bijspan, pripesjka heet het bijspannen, maar ook de strengen van het bijpaard worden hiermede aangeduid.

wanneer er van paarden gesproken wordt meestal eene troika genoemd wordt

Met vier paarden rijdt de adel in de hoofdsteden, en met zes eindelijk die in de provinciën. Bij vier paarden worden deze of naar oud Russische wijze naast elkander gespannen, dat eene Tsjetwerka genaamd wordt, of zij worden lang gespannen, dat is, twee voor en twee achter. Bij de tsjetwerka zijn de beide uitersten weder pripesjpaarden met gebogen nekken. Zoo lang als de Russische paarden rustig voor den wagen staan maken zij dikwijls eene zeer slechte figuur, staan allen digt op elkander, en steken de koppen bijeen. Maar zoo als de koetsier het teeken tot aantrekken geeft, ontwikkelt, als met een tooverslag de tsjetwerka zich even als eene bloem. Achter staan de paarden digter bij elkander, maar van voren gaan zij met de koppen uiteen, zoodat zij de aesthetisch schoonste figuur vormen, welke de rug en neklijnen van vier naast elkander gespannen paarden vertoonen kunnen. Een schilder, die Apollo met zijn vierspan wilde schilderen, kon geene betere voorbereiding maken, dan het bestuderen eener Russische tsjetwerka.

Wanneer de paarden lang gespannen worden, hetwelk langer is dan in eenig ander land, en waarbij men volgens het spreekwoord, wie het breed heeft laat het breed hangen, te werk gaat, want hoe grooter heer men is, des te langer zijn de strengen, zit op de beide voorste paarden steeds een voorrijder, en nooit rijdt men dan, zoo als in Engeland *) alle vier paarden uit de hand. De voorrijder zit op het linker voorpaard, en voert aan een bijzonderen teugel het regter aan de hand, hetwelk het handpaard genoemd wordt. Dit komt overeen met de pripesjpaarden, en springt en steigert gedurig even als deze, waardoor de kleine jongens onophoudelijk met hen aan het vechten zijn, wie de baas zal blijven. De voorrijder

*) En Nederland. (Vert.)

en de voorpaarden staan met de achterste in geene andere verbinding, dan door het nimmer zwijgend commando van den ernstigen langbaardigen koetsier, die vol majesteit den hoogen troon van den bok bekleedt. Men ziet, dat de Russen in de inrigting van hun aanspannen veel smaak ontwikkelen, en het geheel eene aesthetische harmonie en afgeslotenheid trachten te geven. Bij ons ziet men dikwijls groote kerels als voorrijders, zoo iets zou men in Rusland niet over zich verkrijgen. Achttien jaren is al te veel voor een voorrijder, en een volwassen mensch zou een onverdragelijken misstand in het tafereel van wagen en paarden veroorzaken.

Wanneer men nu hierbij bedenkt, dat een sledetuig weer in vele opzigten van een wagentuig verschilt, dat de boeren in het zuiden meer met ossen, in het noorden meer met paarden rijden, en dat eindelijk in deze winkels voor alle trappen van rang en rijkdom, van den veldmaarschalk tot den moesjik toe, gezorgd is, dan kan men zich eenig begrip van het bonte schouwspel, dat deze sjornije lawki opleveren, maken. De voor zes paarden bestemde, rijk met zilver uitgemonsterde tuigen, van welke ieder leer, om het sterker en duurzamer te doen zijn, uit vele dunne, ineen gevlochten riempjes bestaat, de eenvoudige witte, zwarte en gele lederen tuigen voor tsjetwerken, troiken en enkele paarden zijn hier in des te verwonderlijker menigte opgestapeld, naarmate in Rusland veel meer gereden wordt dan bij ons, en ook de wilde steppenpaarden veel meer lederwerk verscheuren en verslijten.

6. EETWAREN.

Parawanische olie. — De bakalenische winkels. — De muskaltelnije towaroei. — *Het Odekolon. — Tabak, suiker en thee. — Confituren — Sareptasche mosterd. — Vismarkt.*

De Russen moeten zich voor een winter provianderen, die gemiddeld ten minste twee maanden langer duurt

dan die van het westen van Europa. Daar zij gedurende zeven maanden alle versche groenten ontberen moeten, zoo is het niet dan zeer natuurlijk, dat zij op allerlei handelwijzen bedacht zijn geweest, om de gaven van den zomer en den herfst gedurende den langen winter te bewaren. Er is dus geen land, waar men zoo veel ingemaakt, gezouten, geconfijt, gepekeld en gedroogd te eten krijgt als in Rusland, en juist daarom is het ook natuurlijk, dat vele zulke artikelen, die bij ons alleen in het klein verkocht worden, voorwerpen van den groothandel op de missen worden. Ook het vaste weder van een Russischen winter zelf heeft op vele goederen, vooral uit het dierenrijk, dien invloed, dat het mogelijk wordt ze op verren afstand in het groot te verzenden. Zoo worden in sommige streken de wilde vogels, die alleen in het najaar geschoten worden, in bevroren toestand den ganschen winter door, in groote hoeveelheden naar de hoofdsteden verzonden: terwijl de koude ook weer geheel en al eigenaardige wijzen en manieren bij het verkoopen voortbrengt, en de olie, bij voorbeeld, in stukken verkocht wordt, die door den kooper in een papier gerold mede naar huis genomen worden.

Bijzonder veel eetwaren, bij voorbeeld noten, vruchten uit de Krim, Italiaansche makaroni, zoo als de Italianen in Taganrok en Odessa die vervaardigen, worden door de Armeniërs uit Kitsjewan, zoo noemen zij hunne bekende stad Nachitsjewan aan den Don, aangevoerd. Zij zijn genoegzaam allen van den rimski sakon (de Roomsche wet) zoo als zij zich uitdrukken, dat is, van het Katholike geloof. Zij voeren ook rijst aan, die op Russischen bodem aan de Kaspische Zee bij Kislar en in Grusië gegroeid is. Van de havens aan de Zwarte Zee brengen zij ook parawanski masla (parawanisch vet) aan, zoo als men in geheel Rusland de Provence-olie noemt. »Parawani, mijnheer," zeide een Rus tegen

mij, »is eene stad aan de Witte (dat is Middellandsche) Zee, en daar komt deze olie van daan." Ook deze wordt niet anders dan met een mes bewerkt, in dikke of dunne stukken op de markt verkocht. Sommige dezer Armenische vruchtenkoopers hadden niet minder dan 1500 poed noten op de markt gebragt, dat is meer dan 100 sleêvrachten. Charkow is de hoofdmarkt voor die waar, waaraan de Russen zich reeds zoo gewend hebben, dat zij al was het alleen daarom hunne bezittingen in de Krim niet meer kunnen missen. Geheele bezendingen noten gaan van hier naar Moskou en Petersburg, alwaar zij bij ieder feest in ongehoorde massa's door het volk gegeten worden. Ook de kersen- en perenboomgaarden der Ukraine stapelen hier den voorraad hunner kleine, gedroogde vruchten op. Men ziet geheele pakhuizen vol van zulke waren, die even als bij ons het koorn op de graanzolders opgestapeld liggen.

Eene eigenaardige, grootendeels tot deze afdeeling behoorende soort van winkels zijn de zoogenoemde bakalenije lawki (de bakalenische winkels). Omtrent de afleiding van den naam kon ik geen uitsluitsel bekomen. De bakalenische winkels bevatten alles, wat Rusland over de Zwarte Zee uit Aziatisch of Europisch Turkije en het Grieksche schiereiland ontvangt. Zij zijn uit zeer natuurlijke oorzaken, wegens de geographische ligging der stad, op de Charkowsche mis aanzienlijker dan op eenige andere Russische markt, en men kan onmogelijk zonder genoegen die groote, schoone winkels beschouwen, die met louter aangename voortbrengsels uit de Levant, van de beste kwaliteit op het rijkelijkst voorzien zijn. Ook hier zijn de Armeniërs, de Grieken, de Karaïten vooral, nevens de Russen de kooplieden. Rozijnen, amandelen van honderderlei soort, kappers, china's appelen, Turksche tabak van uitnemende qualiteit en als een nevenartikel ook Turksche pijpenkoppen in

groote kisten, waarin er ligt een paar duizend ingaan, kan men hier vinden.

Van de bakalenische winkels onderscheiden zich echter ook nog de muskatelnije towaroei (de Muskadellen waren). Onder dezen naam begrijpt men in gansch Rusland omtrent dat, wat wij droogerijen en verfwaren noemen Het zijn gedeeltelijk Oostersche, gedeeltelijk Russische voortbrengsels, gom, myrrhe, wierook, indigo en honderd andere artikels van dien aard. Ook voor deze is Charkow de hoofdmarkt. Er waren niet minder dan vijftien handelaars in het groot met zulke goederen aan de markt. Hunne winkels waren zoo rijk voorzien en zoo bont versierd, dat zij zoowel voor het oog een zeer verrassend gezigt, als voor een onderzoekenden geest een zeer belangrijk onderwerp opleverden. Men mag aannemen, dat op deze markt ongeveer 8000 Grieksche kerken zich met den haar noodigen wierook voorzagen.

Men kan tegenwoordig bijna geen voortbrengsel van nijverheid uit het westen van Europa bedenken, dat de Russen in de laatste tijden niet beproefd hebben na te maken. Zelfs het geheim der Farina's, het Eau de Cologne is hier ontdekt geworden, en in Moskou vindt men groote fabrieken van dit water, die met hunne voortbrengselen, het geheele rijk door, alles parfumeren: de Russen noemen het Odekolon. Even zoo maken zij ook Odelavand. Van beiden waren in de winkels die in Doechi (reukwerken) handelden groote quantiteiten aanwezig, en men kocht geheele kistjes vol Moskousche odekolonfleschjes, voor weinige roebels. Alle doechi van den koopman in het groot MOESSATOW, zijne kisten met reukwerken, pomaden enz. gingen snel van de hand: want de zucht om zich te parfumeren stijgt bij alle klassen van Russen buitengewoon, en de boter wordt meer en meer, zelfs bij de geringste lieden, uit haar voorregt om de haren te doen glimmen verjaagd.

Evenwel houdt zij bij deze laatsten haar regt nog hier en daar vast. Zoo gebeurde gedurende de jaarmarkt het geval, dat een jong mensch een geheel vaatje boter gestolen had, om het des zondags als pomade te gebruiken. Hij had er geen stukje van gegeten, maar reeds eene aanmerkelijke hoeveelheid voor zijn coiffure gebruikt. De diefstal werdt ook ontdekt, doordien zijne buitengemeen glimmende haren het vermoeden tegen hem opwekten. Andere merkwaardige diefstallen waren die van een pak smeerkaarsen, niet om ze te verbranden, maar om ze op te eten, en van een kistje Eau de Cologne, hetwelk zes voerlieden op een zondag onder elkander verdeeld hadden, om den brandewijn uit te winnen; de liefelijke adem van hun mond verried hen.

De meeste doechikramers verkoopen ook tabak, en wel bijzonderlijk den in Rusland gezochten w a k s j t a ff. WACHSTAFT moet een Hamburger koopman geweest zijn, die in de vorige eeuw een ook bijzonder in Riga gezochten tabak verkocht. Van hier ontvingen de Russen dit fabriekaat, dat zij nu overal namaken, en ofschoon WACHSTAFT lang dood is, zoo leeft zijn eenigzins verrussischde naam nog tot achter in Siberië toe. Op dit oogenblik ligt echter de naam van den grooten Petersburger tabakshandelaar SCHUKOW met dien van WACHSTAFT in strijd, en de eerste is zoo aan het toenemen, dat hij den anderen wel spoedig zal verdrongen hebben.

Thee, suiker en koffij zijn waren, die bij ons niet op de missen in den handel voorkomen, omdat ze overal ieder oogenblik verkrijgbaar zijn. Niet alzoo in Rusland, alwaar zij zeldzamer zijn. Men ziet hier de theekisten en de suikerbrooden uit de Petersburgsche fabrieken en ook de koffijbalen gelijk als de overige artikelen der jaarmarkt in de kramen uitgestald. Koffij komt zekerlijk niet veel in aanmerking, wijl zij weinig gebruikt wordt,

ook voor de thee is Charkow van niet veel belang; de geheele invoer toch van thee in Rusland komt uit China en gaat naar Nisjneji-Nowgorod, waar zij bij kleine partijen naar alle deelen des rijks, en dus ook naar Charkow vervoerd wordt. De suikerhandel echter is belangrijk, maar meer nog dan de suiker zelf de confituren, de zoogenaamde w a r e n ij e.

Er waren te Charkow niet minder dan tien kooplieden in het groot in dit artikel, die de zoetigheden slechts g o e r t o m, dat is bij kisten, verkochten. Evenzoo g o e r t o m verkochten zij ook Moskousche beschuit, commiesbrood, en ander hard, zich maanden lang goed houdend gebak. De groote reizen, die men in Rusland door woestijnen moet doen, maken dit tot een artikel van belang. Ook de verwijderde nomadische volken, de Kalmukken, Kirgizen enz., die geen koorn verbouwen, maken eenige aanspraak op deze gebakken, die door velerlei handen den weg van de Moskousche bakkerijen tot hen vinden. Het spreekt van zelf, dat een commiesbrood bij de Kirgisen altijd nog eén zondagsgebak is.

Op deze zelfde volkeren heeft ook de meelhandel in Charkow, ofschoon slechts middelbaar, betrekking. In het geheele zuiden van Rusland is goed meel, uit gebrek aan goede molensteenen, een zeer vreemdverschijnsel. Men laat het van zeer ver den Dnieper af aanvoeren. Slechts bij Koersk en Jeletz vindt men bruikbare molensteenen, waardoor dus ook meel van Koersk en Jeletz in groote hoeveelheden te Charkow aan de markt komt, en van hier uit dan verder verspreidt wordt. Als een aanhangsel van de groote magazijnen van eetwaren vertoonen zich op alle Russische missen de mosterdkramen uit Loebni en Sarepta; het eerste een Klein-Russisch stadje in het gouvernement Pultawa, en het tweede de bekende kolonie der Moravische broeders aan de Wolga.

Beide zijn sedert langen tijd door hun uitmuntenden mosterd beroemd, en men ontmoet door geheel Rusland in alle specerijwinkels de kleine mosterdfleschjes uit Loebni en Sarepta, ja men zegt, dat de laatste zelfs over Kiachta zijn weg naar China weet te vinden.

Hoe ongeloofelijk ver zeer gewone artikelen in Rusland verzonden worden, daarvan geeft de Charkowsche vischmarkt weder een merkwaardig voorbeeld, daar op deze visschen uit den Dnieper en den Don, uit de Zwarte, Oost- en noordelijke IJszee, te gelijker tijd aanwezig zijn, en dat niet alleen gezouten of gerookt, maar versch. Men laadt ze bij Archangel, bij Taganrog, bij Krementsjoeg of waar zij gevangen mogen zijn op sleden, begiet ze met sneeuw en water, laat de geheele lading tot een dikken klomp aan elkander vriezen, slaat er matten om heen, en vervoert ze dan, zoo ver als men wil. Met name komen op die wijze de Snitki, eene soort van kleine visch, die de gemeene man door geheel Rusland eet, uit de Witte Zee van Archangel drie- tot vierhonderd mijlen ver naar Charkow. De Don en de Dnieper leveren de Ossetrinen, Beloegen en Sewroegen, de Wolga verschaft Sterlets, Tsjoebaks enz., de Caspische Zee groote hoeveelheden kaviaar, de zee van Azof en de Zwarte Zee Kamboeli (schollen), krimskije sseldi, (Krimsche haringen) en makreelen, en de Oostzee de Kilki De wintermis in Charkow is ook voor deze artikelen zoo belangrijk, omdat spoedig na dat zij geeindigd is de groote vasten in alle omliggende provinciën begint, gedurende welke de menschen niets dan soep van visch, gebakken visch, pastijen van visch, in één woord, niets dan visch eten. Op deze vasten hebben ook de groote hoeveelheden van gedroogde champignons betrekking, die uit eenige Poolsche provinciën gezonden worden. Ofschoon de zuidelijke steppen somwijlen met champignons als bezaaid zijn, zoo zijn daaronder geene of slechts weinige eetbare, en de bovenstreken van

den Duna en den Dnieper moeten uit hunne moerasgronden hier in voorzien. Er waren Wit-Russen op de markt, van welke sommigen tot digt bij de 1000 poed gedroogde champignons aan de markt gebragt hadden. De Russen slepen deze, hun zoo noodige waar tot zelfs over den Kaukasus met zich mede, en versieren met hunne lang aaneengeregen champignons tegenwoordig zelfs de markten van Armenië en Grusië.

Ook in vleesch werden er belangrijke zaken op deze markt gedaan. Zoo waren hier kooplieden van den Kaukasus, die alleen voor de Grenskozakken aan den Koeban en den Terek 6000 poed gezouten schapenvleesch opkochten. De schapen worden daartoe uitgewijd, gevild en gezouten, en dan bij 50 of 60 stuks in groote vaten gepakt. Menig handelaar in vleesch verklaarde, dat hij jaarlijks tusschen de honderd en tweehonderd zulke vaten, dus ongeveer 10,000 schapen verkocht. Eene zeer gemakkelijke berekening toont aan, dat om alleen de champignons, de visch en het vleesch, die te Charkow op de markt waren, af en aan te voeren, op zijn allerminst een getal 4000 paarden en sleden noodig was.

7. METAALWAREN.

IJzer. — De Pawlowsche smeden. — De naaldenkramen. — De rollen der verschillende volken.

In geheel zuidelijk Rusland, ten zuiden van Toela, tusschen de Karpathen, den Oeral en den Kaukasus, vindt men geene eenige plaats, waar men een metaal, wat het ook zijn mag, uit de aarde graaft. Het is de grootste oppervlakte in Europa, waar men geen metaal aantreft, eene uitgestrektheid van land vier of vijfmaal grooter dan Duitschland, waarin men niet zoo

veel ijzer vindt, dat men er een enkelen nagel uit kan smeden. De oorspronkelijke bewoners dezer streken, de Klein-Russische en Kozakkenstammen bezigen daardoor ook zoo weinig metaal, dat zij zich zelfs in honderd omstandigheden van houten nagels bedienen, waarin wij ijzeren voor volstrekt noodig rekenen, en dat alles, wat bij ons ijzeren kettingen zijn, bij hen een van hennip of boombast gevlochten touw is. Daar nu echter in de laatste tijden het aantal steden toegenomen is, deze veel grooter zijn dan vroeger, en ook buitendien het gebruik van ijzer, koper, lood en andere nuttige metalen meer en meer onder de geheele bevolking doordringt, zoo kan men zich daarnaar voorstellen, hoe aanmerkelijk de hoeveelheid metaal moet zijn, die op de hoofdmis der zuidelijke landen aangevoerd wordt.

Men vindt ijzer in de omstreken van Kaloega en Toela, ook wordt er in het noorden van Rusland uit vele daar aanwezige meren eenig ijzer gevischt, doch dit is van geen belang. Maar in den Oeral, waar geheele bergen van ijzer zijn, en in den Altaï en zijne vertakkingen zijn de hoofdbewaarplaatsen van metaal door de natuur voor dit groote rijk nedergelegd, dat eerst sedert het deze bergen veroverd heeft, in honderd gevallen koper en ijzer begint te gebruiken, waarin het zich vroeger met hout of leder te vreden stelde.

Tegenwoordig nemen de metalen in Rusland den volgenden weg. Langs de Siberische rivieren of ook op sleden worden de zilver- en kopermassa's van den Altaï over den Oeral naar het stroomgebied der Kama gebragt. Bij den Oeral vereenigen zich de ontzaggelijke hoeveelheden ijzer, platina en goud met deze, en dan vloeit deze metaalstroom vereenigd door het dal der Kama naar Kasan of Nisjneji-Nowgorod, waar de stapelplaats van alle Russische metalen is. Goud en zilver scheiden zich hier van hunne minder edele broeders af, en gaan in bijzondere

transporten, regtstreeks verder naar de hoofdstad Petersburg. Koper, ijzer, lood en zink daarentegen verspreiden zich langs verschillende wegen naar alle deelen des rijks, en zoeken bij voorkeur de fabrieksteden op, waar zij in allerlei werktuigen herschapen worden. Een groot gedeelte gaat naar Moskou, een ander naar Toela, een derde naar Pawlowa, een fabriekdorp aan het geslacht SCHEREMETIEW toebehorende, een ander langs de Wolga naar Astrakan, en eindelijk vindt ook een groot gedeelte langs de Wolga, de Oka en onderscheiden in deze uitloopende rivieren zijn weg naar de mis te Charkow, waar het dan op sleden aankomt. Veel metaal heeft op dien langen weg reeds op verscheiden fabriekplaatsen, zoo als in Jeletz, Pawlowa, een bepaalden vorm ontvangen, een ander gedeelte is nog ruw en vertoont zich in groote blokken, platen en staven. Van Charkow uit worden dan alle zuidelijke gewesten aan de Zwarte Zee met ijzer voorzien. Voornamelijk koopen hier de handelaars uit Odessa, van den Don, den Kaukasus en uit de Krim hun voorraad. Ja, het langs zulk een wijden weg naar die havens gebragte metaal wordt dan soms te scheep nog verder verzonden. Om te kunnen begrijpen, dat een minder edel metaal, zoo als het ijzer, op zulk eene groote reis door het transport niet zoo verduurd wordt, dat het nog goedkoop genoeg tot uitvoer is, moet men de geringe transportkosten in Rusland onder het oog houden. Het vervoer van een poed ijzer kost van Nisjneji-Nowgorod naar Charkow slechts 2 roebels en 20 kopekken, dat is, het kilogramme wordt door een transport van meer dan 150 mijlen slechts met ruim 7 cent bezwaard.

De stad Jeletz aan de Sosna is, wat den handel in ijzerwaren aangaat, de middellaarster tusschen Charkow en Nowgorod. Genoegzaam alle groote ijzerkoopers, die zich op de jaarmarkt bevonden, waren uit die stad.

Het meeste ijzer in Rusland wordt door de kroon, en daarna door de JAKOWLEWS en de DEMIDOFS gegraven, en men zeide ons te Charkow, dat hetgeen uit de laatstgenoemde ijzerwerken kwam boven het overige geacht werd. Er waren kooplieden op de markt, die tusschen de vijftien en twintig duizend poed ijzer hadden aangebragt, en tot het transport dier massa's alleen 900 tot 1000 sleden in het werk gesteld hadden. De ijzerkoopers doen met en nevens de Moskousche manufacturenhandelaars de grootste zaken op de mis. Daar men in het zuiden nog groot gebrek heeft aan bekwame smeden, zoo brengt men vele voorwerpen, die wij zelden fabriekmatig bewerken, geheel klaar aan de markt, zoo als bij voorbeeld hoefijzers, waarvan menig koopman zeer groote hoeveelheden had uitgestald, en die vooral onder de steeds te paard levende kozakken van de Zwarte Zee en van den Koeban koopers vinden, zoo als ook nagels van alle mogelijke vormen en grootte, bij kisten of ook bij zakken, die als meelzakken opgestapeld lagen. Zulk een groot Russisch ijzermagazijn verschaft een vreemd schouwspel, daar dit even als alle andere waren onder de handen der Russische kooplieden, die er zeer op gezet zijn, dat al hunne goederen de koopers goed in het oog *vallen*, meer schilderachtig dan verstandig gerangschikt worden. IJzeren potten worden tot hooge zuilen op elkander gestapeld, de dikke ijzeren bouten tot poorten opgebouwd en de hoefijzers en klompen lood even als de kanonkogels en geweersloten in een arsenaal opgestapeld en in rijen opgehangen. Eene ruwe berekening die slechts op het uiterlijk zigtbare gegrond was, gaf tot uitslag, dat er ten minste 50,000 centenaars gemaakt ijzer aan de markt moest gebragt zijn.

De fijnere ijzer- en staalwaren zijn in bijzondere kramen, van de ruwe ijzerwerken afgescheiden, opgeslagen. Zij komen meestal uit Toela en uit de fabriekdorpen van

de familje SCHEREMETIEW, alwaar vele ijzersmederijen zijn. Omdat onder die dorpen Pawlowa, met bijna 10,000 nijvere inwoners, 70 mijlen van Nisjneji-Nowgorod gelegen, het voornaamste is, worden deze kramen ook wel de Pawlowsche kramen genoemd. Men vindt op alle Russische markten deze Pawlowers terug. Voor 80 jaren zou de grootvader der tegenwoordige SCHEREMETIEWS Engelschen hebben doen komen, om zijne boeren het staalmaken en smeden te leeren, en sedert dien tijd heeft zich deze tak van industrie onder die boeren zoo ontwikkeld, dat meer dan één van hen jaarlijks onderscheiden tonnen gouds in zijn ijzerfabrieken omzet en men onder deze lijfeigenen menschen vindt, die meer dan een millioen rijk zijn. Zij maken messen en scharen van alle qualiteit, goede en slechte, tot zulke slechte toe, dat zij bij de eerste snede ombuigen; maar ook tafelmessen, die hunne makers alle eer aandoen en daarbij uitermate goedkoop zijn; sloten met en zonder geheim bij dozijnen; onder zulk een dozijn is er altijd wel één dat goed sluit, terwijl zij zoo goedkoop zijn, dat men om één zulk een goed gemakkelijk het geheele dozijn betalen kan. Ook vindt men bij hen een artikel, dat eigenlijk slechts voor de helft tot hen behoort, namelijk de in Rusland zoo gezochte kleerenkisten, die met blanke nagels, arabesken in staal, of zelfs met stukjes spiegelglas en verguld metaal beslagen, en met allerlei bont schilderwerk opgeschikt zijn, en er buitengemeen prachtig uitzien. Ook deze kisten zijn gedeeltelijk voor de zwervende stammen bestemd, in wier tenten zich gewoonlijk zulk een prachtstuk van Russische kleerenkist als hoofdmeubel vertoont. Zij gaan in buitengemeen groot aantal naar de steppen. Met geweren en wapens houden zich de Pawlowers niet op. Deze laten zij aan de Toelaërs over, die aanzienlijke hoeveelheden pistolen, dolken, degens en sabels aan de markt brengen. De

degens zijn bruikbaar, want zij dienen slechts tot statie en worden druk verkocht, omdat zij bij de tallooze uniformen der Russische ambtenaren onontbeerlijk zijn. Bij de pistolen behoort er alleen moed toe, om ze de eerste reis af te schieten: springen zij bij dat eerste schot niet, dan houdt een Kozak ze voor even bruikbaar als een paar Engelsche.

Eene bijzondere soort van metaalkramen zijn de skarbnije lawki *). Zij bevatten honderderlei dingen uit koper en spinsbek, draad, deurklinken, grendels, hengen, vensterbouten, rollen voor tafels en stoelen, kranen voor vaten, ook kleine koperen schellen, enz. Daar in Rusland even dikwijls nieuwe huizen, dorpen en steden verrijzen als er oude verdwijnen, zoo worden er soms in deze kleine, daarbij noodzakelijke dingen groote zaken gedaan. Diezelfde kramen zijn ook in den regel met al het metaal, dat in de kerken gebruikt wordt, voorzien, vooral van Podswetsjniki (kerkkroonen) van ouderwets Russischen, hoogst wonderlijken, maar geenszins smakeloozen vorm. Maar voor de kerkklokken zijn weder bijzondere kooplieden, die hunne waren, reuzengroote, kleinere en heel kleine kerkklokken op de open pleinen, aan hooge stellaadjes te koop hangen.

Die ijzerkramen, welke met de talrijke nomadenvolken, die met den Russischen handel in aanraking en betrekking komen, de meeste zaken doen, zijn de zoogenaamde naaldenkramen (igolnije lawki). Met dit artikel bevonden zich elf kooplieden in het groot op de mis. Zij hebben hun handel slechts naar het kleinste voorwerp genoemd; want behalve naalden vindt men bij hen ook eene ontelbare menigte van andere kleine metaalwaren, zoo als oorringen, knopen, paarlen, verders kammetjes, borsteltjes en andere kleinigheden voor het toilet, dan

*) Misschien van het Russische woord Skarb dat huisraad beteekent.

nog messen, scharen en honderd andere zulke kleinigheden, die niet veel plaats innemen, gemakkelijk te vervoeren zijn en aan de ruwe volkeren behagen. Alles is beneden alle kritiek slecht, maar het lijkt toch ergens naar. De spiegels zijn, bij voorbeeld, gemeen van achteren een weinig verfoelied vensterglas, maar de randen zijn van valsch goud. Al die dingen worden slechts in het groot verkocht, de naalden bij het pond, en het centenaar, de spiegels niet anders dan bij dozijnen en grossen, in pakjes bijeen gebonden. En toch heeft menig koopman een kapitaal van verscheiden honderdduizenden in deze kramerijen steken. Als muggenzwermen uit een moeras komen deze waren uit de Moskousche fabrieken te voorschijn, worden gedeeltelijk in het land zelf verkocht, maar zijn vooral daartoe bestemd, om de verbindtenis der Russen met de Kirgisen, de Kalmukken, de Turkomannen, Bokharen, Karakalpakken en zoodanige volkeren meer te onderhouden. Van de missen van Nowgorod en Charkow gaan zij naar Orenburg en Astrakan, en verspreiden zich van daar, door de steppen en over de Kaspische Zee, onder de schoonen der woestijn.

Het is jammer, dat niet alle volken, wier belang met eene zoodanige Russische mis verbonden is, door eigene afgezanten op die markt vertegenwoordigd worden. Maar de meesten van hen hebben geen handelsgeest, noch de Klein-Russen, noch de Kalmukken, noch de overige genoemde, en er zijn slechts enkele zeer bepaald gekenmerkte volkstammen, die zich bezig houden, om die nomadische en niet nomadische verbruikers met de Moskousche vervaardigers, en de kooplieden, die de mis bezoeken, in verbinding te brengen. De rollen, welke de verschillende volkeren op de mis spelen, zijn ongeveer de volgende.

De hoofdrol in ieder opzigt, zoowel als voortbrengers alsook als onderhandelaars en makelaars, komt aan de

Groot-Russen toe. Ver over de helft der waren komt uit hunne groote fabrieken, en ver over de helft der kooplieden op de mis was uit hun stam. Zij hebben een zoo bepaalden aanleg voor den handel, dat zij hierin alle volkeren de loef afsteken, en daarbij eene zulke kennis van hun groot vaderland, dat het hierin niemand met hen kan opnemen. Ook pakken zij alle goederen zonder onderscheid aan, en men kan geen artikel noemen, met welks verkoop zij zich bij uitstek bezig houden. Daarentegen komen de Klein-Russen, hunne stambroeders, het minst van allen in aanmerking. Zij brengen zelfs niet eens de voortbrengselen hunner eigene fabrieken, zoo als hunne tapijten, hunne vilten, hunne zeer voortreffelijke schapenvachten ter markt, en zij laten zich zelfs hoe langer hoe meer door de Groot-Russen den handel van de tweede hand, tusschen de groote kooplieden der mis, en de onderscheiden kleine plaatsen, die van daar hunne goederen moeten ontvangen, ontnemen. Even als de Klein-Russen zijn ook de Joden, die op alle Duitsche en Poolsche jaarmarkten zoo belangrijke makelaars, van geen belang. Zij kunnen tegen de Groot-Russen niet aan, en daarenboven is hun de handel op de meeste Russische missen verboden.

Buiten de Groot-Russen kan men slechts nog de Kazansche Tartaren, de Bokharen, de Karaïten en de Armeniërs noemen. De Tartaren van Kazan brengen de fabriekgoederen hunner landslieden, kostbare tapijten, schawls, fijn lederwerk en zoo voorts. De Bokharen of Tadsjiks zijn de onderhandelaars voor Tartarijen en Bokhara, en brengen goederen uit Bokhara en eenige uit Indië, katoen, zijden stoffen, indigo en dergelijke. De Armeniërs houden de betrekking tusschen de provinciën aan den Kaukasus en Rusland levendig. Zij brengen aan wat de Iberiër, de Persiaan en de Georgiër weefde, en voeren wat de Circassiërs en de Lesgiërs aan-

genaam is, weder uit. De Karaïten zijn belangrijk voor het Taurische schiereiland, en in het geheel voor de kusten der Zwarte Zee, en voeren vooral vruchten uit de Krim aan. Somtijds verschijnen er wel eens eenige individu's uit de Indische kolonie in Astrakan, of van de Persische vuuraanbidders uit Bakoe, zoo als er dan ook wel enkele uit de stammen der Kalmukken, Baskieren, Turkomannen of andere niet handeldrijvende volken op deze markten als kooplieden voorkomen. Ja, soms vindt men wel eens een verdwaalden Arabier, Turk, Chinees of anderen vreemden vogel.

Daar de kameelkaravanen der Bokharen, zoowel als die der Mongolen en Chinezen, slechts tot aan de grenzen van het Russische rijk komen, zoo wordt daar binnen het vervoer der goederen voor de missen slechts door inlandsche volkeren bewerkstelligd. Ook als voerlieden zijn de Groot Russen zonder tegenspraak de voornaamsten. Zij leggen hierbij eene vlugheid, genoegzaamheid en handigheid aan den dag, als geen ander volk, en stellen daardoor ook de vrachtloonen lager dan anderen. Alleen de Klein-Russen en de Kazansche en Astrakansche Tartaren wedijveren hierin met hen. De laatstgenoemden vervoeren de goederen even als de Groot-Russen met paarden, die zij op dezelfde manier als deze aanspannen, en slechts in de Krim en naar Odessa en Taganrog heeft het vervoer ook met kameelen plaats. De Klein-Russen vervoeren met ossen en kunnen dus, daar de os met minder te vreden is dan het paard, het vrachtloon goedkooper stellen dan alle anderen, maar liggen wederom achter door de langzaamheid hunner beweging.

Op deze voor den geschiedschrijver zoo merkwaardige naaldenkramen volgen de parfumerie- en galanteriekramen of, zoo als de Russen zeggen, de k o s m e t i t s j e s k ij e en g a n t i r e l n ij e l a w k i. Dit laatste woord g a n t i r e l n ij e is een meesterstuk van verdraaijing en verminking van vreemde woorden, in welke kunst de Russen

hun meester zoeken. Deze winkels bevatten genoegzaam dezelfde voorwerpen als de vorige, maar alles een paar graden beter, en niet tot gebruik van nomaden bestemd, doch daarbij ook de eigenaardige, groote, bruine, met zilver beslagen wandelstokken, zonder welke men nooit een Russischen priester ziet, en welke door deze bij uitsluiting gebruikt worden, terwijl zij ze soms met 100 roebels betalen; dan ook nog d o e c h i (reukwerken) en daaronder ook ontzaggelijke hoeveelheden s a l s a p a r i l l a, die in Rusland in onnoemelijke menigte gebruikt wordt.

8. PORSELEIN. HOUTWAREN.

Reis.theeserviesen. — Verlakte houten goederen. — Speelgoed uit de kloosters. — De rekenborden

Misschien is in de nieuwere tijden geen artikel op de Russische missen tot zulk eene ongehoòrde massa aangegroeid, als de porselein-, aarde- en glaswerken. De Russische landeigenaars hebben op hunne goederen onderscheiden aardsoorten ontdekt, die naar de poezzolaan-aarde of die van WEDGWOOD gelijken, en daarop met hunne tot het namaken van alles geschikte boeren en de hulp van eenige vreemdelingen groote fabrieken van glas en aardewerk opgezet, met wier voortbrengselen zij thans alle missen overstroomen. In Charkow waren niet minder dan 18 kooplieden in het groot met dit artikel. Men noemt ze hier te lande p h o r p h o r n i j e l a w k i.

Het gemeene goed en de middelsoorten zijn in deze porseleinwinkels juist niet veel slechter dan bij ons, en veel beterkoop. Maar alle voorwerpen, die best zullen heeten, zijn beneden alle kritiek. Men ziet daar kopjes, wier cirkelronde opening zich tot een ovaal verdraaid heeft, en koffijkannen, die soms zoo scheef staan, als de toren van Pisa; borden met blazen, trekpotten met uitwassen zijn juist zoo vreemd niet, en daarbij is alles toch op eene terugstootende wijze met goud en kleuren overladen.

Zelfs het zuiverste product van Russische kunst, waaraan deze hare beste krachten te koste gelegd heeft, wordt door een geoefend oog op het eerste gezigt voor Russisch herkend.

Buiten deze eigenaardige slechtheid der beste artikelen, vindt men ondertusschen ook nog menig ander eigenaardigs in deze magazijnen, zoo als b. v. onderscheiden glaswerken, welke de met Rusland handeldrijvende volkeren, de Bokharen, Persianen enz. gaarne hebben, vele bij ons onbekende dingen, die in de Russische kerken gebruikt worden, maar boven al kleine theeserviesen, zoo als alle Russen die op hunne groote reizen door Azië en Europa voor onontbeerlijk houden. Deze theeserviesen, zoo als ieder Russische koopman, ieder adjudant, officier en courier er altijd één met zich voert, zijn kleine, met staal beslagen kistjes, met een theekopje, een trekpot, een suikerglas, een paar lepeltjes, en wat daar meer bij behoort, maar geene melkkan. Daar nu buitendien ook nog een klein, koperen oventje (de samowar) daar bij behoort, zoo is dit een vrij wijdloopige toestel, dien de Russen overal met zich rondslepen, om in de steppen, wáár zij ook hunne tent opslaan, een warm kopje thee te kunnen drinken. Maar het genot daarvan is hun zooveel waard, dat zij zich hiervoor gaarne elke moeite getroosten.

Ook van de Russische porselein- en aardewerken gaat een groot gedeelte naar Middel-Azië. Zij ontmoeten hier het fijne Chinesche porselein, hetwelk de Bokharen uit het Oosten aanvoeren, en welks voortreffelijkheid dan ook in Rusland zoo erkend is, dat men een gedeelte daarvan, als artikel van ruil, in het rijk toelaat.

De oprigting der nieuwe Russische fabrieken van manufacturen, papier, glas, en aardewerk volgens Europisch model, en de ontginning der metaalmijnen in den Oeral

en Altaï hebben den geheelen toestand der Russische huishoudingen, van het keukenwezen, huisraad, de kleeding en zoo voorts, ja zelfs het uiterlijk van den Russischen mensch geheel en al veranderd. Maar als zeer oude artikelen der Russische missen kan men, zonder twijfel, de uit hout vervaardigde voorwerpen aanduiden, die van oudsher en ook nu nog, hoewel in vele opzigten het hout, door het ijzer, porselein en steen buiten gebruik geraakt is, in groote hoeveelheden op de missen voorkomen. De Russen zijn zeer bekwame kunstenaars in het houtsnijden, en maken uit die stof onderscheiden dingen. Niets treft echter een vreemdeling meer dan de hun eigendommelijke verlakte houtwaren. Men vindt in Rusland voortreffelijke lindenbosschen, die een fraai, gemakkelijk te bewerken hout opleveren, waaraan men iederen vorm naar willekeur geven kan. Daaruit draaijen en snijden de Russen lepels, borden, schotels, schalen, groote en kleine doozen en honderd andere dingen, die allen met de levendigste kleuren beschilderd en verlakt zijn. Het schilderwerk op deze dingen is van den eigenaardigsten en meest phantastischen smaak. De kleuren zijn meestal half doorschijnend, en laten somtijds de heldere grondkleur van het hout doorschemeren. Het verlak en de taaiheid van het lindenhout maken de voorwerpen zoo duurzaam als leder. Daarbij zijn deze waren zoo bij uitstek billijk in prijs (men koopt een geheel dozijn soepkannetjes voor eenige stuivers), dat men bij de Russische boeren het derewannaja possoeda, het houten huisraad, overal gebruikt vindt, waar wij bij de onze aarden potten en pannen zouden aantreffen. Buitendien zijn deze voorwerpen nog zoo allerliefst gemaakt, dat wij, indien de handel ze tot ons bragt, ze gewis als merkwaardigheden uit vreemde landen op onze tafels zouden plaatsen.

Al deze dingen worden voornamelijk in de gouvernementen van Nisjneji-Nowgorod en Wladimir vervaardigd. Bij de eerstgenoemde stad liggen aan de Wolga eenige dorpen, wier inwoners zich uitsluitend met de vervaardiging van zulke houtwaren bezig houden. Bij eene Duitsche mis zoude men zulk een artikel in het geheel niet te vermelden hebben, daar het in de buurt gemaakt, op eene andere plaats zekerlijk weer anders, en dus slechts van plaatselijk belang zou wezen. Bij eene Russische mis daarentegen heeft iedere kleinigheid een algemeen en wijd uitziend belang, omdat over het algemeen in dit rijk alles zich zoo wonderlijk gelijk blijft. De verlakte houtwaren uit Wladimir en Nowgorod vertoonen zich volkomen op dezelfde wijze aan de Zwarte als aan de Oostzee, in Lapland als in Siberië.

Eene bijzondere afdeeling der houtwaren maken het speelgoed uit het Troiskoiklooster en de rekenborden uit, en daarom vertoonen zij zich ook in bijzondere magazijnen. Het onlangs in het Russische tolltarief opgenomen artikel, volgens het welk de invoer van het voormaals in groote hoeveelheden naar Rusland gaande Neurenberger, en in het algemeen alle vreemd speelgoed verboden is geworden, moet men als eene bijzondere begunstiging van het beroemde Troiskoi monastir (klooster der Drieëenheid) bij Moskou aanzien, welks boeren en monniken nu met meer voordeel dan vroeger deze waren maken en verkoopen. Ook deze Troiskoische speelgoedwinkels zal men niet zonder genot en vermeerdering van kennis bezoeken. Het Russische volksleven spiegelt zich als in een microcosmus daarin veelzijdig af, en men zal ruimschoots gelegenheid hebben, om op te merken, hoe vernuftig de Russen in het uitvinden van allerlei vreemde en onderhoudende kleinigheden zijn. Het was wel de moeite waard, veel daarvan naar ons land te laten komen,

om zoo doende onze kinderen al spelende allerlei leerzame dingen uit de ethnographie der Russen bij te brengen.

De Russen hebben meer dan zij weten of gelooven willen van hunne voormalige meesters, de Mongolen, en door toedoen van deze, van de Chinezen, hunne tegenwoordige buren, in hunne gewoonten en zeden, ja zelfs in hunne wetgeving en staatsinrigting overgenomen. Het Russische rangwezen herinnert te opmerkelijk de Chinesche mutsenknopen. De klassen van den Russischen Tsjin — zelfs het woord Tsjin is van Mongoolschen of Chineschen oorsprong — komen volkomen met de Chinesche mandarijnenklassen overeen. De Siberische Russen in Irkoetsk leven half op Russische, half op Chinesche wijze. De knoet is Mongoolsch en niet Slavisch; de Russische manier van aanspannen der paarden, het geheele Russische voerwezen, verscheiden takken van Russische nijverheid, met name sommige ledermanufacturen, zijn door de Mongolen in Rusland ingevoerd. Misschien kwam die kunst van hout te schilderen en te verlakken ook door hen uit China hierheen, althans zooveel is zeker, dat die aan de Wolga vervaardigde houtwaren treffend op die verlakte houtwaren, welke in Mongolië en China tot naar Korea toe vervaardigd worden, gelijken, en even zoo zeker is het eindelijk uit de geschiedenis bewijsbaar, dat ook de Tsjotki, de thans algemeen in Rusland gebruikte rekenborden, door de Mongolen uit China naar Rusland zijn overgebragt. Van dit rekenbord maakt tegenwoordig in Rusland iedereen, van den hoogsten tot den geringsten, als van een uiterst gemakkelijk hulpmiddel bij het rekenen uit het hoofd, zulk een menigvuldig gebruik, dat men daarvan op de missen groote hoeveelheden ziet opgestapeld.

Het gewone Russische rekenbord is een klein houten raam, tusschen welks lijst tien koperen staafjes, als snaren eener harp zijn gespannen. Aan ieder dier staafjes

zijn, volgens het tientallig stelsel geordend, tien gelijke, gladde balletjes geregen, die men gemakkelijk van de eene zijde van het staafje naar de andere kan verschuiven. Een elfde, anders gekleurde bal deelt die tien in twee gelijke rijen van vijf, om de gansche rij nog gemakkelijker te doen overzien. De balletjes aan het onderste staafje beteekenen de tiende deelen van de aangenomen eenheid, de tweede staaf wijst de eenheden, de derde de tientallen, de vierde de honderdtallen, en zoo vervolgens aan. Gewoonlijk zijn ballen en raam slechts van gewoon hout; voor de rijken worden echter ook de ramen uit mahonijhout, de balletjes uit kristal of glas vervaardigd, en in den laatsten tijd heeft de mode zich ook van deze Russisch-Mongoolsch-Chinesche werktuigen meester gemaakt, en daar in het westen van Europa toen het zoogenaamde Rococo of Renaissance zeer in de mode was, zagen wij op de Charkowsche mis ook Rococo rekenborden in menigte.

9. DE WISSELAARS.

Papieren geld. — Goudgeld. — Platinageld. — Zilvergeld. — Kopergeld.

Van oudsher was het Russische muntwezen juist niet in de beste orde. In de oudste tijden toen Rusland zelf nog niet muntte, waren vele vreemde munten in het land gangbaar, en nog tegenwoordig hebben zich onderscheiden van die vreemde munten staande gehouden, zoo als de Spaansche matten en de Hollandsche dukaten. De Russen hebben deze laatste zelfs zoo zeer bij zich opgenomen, dat zij ze met de Hollandsche stempels op hunne eigene munten slaan. Vele vreemde munten kregen in Rusland ingang door de verovering van de landen, waarin zij oorsponkelijk gangbaar waren, zoo als b.v.

de Albertsdaalders, de Pruissische munten, die in Koerland en Lijfland gaan, de Zweedsche munten in Finland, de Poolsche, en eindelijk de Turksche en Arabische munten in Kazan, Astrakan en de Krim. Eenige dezer vreemde munten kregen door geheel Rusland ingang, zoo als de Poolsche, waarmede men ten minste tot nog toe door geheel Rusland voortkomt, ofschoon volgens eene nieuwere Oekase thans ook alle Poolsche munten tot Russische omgestempeld moeten worden; andere bleven bij hun oorspronkelijk gebied beperkt, zoo als de Zweedsche tot Finland; en nog andere eindelijk werden door de eigenlijke Russische munten meer en meer in hun eigen gebied verdrongen en achteruit gezet, zoo als de Turksche munten in de Krim, en de Duitsche en Hollandsche in de Oost-zeeprovinciën.

Eerst sedert de dagen van PETER DEN GROOTEN begon Rusland zelfstandige munten te slaan, eerst van koper en zilver, later van goud, eindelijk van platina. Daar ieder regent volgens een onderscheiden maatstaf of muntsysteem muntte, zoo hebben de roebels der onderscheiden regeringen eene zeer verschillende waarde. Sinds de dagen van Catharina werden er ook banknoten uitgegeven, wier nominale waarde in den beginne met die van de klinkende munt gelijk stond, doch langzamerhand al meer en meer daalde, en zich tot zilver als 1: 2, als 1: 3, eindelijk bijna als 1: 4 begon te verhouden. Hieruit ontstond de steeds weifelende koers van papier en zilver. Onlangs werd eindelijk de verhouding tusschen de beide geldsoorten bepaald op $3\frac{60}{100}$: 1, zoodat een zilveren roebel gelijk werd aan 3 roebels 60 kopekken in papier. Naar deze verhouding werd nu de papieren roebel tot eenheid bij alle berekeningen aangenomen. Maar desniettegenstaande ontstond er toch nog in Moskou en het zuiden, minder in Petersburg en het noorden, nevens deze vast bepaalde waarde

van den papieren roebel een roebel Courant, die ongeveer in dezelfde verhouding tot den papieren roebel staat, als de mark Courant tot de mark Banco in Hamburg. Dit Courant is echter in alle oorden des lands weder verschillend.

Op die wijze is het dus zeer natuurlijk toegegaan, dat de munten en hare onderlinge verhoudingen in Rusland ontelbaar zijn, en de wisselaars dus in alle steden zeer noodzakelijk en door de vele winsten, die zij bij hunne zaken genieten, ook zeer welvarende lieden geworden zijn. Op zulke groote missen als die van Charkow, Nowgorod en dergelijke ziet men er ontelbare; maar ook zelfs in kleine Russische steden treft men er veel meer aan dan in andere landen. In Pultawa bij voorbeeld, een stadje van 8000 zielen, zijn meer dan 50 wisselaars. Deze menschen verrigten door geheel Rusland, even als in het Oosten, hunne zaken op de openbare straat, waar zij tafels opgeslagen hebben, waarop zij hun goud, hun koperen, zilveren en papieren geld, in zeer aanlokkelijke hoopjes en stapeltjes rangschikken. Volgens de gewoonte van alle Russische kooplieden, bieden ook zij ieder voorbijganger hunne diensten aan. »Hebt gij niets te wisselen? wilt gij geen geld ruilen, mijnheer?" roepen zij hem toe, daar zij zeer goed weten, hoe menigmaal de voorbijganger in der daad in dat geval verkeert. Het is moeijelijk zich eenig begrip van den omvang en den aard hunner zaken te vormen. Prijscouranten kennen zij niet, ook hebben zij geene kantoren, geene boeken of uitgebreide correspondentie. Alles gaat hier zeer eenvoudig met behulp van het rekenbord van de eene hand in de andere, en wordt mondeling afgehandeld. Desniettemin weten zij altijd den koers, kennen alle binnen- en buitenlandsche muntspeciën, weten hare waarde te zeggen, en zijn in de wisselrekening zoo bedreven, dat zij met het grootste ge-

mak de gewigtigste zaken afdoen. Op de voornaamste dagen der mis zetten zij soms honderdduizenden om.

Tot verduidelijking en aanvulling van hetgeen wij over den koers gezegd hebben, willen wij hier eene opgave der meest gewone Russische munten en hare waarde laten volgen.

A. Boemasjnoeija monetoei. Papierengeld.

Een papieren roebel, eene denkbeeldige munt, staat zoo als reeds gezegd is tot een zilveren roebel in de verhouding van 1 : $3\frac{60}{100}$. Een zilveren roebel bedraagt genoegzaam 2 gulden Ned. Een papieren roebel is dus $55\frac{1}{2}$ cent. Men heeft briefjes van 500, van 200, van 100, van 50, van 25, van 10 en van 5 roebels; doch geene grootere dan van 500 en geene kleinere dan van 5 roebels. De briefjes van vijf roebels zijn blaauw gekleurd die van tien roebels rood, en alle andere wit. Geen geld ziet men in Rusland meer dan die blaauwe en roode briefjes. In Petersburg en het noorden van Rusland wordt alles in papier betaald. De in zuidelijk Rusland uitgedachte, maar geheel en al denkbeeldige roebel courant, waarnaar in het gewone leven alles verkocht en betaald wordt, staat tot den papieren roebel gewoonlijk in verhouding van 43 : 40 zoodat men voor iets, waarvoor 43 roebels (courant) gevraagd wordt slechts 40 roebels in papier, betaalt. Daar alle zilvergeld, zelfs het allerkleinste naar de waarde van het papieren geld geslagen is, zoo ontstaat daardoor eene eeuwigdurende en zeer lastige berekening van het Agio.

B. Solotnija monetoei. Goudgeld.

Rusland heeft tot nog toe weinig goudgeld gehad, en ook tegenwoordig komt het niet veel voor, in het zuiden evenwel meer dan in het noorden, en het meest in de voormalig Poolsche provinciën. Van jaar tot jaar neemt thans evenwel de massa van goudgeld overal toe. Inlandsche Russische munten zijn de volgende:

De Imperiaal, bedraagt 40 roebels in papier, en in het zuiden 43 roebels courant, en

De Poloeimperiaal, halve Imperiaal van 20 roebels.

Dan komen de Tsjerwonetz (de rooden), dat zijn de dukaten. Zij worden ook wel eenvoudig Gollandski Hollanders genoemd. Zij gaan door geheel Rusland. Maar buiten tegenspraak hebben de dukaten zich in geen land der wereld zoo zeer opeen gehoopt als in Polen.

Dan treft men hier zeer veel buitenlandsch goudgeld aan, vooral gouden Napoleons, die men hier meer ziet dan in Duitschland. De Russische kooplieden noemen ze in het dagelijksch leven Lobandschik (kopstukken), van Lob, het voorhoofd. Het hooge voorhoofd in het portrait van NAPOLEON trof hunne aandacht zoo, dat zij vandaar den naam ontleenden. De lobandschiks en poloeimperialen zijn de meest voorkomende goudstukken.

C. Platoeinnija Denji. Platinamunten.

Deze hebben geene bijzondere namen, en men treft ze ook niet veel aan, in het noorden meer dan in het zuiden. Men heeft stukken van 12 en van 6 roebels.

D. Serébrennoeija monetoei. Zilvergeld.

De in geheel Rusland het meest verbreide zilveren munt is de Roebl, (van roebetsj, afkappen) een afgekapt stuk zilver, daar men vroeger in het dagelijksch verkeer zich van ruwe, ongemunte, zilveren staven bediende, waarvan men de aan zijn schuldeischer verschuldigde stukken met hamer en beitel afkapte. In het noorden heet hij Roebl Zerebrom, een roebel zilver, of ook Zelkowo, een geheele, namelijk roebel. In het zuiden wordt hij Karbowanetz genoemd, van het Klein-Russische Karbowatsj, dat is stempelen. In de Oostzeeprovinciën is de zilveren roebel de gewigtigste en bijna de eenige Russische munt, daar het papieren geld hier

nog slechts geringen, of in het geheel geen ingang gevonden heeft. De zilveren roebels worden door de kooplieden zorgvuldig in starije, oude of Jekatherininskije, Katharina-roebels, en novije, nieuwe, onderscheiden, welke laatste van 20 tot 30 kopekken lager in koers zijn. Den hoogsten koers heeft tot nog toe de zilveren roebel in Zuid-Rusland, waar hij voor 4 roebels gaat.

Na den roebel komt de Poltinik (de halve) = 2 roebels en de Tsjetwertak (de kwart) = 1 roebel.

De zilveren roebel heeft 100 kopekken zilver, maar de kopekken zilver zijn eene zuiver denkbeeldige, nooit geslagen munt, en men rekent daarnaar slechts in de Oost Zeeprovinciën. In het eigenlijke Rusland kent men geene kopekken zilver, maar slechts kopekken papier, waarvan er eveneens 100 op een papieren roebel gaan. De waarde van alle zilveren munten, die kleiner dan een Tsjetwertak zijn, wordt dus in kopekken papier berekend. Men heeft zulke kleine zilverstukken van 80, 60, 40, en 20 kopekken. Zij heeten:

De Wassmigriwnik, of Achtgriwner, (een griwna is zoo als wij straks toonen zullen = 10 kopekken) = 80 kopekken. Hij geldt 86 kopekken courant.

De Sjestigriwnik, of zesgriwner = 60 kopekken of $64\frac{1}{2}$ kopekken courant.

De Griwnik of Ssorokkopeik = 40 kopekken = 43 kopekken courant. Men blijft zich bij den naam dezer munt, vreemd genoeg, niet gelijk, anders moest hij viergriwner heeten.

De pjetotschok, of het vijfje (dat is het vijfde deel van een roebel) = 20 kopekken.

De opgenoemde kleine Russische munten, zijn op verre na nog zoo menigvuldig niet, als het dagelijksch verkeer ze wenscht en noodig heeft. Daardoor heeft men ieder oogenblik noodig geld te wisselen, en men moet den

wisselaar altijd eene kleine winst overlaten, en daarom hebben ook de kleine Poolsche munten zich zoo ver in Rusland kunnen verspreiden. Voornamelijk komen hier de navolgende in aanmerking:

Tri slotich (drie Poolsche guldens) = 1 roebel 80 kopekken.

Dwa slotich (twee Poolsche guldens) = 1 roebel 20 kopekken.

Slot = 60 kopekken.

Door geheel Zuid-Rusland, doch in het noorden minder, kent men de Spaansche Mat, die over het geheel wel eene der meest verspreide munten van de geheele wereld is. Men noemt ze met het Duitsche woord Thaler. Waarschijnlijk zijn zij uit Oostenrijk, Polen en voornamelijk uit de Levant hierheen gekomen. Zij gelden 1½ roebel zilver of ongeveer 6 roebels courant.

E. Mednoeija Monetoei. Kopergeld.

Buiten Zweden is er geen land, waar zooveel kopergeld is, als in Rusland, daar dit het metaal is, waaruit Rusland het eerste geld sloeg. Het Russische kopergeld is ongeveer twee of driemaal beter en grooter, dan de Duitsche koperen munten, en heeft gewoonlijk meer waarde aan metaal, dan de nominale waarde bedraagt, waarom het ook door bedriegers menigmaal versmolten wordt. De aangeduide waardijen zijn de navolgende:

Een griwna = 10 kopekken. Het is de grootste koperen munt in Rusland.

Pjetak (vijfje) = 5 kopekken.

Grosj = 2 kopekken. Dit is de meest voorkomende van alle koperen munten, en bedraagt ongeveer een cent.

Kopeika = 1 kopekke. Deze kopekken, hoe veelvuldig men dit woord ook hoort, zijn zeer zeldzaam, en even zoo ook

De denga = ½ kopekke en

De poloesjka = $\frac{1}{4}$ kopekke, die dus slechts $\frac{1}{8}$ cent bedraagt.

Daar er vroeger vele poloesjka's in omloop waren, zoo moeten er toch wel vele dingen in Rusland geweest zijn, die men voor zulk een geringen prijs kon koopen. Daar de munten, door de vermeerdering van het metaal, natuurlijk meer en meer in waarde gevallen zijn, zoo worden deze kleine munten in het geheel niet meer geslagen, en men kan thans den grosj als de kleinste in Rusland gangbare munt aannemen. Vreemd kopergeld heeft natuurlijk, zoo als men uit het gezegde en uit andere gronden kan afleiden, in Rusland in het geheel geen ingang gevonden.

VIERDE AFDEELING.

KASTEEL- EN DORPSLEVEN IN DE UKRAINE.

I. VAN CHARKOW NAAR DIKANKA.

Walki. — Oude batterijen. — Ukrainische manier om de huizen te dekken. — De Worskla. — Dikanka.

In Charkow hadden wij van eene aanzienlijke Russische familie eene uitnoodiging ontvangen, om eenige voorjaarsdagen op Dikanka, het vroegere buitenverblijf van prins KOTSJOBEIJ, waar dit gezin toen woonde, ofschoon het er geen eigendom aan had, door te brengen. De beminnenswaardige leden van het gezin, de schoonheid van het jaargetijde, de heerlijke gelegenheid om in het eigenlijke binnenste des lands, in aangename rust het volkskarakter te bestuderen, dit alles en nog veel meer lokte ons niet weinig aan, en wij rolden dus op een schoonen, helderen lentemorgen langs den grooten Pultawaschen weg naar Dikanka heen, dat in de nabijheid dier, door het ongeluk van KAREL XII zoo beroemde stad gelegen is.

Charkow lag spoedig achter ons. De eigenaardige gesteldheid van het land brengt het met zich mede, dat de plaatsen in deze streken den vertrekkenden even zoo

spoedig uit het gezigt verdwijnen, als zij den aankomenden laat voor de oogen komen. Wij reden door eenige aangename bosschen van vruchtboomen, waarin alles als met bloesem beregend was, en kwamen voorbij eenige oude vervallen Kozakken- en Tartarenschansen, die nu door den zegen des vredes, welken Rusland thans over deze streken uitstort, alwaar vroeger de menschheid in een eeuwigdurenden twist schijnt geleefd te hebben, nutteloos geworden waren.

Het stadje Walki ligt ter halverweg tusschen Charkow en Pultawa. Het ligt midden tusschen vrij woeste boomgaarden, even als alle Klein-Russische steedjes, en met zijne duizend kleine Chaten (leemen hutten) over eene ontzaggelijk groote vlakteuitgebreidheid verstrooid, aan het hangen en op den bodem van een ravijn. Walki is eene van de 200 plaatsen, die door Catharina, met eene pennestreek tot den rang van stad verheven werden, doch er is aan haar niets van steen behalve de twee pilaren der Sastawa, welke, als dragers van het nieuwe wapen der stad, een paar pruimen en peren, aan de beide uiteinden staan. Zelfs de Ostrog, het kasteel of de gevangenis der plaats is van hout, volgens oude Russische manier met eene omheining omgeven, die uit louter hemelhooge, als palissaden naast elkander in den grond geheide mastboomen bestaat. Deze Ostrogs, waarin de naar Siberië verbannenen op hun doortogt opgesloten worden, zijn in de hoofdsteden der gouvernementen tegenwoordig zeer elegant uit steen gebouwd, maar anders allen naar hetzelfde plan, als vestingen met een muur omgeven, die een grooten open hof, waarop zich onderscheiden gebouwen bevinden, insluit.

Wij stapten in Walki bij een Duitsch heer uit de Oost-zeeprovinciën af, die hier eene rijke Russin getrouwd had, en ons nu gastvrij ontving. Het stadje Walki zend jaarlijks eene menigte gedroogde vruchten

naar Moskou en Petersburg, even als vele andere Klein-Russische steden. De Groot-Russen zijn voor deze, even als voor alle andere vruchten door het geheele rijk de tusschenhand. Zij komen reeds vroeg in de lente en koopen van de eigenaars de vruchten nog op den stam. Het vorige jaar was de winter hier echter zoo streng geweest, dat alle knoppen aan de boomen bevroren waren. Men plukte dus in den herst geene enkele peer uit de boomgaarden, maar bekwam des te meer brandhout van de doodgevroren takken. De boomgaard van den baron was op eene vreeselijk weelderige wijze verwilderd en vol van reusachtig onkruid, zoo als de steppen het overal, waar de ploeg of de spade haar bodem losgemaakt heeft, voortbrengen.

Bij het ontbijt, dat onze Duitsche landsman (want wie zou in Rusland niet gaarne iedere spruit van Duitschen stam als landsman begroeten) ons voorzette, troffen wij ook een ouden invalidenofficier aan, die zich aan ons als de G o r o d n i t sj e (burgemeester) van Walki voorstelde. Hij legde de stomp van zijn arm, waaraan de hand ontbrak, op de tafel en zeide: »mijne heeren, hoe fraai het weder ook thans is, zoo zullen wij toch binnen eenige uren slecht weêr krijgen. Eene Fransche kanonskogel heeft mij in 1814 hier een barometer bezorgd, die mij in al dien tijd nog nooit bedrogen heeft." Zijne profetie was, helaas! ook nu maar al te waar, want naauwelijks hadden wij Walki verlaten, of de tot nog toe zoo heldere hemel begon te betrekken, en het begon spoedig duchtig te regenen, zoodat binnen korten tijd de wegen zoo smerig en zwaar werden, dat wij niettegenstaande onze zes paarden meer dan zes malen er in bleven steken.

Walki is ook daarom nog bijzonder merkwaardig, omdat het de meest Oostelijke plaats is, waar nog joden gevonden worden. In Charkow mag geen Israëliet vertoeven; in Pultawa daarentegen zijn er reeds velen.

Van Walki en Pultawa af begint zich dan deze Poolsche parasietplant te verbreiden, en is naar het westen zoover verspreid, als de grenzen der voormalige republiek Polen reiken. Groot-Russen wonen er in Walki in het geheel niet, even min als in andere kleine Klein-Russische steden. De Groot-Russen vinden als steenhouwers, schilders, warmoeziers, kooplieden en dergelijke alleen in de grootere steden van Klein-Rusland een bestaan. Duitschers vindt men weder alleen in de allergrootste, zoo als in Charkow en Kiew veelvuldig, omdat hunne bezigheden, kunsten en wetenschappen, de fijnere handwerken en de handel in voorwerpen van weelde weder een aanmerkelijken toevloed van menschen op eene plaats veronderstellen. De Joden vindt men in Klein-Rusland overal, zelfs in de kleinste steden, maar niet in de dorpen. Men kan dus alle plaatsen in Klein-Rusland ten aanzien harer bevolking in vier klassen verdeelen: in dorpen, waar alleen Klein-Russen, zoowel edellieden als boeren wonen; in kleine steden, die door Joden en Klein-Russen bewoond zijn; grootere steden waarin ook Groot-Russen voorkomen; en de allergrootste steden, in welke nog eene kolonie van Duitschers en andere vreemdelingen hierbij komt.

Achter Walki kwamen wij door eenige liefelijke boschjes en weder voorbij eenige vervallen Kozakkenschansen, waarop thans schapen en runderen vreedzaam weiden, zoo als zij dat ook op het eenmaal zoo woelige Forum Romanum doen, en eindelijk ging het zijdwaarts van den grooten weg af, op kleine, slechte buurtwegen naar het binnenste des lands. Hier vonden wij weder nieuwe voorwerpen voor ons onderzoek: want op de groote wegen vertoonen zich steeds de nieuwste en allernieuwste verschijningen, welke de laatste dagen in het land gebragt hebben; maar terzijde van deze, op de zijwegen, aan den oever der kleine rivieren, in de

wouden; en de daar tusschen gelegen steppen, daar leeft en beweegt zich alles naar de oude wijze, even als voor duizend jaren.

In het eerstvolgende dorp zagen wij het dak op eene nieuwgebouwde woning leggen. Dit is bij de Klein-Russen een arbeid der vrouwen, zoo als ook nog vele andere bouwkunstige werkzaamheden, onder anderen het gedurig aanstrijken en opmaken der huizen met leem en kalk, door haar verrigt worden. Nooit zag ik zulk eene vreemde manier van handelen, die evenwel, zoo als wij later vernamen, in het geheele land gebruikelijk is. Er waren ongeveer een dertigtal luchtig gekleede meisjes en vrouwen daarbij, op en om het huis, bezig. Eenige krabden een gedeelte van de vette en leemachtige aarde bijeen, en deden hier eene gelijke hoeveelheid mist bij. Een half dozijn doorkneedden deze massa, terwijl zij zittende, met bloote voeten daarop omtrappelden. Een ander half dozijn grepen in die dooreengewerkte specie, en maakten met hare handen daar kleine platte koeken van. Andere stonden daarbij en wachtten tot de koeken klaar waren, pakten ze dan op en sleepten ze met hare handen, alles onder een vrolijk gezang, naar het dak, waar weder andere stonden, die het natte deeg daarop kletsten en met plankjes vastsloegen. Het is duidelijk, dat de goede menschen die manier van huizen te bouwen van de zwaluwen geleerd hebben. Voor het overige geschiedt hier alle werk op gelijke wijze, met dezelfde verspilling van tijd en krachten.

Het land werd hoe verder wij kwamen al schooner en schooner, maar de wegen werden door den regen, hoe langer hoe slechter en eindelijk zoo erg, dat het voornemen reeds bij ons tot rijpheid begon te komen, om vóór onze zes paarden nog vier ossen, die in Klein-Rusland bij zulke gelegenheden menigmaal de menschen uit de klem moeten helpen, voor te doen spannen.

Wanneer wij aan eene hoogte kwamen stegen de knechts, de koetsier, de postillon, allen af, ieder nam eene zweep of een stok in de hand, en allen joegen zoo goed zij konden de dieren tegen den berg op. Gewoonlijk rijdt men in Rusland in galop tegen de hoogten op, maar soms gaat het zoo als ik het daar beschreven heb.

Eindelijk kwamen wij aan de Worskla, de beroemde rivier aan wier oevers PETER DE GROOTE den slag bij Pultawa tegen de Zweden geleverd heeft. Het water was zeer hoog, en er was geene brug om over te komen. De paarden zwommen er over, en wij zelven werden met onzen wagen daarna op een zeer wrak vlot of pont overgezet. Deze kleine vlotten, die men op alle Russische rivieren wedervindt, zijn zeer vindingrijk ingerigt. Aan een hoek van het vierkante vlot is een stevige boom opgerigt, waarover het over de rivier gespannen touw heenloopt. Het andere eind van het vlot wordt, zoodra het zijne lading opgenomen heeft, van den oever los gemaakt, waarop dan de stroom dit eind in beweging brengt en in een halven cirkel, waarvan de boom het middelpunt is, naar den anderen oever voortstuwt, slechts weinig door de veerlieden geholpen; het is dus eene soort van gierbrug.

De eene oever van de Worskla is vlak, de tegenoverliggende hoog, en hij lag als een bergrug voor ons. Aan den zoom, en in de door beken en regenvlagen uitgeholde scheuren van den hoogen oever lagen dorpen, een klooster, landgoederen enz. De lage oever en de geheele rivierkant was afwisselend met liefelijke eikenbosschen en groene weiden omzoomd. Onze weg voerde ons langs een nonnenklooster voorbij, en eindelijk in de schemering reden wij door eene eerepoort, welke prins KOTSJOEBEIJ eens voor keizer ALEXANDER, die hem een bezoek bragt, aan de grenzen zijner goederen had doen oprigten,

waarna wij ten laatste tegen het theeuur voor de deur van het landhuis, of liever paleis stil hielden.

De Slavische god Radegast (woordelijk: de gastenminnaar) de beschermer der vreemdelingen, reizigers en gasten heeft nog overal op de Russische landgoederen, van edelen zoowel als boeren, zijn troon gevestigd. Wij vonden in Dikanka eene geheele bevolking van menschen, die zich onder zijne bescherming hier verzameld hadden. De bloedverwanten waren uit alle streken van Klein-Rusland aan deze zijde van den Dnieper bijeengekomen, om hunne familie te begroeten, en vulden eene geheele rij van kleine woningen, die naast het hoofdgebouw voor het opnemen van vreemdelingen gebouwd waren. Het gezin zelf bestond uit de edelste en geestrijkste lieden. Het hoofd was bekend als een der bekwaamste en achtingswaardigste mannen van het Russische rijk, de vrouw des huizes was eene der beminnenswaardigste en eerste vrouwen uit Petersburg, hare volwassen dochter eene der schoonste en beschaafdste Russische meisjes. Helaas! wij moesten naderhand met smart vernemen, hoe de dood reeds zoo vroeg die ook door ons bewonderde bloem geknakt had! De kleinere kinderen vormden de bevalligste toegaaf van kleine engelen en amors. Inderdaad het is moeijelijk te zeggen, wat de gezellige gastvrijheid op het buitengoed van een groot Russisch huis al bijeenbrengt en verzamelt. Ook eene landgenoot vonden wij er van den edelen Duitschen stam. Wij rigtten, gedurende ons romantisch verblijf in het land der Kozakken, tot haar vooral onze vaderlandslievende vereering; maar wij waren echter niet blind voor de uitstekende eigenschappen harer vriendin, eene Zwitsersche, welke om de kennis en de zeden van het volkje van Lausanne onder de Russen te verbreiden, van hare bekoorlijke Alpen nedergedaald was, en wij bewaren nog heden de herinnering aan

haar in dankbare erkentelijkheid voor de aan ons bewezen vriendschap en goedheid. Met één woord wij vonden Dikanka zoo vol van belangrijke en aangename menschen, dat men het gemakkelijk zal gelooven, hoe ligt het ons viel, om onze verdere reis gedurende een geruimen tijd te vergeten, en hoe uit de dagen van ons verblijf spoedig weken werden, die zich langzamerhand tot maanden uitrekten. Men gelooft aan dezen kant van den Oder niet, hoe goed en gemakkelijk men ook aan gene zijde des Dniepers leeft, vooral wanneer men niet eischt, dat alles juist zoo zij, als het in moeders keuken was, wanneer men zich aan het vreemde element weet te gewennen, aan de vreemde genoegens deel neemt en alle dingen van hunne goede zijde weet te beschouwen.

Terwijl ik de bijzonderheden onzer genoegens en bezigheden in Dikanka, onzer toertjes te voet en te paard door den geheelen omtrek, onzen gezellige theeuren, onzer aan de Musen en lectuur gewijde stonden, als herinneringen, die slechts mij betreffen, te regt achterhoude, breng ik van mijne ontmoetingen en opmerkingen slechts die, welke een algemeen belang kunnen inboezemen en als kenmerkend voor het land en de menschen, *als* getuigenissen en stemmen uit zoo zelden beschreven, zoo weinig gekende en zoo veelvuldig miskende streken kunnen aangemerkt worden, onder de oogen van het publiek. Ik wil thans mijne verstrooide, op zich zelve staande opmerkingen tot eenige kleine schetsen in orde schikken.

II. UKRAINISCHE LANDGOEDEREN.

Kozakken-hoofdlieden. — Wapenkamers. — Boekverzamelingen. - Woudkapel.

Dikanka is sedert tweehonderd jaren een landgoed der KOTSJOEBEIJS. Deze in de laatste tijden door den

uitstekenden en beroemden kanselier van dien naam, die onder de regeringen van ALEXANDER en NIKOLAAS een geruimen tijd de eerste man in geheel Rusland was, zeer bekend geworden familie is oorsponkelijk een Tartaarsch vorstenhuis, dat in het begin der 17de eeuw tot de Russen overging, het Christendom aannam, met goederen begiftigd werd, en sedert dien tijd zich in onderscheiden gedeelten van Klein-Rusland verbreidde. Zulke overgangen van Tartaarsche familiën tot den Russischen stam, waren hier in het zuiden even zoo menigvuldig, als in het noorden de inmenging van Duitsch en Zweedsch, in het westen van Poolsch en in het oosten van Finlandsch bloed in het Slavische. Deze inmenging van vreemd bloed ging echter alleen de adelijke geslachten aan, want het volk zelf bleef Slavisch, en met name zijn de inwoners van Klein-Rusland echte Slaven. Zij zijn de eigenlijke, reinste, oorspronkelijke Slaven, en misschien is er geen land, waar dit volk zoo lang op dezelfde plaats gewoond heeft, als hier aan de boorden van den Dnieper. De geschiedenis van ieder dorp en elk landgoed is daarom ook met die des geheelen lands ineengeweven, en men kan zich hier alle namen als oude en in de geschiedenis des lands menigmaal genoemde voorstellen.

De KOTSJOEBBEIJS waren reeds voor de tijden van MAZEPPA zeer aanzienlijk, en laatstgenoemde huwde eene dochter uit dit aanzienlijk geslacht, welke in de tuinen van Dikanka opgegroeid was. Uit de geschiedenis is het harde lot van den vader dezer dochter bekend, dien PETER DE GROOTE op eene gruwelijke wijze ter dood deed brengen, daar hij hem, te onregte voor een verrader der Russische zaak, even als MAZEPPA zelf hield. PETER trachtte later door het verleenen van groote goederen zijn aan de KOTSJOEBBEIJS begaan onregt weder goed te maken, en van dien tijd af stegen zij nog meer in rijk-

dom en grootheid. Deze voorvallen op Dikanka hebben aan Russische schrijvers menigmaal stof tot romans en novellen verschaft, onder welke er voornamelijk een, *Les soirées de Dikanka* genaamd, bekend en veel gelezen is.

De adelijke eigenaars dezer Klein-Russische landgoederen waren eenmaal vrije onafhankelijke opperhoofden. Ieder van hen had een bepaald getal gewapende manschappen in zijne dienst, die hij bij de keuze eens Hetmans, bij een oorlog of bij een strooptogt tegen de Tartaren of tegen Konstanstinopel en Trebizonde in beweging bragt. Wanneer aan den een of ander de gekozen Hetman mishaagde en hij zich sterk genoeg voelde, dan protesteerde hij met zijne gewapende manschappen tegen hem, trad met anderen in verbinding en maakte zich, wanneer het geluk hem diende, zelf tot Hetman. Wanneer er een veldtogt besloten was, steeg ieder met zijne vasallen te paard, en voegde zich bij den grooten, door den Hetman aangevoerden heerban. De dagen van deze merkwaardige Kozakkenrepubliek zijn nog zoo heel lang niet verdwenen. Onder de heerschappij van Polen en zelfs onder die van Rusland hebben zij in den beginne hunne oorspronkelijke inrigtingen, wat de *hoofd*trekken aangaat, behouden, en eerst onder KATHARINA zijn zij in alles volkomen met de andere Russische onderdanen gelijk gesteld geworden. De merkwaardige strooptogten der Malorossische soldateska, der Kozakken, waarbij natuurlijk altijd het grootste deel der bevolking rustig te huis bleef om de akkers te bebouwen, en welke of tegen Konstantinopel, of tegen Sinope of Trebizonde gerigt waren, duurden tot aan het einde der 17de eeuw voort. Zij vereenigden zich daartoe in groote vloten op den Dnieper, en roeiden stoutmoedig in ellendige, opene booten over de Zwarte Zee, landden bij de eerste de beste, rijke, aan de kust gelegen stad en keer-

den met buit beladen naar hun vaderland terug. Reeds de eerste nakomelingen van RURIK deden in de 9de eeuw zulke watertogten van den Dnieper uit, en kwamen met tallooze vloten voor Konstantinopel. Meer dan negen eeuwen duurde deze vijandige invloed van den Dnieper op het oude Byzantium op dezelfde wijze voort, en eerst in de nieuwste tijden kwamen, in de plaats van de vloten en strooptogten der oude Kozakken, de driedekkers en de regelmatige expeditiën der Russische keizerlijke vloten op de Zwarte Zee.

Men ziet nog heden ten dage in de wapenkamers der landgoederen van Klein-Rusland de oude sabels en pieken, de wonderbaarlijke, kleine, lederen kanonnen, de Circassische maliënkolders en andere wapenen, die op zulke rooftogten door de vasallen dier goederen gebruikt werden, en ook op Dikanka hadden wij er een geheel museüm van. De sabels zijn even onbeschrijfelijk slecht, als de Klein-Aziatische, waarmede zij het waagden zich in den strijd te meten, voortreffelijk goed waren: maar de stoute roovershand der Kozakken wist deze slechte wapenen toch tot schrik der bewoners van Sinope en Trebizonde met kracht te voeren. Sedert eene eeuw zijn die dingen, zoo als ik zeide, in de rommelkamers gekomen, de Kozakken zijn Russische soldaten, linietroepen, ligte cavallerie en dergelijke, de oude, geharnaste, langbaardige Hetmans, de SKOROPACKI'S, MAZEPPA'S, SJMELNICKI'S enz. Russische generaals en gouverneurs, met uniformen vol goud, met kruisen en sterren op de borst geworden, en de landgoederen hebben zich ook met de uit de hoofdsteden steeds meer en meer in het binnenland doordringende weelde en smaak omgeven. De huizen der voornaamste hunner zijn naar de zuidelijke, half Italiaansch, half Russische manier, welke in Rusland zoo veel bijval vindt, veranderd. Oranjeriën en fraai aangelegde partijen, tusschen wier welig groeijend onkruid

men echter jaarlijks nieuwe paden moet maken, omgeven deze huizen, en de dahlia's, magnolia's, en camellia's worden hier evenzeer als de persiken, abrikozen, en druiven door Duitsche tuinlieden, zoo aangekweekt als ergens elders. De troepen van soldaten, die men er vroeger op na hield, zijn in troepen muzijkanten veranderd, want Klein-Rusland is het eigenlijke land voor muzijk en zang. Men laat een muzijkmeester uit Petersburg komen, en deze verandert zeer gemakkelijk het bediendenpersoneel in een korps violisten, hoornblazers, bassisten en fluitisten, die niet weinig tot de tafelvreugde en de aangenaamheid der wandelingen op de goederen hunner heeren bijdragen. Ook met bibliotheken zijn de Klein-Russische landgoederen soms beter voorzien, dan men zich bij ons van het Kozakkenland, een land, dat in onze voorstellingen een zoo woest ding is, als het zich aan den reiziger in waarheid niet vertoont, wel voorstelt. Vele dezer bibliotheken bestaan nog naar oude Poolsche gewoonte meest uit Latijnsche boeken, en meer dan ééne raakt hier langs wonderbare wegen verwaaid. Zoo vonden wij in de bibliotheekzaal van Dikanka de boekverzameling van den graaf CHOISEUL, die vroeger Fransch gezant in Konstantinopel geweest is, bij het uitbreken der revolutie over de Zwarte Zee naar Rusland vlugtte en daar zijne in Parijs bijeengebragte boeken aan prins KOTSJOEBEIJ verkocht, die ze op zijn voorvaderlijk landgoed plaatste.

Hoe dikwijls hebben wij met dank aan de liefde tot boeken van den graaf CHOISEUL gedacht, wanneer zijne Montesquieus, zijne Rochefaucoults en Montaignes ons met de melk hunner leeringen laafden, en hoe menigmaal vestigde zich onze blik op de wonderbare wegen, langs welke God het licht der beschaving verbreidt. Aan de Fransche verzameling had zich eene Russische aangesloten, er waren vier groote kasten met Fransche en

twee met Russische boeken, terwijl voor de laatste de derde reeds bij den kastenmaker besteld was. De Russische literatuur groeit ongemeen aan, en spoedig zal de Fransche haar nog meer plaats moeten inruimen.

De eigenlijke tuinaanleg van Dikanka liep met een daar naast gelegen boschje ineen, en bij de meeste andere landgoederen vonden wij iets dergelijks. Deze bosschen in de Ukraine zijn altijd zeer klein; er is in de gansche Ukraine en in geheel Klein-Rusland, wanneer men het groote woud bij Kiew uitzondert, geen bosch, dat eene mijl in doorsnede heeft, en die eenige wersten in den omtrek zijn, behooren al tot de grootste. Zij zijn echter des te liefelijker, daar zij gewoonlijk op de bevalligste wijze uit de verschillendste boomsoorten zamengesteld zijn, en uit esschen, wilde vruchtboomen, wilgen, populieren, eschdoorns, linden, beuken en de schoonste oude eiken bestaan, die allen hier zoo bont door een gemengd zijn, als nergens anders. Zij zijn de verzamelplaatsen van een oneindig aantal vogels van allerlei soort; boschduiven, tortelduiven, bijeneters, lijsters, vinken, uilen, valken en nachtegalen nestelen hier in het bontste gewemel, en daar zij gewoonlijk door geen jager gestoord worden, zoo verbreidden zij zich door alle takken tot aan de daken der menschelijke woningen. Ik heb nooit, het uilengekras, het gekir der tortelduiven en het fluiten van den nachtegaal zoo verwonderlijk onder een gehoord, als hier in de Ukraine des nachts op mijn bed liggende.

Het bosch van Dikanka strekte zich tot nabij den oever der Worskla uit. Nabij dezen was eene kleine opening in het hout, eene oäse aan den rand van het bosch, waar slechts een paar dozijn overoude eikenboomen het grasplein overschaduwden. Op dit grasplein was eene kleine woudkapel gebouwd, die wegens haar wonderdadig beeld van den heiligen NIKOLAAS wijd en zijd

door de geheele omstreek beroemd was. Vroeger hingen de klokken dezer kapel volgens oud Russisch gebruik aan de takken dier eiken; maar de laatste eigenaar van Dikanka heeft naar nieuwmodische Russische wijze een klokkenstoel of zoogenoemde k o l o k o l n i k, een hoog gebouw in den vorm van een triomfboog, waaraan de klokken naar de rij opgehangen worden, gebouwd. De oude heilige eiken waren zoo groot en schoon als er bijna geene in den omtrek waren, en de naam van heiligheid der plaats was misschien zoo oud als de eiken zelven. Thans is de St. Nikolaaskerk van Dikanka eene der meest bezochte bedevaartplaatsen uit geheel Klein-Rusland. Menigmaal vonden wij er zelfs reizigers van de Zwarte Zee en van die van Azof, uit Taganrog en Nikolajew en van de monden van den Don en den Dniester, die dan hier in de open vlakte onder medegebragte tenten of in hunne wagens kampeerden, en hunne gebeden en boetdoeningen volbragten. Op groote feestdagen zag de woudoäse er uit als een nomadenleger; dan werden er tenten opgeslagen, met tapijten, welke de Klein-Russen zoo menigvuldig gebruiken als de Persianen, wiegen en bedden aan en onder de takken der boomen gemaakt, en divans en tafels op het gras gereed gezet. De bedelaars, die van even zoo ver als de bedevaartgangers toegestroomd waren, zaten in lange rijen van de kerkdeur af onder de boomen, en buiten in het bosch graasden de paarden en trekossen. De oude priester der kapel verzekerde ons, dat in de laatste tijden de toevloed naar het heiligdom geenszins verminderd, maar veel eer toegenomen was, en men kan deze opmerking bij alle Russische bedevaartplaatsen bevestigd vinden. De Russische goden staan nog overal vast in het geloof van het volk als op eene rots gegrondvest, en men kan hier in geen opzigt, zoo als wel in andere landen, eene afneming van hunne magt bespeuren. De

Oostersche kerk heeft tegenwoordig in den Russischen keizer, die zoo als bekend is, te gelijk het opperhoofd der kerk is, zijn sterksten beschermer, en er is hier eene geweldige magt tot uitbreiding van het Grieksche geloof voor handen, welke nog steeds toeneemt. De Russen, die ongetwijfeld in de ceremoniën hunner kerk de oudste gedaante van het eerste Christendom bezitten, komen meer en meer tot de innige overtuiging, dat zij het oude, eigenlijke, ware Christendom bezitten. Deze overtuiging, met de geweldige magt om die aan anderen op te dringen verbonden, is niet weinig gevaarlijk. De Russische kerk heeft tot hiertoe weinig neiging tot het maken van bekeerlingen aan den dag gelegd, maar het begin daartoe is toch door de terugkeering der vereenigde Grieksche kerk gemaakt, en men kan zich het proselytenmaken aanwennen en het even als ieder anderding in zich ontwikkelen.

III. BOERENBRUILOFT IN DE UKRAINE EN RUSSISCHE DANSEN.

De optogt der bruiloftsgasten. — Zinnebeelden. — Bruiloftsmaal. — De Kazatsja. — Solodansers. — De Wesnenka.

Nog niet lang hadden wij de gastvrijheid op Dikanka genoten, — Groote hemel! wat is die Russische gastenminnäar, in vergelijking met zijne armzalige en karige broeders in andere landen, rijk aan goede gaven! Iederen morgen deed hij uit zijn hoorn des overvloeds een rijkelijk ontbijt op ons nederstroomen, dat men zelfs in Londen nog overvloedig voorzien zou genoemd hebben, hoe veel meer dan in het Kozakkenland; alle middagen liet hij onze door eene aangename wandeling opgewekte eetlust onder de volle lagen eener glansrijke tafel een zeer aangenamen dood sterven; de namiddagen werden met praten, rooken, schommelen,

lagchen en muzijk doorgebragt, en geenszins ontbrak het zout der wetenschappen, een eenzaam plaatsje, een dulcis recessus, noch de Musen en Gratiën aan ons genoegen; des avonds kwam op het theeuur weder alles aan de theetafel, die in grootte aan eene raadzaalstafel gelijk was, bijeen, de een uit het bosch, waar hij een paar duiven of uilen geschoten had, de andere van zijne voor de dames gehouden lectuur, een derde van zijne kamer, een vierde van zijne wandeling. Ik wenschte wel, dat zij allen, die in Duitschland de Russische dames — misschien niet te onregt — van trotschheid en hoogheid beschuldigen, ze slechts eenmaal op hare landgoederen zagen, hoe zij daar de pligten der gastvriendschap uitoefenen, hoe vriendelijk zij de aardbeijen, de dikke melk onder de gasten ronddeelen, hoe zij ieder rijkelijk met suiker voorzien, en het elkeen naar den zin trachten te maken. Zij leggen daar alle hoofsche manieren zoo zeer van zich, dat menigeen, wanneer hij zonder het aanzien der aanzittende gasten te kennen binnen trad, gevaar kon loopen, om eene dame, die zelve prinses is, en haar leven lang met prinsen, prinsessen en keizerinnen heeft omgegaan, voor de eenvoudigste huisvrouw ter wereld aan te zien. Wij hadden dus, zoo als ik zeide, naauwelijks eenige dagen op die wijze doorgebragt, toen er allerlei dingen voorvielen, die de aandacht van een onderzoekenden reiziger boeiden, en in de eerste plaats eene Malorossische boerenbruiloft.

Op een dag kwam er een stom, verlegen paartje op het kasteel aan; een chlopza (jonge boer) in een sirak en torba en eene jonge tsjornoi goes (ooijevaar), zoo als de Klein-Russische meisjes wegens hare zwart- en- witte kleeding door de Groot-Russen genoemd worden, van bevallige slanke leest, lieten zich bij den heer aandienen, vielen volgens Malorossische, maar niet

Russische gewoonte, voor hem op de knieën, kusten zijne handen, voeten en de slip van zijn kleed, vroegen verlof tot hunne echtverbindtenis, en verzochten tevens het geheele gezelschap ter bruiloft. Het verlof werd spoedig gegeven, en aan de luidjes voorgesteld, om hunne bruiloft op het goed zelf te vieren, met de belofte, dat men hun een feestmaal, niet alleen voor de bruilofsgasten, maar ook voor alle boeren uit het dorp, die zonder onderscheid daartoe genoodigd werden, zoude aanrigten.

Ten gevolge hiervan werd den volgenden dag de eene helft van het grasperk op het voorplein met lange tafels en banken bezet, en de andere tot dansen ingerigt. Tegen den middag verkondigden het geraas en de oploop van volk, dat de bruidstoet naderde. Ons geheele gezelschap verzamelde zich onder den zuilengang voor het huis, en wij zagen den trein aankomen. Voorop kwamen de muzijkanten met twee bekkens en struibka's (eene soort van viool) de voorname instrumenten der Klein-Russen. Achter de muzijk ging met kruiselings over zijne schouders geslagen doeken, die achter hem aanfladderden, de ceremoniemeester der bruiloft, een flinke jonge knaap, die bij alle Klein-Russische bruiloften den bruilofsbidder, den grappenmaker en den schenker te gelijkertijd moet vertoonen, Op dezen volgden de vader en moeder der bruid, en daarop het bruidspaar met hyacinthen, asters, leliën, en rozen als een paar wandelende ruikers opgesierd. Allen gingen met kleine, trippelende, half dansende schreden, behalve het bruidspaar, dat van louter verlegenheid hoog kleurde, zwaarmoedig voortsloop, en toen het voorbij het balcon kwam zoo diep boog, dat zij met hunne hoofden bijna de aarde beroerden.

Achter den bruidegom volgde een knap, jong meisje door twee chlopzi's begeleid. Zij droeg eene lange

sabel in de handen, welke door een brood gestoken was, dat op het gevest rustte, terwijl brood en sabel met bloemen omwonden waren. Dit zinnebeeld van een gelukkig huwlijksleven wordt bij alle Klein-Russische bruiloften achter den bruidegom aangedragen. De menschen zeiden ons wel niet, wat het beteekenen moest: want het volk neemt overal, zonder nadenken, zijne zinrijke gebruiken en gewoonten aan, en is zich zelf niet altijd van hunne beteekenis bewust, maar deze bevallige hieroglyph was ons toch niet moeijelijk te ontraadselen. Het moest eene les voor den bruidegom zijn om zijne bruid te verdedigen en haar brood te verschaffen, en voor haar om zijn leven tot erkentenis daarvan met bloemen te tooijen. Deze sabel was van hout; maar in vroegere dagen, voordat men de menschen tot lijfeigenen gemaakt had, zal hij wel van blank staal geweest zijn.

Hierna volgden nu de bruiloftsgasten in hunne nationale kleeding getooid, en daarop rangschikte zich de geheele troep met muzijk voor ons balcon. Wij heeren en dames moesten bij de rij af op het welzijn van het bruidspaar drinken, en daarop dronk dit op het onze. De bruid deed dit met groote aandoening en onder het vergieten van vele tranen.

Daarop ging men aan tafel, waarbij misschien wel duizend menschen aanzaten. Voor de rijen tafels en banken was een klein altaar opgerigt, met een wit kleed bedekt, waarop heilige beelden en andere kerkelijke benoodigdheden lagen. De Russen kunnen niets, zelfs niet eenmaal een drinkgelag beginnen, zonder eerst een priesterlijken zegen ontvangen te hebben. Er kwam dus een koor van priesters met zangers en wierookvaten voor, om den zegen des hemels over den grootmoedigen landheer, en over de hongerige gemeente af te smeken. Den ganschen dag was men reeds bezig geweest, om een grooten os, een brouwketel vol erwtenmoes en twee

brouwketels met koolsoep te braden en te koken. Een half dozijn tonnen met brandewijn, meê en bier waren daarbij opgeslagen, en spoedig versmolt dan ook onder den liefelijken drank en de geurige spijs alle ernst. Wij van onzen kant gingen in de zaal eten. Hier was ondertusschen, door den stroom dien ons luisterrijk gezelschap op Dikanka in het gewoonlijk een weinig doode getij der Ukrainsche zamenleving verwekt had, aangegrepen zijnde, een gezelschap Tyroolsche meisjes en sakrischer boea (tyroolsche uitdrukking voor knappe jongens) aangekomen, die ons met hunne bevallige Alpenmelodiën weemoedig stemden. Het is niets vreemds, dat onze Alpenzangers het geheele Russische rijk door tot naar Siberië reizen, daar hunne kunst hun hier tienmaal, en in Siberië wel dertigmaal beter beloond wordt dan bij ons.

Na den eten vonden wij buiten de geheele bevolking zeer opgeruimd, alles in onderscheiden groepen verdeeld, en bekkens, tamboerijns en violen in volle werking, om de Klein-Rnssische dansen te begeleiden. De voorname dans der Klein-Russen is de kasatsja, die zich evenwel ook onder de Groot-Russen verbreid heeft, en voor een algemeenen Russischen dans kan gelden. Deze dans wordt door een enkel paar uitgevoerd. De danser lokt de danseres, die hij zich uitgekozen heeft, met allerlei bewijzen van liefde in den kring der toeschouwers, die zich om hem vormt, of hij trekt ook wel eene der weifelende meisjes met zich voort, die dan, wanneer zij eenmaal begonnen is, niet zoo spoedig van haar trippelend dansen vermoeid wordt. De bewegingen der meisjes zijn daarbij natuurlijk niet zoo snel, als die der knapen, maar evenwel werpen zij ook hare hoofden heen en weder en trekken met hare schouders, hetwelk eene eigenaardigheid van de Russische dansers is, terwijl zij eene telkens wederkeerende afwendende beweging tegen haar danser

maken, wien zij met teruggebogen hoofd, beide handen tegenhouden.

De Rus danst geenszins alleen met zijne beenen en voeten, ofschoon hij ook deze volstrekt niet veracht, daar hij er telkens zijne oogen op vestigt en bij den dans zijne pels van voren terugslaat, om de beweging zijner voeten des te beter te doen zien. Buitendien draait hij ook nog zijn hals gedurig heen en weder, gebruikt zijne armen en handen, om de uitdrukking van deze of gene positie te versterken, trekt zijne schouders op en neer en laat, om het zoo te zeggen, een voortdurend zenuwtrekken over zijn geheel ligchaam loopen, in welk spel zelfs de zenuwen van het gelaat mede betrokken worden. Want ook zijne gelaatstrekken rusten niet bij den dans, maar gaan onophoudelijk van de eene mine tot de andere over, al nadat hij dit of dat, haat of liefde, droefheid of vreugde wil uitdrukken. De beteekenis der kasatsja is deze: een vurig minnaar, die allerlei beweging maakt, om zijne geliefde te behagen, in verrukking of in vertwijfeling geraakt; eene preutsche schoone, die lang weigerachtig blijft, maar zich toch eindelijk laat veroveren, waarop dan de gansche geschiedenis met eene omarming en een kus eindigt, en het paar zich met eene snelle, trippelende, achterwaartsche beweging terug trekt.

Een van de dansende paren, naar welke wij keken, speelde zijne rol zoo goed, dat het gansche toekijkende publiek daarbij in de vrolijkste stemming geraakte. De danseres was bij uitstek preutsch en wilde volstrekt van de liefde des dansers niets weten, trippelde onafgebroken naar de maat der muzijk zoo maar voor zich heen, en hield steeds, wanneer hij dansend in hare buurt kwam, met afgewend gezigt hem hare beide handen tegen. Eindelijk danste hij vol vertwijfeling den kring der toeschouwers uit, als of hij hoopte, dat zijne geliefde hem van zijne

vlugt zoude terug houden. Maar zoo als hij naar haar omzag en haar toewenkte, draaide zij zich weder om en keerde hem met hare handen af. Op eens verscheen hij boven op eene ladder, die in de nabijheid tegen een dak geleend stond. Ook van hier zag hij over de hoofden der aanschouwers heen naar zijne danseres, maakte allerlei teekens van verliefdheid tegen haar, terwijl hij voortdurend door de bewegingen van zijn ligchaam in de maat der muzijk en van haar dans zocht te blijven. Daar nu deze inval door de toeschouwers uitbundig werd toegejuicht, moest de danseres zich voor overwonnen verklaren, danste zij vrolijk naar den voet der ladder en strekte hare armen uit, waarin haar danser zich dan met eene uitdrukking van groote vreugde stortte.

Er waren ook eene menigte Groot-Russen tot ons feest gekomen, die zich echter, zoo als overal, met hunne dansen en zangen van de Klein-Russen afzonderden. De Groot-Russen meenen, dat zij in alle opzigten de Klein-Russen overtreffen. Ook gedragen zij zich steeds als de bevoorregten tegen deze, en zijn ook inderdaad hunne overheerschers. Daar nu ook onze aandacht en neiging zich naar de Groot-Russen keerde, bleven zij spoedig alleen in het bezit der dansplaats, en er vormde zich een groote kring van toeschouwers om hen heen.

Bij de Groot-Russen is het soms een danser alleen, die de menigte vermaakt, en meermalen neemt zulk een solodanser dan den muzikant zijne struibka uit de hand, begeleidt alle zijne bewegingen zelf met de viool, ook nog wel eens daarbij met zingen, fluiten, of luid geschreeuw en vertoont zoo danser, zanger, en muzikant in één persoon. De gemeene Russen zijn groote vrienden van maskeraden en bezitten eene groote behendigheid, om zich met eene zeer geringe toerusting zeer aardig te costumeren. Wij hadden dus ook des avonds, toen eene voortreffelijke illuminatie de groepen der dansers

16*

verlichtte, onderscheiden masken onder deze. De eene vertoonde een jongen Turk met een tulband op het hoofd, en een spitsen knevelbaard; een ander had zich eene lange witte pruik en een langen witten baard van vlas gemaakt, kwam als een bedelaar met lompen bedekt voor den dag en voerde zijn dans uit als een levend geraamte, wierp daarop plotseling zijn verkleeding af, en eindigde hem als een knappe jonge borst; andere weder waren anders verkleed. Zulke dingen zou men nu toch bij onze boeren zeer zelden aantreffen.

De wonderlijkste en meest in het oogvallende pas bij de Russische solodansers is de hoogst eigenaardige manier van in de kniën te knikken, of het zoo genoemde w' prissedkoe *). Deze wonderlijke beweging komt in de dansen van geen ander Europisch volk voor, ook niet bij de overige Slaven. Slechts bij enkele Kaukasische stammen moet men het w' prissedkoe ook nog aantreffen. Het ligchaam van den danser knikt daarbij plotselijk in elkander, en rust dan slechts op de eene ingebogen knie, terwijl het andere been evenwijdig aan den grond, lijnregt vooruit gestoken wordt. Zij voeren deze beweging zoo snel uit, dat men zich verbeeldt, dat de danser in den grond verzinkt, maar op hetzelfde oogenblik vliegt hij ook luid juichend weder omhoog. Jonge, krachtige, vlugge knapen herhalen dat ineen zakken verscheiden malen achter elkander, terwijl zij nu in de regter knie knikken en het linker been uitstrekken, dan in de linker en het regter been voor zich houden. Heeft nu bij zulk eene gelegenheid de danser ook de begeleiding met muzijk en zang op zich genomen, dan houden ook, bij de hevigste ligchaamsbewegingen het gekras der viool of de stem, noch op den grond noch in de lucht, een oogenblik op.

*) Van prisseddetj, d. i. eene neiging maken.

De toeschouwers zijn bij deze dansen niet ledig, maar nemen daarin veelmeer het levendigste deel, maken bestendig hunne kritische aanmerkingen daarop, en zingen er ook somwijlen een accompagnement bij. Daar de Russen zeer gemakkelijk de bijzondere eigenaardigheden van ieder mensch opvatten en spoedig met eenige bon mots bij de hand zijn, zoo gaat bij zulk eene gelegenheid een loopend vuurtje van ongekunstelde geestigheden van mond tot mond in het rond. Tegen het eind van het feest hadden ook de bedelaars, die bij zulke gelegenheden steeds bij hoopen aanwezig zijn, moed gevat om zich onder de dansers te mengen. Een van deze, een halfdronken, vrij smerige kerel, die al de kenmerken van het geslacht Lumpacius vagabundus van zijn gescheurden hoed tot aan zijne gelapte laarzen aan zich droeg, bragt toen hij ten dans optrad het publiek in eene vrolijke stemming en verwekte een algemeen gelach, waardoor hij zich echter in zijne bewegingen volstrekt niet liet storen. Onder het dansen haalde hij van onder zijne lompen eene groote, ronde snuifdoos voor den dag, die als een hoefijzer in het rond met spijkers beslagen was.

»Wat is dat? wat heeft hij daar?" was het van alle kanten. »Het is een horlogie. Hoor eens oude! hoe laat is het?"

»O, wanneer het een horlogie is, dan wil ik wel wedden, dat het nog nooit later dan vijf minuten voor twaalf geweest heeft; want men ziet het hem wel aan, dat hij zijn geheele leven bij het na-ontbijt gebleven, en nooit tot het gebraad gekomen is." Het Russische na-ontbijt, dat men kort voor den eten gebruikt, bestaat uit een mootje haring, een stukje brood en een glaasje likeur (wodkoe).

»Och, wat praat gij, het is geen horlogie. Het is zijn theekopje, waaruit hij de thee drinkt, die men koopt als men na tsjajoe gekregen heeft." Het komt hier

en daar bij de gemeene Russen meer en meer in gebruik om wanneer zij drinkgeld willen hebben, na tsjajoe (theegeld) te vragen, in plaats van het vroeger gewone na wodkoe (brandewijngeld), waardoor de aanwending van het geld echter geene verandering ondergaat.

»Vriendje, beleedig hem niet. Hij heeft immers in zijn geheele leven nog nooit een brandewijnsglaasje gebruikt, want hij hield er steeds van, om zonder zulk eene verachtelijke tusschenkomst uit het vat zelf te drinken!

»Ei, wat gewawel! Het is noch horlogie, noch theekopje, noch borrelglas. Het is zijne tonderdoos. Zie maar eens, hoe hij er mede tegen zijn neus aan vuurt." De oude bedelaar stoorde zich aan dat alles niet, bragt vrolijk lagchend en snuivend zijn dans ten einde, en ik dacht: wanneer Shakespeare gelegenheid gehad had, om Russische volksgeestigheden te hooren, dan zouden wij nog menig Bardulftooneel meer hebben.

De driftige toekijkers dringen bij Russische dansen altijd zoo digt op elkander, dat er voor de dansers zelven slechts eene ruimte van een voet of acht in de lengte, en omtrent half zoo breed overblijft. Daar deze ook geene meerdere plaats begeeren, zoo kan men nagaan, dat hunne dansen niet de minste gelijkenis met een Duitschen wals hebben. Men ziet de Russen zich soms met dansen vermaken, in eene kamer, die niet veel grooter is dan de bak van een wagen, waarin dan echter niet alleen de dansers, maar ook de toekijkers en de muzikanten plaats vinden. Het is natuurlijk, dat de dans daar slechts pantomime of wel alleen mime moet worden *).

De bevalligste Russische dans is echter de wesnenka (de lentedans), welken bij de Klein-Russen, zoowel als bij de Groot-Russen, de boerenmeisjes en knapen in het

*) De Russen maken daarom ook een wezenlijk onderscheid tusschen dansen volgens echt Russische, of volgens vreemde manier. Het eerste heet plessatj, het laatste tansawatj.

voorjaar in de dorpen uitvoeren. Deze dans vindt alleen in de open lucht plaats, en gewoonlijk ziet men hem slechts in den tijd van Paschen of Pinksteren. De wesnenka bestaat in lange reidansen (chorowodoei). De jonge meisjes vatten elkander daarin bij de hand en vormen lange reijen. Het voorste meisje is aanvoerdster van den rei en bepaalt de figuren en wendingen, die de meisjeskrans moet maken, bij welker uitvoering zij steeds dansende door het geheele dorp voortgaan. Het eigenaardige hiervan is, dat zij bij deze wesnenka geene muzijk van instrumenten hebben, maar hare bewegingen zelve met passende reizangen begeleiden. Dan vormen zij een langen, snel voorthuppelenden band; dan sluiten zij zich tot een kring te zamen en vertoeven in het rond dansend een oogenblik op dezelfde plaats; dan weder strengelen zij zich tot een verwarden knoop ineen, dien zij met nieuwe verheffing harer toonen, weder tot eene geregelde keten ontwikkelen. Terwijl de meisjes zoo met gezang door de straat trekken, wordt het geheele dorp wakker, de oude lieden zetten zich op de banken voor hunne huizen en verheugen zich in den bloei hunner dochters. Uit de huizen komen ondertusschen hoe langer hoe meer meisjes te voorschijn en sluiten zich lagchend aan de eerste aan. De jongere zusters kunnen natuurlijk in den rei der oudere niet toegelaten worden; zij vormen daarom onder elkander nieuwe reijen en dansen onder scherts en gelach achter de eerste aan, wier bewegingen zij in alles navolgen. Bijna nooit ziet men een rei van groote meisjes, zonder dat zij door een troep kleinere zusters gevolgd worden. Gewoonlijk vertoont het vrouwelijk geslacht deze schouwspelen alleen, maar somwijlen komen haar ook van de andere zijde van het dorp de jongelingen even zoo in lange rijen te gemoet, op dezelfde wijze hunne chorowodi uitvoerende. Zij zingen ook, en voegen er nog soms eene mededan-

sende viool of schalmei bij. Vereenigen zij zich ten laatste met de meisjes, dan kent de vrolijkheid geene palen, en neemt de vorming van allerlei reijen, en der verschillendste figuren geen einde. Het is inderdaad merkwaardig hoe de menschen dit dansen kunnen volhouden, daar zij soms geheele dagen lang zoo onophoudelijk zingende door de dorpen trekken.

IV. DE WORSKLA EN DE RIVIEREN DER UKRAINE.

Stroomgebied van den Dnieper. — Dalgronden.

Het bosch van Dikanka strekte zich, zoo als ik reeds opgemerkt heb, tot aan den oever der Worskla uit. Daar wij aan de nimfen dezer verrukkelijke rivier zoo veel dank schuldig zijn, en daar alle andere rivieren van Klein-Rusland, welke naar den Dnieper toestroomen in hare physiognomie, zoo wel als in de vorming der door haar besproeide dalen de grootste overeenkomst met de Worskla hebben, zoo zal het de moeite loonen, wanneer wij eene schets van die physiognomie trachten te geven.

Het stroomgebied van den Dnieper levert de opmerkelijke verschijning op, dat van Kiew tot aan de kust, op eene uitgestrektheid van meer dan honderd mijlen, *niet* een eenige ook slechts eenigzins noemenswaardige stroom van de regter zijde naar de hoofdvergaderaar van al het water, den Dnieper, heenstroomt. Langs deze gansche lijn loopt de waterscheiding tusschen den Dnieper en de andere rivieren, den Bog, Ingoel, en Ingoelets, steeds op een afstand van slechts weinige mijlen, en alle riviertjes, die uit het westen naar den hoofdstroom vloeijen, zijn eveneens maar weinige mijlen lang. Daarentegen ontvangt hij uit het oosten aan zijne linkerzijde eene geheele rij rivieren, die alle over de 50 mijlen lang zijn, alle uit het noordoosten komen en buitendien ook nog in alle opzigten aan elkander gelijk zijn.

Deze zijn de Soela, de Psiol, de Chorol, de Worskla en de Samara. *) Deze rivieren hebben zich alle in de, uit louter zachte aardlagen opgehoogde, bergvlakte van het Pultawasche gouvernement hare diepe beddingen uitgegraven. Bij alle is de noordwestelijke oever steil afgebroken en tot aan 200 voet hoog verheven, terwijl de zuidoostelijke zijde van het dal zich slechts langzaam tot de hoogte van de bergvlakte verheft. De menschen hebben zich dus overal op dien steilen kant der rivieren, die aan geene overstroomingen blootstaat, neergeslagen en deze is met steden, dorpen, kloosters en landgoederen bezaaid. Het dal tusschen de beide oevers is gewoonlijk zeer breed, soms beloopt de afstand wel eene mijl, en is met moerasgronden, kreken, en plassen vervuld.

Deze dalgronden met hun rijken en weelderigen plantengroei vormen eene verrukkelijke tegenstelling met den steilen, vlakken, meestal kalen hoogen oever der rivieren. De landen zijn altijd welig groen, en de menschen zamelen hier hun meeste hooi in. De schoonste boschjes van eiken, beuken, eschdoorns, en reusachtige populieren strekken zich aan beide zijden van de eigenlijke rivieroevers langs het water uit. De kleine poelen en

*) Bij den Don heeft eene geheel en al overeenkomstige verschijning plaats. Ook deze neemt, evenals de Dnieper, in het midden en tegen het einde van zijn loop van den regterkant geen eene noemenswaardige rivier op. Eerst in zijn uitwateringsgebied voert de Donetz hem, gelijk de Bog aan den Dnieper, de wateren van de regter zijde toe. Uit het oosten ontvangt hij daarentegen, even als de Dnieper den Chorol, de Worskla en andere opneemt, de belangrijke rivieren Choper, Medwedidza, en Ilawla. Men zoude in het algemeen deze vergelijking tusschen de ontwikkeling dezer twee stroomsystemen nog verder kunnen uitwerken. Eene zoodanige overeenkomst is geen toeval, want zij bestaat overal op de geheele aarde tusschen alle naburige stroomsystemen. Er ligt iets onverklaarbaars in deze hoogst wonderbare overeenkomst, maar het komt er eerst slechts op aan, het feit regt duidelijk en verstaanbaar aan te wijzen, wat tot nog toe door de geographen niet gedaan is.

plassen zijn door onderscheiden zeldzaam gestoorde watervogels, eenden, ganzen, roerdompen en pelikanen verlevendigd. Binnen de gansche, diepe breedte van dit dal vindt wegens de gedurige overstroomingen volstrekt geen bouw van menschenhanden plaats, en men meent in deze verrukkelijke wildernis der rivier het een of ander stroomgebied van een nieuw werelddeel ontdekt te hebben. Somwijlen slechts stijgen de schaapherders van de naburige, hooge steppenlanden af, om hunne versmachtende dieren zich in het koele water te doen verfrisschen, of de meisjes komen uit de omliggende dorpen aangereden, om haar linnen te wasschen. In Junij slechts wordt de eenzaamheid voor een korten tijd verlevendigd door de maaijers, die hier hun voorraad van biezen en hun hooi, dat nergens schooner groeit, inzamelen; louter oude bezigheden der menschen, welke HOMERUS reeds van de Arkadiërs bezongen heeft.

Bruggen vindt men over deze rivieren bijna nergens. Overal zoeken de Klein Russen, even als in de dagen van ouds, met hunne voorgespannen ossen de waadbare ondiepten op, of zij bedienen zich van de reeds beschreven vlotten, wier zamenstelling zoo oud is, dat ook de door het land rukkende volksverhuizing op haar togt naar het westen wel geene andere wijze van overvaart zal gehad hebben.

Het water der rivieren is zekerlijk in het voor- en najaar, wanneer uit duizend door de regen gevormde geulen de met zwarte steppenaarde bezwangerde stortvloeden van de hooge steppen zich daarin uitstorten, zeer vuil. Maar in den zomer, wanneer de zon met hare gloeijende stralen het vuil der steppen vastbant, en wanneer alleen de onderaardsche nimfen uit reine urnen hare bronnen openen, is het kristalhelder en verkwikt een bad in deze stroomen het kranke ligchaam op eene wonderbare wijze.

V. DE DORPEN DER UKRAINE.

Latijnsche aanspraak. — Dorpsbevolking. — Kazakki en lijfeigenen. — De adel in de dorpen. - Woningen Opschik met bloemen. — Gemeenteweide. — Heidens. — Salpeter kokerijen. — De pipen. — *Tapijtweverij. — Dorpsvijver. — De Attamans. — Dronkenschap. — Dorpskerk.*

Nabij het landgoed, achter den tuin hadden wij een oud Malorossianisch dorp, even als het goed zelf Dikanka genoemd, en verder op, vlak aan den hoogen oeverrand der Worskla, in de bonte vertakkingen van een groot ravijn verstoken een tweede, Boedoesjtsji geheten. Zij waren menigmaal het doel onzer ethnographische wandelingen, voornamelijk wandelden wij dikwijls in het *laatste*, dat bijzonder groot en ook nog uit de geschievan KAREL XII bekend is. Want als deze held met zijne Noormannen uit het noorden optrok, was het voor de kerk van dit dorp, dat de Hetman der Dniepersche Kozakken hem met eene Latijnsche aanspraak verwelkomde. De latijnsche taal was in de kanselarij van den Hetman de gewone en officiële; wie weet, hoeveel Duitsche generaals in die dagen in staat waren, om voor de vuist eene Latijnsche redevoering te houden. KAREL XII had ook onder dat dak, dat ons toen gastvrij had opgenomen, een nacht doorgebragt, en wel den laatsten, waarin hij nog van overwinningen droomde, want de volgende dag voerde hem op het slagveld van Pultawa. Het is altijd een hartverheffend denkbeeld tusschen dezelfde wanden te vertoeven, die eenmaal groote mannen omvat hebben, het is, alsof er nog iets van hunne schim in teruggebleven is. Ook buiten Boedoesjtsji hebben wij nog menig Malorossianisch dorp bezocht.

Daar deze dorpen zoo geheel en al en in alle kleinigheden eigenaardig en van de onze zoo ganschelijk verschillende zijn, en daar over het geheel genomen ongeveer tien millioenen menschen, namelijk alle Malorossianen van zuidelijk Rusland, tusschen de Karpathen en de Wolga, hunne dorpen volmaakt op dezelfde manier en naar hetzelfde patroon ingerigt hebben, zoo zal eene beschrijving daarvan de moeite niet onbeloond laten.

Alle Klein-Russische dorpen liggen in spleten en scheuren, die door den regen sedert eeuwen in den hoogen oeverkant zijn uitgespoeld, verscholen. Deze scheuren zijn ongemeen diep, hebben ook meer of min steile wanden, en zijn gewoonlijk veelvuldig door hoofd-, neven- en zijdalen, met voorgebergten en bergruggen, die door deze dalen ontstaan, verdeeld. Op zulk een terrein, op zulke ruggen en voorgebergten, in die diepe kloven en aan hunne afhellende wanden zijn nu de Malorossianische dorpen als vogelnesten aangehangen, terwijl zij over eene groote streek lands verspreid zijn. Er is misschien geen land in de wereld, waar de bevolking zich overal tot zulke groote groepen vereenigd heeft als het zuiden van Rusland. De dorpen hebben zeer dikwijls 5000 of zelfs 6000 en in den regel niet beneden de 2000 inwoners; het zij dan dat deze ophooping van bevolking op één punt een Klein-Russisch eigenaardig volksgebruik is, of dat de gesteldheid van den grond, of eene staatkundige reden hen tot zulk eene opeenhooping gedrongen heeft.

In het midden van het dorp ligt gewoonlijk op een dier hooge voorgebergten de kerk. Naar de grootte van het dorp zijn er gewoonlijk meerdere, soms vijf of zes, die zich dan op onderscheiden voorsprongen zeer schilderachtig voordoen. De woonhuizen liggen onder groene struiken en hoog opgeschoten onkruid, aan alle hellingen en in de diepe kloven begraven. Duizend kleine en groote wegen slingeren zich tusschen de wo-

ningen en in de diepe scheuren rond, om de bewoners te verbinden. Buiten het dorp op de hooge bergvlakte der steppe staan in den vrijen wind de molens bijeen, gewoonlijk tusschen de 50 en 100, daar soms een enkele eigenaar een half dozijn van die kleine molens bezit, en zoo verschaft dan door de bank het geheel een ongemeen schilderachtig, maar in allen gevalle een zeer eigenaardig gezigt aan den reiziger, wanneer hij van de hooge, kale, doodsche steppe afkomt, en plotseling bij eene klove in zulk eene Klein-Russische dorps-wereld nederziet.

De bevolking van zulk een dorp is even verschillend. Zij bestaat uit lijfeigene boeren (p a n s k ij e l j o e d i, dat is, heerenlieden), uit vrije boeren (k a z a k k i), uit priesters en uit edellieden De panskije ljoedi en de kazakki zijn *overal* zeer scherp van elkander gescheiden, zoodat zij nooit *onder elkander* wonen, maar indien de kazakki aan den eenen kant van eene kloof wonen, de andere zich aan den overkant neerslaan. Ook in hunne zeden en gewoonten zijn zij zeer van elkander onderscheiden; de laatste laten zich op de grootheid en het aanzien hunner heeren, de eerste op hunne vrijheid voorstaan; zelden huwen zij onder elkander; onder de kazakki zijn gewoonlijk de rijkste personen, maar ook alle bedelaars des lands behooren tot hen. Dit is natuurlijk, want bij hun zeer algemeenen hang tot dronkenschap en zwelgerij, waaraan zij zich ongestraft overgeven, komen zij ligt met hunne zaken aan lager wal, en hebben dan geen anderen steun, dan den bedelstaf. Maar wanneer zij oppassende menschen zijn, winnen zij daarentegen ook gemakkelijk wat over, en hebben geene tegenwerking van hebzuchtige heeren te vreezen. Den rijkdom van zijn welgezeten lijfeigene weet de heer zich op allerlei wijzen ten nutte te maken, terwijl hij den armen toch nog onderhoudt, opdat hij voor hem werken kunne.

Priesters zijn er in ieder dorp genoeg, soms 20 tot 30, wanneer men de kerkedienaars mederekent. Zij leven onder de boeren vermengd en deelen in hunne gewoonten en gebruiken. Evenzoo leven hier de kleine edellieden onder de boeren vermengd, en men vindt er meermalen honderden van in een dorp, en daaronder lieden van allerlei stand; maar zij beschouwen zich allen als vrije en onafhankelijke lieden, en laten zich op die vrijheid en hun adel niet weinig voorstaan. Gewoonlijk echter heeft zich in den loop der tijden onder hen een geslacht als het voornaamste verheven, de leden hiervan zijn dan de welmojnije lize (de grootmagtige gezigten) van de plaats; het bezit alleen zoo veel geld en goed als alle andere bijeengenomen, heeft een prachtig slot met tuinen en wandelingen naar den laatsten smaak vlak bij het dorp aangelegd, en wordt door de overige als hoofd vereerd. Deszelfs bezittingen strekken zich uren ver uit, en het telt zijne lijfeigenen bij duizenden, terwijl de anderen er misschien 200, 100, 50, 20, 10, ja dikwijls slechts 2 bezitten, en soms geen voetbreed grond daarbij hebben. Deze kleine zielenbezitters vindt men dan meermalen als geneesheeren, rentmeesters, ja soms zelfs als lakeijen in de dienst der grooten. In hunne dienst zijn zij onderdanig genoeg, maar voor het overige zijn zij tegen iedereen alleronverdragelijkst trotsch, nemen eene deftige houding aan, slaan zich op de borst en zeggen of denken: Ja dworjanin (Ik ben een edelman).

De gezeten grondbezitters, de onafhankelijke landedellieden leven, wanneer zij niet, wat zij thans meer en meer genoodzaakt zijn te doen, als officieren, klerken, officieren van gezondheid of leeraars bij het openbaar onderwijs in landsdienst gaan, volgens oude Russische wijze midden onder de boeren. Het zou eene onmogelijkheid zijn, om alle trappen van welvaart en van mindere of meerdere cultuur te schilderen, die men bij

het bezien hunner woonsteden ontdekt, daar deze even zoo onderscheiden zijn als die van het bezit van zielen. De een heeft zich een huis met steenen kolommen gebouwd, een ander heeft door den een of ander afgedankte tuinman zich een paar bloembedden bij zijn huis doen inrigten en het begin van een phantastischen aanleg gemaakt. Deze weidt zijne Wallachsche vetstaarten volgens de manier van zijn overgrootvader, gene heeft zich een halfdozijn merinos schapen doen komen, om zijne kudde te veredelen. Maar allen leven in zeer zindelijke en vrolijke huizen, allen hebben goede paarden en zijn zeer op hun rijtuig gesteld, en allen zijn boven mate gelukkig, wanneer een vreemdeling hen bezoekt. Reeds ADAMUS BREMENSIS zegt: »Nulla gens honestior Slavis, in hospitalitatis gratia," en HELMOLD verzekert zelfs, dat de oude Klein-Russen het ongastvrije huis van iemand, die een vreemdeling van zijne deur gewezen had, vernield en verbrand zouden hebben.

De boeren hebben nette, kleine, vriendelijke huisjes, op wier zindelijkheid zij zoo gesteld zijn, dat zij zich niet vergenoegen met deze, even als de Hollanders, alle week eens van boven tot beneden te wasschen, maar het noodig oordeelen hen alle 14 dagen geheel en al nieuw te witten, waardoor zij er steeds zoo wit uit zien als versch gebleekt linnen. Van deze kleine huisjes, die gewoonlijk slechts uit leem, horden, en kalk bestaan (de schoorsteen zelf is slechts een met leem bestreken vlechtwerk), is de geheele bouwtrant, tot de kasten en tafels, kagchels en vensters toe, zoo vreemd, dat men dien zonder teekeningen niet anders dan zeer wijdloopig zou kunnen beschrijven, of duidelijk maken. De prijs dezer huizen beloopt gewoonlijk niet meer dan 40 of 50, ten hoogste 80 tot 100 gulden, en wanneer men ze zag, zou men er zich over verwonderen, welk een comfortabel dak, men zich voor zulk een geringen prijs bouwt.

Wanneer zij dus eens afbranden, dat dikwijls gebeurt, dan is het ongeluk zoo magtig groot niet, en binnen 14 dagen bouwt men zich een nieuw, waarvan men menig deel, het dak b.v. of de vensters met de ruiten en de noodige schuifraampjes er in, voor eene kleinigheid in de naburige steden geheel klaar op de markt koopt.

Louter nieuwe en ongehoorde dingen treffen in zulk eene Klein-Russische boerenhuishouding iemands oog. Dewijl zij gebrek aan wilgenboomen hebben, vlechten zij hunne manden en andere dingen, waarin zij iets bewaren willen, zoo als b. v. hun graan, zeer handig uit stroo. Hunne meeste vaten bestaan even als hunne schuiten uit uitgeholde boomstammen, gewoonlijk van lindeboomen. Zoo bewaren zij hunne melk, hun meel en andere dingen meer in zulke uitgeholde, slechts een weinig met de bijl behouwen stammen, en brengen er den honig en vele andere zaken in ter markt, waardoor dus ook de markten hier een eigenaardigen indruk verwekken.

In de tuinen der dorpen vermengen zich distels en ander onkruid, dat wild en woest tot bosschen is opgegroeid met de door den tuinier aangekweekte gewassen en bloemen, met de scabiosen, de tijlosen, *asters*, *de* meloenen, komkommers, augurken en andere zulke bij de Klein-Russen beminde tuinplanten. Des zondags gaan de meisjes in die tuinen, zoeken allerlei prachtige bloemen bijeen en versieren hare hoofden hier mede als tooneelkoninginnen. Ja deze Klein-Russische meisjes, die gewoonlijk zeer slank van postuur zijn, zijn zulke buitengemeene liefhebsters van bloemen, dat zij ook op werkdagen onder haren arbeid daarmede versierd als priesteressen van Flora voor den dag komen. Daar zij nu ook groote liefhebsters van zingen zijn, zoo ziet men hier soms tooneelen, die men in een ander land bezwaarlijk zal aantreffen, wanneer men de vrouwen den ge-

heelen dag door, met bloemen bekranst en als lijsters zingende het zwaarste werk ziet verrigten.

Het is moeijelijk, met woorden alleen en zonder behulp van teekenpen en kleuren de beelden uit het midden des levens gegrepen frisch en levendig voor het oog des lezers te plaatsen, waarbij nog komt, dat in verschillende jaargetijden en onderscheiden uren van den dag alles weer verschillend is. Daar het ondertusschen nog zoo weinig bekend is, hoe de tien millioenen Klein-Russen en Kozakken nu reeds zoo vele eeuwen, jaar in jaar uit, in hunne dorpen leven: daar men reeds uit menige vroegere aanwijzing begrepen zal hebben, hoeveel belangrijker bij hen de dorpen dan de steden zijn, daar negen tiende gedeelte der bevolking en meer dan de helft van den adel en priesterschap hier nog in de dorpen verscholen zit, en bij de geringe ontwikkeling der volksvlijt de steden nog niet van dat belang zijn als de onze: om dat alles dus denk ik, dat eene proef, of ik zulk een tafereel zal kunnen schetsen, zoowel geoorloofd, als niet onwelkom zijn zal. Wij willen dus eene wandeling door zulk een Klein-Russisch dorp doen, kiezen daartoe een aangenamen voorjaarsavond, en zullen onze ontmoetingen, zoo als zij zich aan ons zullen voordoen, opteekenen.

Vooreerst zien wij de akkers van het dorp, en daarop rogge, tarwe, turksch koren en garst, met distelen en onkruid vermengd; slechts weinige knappe boeren doen zich aan hun gewiede akkers kennen. Dan komt de molenwerf van het dorp, honderd kleine windmolens staan op ééne plek, de molenaars gaan af en aan en doen hun werk. Niet ver van de molens, ter zijde af of ook voor dat men aan deze komt, vertoont zich een groot, wijd grasveld, waarop 100 ossen gemakkelijk liggen te herkaauwen of grazend heen en weer stappen, 40 of 50 kleine wagens met goederen beladen staan

daarbij in behoorlijke orde naast elkander gereden, en de voerlieden zijn bezig om uit drooge kruiden, mest en takken een vuur aan te maken. Deze plaats is de gemeene weide van het dorp, welke de gastvrijheid der inwoners aan alle vreemdelingen en reizigers als algemeene verblijfplaats heeft aangewezen. Ieder voorbijkomend reiziger heeft het regt om aan deze steeds gedekte en openstaande tafel zijn vee te voederen. Bij de dorpen, die aan groote, belangrijke handelswegen liggen, vindt men genoegzaam iederen avond aldaar een paar karavanen, wier voerlieden van deze vergunning gebruik maken, en in het midden der plaats staan gewoonlijk ook een paar tenten van Heidens. Deze zijn de wandelende smeden, paardenkoopers en zevenmakers der Klein-Russische dorpen, en trekken gedurende den ganschen zomer van dorp tot dorp rond, terwijl zij in den winter in de eene of andere stad, onder wier inwoners zij opgeschreven zijn, in holen onder den grond wegkruipen, en men van hen ziet noch hoort. In het midden der hut brandt een vuur, rondom hetwelk schreeuwend en joelend de talrijke en naakte kindertroep der familie gelegerd is. In de hoeken van de tent staan de hoofdmeubelen van een Heidensch huishouden, namelijk twee wagens, die voor bedden dienen. De zijladders der wagens zijn als banken of sopha's neergeslagen, en daarboven hangen eenige berookte beeldjes van afgoden of van heiligen. De moeder met eene pijp in de mond en met allerlei lederwerk en metalen versierselen opgetoomd als een paard »heerscht met verstand in den huiselijken kring," *) dat is, zij deelt klappen aan de jongens uit, en jaagt de honden van den ketel. Een jong meisje slank als een berk en schoon als Pretiosa, evenzeer rookend, sleept water aan uit de naastbijgelegen bron. De vader des

*) Aanhaling uit SCHILLERS beschrijving van een gelukkig huisgezin, in het Lied van de klok. (Vert.)

huizes zit voor de deur te rooken en te smeden, een Klein-Rus staat daarbij met aandacht toe te zien, terwijl in het rond de talrijke paarden aaneengekoppeld staan, en van het bijeengeraapte hooi, gras en stroo knabbelen. Een tweede Heiden, een jongere broeder van den huis- of tentheer, komt uit het dorp aan met eene vracht van kapotte ketels, tangen, bijlen en messen, die gerepareerd moeten worden, en ook nog met oude kleederen, broodkorsten, beenen, spekzwoord, dat men als eene lekkernij zal braden, en honderd andere dingen beladen.

Wij treden thans het dorp zelf binnen. Aan den ingang geven ons ter regter- en linkerzijde de door de Russische regering, die overal voor de statistiek werkzaam is, opgerigte palen eenige opgaven omtrent de inwoners en het getal huizen van het dorp, en regts en links zien wij aan den weg vele kleine, met gras begroeide aardhoopen liggen, overblijfselen en slakken uit eene salpeterfabriek. De grond der steppen in de Ukraine is zoo zeer met salpeter bezwangerd, dat het eene gewone kunstvlijt der dorpelingen geworden is, om dit daaruit te winnen. Eenige boerenwagens, met ossen bespannen, rijden te gelijk met ons binnen en kruipen zoo langzaam voort alsof de tijd geene vleugels, maar lood aan de voeten had. Daar achter gaat een troep Klein-Russische vrouwen, die uit het hooiland komen. Zij zijn met gras en bloemen bekranst, wandelen paar aan paar achter elkander als soldaten, met de harken op de schouders, en zingen zonder ophouden zoo luid, als of zij een triomftogt vierden. Uit onderscheiden streken van het dorp hoort men andere zangerscharen, van ver af en van nabij, haar te gemoet komen.

De kleine, witte huisjes van het dorp staan bevallig versierd, onder ruwe leem- en stroodaken en hoog opgeschoten onkruid verborgen, aan beide zijden van den

weg geschaard. De erven zijn met hooge, doode doornheggen omgeven, die als muren eener vesting daar staan, om aan de wolven den ingang te beletten. Uit de deur van ieder erf raast ons een troep honden blaffend te gemoet, die hier te lande nog talrijker in de dorpen, dan de wolven in de bosschen zijn, en dit is niet weinig gezegd. Geen dorp in Klein-Rusland staat, wat zijne hondenbevolking aangaat, bij Konstantinopel achter, maar geen mensch neemt notitie van hen, en men laat hen blaffen en huilen, zooveel zij verkiezen.

Hier en daar wisselen de eentoonige boerenhuizen, die er allen uitzien, of zij uit één vorm gegoten waren, met beter gebouwde woningen van popen en edellieden af. In deze heerscht geheel en al de stijl, dien wij Aziatisch noemen. Alles is ligt en luchtig, met vele balcons, overdekte voorhoven en talrijke zuilen voorzien, ofschoon iedere zuil zekerlijk maar een behouwen esschenboom is. De popen, of zoo als de Klein-Russen, die bijna overal de Groot-Russische O in eene I veranderen zeggen, de p i p e n planten veelvuldig boomen voor hunne huizen, en daar ziet men dan de oude, langbaardige, eerwaardige priesters als aartsvaders, als ABRAHAM of JACOB voor hunne deuren zitten, en met hunne kinderen of hunne *kat*, (men geeft hier veel om eene goede huiskat) spelen. Ofschoon het ook zaturdag avond is, zoo behoeven wij toch niet bang te zijn, dat wij, wanneer wij hem aanspreken, hem in de bewerking van eene preek zullen storen. De Russische priester kent zijne s l o e s j b a (dienst, godsdienstig rituëel) zoo goed als een schooljongen zijne les. Op het erf van den edelman ziet men paarden trappelen of eene oude kales smeren, waarmede de familie morgen een bezoek in de buurt wil afleggen.

Wanneer het nog licht genoeg is, dan treffen wij in het eene of andere boerenhuis zeker de achtergebleven huisvrouw met werken, en wel met weven van tapijten

bezig. De Klein-Russen gebruiken, naar Oostersche manier, eene groote menigte tapijten en zijn bijzonder ervaren in de kunst om deze met smaak te vervaardigen. Zij weten aan de wol zeer levendige kleuren mede te deelen en zijn zelfs in eene soort van hautelice-werk bedreven. Hunne tapijten zijn vol van de prachtigste en schitterendste bloemen en doen door hunne kleuren zoo wel als door de billijkheid van hun prijs genoegen. Geheel Rusland trekt zijne voetkleeden en sleedekken uit de door de Klein-Russen bewoonde streken van het zuiden.

De weg gaat hoe langer hoe meer in de diepte van het ravijn neder. Gewoonlijk bieden deze dorpswegen eene oppervlakte aan, welke niet minder modderig is dan de chaos, en zelden zijn zij volkomen droog. Van tijd tot tijd verzinkt men in de mist, waarmede de menschen in dit vette land niets weten uit te voeren, en die zij van hunne erven op den weg smijten. Eindelijk komt men aan het laagste punt van het dorp, waar zich altijd eene groote waterkom bevindt, en zich alle door het dorp loopende wegen kruisen. Hier naar dezen kant klimt men naar de kerk op, daar naar de herberg, en links naar het dorpshuis. De vijver is een vuil water, waaruit millioenen van kikkers, die benevens de honden en wolven de talrijkste bewoners dezer dorpen zijn, met een droevig klagend geluid ten hemel schreeuwen. Tallooze half wilde eenden en ganzen bevolken zijne oppervlakte, alles is wild met riet en biezen begroeid. Een man, dien wij vragen, hoe wij naar den b a z a r (marktplaats) van het dorp moeten gaan, geeft ons een lomp antwoord, omdat hij een k a z a k, dat is een vrij en tot lomp zijn geregtigd man is. En in waarheid, wij hadden den weg ook wel uit ons zelven kunnen vinden, want wij hebben den bazar vlak voor ons, en hij kondigt zich door zijne houten kramen aan, waarin de kooplieden van het oord,

talk, harst, krijt, honig, vloerkleeden, papaverkoeken zonnebloemzaad, agurkjes, meloenen, touw, spijkers, bijlen en nog meer zoodanige, door de dorpsbewoners veel gevraagde artikelen te koop bieden.

Wanneer het zondag was, zouden wij hier na de godsdienstoefening de geheele bevolking der plaats verzameld vinden, vooral de hoofden en vaders der huisgezinnen, met lange baarden, in witte, wijde broeken, hooge laarzen, met hunne hooge mutsen van zwarte schapenvachten en in een dikken, wollen, bruinen mantel gehuld, pratend en beraadslagend, in een grooten kring vereenigd en op hunne staven geleund, als eene vergadering van ST. CHRISTOFFELS. In het dorpshuis vinden wij steeds dag en nacht twee van deze CHRISTOFFELS met hunne staven aanwezig, namelijk den wuibornoei en den ataman (den schout en zijn adjunct). Zij maken de steeds waakzame politie van de plaats uit en oordeelen op stel en sprong, even als de Romeinsche Praetoren, en soms niet zonder Praetorswijsheid, over de voorkomende gevallen en twisten. In eene kamer van het huis, die met een zwaren dikken balk versperd is, hooren wij een paar menschen op het vreeselijkst aangaan. Wij vragen den ataman, wat dit beteekent, en hij antwoordt: een paar bezopen kerels, die den beest gespeeld hebben en hunne straf ontvangen zullen, wanneer zij nuchter geworden zijn. De atamans zijn te gelijker tijd ook de postmeesters. Zij kunnen zelven niet schrijven, maar zij hebben hun pissar, die in de kamer zit, lezen en schrijven kan, en in de passen en papieren van een reiziger studeert, die daarbij ongeduldig bromt en vloekt, en naar paarden verlangt. Men beduidt hem, dat er reeds iemand naar de steppen uitgereden is, om de paarden op te vangen, en dat hij slechts een weinig geduld moet hebben. Spoedig komt er dan ook een geheele troep paarden, door de

lange zweep van den paardenhoeder met vleugels voorzien, aangevlogen, en men spant hem de helft daarvan voor zijn rijtuig.

Het zou wel naar een wonder gelijken, wanneer in de hier tegenover liggende herberg niet alle banken en tafels vol zaten, want de Klein-Russen huldigen, helaas, de giftige gaven van Bacchus, die hun de jood, die daar zit, in den naam des edelmans verkoopt *), op eene wijze, dat men gelooven zou, dat de bacchanaliën hier geen eind nemen. De tooneelen en tafereelen, die zich hier vertoonen, zijn niet zeer vermakelijk. De brandewijn vloeit in stroomen, de lieden drinken hem uit bierglazen of het liefst uit blikken kannen. Kloppartijen en vechterijen zijn zeker zeldzaam, maar de geestvervoering en liefdedrift, welke hier door brandewijn begoten tot rijpheid komt, is niet minder terugstootend. Een paar dronken, lagchende wijven, die door den brandewijn opgewonden zingen, een paar reeds half wezenlooze ouden, die nog slechts brommend en stamelend daarmede instemmen, een half dozijn Groot-Russen, die elkander als broeders om den hals vallen, en alsof zij op elkander verliefd waren pakken en omhelzen, en misschien ook wel een naar dit eind van de wereld verwaaide Duitscher, die sedert den veldtogt van NAPOLEON in Rusland gebleven is, en wiens roode neus en diep liggende oogen duidelijk genoeg te kennen geven, wiens slaaf hij hier geworden is, ziet men hier dooreen razen. Tusschen al dit gewoel zit de bleeke, magere, spitsbaardige, eeuwig nuchtere jood.

Tot slot onzer wandeling en om met aangename herinneringen naar huis te keeren, wenden wij ons nog naar de kerk van het dorp, welke zonder tegenspraak

*) In Klein-Rusland heeft de adel nog, dat anders eene uitzondering maakt op hetgeen in het overige Rusland plaats vindt, het uitsluitend regt tot den verkoop van brandewijn.

het beste en fraaiste gebouw der geheele plaats is. Zij is in den besten toestand en ziet er altijd zoo goed onderhouden uit, als of zij pas gebouwd was. Het voornaamste heilige beeld uit de kerk is in een boomstam nabij het dorp door een wonder uit den hemel verschenen en door de priesters ontdekt geworden. Voor dat beeld verschijnen alle zondagen de 100 edellieden 1000 kazakki en de 2000 panski ljoedi van het dorp, met vele buigingen en eerbewijzingen. De kerk ligt geheel afgescheiden op een der zoo even genoemde voorgebergten, die in het inwendige van het dorp uitsteken, en allen zien als tot hun steun en heil naar haar op. Van de kerk uit, des zondags de schilderij van het dorp en het leven en zweven van de bewoners te overzien verschaft een liefelijk gezigt. De meisjes, de vrouwen met hare kinderen aan de hand, de oude en jonge mannen stroomen van alle kanten naar het voorgebergte heen, en het moest wel een slecht Christen wezen, die niet gaarne met deze vrome Kozakken in hun vriendelijk bedehuis wilde binnen treden, om met hen zijn gebed ten hemel op te zenden. En zoo hebben ook wij ons op een dag naar de kerk van Dikanka begeven, om onze vrienden aldaar vaarwel te zeggen, en den zegen hunner heiligen over onze verdere reis af te smeken.

VIJFDE AFDEELING.

PULTAWA.

Moeskal. — Malo-Rossya. — Het voorregt van brandewijn te mogen verkoopen. — Klein-Russisch patriotismus. — Geschiedenis van Klein-Rusland. — Geschiedkundige overlevering. — Rijkdom in Klein-Rusland. — Versnippering van Klein-Rusland, — Klein-Russische literatuur. — Klein-Russische Aeneïs — Ligging van Pultawa. — Het slagveld. — Gedenkteekenen. — Oude kerk. — Bevolking van Pultawa. — Duitsche fabriekarbeiders. — Wijnbouw. — Herculesarbeid van Rusland.

Het gansche, ongemeen volk- en stadrijke land, dat de Dnieper in het midden van zijn loop doorstroomt, wordt te gelijker tijd door hem in een Oostelijk en een Westelijk stuk verdeeld, dit het gouvernement van Kiew, het eerste dat van Pultawa. In het eerste is de stad Kiew, in het tweede Pultawa het middelpunt van alle leven en bedrijf.

Daar het gouvernement Pultawa tegenwoordig digt aan de twee millioenen inwoners bevat, zoo mogt men van Pultawa als hoofdstad eener zoo bevolkte provincie niets gerings verwachten, doch de stad staat ongeveer in dezelfde verhouding tot hare provincie, als vroeger

Petersburg tot het geheele rijk. Wat niet door zaken of ambt aan de plaats gebonden is, komt er niet heen en blijft op zijne goederen.

In het algemeen houden de Klein-Russen niet van het bekrompen bijeenwonen in eene benaauwde stad, en verkiezen het landleven of, zoo als zij zich uitdrukken, het w'derewiach shitj, het leven op de dorpen. Maar boven alles, hebben zij een afkeer van de hoofd- en residentiestad van het geheele rijk, het noordsche Duitsch-Groot-Russische Petersburg. De Moskoviten houden ook niet van Petersburg, maar alleen, omdat het hun te veel niet Russische bestanddeelen bevat. Doch de tegenzin der Klein-Russen is sterker, daar hun als zuidelijke natie ook nog het koude luchtgestel en dan het Groot-Russische in Petersburg hindert. Er zijn daardoor vele Klein-Russische familiën, die van hunne landgoederen naar alle hoofdsteden van Europa gereisd zijn, zonder ooit een voet in de hoofdstad van hun eigen land gezet te hebben.

De afkeer der Klein-Russen tegen de Groot-Russen, hunne overheerschers, is zoo groot, dat men hem bijna haat zou kunnen noemen. Wanneer zij zich in een twist met een Groot-Rus een weinig driftig maken, zijn de woorden prokljatoei Moeskal (vervloekte Moskoviet) hun spoedig voor den mond. Deze haat is sedert de 17de eeuw, toen zij aan de Groot-Russen vervielen, meer gestegen dan afgenomen, hoe meer de hun aanvankelijk toegestane voorregten voor de alles gelijkmakende bureaucratie van Rusland verdwenen zijn. Met de Polen daarentegen zijn de Klein-Russen nooit betere vrienden geweest, dan sedert zij aan hunne magt onttrokken zijn geworden. Het ergste, dat zij van een Pool zeggen, is bes moski Polak, (de dolle, eigenlijk, de hersenlooze Pool), waarmede zij op de onbedachtzame

voortvarendheid der Polen zinspelen, maar nooit krijgt een Pool het bijvoegelijke prokljatoei.

Vóór hunne vereeniging met Rusland waren alle Klein-Russen vrije lieden; eerst de Groot-Russen, meenen zij, hebben het lijfeigenschap bij hen ingevoerd en de helft der bevolking tot slaven gemaakt. In de eerste eeuw der vereeniging met Rusland hadden de Klein-Russen nog hunne eigene inrigtingen, hunne eigene Hetmans en groote voorregten; maar in den loop der vorige eeuw ging bijna alles verloren. Zelfs tot in de laatste tijden gingen die achterwaartsche veranderingen nog steeds voort, en de laatste daarvan is de volledige vernietiging en afschaffing van den naam Malo-Rossya (Klein-Rusland), die sedert nu drie jaren in geene officiëele stukken meer gebruikt mag worden. Tot in het jaar 1837 was er nog een Gouverneur-generaal van Malo-Rossya, maar in dat jaar werd het opschrift op zijn residentieslot in Pultawa: Gouverneur-generaal van Klein-Rusland, uitgewischt en sedert dien tijd heet Klein-Rusland slechts het gouvernement Pultawa, Kiew, of welk ander. De adel des lands heeft dit smartelijk gevoeld, en dikwijls genoeg klagen de Klein-Russische patriotten dit hun aangedaan leed aan vreemdelingen.

Ook de alleenhandel van den tabak, dien het bestuur zich onlangs toegeëigend heeft, heeft Klein-Rusland zeer hard getroffen. De Klein-Russische gouvernementen zijn voornamelijk de tabakteelende streken van Rusland en tot nu toe voorzagen zij het noorden des lands met de geringe soorten van dit gewas. Voornamelijk waren het de kazakki, de vrije boeren, die zich met de aankweeking hiervan bezig hielden. Groote met tabak beladen karavanen trokken steeds uit Klein-Rusland naar het noorden; door dezen alleenhandel echter is hun die, tot nog toe zoo rijkelijk vloeijende bron van welvaart niet weinig verstopt geworden.

Het gewigtigste voorregt, dat de Klein-Russische adel nog behouden heeft, is de vrije verkoop van brandewijn, daar in het overige Rusland ook deze, zoo als bekend is, een regt van de kroon is. In Klein-Rusland echter kan ieder edelman zooveel brandewijn stoken als hem goed dunkt, en hem verkoopen waar en hoe hij wil, dat is te zeggen, op het land, want de steden zijn, ten behoeve der regering, weder van deze vrijheid uitgesloten. De brandewijn is dus in Klein-Rusland drie of viermaal beterkoop dan in de overige gouvernementen, en derhalve is dan ook dit gedeelte van Rusland meer dan eenig ander in dronkenschap en zwelgerij verzonken. Bijna al het koorn, dat het land meer opbrengt dan het in brood verbruikt, wordt tot brandewijn gestookt, want uitgevoerd wordt genoegzaam niets, behalve eene zeer enkele reis, wanneer soms de graanprijzen in Odessa tot eene buitensporige hoogte stijgen. Het ware dus te wenschen, dat ook vooral dit voorregt aan den adel ontnomen werd. De kroon houdt de brandewijnsprijzen hooger, en daardoor kon men menigen roes voorkomen. Maar vooreerst zijn adel en volk nog zoo zeer aan hun goedkoopen brandewijn gehecht, dat eene intrekking van dit voorregt de grootste ontevredenheid zou verwekken.

De Klein-Russen zijn zeer slechte Russische patriotten. De liefde en afgodische vereering des keizers, die de Groot-Russen zoo bijzonder kenmerkt, is bij hen onbekend. Zij gehoorzamen hem, wijl zij niet anders kunnen, maar zij beschouwen de Petersburgsche alleenheerschers volstrekt als vreemde, hun opgedrongen heeren. De Klein-Russen maakten in vorige tijden eene republiek uit, onder de bescherming van Polen, hunne Hetmans waren de in zeer vele opzigten beperkte, gekozen opperhoofden dezer republiek. Met de Klein-Russen is dus volstrektelijk deze geestdrift en trouwe aanhankelijkheid

aan één en hetzelfde vorstenhuis, die men bij de Moskoviten vindt, niet opgegroeid, en tot nog toe is het ook van de zijde der Moskoviten nog niet gelukt hun deze in te enten. Wij zouden verscheiden hoogst merkwaardige anecdoten en opmerkingen, die wij in de gelegenheid geweest zijn te hooren en te maken en welke deze stelling bevestigen, kunnen mededeelen. Men moet een Klein-Rus, wanneer men hem niet beleedigen wil, vooral nooit van de onderwerping van zijn vaderland aan de Russen spreken. »Vereeniging! vereeniging" zal hij dadelijk verbeterend u in de rede vallen, »wij zijn met Rusland vereenigd. Rusland doet ons onregt, wanneer het ons als onderworpenen beschouwt." De ijver voor Malo-Rossya is in Klein-Rusland nog bijna even groot als die voor Polonia in Polen.

De adel bewaart op zijne goederen, gelijk wij boven reeds aanmerkten, nog vele gedachtenissen van de vroegere grootheid en de gulden onafhankelijkheid van zijn vaderland. Bij velen vindt men nog eene rij van portretten van alle Hetmans van de SJMELNICKI's af tot aan DE MAZEPPA's, SKOROPACKI's en RASOEMOWSKI's toe; hier en daar ook nog wapenrustingen, brieven, handschriften of andere zorgvuldig bewaarde gedachtenissen van deze Malo-Rossianische helden. De geschiedenis van Klein-Rusland is een nog weinig bebouwd veld. Wij Europeanen weten er nog bijna niets van, en verachten dit alles als barbaarsch. Hoe verwonderd staat echter iedereen, die hier in het land komt en ziet, hoe hier alles als het ware van geschiedkundige herinneringen leeft. De Groot-Russische geschiedschrijvers KARAMSIN, POLEWOI en anderen behandelen echter de geschiedenis van Klein-Rusland slechts als die eener Russische provincie, en toch, wanneer zij het land met eigen oogen zagen en kenden, zouden zij zich niet weinig verwonderen, alles hier zoo zelfstandig, zoo afgerond, zoo vaderlandsgezind te vinden.

De Klein-Russen zelven durven natuurlijk den mond over hunne geschiedenis niet open doen; maar er zijn verscheiden door Klein-Russen geschreven kronijken en jaarboeken van Klein-Rusland, waarvan enkelen alleen in handschrift bestaan, maar ook andere gedrukt zijn.

Van de laatste is de bekendste die van BANTYSJ-KAMENSKY, in vier deelen. Deze, een edelman uit eene oude Klein-Russische familie, was tusschen 1820 en 1825 directeur der kanselarij van den Gouverneur-generaal van Klein-Rusland, prins REPNIN. De uitgaaf van zijn werk, zegt men, dat tot de over geheel Rusland verbreide zamenzwering, die in 1825 tot de mislukte uitbarsting kwam, in betrekking stond. Het denkbeeld zou geweest zijn om door de uitgave van dit werk Klein-Rusland tot opstand tegen de Czaren voor te bereiden. Het Klein-Russische gevoel van vaderlandsliefde wordt dus daarin niet weinig gevleid, en de roemrijke tijd der Hetmans in zijn schoonste licht voorgesteld. Dit en de meest mogelijke vrijheid van uitdrukking over de betrekking van Malo-Rossya tot Rusland is dan ook de voornaamste verdienste van dit boek, daar het vele valsche gezigtspunten en ongegronde redeneringen bevat. Het kon alleen onder het zachtzinnig bestuur van ALEXANDER, in een tijd toen men zeer onverschillig omtrent dergelijke gezegden was, in het licht komen.

Van de ongedrukte geschiedenissen van Klein-Rusland is de gewigtigste en meest geachte die van een zekeren KANIEWSKY, een bisschop van Woronesj, welke van de oudste tijden tot dien van KATHARINA toe loopt. Zij is het best en het meest naar waarheid geschreven, en daarbij zoo vrijzinnig, dat zij nooit gedrukt heeft kunnen worden. Zij is natuurlijk daarom en voornamelijk, omdat zij in de Klein-Russische taal geschreven is, het meest geacht en bemind, en in vele afschriften door het geheele land verspreid. Er zijn districten in Klein-Rusland,

waarin men bijna op ieder landgoed een exemplaar van KANIEWSKY aantreft.

Wie onder de inwoners van westelijk Europa ook maar een gering begrip daarvan heeft, in welk een graad de geschiedenis van Klein-Rusland met die van Polen, Dacië, Groot-Rusland, ja met die van alle aan de Zwarte Zee gelegen landen, met die van Trebizonde en Konstantinopel verwant is, en hoeveel uitkomst zij over menig verloopen tijdsgewricht en hoeveel aanwijzingen zij voor de toekomst vermag te geven, die zal zekerlijk niet weinig verlangen, dat deze geschiedkundige schatten eens eindelijk door een knappen Europischen kop geligt, en door eene bekwame pen aan de wereld medegedeeld mogen worden. Wij kennen de Klein-Russen meestal slechts uit de vernielende togten hunner plunderende kozakkenbenden en oordeelen daarnaar met verachting over het geheel, zonder te vermoeden, dat de geheele geschiedenis van een menschenstam, die ten allen tijde vijf of zes millioenen sterk was, en thans zelfs meer dan tien millioen bedraagt en zich door eene vreedzame, landbouwende bevolking en een krachtigen adel kenmerkt, daar achter ligt. Wanneer zich echter iemand aan dezen arbeid wilde toewijden, dan moest hij voor alle dingen zelf door het land reizen en het naauwkeurig opnemen, het volkskarakter leeren kennen, de goederen des adels bezoeken, de kloosters doorsnuffelen, de eigenaardige schoonheden van het land bewonderen, zich met de gewoonten van het volk bekend en bevriend maken en bovenal ook zijne oude gezangen en mondelinge overleveringen bijeen verzamelen.

Want wat deze laatste betreft, hebben de ondernemende of, zoo als wij zeggen, plunderzuchtige Klein-Russen deze veelmeer dan de Groot-Russen en de Polen. Bij de Groot-Russen was van oudsher de Czaar, bij de

Polen de adel alles, maar bij de Klein-Russen spraken ook de gemeene soldaten mede, waarin zich dus ook bij de eersten geene volksoverlevering vormde en er bij de laatsten daarentegen eene aangetroffen wordt, welke tot op onze dagen toe in vollen bloei en werkzaamheid bestaat. Niet alleen in hunne talrijke liederen bezingen de Klein-Russen afzonderlijke heldendaden en krijgstogten, strijd met de Turken, togten op de Zwarte Zee, invallen op de kusten van den Bosporus; maar men treft ook eene soort van overlevering aan, die in een kort overzigt hunne geheele geschiedenis behelst. Geringe lieden uit de massa des volks treden soms op feestdagen, vooral op de beide Pinksterdagen, met welk Christelijk feest een oud Heidensch in den zelfden tijd valt, voor, vatten de balaleika op, en verhalen in gezangen de geheele geschiedenis des lands, zingen van de heerlijkheid van Tsjernigow, Kiew en andere beroemde steden van het land en van hunne vroegere Grootvorsten, dan van hunne Hetmans, van hunne verbroedering met de Polen en van hunne, in gemeenschap met deze, gevoerde oorlogen tegen de Moskoviten en Tartaren; dan van het oude geloof hunner vaderen, en hoe dit door de Polen verdrukt werd, van hunne opstanden tegen hunne onderdrukkers, en van hunne vereeniging met de Moskoviten, om dat geloof te redden. Eindelijk komt de zanger tot de schildering dezer verbroedering en hoe de Klein-Russen door hunne broeders bedrogen zijn. Wanneer hij aan dit punt gekomen is, eindigt hij zijne voordragt gewoonlijk onder vele zuchten en tranen, en zijne toehoorders staan mede treurig om hem heen. Deze nimmer uitblijvende tranen, zijn een merkwaardig bewijs, hoe sterk het gevoel voor vaderland en onafhankelijkheid nog steeds onder de Klein-Russen heerscht.

Het is zeker, dat Klein-Rusland, wanneer eenmaal het reuzenligchaam van het Russische rijk uiteen valt dan een van de deelen zijn zal, die zich daarvan als een op zich zelf staand geheel zullen afscheiden, en de lijn, waarlangs die afscheuring geschieden zal, is reeds zeer goed aan te geven. De Klein-Russen staan als een geheel afzonderlijk, zeer talrijk volk, met eene eigene taal en eigen geschiedkundige herinneringen op zich zelven. Vermenging met de Groot-Russen mag in enkele gevallen voorkomen, in het groot heeft zij geene plaats, slechts enkele groote of groot gemaakte geslachten heeft Groot-Rusland aan Klein-Rusland weten te onttrekken, maar de hoofdkracht van het volk bestaat in den talrijken, kleinen adel, die zich op de dorpen ophoudt, en waaruit steeds de redders des vaderlands voor de Klein-Russen zijn voortgekomen.

Onder de door de Russische keizers groot gemaakte geslachten is dat der RASOEMOWSKI's het grootst. Het was de veldmaarschalk RASOEMOWSKI, de broeder van den bekenden gunsteling van ELISABETH, die door deze met gnnsten overladen werd. Zij maakte hem tot Hetman van Klein-Rusland, (hij was de laatste, die deze waardigheid bekleedde) schonk hem de oude residentie der Hetmans, de stad Batoerin aan den Dnieper met haar grondgebied, en buitendien nog van tijd tot tijd zooveel land en menschen, dat hij ten laatste niet minder dan 140,000 lijfeigene zielen bezat *). In het paleis te Batoerin moeten zich onmetelijke schatten van goud en zilver, die vroeger aan de Hetmans behoord hadden, gansche wapenrustingen van massief zilver en groote

*) Hieronder zijn, volgens Russisch gebruik, slechts mannelijke zielen te verstaan. De vrouwen medegerekend beliep dus het getal dezen man toebehoorende menschen, digt bij de 300,000. Zekerlijk beschikt niet dikwijls een enkel sterveling over een zoo groot aantal zijner medemenschen als zijne lijfeigene slaven.

hoeveelheden van allerlei huisraad uit dit metaal bevonden hebben, hetgeen alles aan de RASOEMOWSKI's ten deel viel. Uit dit ongehoorde vermogen van den veldmaarschalk zijn die vele andere fortuinen van 20,000 en 10,000 boeren voortgekomen, welke Europa in zijne onderscheiden hoofdsteden langzamerhand onder de milde en verkwistende handen zijner erfgenamen heeft zien te gronde gaan.

Deze fortuinen verzamelen zich in Klein-Rusland somtijds als de wolken, maar vergaan ook even zoo spoedig, terwijl zij in Engeland of in andere landen gewoonlijk vast als rotsen gegrondvest zijn en van geslacht tot geslacht, gedurende een langen tijd, voortbestaan. In Klein-Rusland vergaan zij nog sneller dan in Groot-Rusland. Want terwijl in het eerste, even min als in het andere, geene majoraten bestaan, zijn ook daar de eerstgeborenen niet boven de andere kinderen of de zonen boven de dochters bevoordeeld, maar het vermogen wordt onder alle kinderen bij gelijke deelen verdeeld, en dus ook spoedig versnipperd. En daar hierbij niet zoo als in de Duitsche provinciën, alwaar de waarde van het vermogen ook altijd gedeeld wordt, maar de oudste zoon het landgoed bekomt, en de anderen zich met de uitkeering van hun aandeel te vreden moeten stellen, het beginsel van een- en ondeelbaarheid der landgoederen *in* het oog wordt gehouden, maar de landerijen en het zielengetal werkelijk verdeeld worden, zoo ontstaat daaruit niet alleen eene spoedige vermindering van het vermogen, maar ook de in Klein-Rusland zoo groote versnippering van grond- en zielenbezit.

Versnippering is in het algemeen het groote ongeluk van den Klein-Russischen stam ook in het staatkundige. Eenig en dien ten gevolge groot was hij slechts een korten tijd, toen WLADIMIR in Kiew regeerde. Na hem verviel alles, naar hetzelfde hier heerschende beginsel, waarnaar nog tegenwoordig de landgoederen verdeeld worden,

in vele kleine vorstendommen. De daaruit voortgekomen kleine Kozakkenrepublieken vergrootten nog het getal van Klein Russische staten. Thans maakt een deel der Klein-Russen aan de overzijde der Karpathen met de Magyaren den Hongaarschen staat uit; een ander behoort met Gallicië tot de Oostenrijksche staten; eenigen kwamen zelfs aan Turkije; andere zijn aan den Boven-Don in Groot-Russische gouvernementen ingelijfd; aan den Beneden-Don maken anderen de gemeenten der Donsche kozakken uit, en hebben nog eenige sporen eener eigene staatsregeling. De hoofdbevolking bleef echter altijd in het eigenlijke Klein-Rusland aan den Dnieper wonen Wanneer men nu alle deze stukken weder tot eene staatkundige eenheid kon brengen, dan zou de stam der Klein-Russen wel niet met gelijke, maar toch met eene belangrijke magt tegen over den Groot-Russischen staan. De steenen tot zulk een gebouw liggen nog steeds gereed. Misschien wordt er in het verloop des tijds nog eenmaal een heldenmoedige bouwmeester gevonden, die ze te zamen voegt.

De voortgang en ontwikkeling der Russische literatuur in de nieuwere tijden gaat zekerlijk van de Groot-Russen uit, en hunne taal is, even als in Duitschland de Saksische tongval, de eigenlijk beschaafde schrijf- en spreektaal geworden, daar zelfs de Klein-Russen, die voor het publiek schrijven, thans van haar gebruik maken, ofschoon dit vroeger anders was. De Klein-Russen hadden reeds eene reeks van schrijvende Metropolitanen van Kiew en anderen voortgebragt, toen over Groot-Rusland nog een diepe nacht in het letterkundige heerschte. En ook tegenwoordig wordt er nog veel in het Klein-Russisch gedicht en geschreven. »De Klein-Russen," zoo zeide mij een Groot-Russische professor, »beminnen hunne taal zeer, en zij leggen in onze scholen de gebreken van hunne landtaal

moeijelijk af." Het is zeer vreemd, dat de geschiedenissen der Slavische literatuur, die van SJAFFARIK zelfs niet uitgezonderd, nog geene bijzondere afdeeling aan de Klein-Russische literatuur gewijd hebben. Een van de voortreffelijkste en oorspronkelijkste nieuwere voortbrengsels der Klein-Russische letterkunde is de Aeneis van KOTLEWSKI. De held van dit gedicht is een Klein-Rus, die in onderscheiden landen rondzwervende de belangrijkste lotgevallen ontmoet. Er is veel uit de geschiedenis des lands in aangebragt en het werk dus in Klein-Rusland een zeer verbreid en veel gelezen volksboek. De schrijver is, helaas, voor eenige jaren reeds in Pultawa gestorven.

De stad Pultawa ligt op den hoogen oever der Worskla daar, waar een diep ravijn, waaraan zij zich geleund heeft, dezen doorsnijdt, gedeeltelijk op de hoogten, die dit ravijn en het dal der Worskla begrenzen, gedeeltelijk in dit dal en het ravijn zelven. De oude kleine stad is nog heden ten dage binnen den omtrek, waarin zij ten tijde van PETER DEN GROOTEN bestond, door eene groote opene ruimte van de nieuwe stad afgescheiden, welke zich met regte, breede straten als een waaijer op vrij aanmerkelijken afstand uitstrekt. Het beroemde slagveld ligt aan de andere zijde van het ravijn ten noordoosten van de stad. Het is eene hooge, volkomen vlakke, twee uur lange en meer dan een uur breede bergvlakte, die naar den kant van Pultawa en de Worskla met een rand van 150 voet hoogte plotseling afgebroken is.

In het midden van het veld is thans een heuvel opgegerigt van ongeveer 150 tred in den omtrek en van 60 voet hoog. Hij dekt de beenderen der in den slag gesneuvelden; op zijn top staat een kruis, met het volgende opschrift: »Maar van PETER weet gij, dat hem zijn leven niet kostbaar was, wanneer Rusland slechts leeft en deszelfs geluk bloeit, Ruslands roem en uwe welvaart." Dit zijn

de woorden, welke PETER DE GROOTE tot zijne generaals en vrienden rigtte, die hem na den slag hunne gelukwenschingen bragten.

Van dezen heuvel af, heeft men een voortreffelijk overzigt over het geheele slagveld. Er is op de geheele vlakte niet eene enkele oneffenheid, diepte of hoogte van den grond te bespeuren, buiten eenige overblijfselen van de verschansingen der Russen. Alles is een vlak grasland, waarop thans runderen vreedzaam grazen, en hier en daar een landman eene vore getrokken en een weinig rogge gezaaid heeft, want ook zelfs geen enkel huis, niet één boompje is op de gansche vlakte te bespeuren. Het eenige gebouw, dat de oogen zien, is een klooster, naar den kant der Worskla op één vooruitspringenden hoek van den bergrand gebouwd, dat de Zweden gedurende den slag bezet hadden. In het noordwesten van het slagveld gaat de groote, uit de oostelijke Ukraine naar Pultawa voerende weg voorbij, langs welke KAREL aanrukte, en waartegen hij, even als tegen een aan de andere zijde van den weg gelegen bosch zijn leger leunde. In het zuidoosten stroomt de Worskla in haar diep dal langs den bergrug. PETER kwam langs dezen stroom aangetogen en had ook eerst aan zijn linker oever zijn leger opgeslagen, maar KAREL, wien het natuurlijk niet om verlenging van den oorlog, maar om een slag te doen was, liet de Russen rustig hunne bruggen over de rivier slaan en de hoogte van de bergvlakte beklimmen, aan welker rand zij zich dan verschansten.

Aan de noordzijde is het slagveld weder door eene diepe kloof met steile wanden begrensd, en in de diepte van die kloof kruipt een drassig water, een arm of nevenrivier der Worskla door het moeras. Dat de Zweden geene naauwkeurige kennis van deze kloof droegen, besliste den slag in hun nadeel. In het begin van den

strijd namelijk, den 28 Junij 1709, hadden de Zweden het voordeel op de Russen, en de geheele Russische ruiterij was door de Zweedsche volkomen op de vlugt geslagen. Het Russische voetvolk was hierover zoo verschrikt, dat de paarden reeds voor de bagaadjewagens gespannen werden, om met het gansche leger den terugtogt aan te nemen. Wanneer de Zweden de Russische ruiterij slechts nog een paar honderd schreden verder vervolgd hadden, dan hadden zij hen in die kloof gejaagd, en het was den Russen onmogelijk geweest, zoo de Zweden den rand der hoogte slechts met eene geringe magt bezet gehouden hadden, zich weder te hereenigen. Maar uit eene onbegrijpelijke, tot heden nog niet genoegzaam opgehelderde reden staakten de Zweden kort voor die kloof hunne vervolging, en de Russen verzamelden zich weder en vatten aan den rand der steilte post. Het voetvolk schepte weder moed; de ruiterij vermande zich; KAREL vroeg geheel verwonderd aan den veldmaarschalk RENSKIÖLD naar de reden van het stilhouden der ruiterij; »doch deze was geheel buiten zijne zinnen en wist niet meer, wat hij deed of zeide," schrijft een Zweedsch ooggetuige, en nu trok het onweer verpletterend boven de hoofden der Zweden bijeen.

Misschien hebben de Zweden niets van die kloof, welke de Russen zoo na aan hun verderf gebragt heeft, geweten. Men ontdekt zulke ravijnen wegens de eigenaardige vorming van den bodem der Ukraine niet eer, voordat men vlak aan hun rand staat. Doch zoo hing voor een oogenblik het lot van Rusland en van Zweden van eene schijnbaar zoo onbeduidende omstandigheid en zulk een gering gebrek aan geographische kunde af.

Het gewigt van den slag bij Pultawa voor Rusland en voor Europa, als zijnde de eerste overwinning der Russen over Europische troepen behaald en als de strijd, ten gevolge van welken Rusland niet slechts zijne eigene, door vreemden

aangetaste onafhankelijkheid redde, maar ook met geweld in den kring der Europische staten indrong, en zijne veroveringen aan de Oostzee, waaruit zijne beschaving voortkwam, bevestigde, is reeds meermalen overwogen geworden, maar niet zoo zeer heeft men hem beschouwd in zijne gevolgen voor de Ukraine en Klein-Rusland, voor welke hij juist hetzelfde is geweest als de slag aan den Witten Berg bij Praag voor Bohemen.

Zoo als toen hier de Oostenrijkers niet alleen den in het land gekomen FREDERIK van de Palts verjoegen, maar ook het opgestane Boheme in sterker boeijen sloegen, zoo verdreven ook de Russen bij Pultawa niet alleen den in het land gevallen KAREL XII maar overwonnen ook de met hem verbonden Klein-Russen en bezegelden de onderwerping der Ukraine onder den schepter van Rusland.

De reactie tegen de Klein-Russen was niet minder sterk, en nog strenger, dan die der Oostenrijkers tegen de Bohemen. Den dag na den slag zagen de gevangen genomen Zweedsche en Duitsche officieren, die van hunne zijde bij de Russen zeer goed ontvangen en met een heerlijk gastmaal op het slagveld onthaald werden, dit gansche veld met de arme, op eene allergruwelijkste wijze ter dood gebragte Klein-Russen en Kozakken bedekt. PETER behandelde hen, die als burgers voor de onafhankelijkheid van hun vaderland gestreden hadden en die uit een algemeen gezigtspunt in het oog eens wijsgeers eene veel zachtere straf verdiend hadden, dan de in een vreemd land moedwillig en roofziek ingevallen Zweden, als oproerlingen en verraders aan de zaak van Rusland. Velen werden gespiest, anderen opgehangen, en eene menigte levend met verbrijzelde armen en beenen op het rad gevlochten. Op deze strafoefeningen volgden talrijke verbeurdverklaringen van goederen en veranderingen in het bestuur van Klein-Rusland. De Klein-

Russen spreken dus ook over den slag bij Pultawa, nog tot op den huidigen dag, ongeveer zoo als de Bohemen over den slag aan den Witten Berg.

Buiten dat kruis en dien heuvel op het slagveld zijn er ook nog eenige gedenkteekenen in de stad Pultawa zelve, welke aan de gebeurtenissen van 1709 herinneren. Vooreerst is het eene groote, ongeveer 40 voet hooge gedenkzuil op het midden van het grootste openbare plein der stad opgerigt. Zij staat op een voetstuk van graniet, 't welk uit de rots gebroken is, die den waterval van den Dnieper vormt. De zuil zelve is van metaal, en wel even als het haar omringende hek, uit de gesmolten Zweedsche wapens, vervaardigd. Uit het voetstuk kijken aan iedere zijde drie Zweedsche kanonnen met hun mond uit. *). De zuil is met kransen van palmen en lauriertakken uit brons gegoten omgeven. Op haar top breidt de Russische arend zijne vleugels uit. Het geheel werd bij de viering van het eeuwfeest der gedachtenis van den slag, den 28sten Junij 1809 opgerigt. Nog heden wordt deze dag jaarlijks kerkelijk gevierd.

Het eerste te Deum, dat op den dag van den slag zelven, door de van bloed druipende soldaten gezongen werd, vond in eene kleine houten kerk, welke nog staat, plaats, en hoewel deze zeer treurig tegen de in de nabijheid gebouwde prachtige tempels afsteekt, zij is aan de Russische patriotten steeds eerwaardig. Naast de kerk is op de plek, waar PETER DE GROOTE, toen hij op den 28sten Junij, als hij na het aftrekken der Zweden in Pultawa binnen gerukt was, zich om uit te rusten op een steen neerzette, en het rapport van den commandant der vesting ontving, een ander gedenkteeken opgerigt, met

*) Het is namelijk bewezen, dat het niet waar is, wat VOLTAIRE verhaalt, dat KAREL XII bij Pultawa nog slechts vier kanonnen bij zich zou gehad hebben.

het opschrift: »Hier rustte PETER na zijne vermoeijenis op het slagveld uit. Een heilige gewijde plek." Uit dit berigt van den commandant bleek, dat er nog anderhalf pond kruid in Pultawa aanwezig was. Al het lood en ander metaal uit de stad was reeds lang tot kogels gegoten. Ja genoegzaam alle gebouwen in de stad had men afgebroken en vernield, om de door de Zweden geschoten bressen en verwoestingen in de muren en wallen weder te herstellen. De burgers der stad hadden, door vaderlandsliefde aangegrepen, zelfs de balken en steenen hunner huizen aangebragt, om ze tot versterkingen te gebruiken. Hun ijver voor het vaderland was zoo groot, dat zij een uit hen, die, toen de nood op het hoogste gestegen was, tot de overgave geraden had, op de markt gesteenigd hebben, nadat zij hem eerst in de kerk gebragt hadden, om het avondmaal te kunnen genieten. PETER hield zich nog drie dagen in de stad op, en verliet deze eerst, nadat hij de dooden begraven had, bij welke gelegenheid hij zelf eene lijkrede over hen uitsprak.

De bevolking van Pultawa of eigenlijk Poltawa, wanneer wij den naam goed wilden schrijven, bestaat uit Malo-Rossianen, Groot-Russen, Joden, Duitschers, onder welke natuurlijk ook nog Tartaren, Heidens, Kalmukken en Franschen vermengd zijn. De massa der bevolking, de eigenlijke burgerij bestaat uit Klein-Russen. De Groot-Russen houden zich hier slechts tijdelijk, als ambtenaren, handwerkers en dergelijke op. De Joden komen na de Klein-Russen het talrijkst voor en zijn te gelijk de bedelaars en de Croesussen der plaats. De rijkste man hier is tegenwoordig de heer ..... LOW (het is vreemd dat alle Joden hier Klein-Russische of West-Europische namen, maar met een Russischen uitgang hebben), die zeven dochters heeft. Iedere van deze heeft van de natuur een rijken bruidschat van schoonheid en bevalligheid, en van haar vader als een garneersel

dezer natuurlijke gaven een millioen roebels bekomen. De Joden zijn de eenige geldwisselaars in de stad.

De Duitschers leven hier, zoo als in de overige steden van Rusland als onderwijzers, officieren, apothekers enz. De meesten wonen in eene der voorsteden, in de zoogenaamde Duitsche kolonie bijeen. Keizer ALEXANDER lokte in 1808 onderscheiden Saksische en Pruisische fabriekarbeiders, voornamelijk lakenwevers in het land, met welke hij in Pultawa, Tsjernigow, en Krementsjoeg drie fabriekkoloniën stichtte, die echter niet zeer sterk bloeijen. De Russische ambtenaren hielden de aan de arbeiders gedane beloften niet, en velen van hen gingen dus ontevreden naar hun vaderland terug. De jonge, schoone Duitsche meisjes der kolonie werden door wellustelingen verleid, en spoedig waren zedeloosheid en armoede onder hen heerschend. Keizer ALEXANDER hoorde in Dresden door terug gekeerde Duitschers van dezen toestand en ontnam daarop het bestuur van de kolonie aan den gouverneur, en stelde haar onmiddelijk onder het ministerie van Binnenlandsche Zaken. Sinds dien tijd is hun toestand verbeterd, voornamelijk echter sedert het bestier van hun tegenwoordigen leeraar, een voortreffelijk werkzaam mensch. Men vindt tegenwoordig in Pultawa nog ongeveer een vijftigtal Duitsche huisgezinnen, die eene bevolking van 300 zielen uitmaken, maar de minsten van hen houden zich nog met hun oorspronkelijken arbeid, het lakenweven, bezig; grootendeels hebben zij zich aan andere takken van industrie toegewijd.

De Luthersche Duitsche predikant van Pultawa neemt tegelijk de dienst in de kerken van Tsjernigow en Krementsjoeg waar en preekt ook somtijds in Elisabetpol en Ekatharinograd. Hij heeft dus een kerspel te bedienen, dat ongeveer tweemaal zoo groot is als het koningrijk Saksen.

Ik weet niet genoeg meer van de voorstelling, die ik mij eenmaal in Duitschland van deze barbaarsche stad

Pultawa maakte, om een waar, naar geen kant overdreven beeld daarvan te schetsen. Zoo veel is echter zeker, dat wij in ieder opzigt veel barbaarscher over Rusland denken, dan dit land verdient. Pultawa is over het geheel met veel verstand gebouwd, en heeft zulke groote, schoone pleinen en zulke regte straten als ik ze iedere Duitsche stad toewenschte. Ook kan men er thans reeds zooveel West-Europische gemakken vinden, dat men er zich over verbazen moet, wanneer men daarbij bedenkt, wat zij vóór PETER DEN GROOTEN was. De openbare tuin der stad, waartoe PETER den grond reeds deed afsteken, vlak aan den hoogen oever der Worskla, is inderdaad verrukkelijk. De lanen en boschjes zijn zoo digt, zoo welig en schaduwrijk, dat men in de heete zon van Klein-Rusland geene aangenamer wandeling kan *begeeren*. Het eenige, dat er aan ontbreekt, is dat het *publiek* er geen gebruik van maakt. In de kloven, die door den regen en het afloopend water van oudsher in den hoogen oeverrand uitgegraven zijn, heeft men wijnstokken geplant, en dit is het noordelijkste punt van Rusland alwaar wijn gebouwd wordt. In het Charkowsche, dat slechts een halven graad noordelijker dan Pultawa ligt, rijpt geen wijn meer onder den blooten hemel.

De rijksgebouwen der stad vertoonen zich van buiten niet minder prachtig. Zij zijn het gymnasium, het hotel van den Gouverneur-generaal, het hospitaal, het vondelinghuis, het gouvernement, het huis der adelsvergadering, het keizerlijk, adelijk juffrouwen instituut, de kaserne, het cadettenhuis, en de Ostrog of gevangenis. Wanneer men overweegt, dat de stichting van geen dezer gebouwen, zelfs niet der kerken, in Pultawa ouder is dan de vorige eeuw, dat de meeste eerst in de laatste 40 of 50 jaren gebouwd zijn, en dat evenzoo de 60 hoofdplaatsen der gouvernementen met dezelfde en nog andere gebouwen en instellingen in het zelfde tijdsverloop voor-

zien zijn geworden, dan moet men verbaasd staan over de snelheid en de ongehoorde inspanning, waarmede Rusland zijn staat in elkander zette en den geheelen reuzenbouw in alle zijne deelen ontwikkelde. Overziet men nu dezen Herculesarbeid van Rusland sedert PETER DEN GROOTEN, dat is sedert niet veel meer dan eene eeuw, zoo zal men onderscheiden buitengewone resultaten ontmoeten, zoo als b. v. de navolgende. Er werden te midden van woestijnen in Rusland 120 steden van den grond af gebouwd, en daaronder zulke als Petersburg met 500,000, Odessa met 70,000 inwoners, ja genoegzaam alle steden des rijks ten getale van ongeveer 600 werden geheel en al vernieuwd; er werden kanalen gegraven, die met elkander meer dan 100 mijlen lang zijn; 120 hospitalen en huizen voor krankzinnigen, tusschen de 70 en 80 groote gevangenissen en tallooze kleine gebouwd; zes universiteiten met al wat daartoe behoort ingerigt; een leger van een millioen soldaten op Europische wijze geoefend; een personeel van ambtenaren 160,000 sterk georganiseerd; een duizendtal kerken in nieuwen stijl gebouwd; eene vloot uitgerust, met welke geene, behalve die van Engeland, gelijk komt; een dozijn vestingen gebouwd; door verovering meer dan 20 millioenen onderdanen verworven, en door meerdere geboorten dan sterfte een gelijk getal aangewonnen; wetten voor alle betrekkingen des levens gemaakt, en men deed eene literatuur ontspruiten, welke eenige gansch niet verwerpelijke vruchten heeft opgeleverd; er werden ontelbare fabrieken opgerigt; bergwerken in zes groote gebergten ontgonnen en de behoeften van weelde en beschaving over eene oppervlakte van 300,000 vierkante mijlen verbreid, welke zoo lang menschengeheugenis reikt in barbaarschheid verzonken lag; en dit alles, en buitendien nog veel meer, om zoo te zeggen volkomen uit niets geschapen, in een land, alwaar van al die dingen ook

zelfs geen begin noch spoor te ontdekken was. Wanneer men geen acht wil slaan, op hetgeen den Russen, om zoo te zeggen, onder de hand weer ontviel en te niet ging, en ook op de qualiteit der dingen niet al te naauw toeziet, zoo is het zeker, dat bij geen volk in Europa, eene eeuw der nieuwe geschiedenis eene gelijke slotsom kan opleveren.

ZESDE AFDEELING.

GROOT-RUSSEN EN KLEIN-RUSSEN.

Verspreiding der Groot-Russen. — Verspreiding der Klein-Russen. — Gelijkvormigheid der Groot-Russen. — Gelijkvormigheid der Klein-Russen. — Grootte der tegenstelling. — Ligchaamsbouw der Groot-Russen. — Ligchaamsbouw der Klein-Russen. — Onderscheiden oordeelvellingen over de Groot- en Klein-Russen. — De Klein-Rus in tegenoverstelling van den Groot-Rus. — Temperament der Groot-Russen en Klein-Russen. — De lijfeigenen tegen over hunne heeren. — Handelsgeest der Groot-Russen. — Voorliefde der Klein-Russen voor den akkerbouw. — Gastvrijheid der Groot- en Klein-Russen. — Bijgeloovigheid der Klein-Russen. — De vrouwen bij de Klein-Russen. — Zindelijkheid der Klein-Russen. — Signalement der Klein- en Groot-Russen. — Verschil der tongvallen. — Oudslavische woorden in het Klein-Russisch — Opgenomen Duitsche woorden in het Klein-Russisch. — Volkspoëzij bij de Klein-Russen. — Klein- en Groot-Russische familienamen. — Klein-Russisch spreekwoord. — Kleeding der Groot- en Klein-Russische mannen en vrouwen. — Keuken en tafel der Klein- en Groot-Russen. — De dansen der Klein- en Groot-Russen. — De muzijkinstrumenten der Klein- en Groot-Russen. — De bouwtrant der Klein- en Groot-Russen. — De Klein-Russische ploeg. — De Groot-Russische bijl. — Vloerkleeden der Klein-Russen. — Ziekten der Klein- en Groot-Russen. — Natuurstaat der Klein-Russen.

Wanneer de Keizers van Rusland den titel Wserossijskije Imperatori (Keizer aller Russen of

naauwkeuriger aller Ruslanden) voeren, zoo geschiedt dit met betrekking tot de verdeeling van Rusland in Groot-, Klein-, Wit-, Zwart- en Rood-Rusland. Van deze afdeelingen des lands zijn die van Groot- en Klein-Rusland de voornaamste. Want Wit-Rusland heet men alleen de vroeger van Litthauen afhankelijke Russische streken aan den Boven-Duna en de bronnen van den Niemen; Rood-Rusland is grootendeels Oostenrijksch en daarbij eigenlijk nog slechts eene afdeeling van Klein-Rusland; en met Zwart-Rusland eindelijk werd een zoo weinig juist begrensd gedeelte van het geheel aangeduid, dat men ten huidige dage nog niet weet, welke streken daarmede eigenlijk gemeend waren. Daar bovendien de Wit-Russen eigenlijk slechts gepoloniseerde Groot-Russen, de Rood-Russen echter duidelijk en blijkbaar slechts een tak der Klein-Russen zijn, zoo blijft er dan streng genomen bijna geen ander belangrijk onderscheid tusschen de Russische stammen over, dan dat tusschen Groot-en Klein-Russen, en het zal hier de plaats zijn, dit onderscheid wat van naderbij te beschouwen.

De Groot-Russen bewonen bij uitsluiting het midden gedeelte van Rusland, waar in het oude land der Moskoviten hunne eigenlijke wieg is, en hebben zich van hier als inwoners der steden, handelend en bedrijvig, in vele visschers-, jagers-, kooplieden- en handwerkers-koloniën, over de landen van den Finnischen stam tot aan de Baltische en noordelijke IJs-zee, gelijk als over de Tartaarsche en Mongoolsche volkeren tot over den middelloop der Wolga en den Oeral heen, en door Siberië tot aan de oostelijke Chinesche Zee verbreid. Zij maken van de 60 millioenen menschen, die het Russische rijk bewonen zonder tegenspraak de hoofdbevolking uit, en men kan hun getal op digt aan de 28 millioenen stellen. Zij zijn de kern der Russische natie, en noemen zich ook slecht weg zonder verdere bijvoeging Roesski (Russen).

Zij staan in Rusland overal aan het hoofd der onderscheiden betrekkingen, en hunne taal is de officiëele taal des lands, der letterkunde en van de beschaafde zamenleving.

De Klein-Russen daarentegen bewonen het Zuidelijk Rusland, voornamelijk het stroomgebied van den Dnieper, waar in het oude Kiew hunne wieg moet gezocht worden. Zij hebben zich als oorspronkelijke bevolking van de Karpathen tot aan de Beneden-Wolga en daarop, in de menigvuldig van hen uitgegane militaire koloniën der Kozakken, tot aan de Zwarte Zee, den Kaukasus, den Oeral, het meer Aral, en het zuidwesten van *Siberië* verspreid. Galicië, Podolië, de Poolsche Ukraine, Nieuw-Rusland, de streken van den Midden- en Beneden-Don, gelijk die van de Beneden-Wolga van Saratow aan, zijn de landen, die als hun tegenwoordig vaderland te beschouwen zijn, en de streken aan den Oeral, den Koeban, den Terek die, welke als hunne koloniën moeten aangemerkt worden. Zij maken eene bevolking van ten minsten 12 millioenen menschen uit en noemen zich zelven Malo-Rossianen of kort af Rossiani, en in het westen ook Roesniaki of Roesnaki en Roetheni of Roessinen.

De 28 millioenen Groot-Russen maken eene bijzonder eenparige massa uit met zoo groote gelijkvormigheid van zedelijke en ligchamelijke vorming, zeden, taal, uiterlijk voorkomen en levenswijze, dat aan een vreemden reiziger allen uit een model gegoten schijnen en alleen het meer geoefende oor en scherpziend oog van een inboorling de eigenaardigheden van een Groot-Rus uit Petersburg of Moskou of Nowgorod vermag te onderscheiden. Dit naauwelijks merkbaar onderscheid der Groot-Russen onder elkander schijnt evenwel geenszins door een oorspronkelijk verschil van stam, maar alleen door een langdurig van elkander verwijderd wonen voortgebragt te zijn,

en is op verre na zoo groot niet als het onderscheid onder de verschillende Duitsche stammen, en naauwelijks zoo groot als dat tusschen een Engelschman uit Liverpool en een uit Manchester. Deze flaauwe schakeringen zijn dan ook zoo weinig bekend, dat binnen de grenzen van den naam Groot-Russen zich ook geen andere naam tot onderscheiding van kleinere afdeelingen gevormd heeft. Niet slechts, dat er geen naam is, die tot dien der Groot-Russen in verhouding staat als die der Saksen, Pruisen, en Nedersaksen tot dien der Duitschers, maar er bestaan niet eens zulke, die tot de Groot-Russen in betrekking staan als die der Bremers, Werders, Kedingers en Stedingers tot de Nedersaksen. De Groot-Russische natie schijnt weinig geneigd om hare oorspronkelijke eenheid van stam te splitsen en zich in verschillende takken te verdeelen, en hun aard schijnt hierin, gelijk in hunne staatkundige inrigtingen en over het algemeen in alle dingen, een eenig overmagtig grondbeginsel te volgen. De bewoners van Moskou, Nowgorod, Tobolsk en Irkoetsk, ofschoon door duizenden mijlen en honderden jaren gescheiden, gelijken zoo zeer naar elkander, dat het moeijelijk zijn zoude op den ganschen aardbodem eene tweede massa van bijna 30 millioenen menschen te vinden, die eene zoodanige zedelijke, natuurlijke, staat- en taalkundige, door één wil en dezelfde grondbeginselen bezielde eenheid uitmaken.

Ook van de Klein-Russen kan men over het algemeen hetzelfde opmerken. Overal vindt men bij hen dezelfde kenmerkende eigenaardigheden, dezelfde onmiskenbare wezenstrekken, denzelfden tongval. Er bestaat oneindig meer overeenkomst tusschen een Malo Rossiaan van de Wolga en een anderen van den voet der Karpathen, dan tusschen een Spanjaard uit Nieuw-Castilië en een uit Oud-Castilië. Er zijn Kozakkenstammen, die sedert

jaren onder den Turkschen schepter leven en voor den Grooten Heer in Syrië en Arabië gevochten hebben, en andere die even lang de Czaren onderdanig waren en duizend mijlen vandaar tegen de volkeren, die aan de IJs-zee wonen in het veld stonden, en evenwel ziet men op het eerste gezigt dadelijk, dat zij broeders zijn. Zelfs wanneer zulke stammen langen tijd aan de vermenging met vreemdsoortige volkeren bloot stonden, zijn toch hunne gemeenschappelijke eigenaardigheden bijna onveranderd gebleven; want bij de geheele Russische natie, zoowel bij Groot-als Klein-Russen vertoont zich eene ongemeen sterke kracht van assimileren, door welke zij zeer spoedig iedere vreemde nationaliteit vernietigen, terwijl zij zich deze toeëigenen en met zich vereenzelvigen. Maar met de Groot-Russen vergeleken, schijnen echter de stamverscheidenheden der Klein-Russen eenigzins belangrijk.

Zoo weinig zich dus bij Klein- en Groot-Russen eenig verschil gevormd heeft, wanneer men den stam op zich zelven beschouwt, zoo groot is de tegenstelling tusschen hen onderling. Het komt daarop aan, deze tegenstelling en hare sterkte in een wat helderder licht te stellen. Dit licht zou bij eene uitgebreide en volledige vergelijking der zeden, taal en ligchaamsbouw van beide stammen geheel en al klaar en duidelijk zijn. Wij moeten ons echter vergenoegen met eenige wenken te geven, daar wij van eene volledigheid, die slechts in een grooter werk mogelijk zou zijn, afzien.

Om reeds dadelijk bij den aanvang den omvang der tegenstelling te bepalen, moeten wij aanmerken, dat zij zoo groot is, als slechts binnen de grenzen derzelfde nationaliteit mogelijk is. Zij is grooter dan de tegenstelling tusschen de verschillende Duitsche stammen, de Beijeren, Zwaben, Saksen enz., ofschoon zij niet volkomen zoo sterk is als die tusschen de verschillende volkeren van den

Germaansche stam, de Denen, b. v. de Nederlanders en de Zweden. De betrekking tusschen de Zuidelijke en Noordelijke Duitschers (De Hoog-Duitschers en Neder-Duitschers) zou misschien het best overeenkomen met die tusschen de Klein- en Groot-Russen, bij welke vergelijking men de Zuid- of Klein-Russen met de Noord- of Neder-Duitschers moet gelijkstellen en de Zuid- of Hoog-Duitschers met de Noord- of Groot-Russen.

Gewoonlijk meenen de oningewijden in Rusland, dat de eigenaardigheden, die men bij de Klein-Russen opmerkt, eigenlijk haar oorsprong aan eene inmenging van het Tartaarsche en Poolsche in het Russische te danken hebben, en dat het geheele volk slechts uit eene ververmenging van Tartaren, Polen en Russen ontstaan is. Maar door navorschingen in de taal en andere opmerkingen is het sedert lang voldongen, dat het onderscheid tusschen deze stammen veel oorspronkelijker, en deze eerste meening slechts eene oppervlakkige te noemen is, daar er zich wel veel Tartaarsch en Poolsch bij de Klein-Russen vertoont, doch dit als het ware slechts buiten op zit, zonder tot het inwendige doorgedrongen te zijn. Ja, het is voor lang bewezen, dat aan den Klein-Russischen stam, wat den ouderdom aangaat, de voorrang boven den Groot-Russischen toekomt.

Wanneer wij ons oog op al die dingen slaan, waarin zich het karakteristike onderscheid van volksaard en natuurlijken aanleg plegen voor te doen, dan kunnen wij onze opmerkingen over de Klein- en Groot-Russen onder de volgende oogpunten brengen:

1° Verschil in ligchaamsbouw en uiterlijk voorkomen.

2° Verschil in zedelijken aanleg, karakter enz.

3° Verschil in taal, poëzij, muzijk enz.

4° Verschil in levenswijze, zeden, gewoonten, huiselijke inrigtingen, en wat dies meer is.

Wanneer men de beschrijvingen leest, die sommige reizigers, zoo als CLARKE en na hem HOFFMAN, van de Klein-Russen geven, zoude men gelooven in hen een volk van enkel Apollo's te vinden, terwijl de reiziger, wanneer hij deze door de zon verbrande, door het zwarte stof van hun steppengrond bedekte, magere en schrale menschen voor het eerst onder het oog krijgt, meent een troep van wilde, afschuwelijke barbaren voor zich te zien, tot dat eene naauwkeuriger beschouwing en de afrekening van het toevallige en alleen uiterlijke hem tot beter inzigt brengt. De trekken van den Klein-Rus schijnen op het eerste gezigt iets onbepaalds, onbeteekenends en verknoeids te hebben. De kleine spitse neus, de schrale baard, de dunne wangen, het lage voorhoofd en de weggeknepen oogen doen in den beginne aan iets Mongoolsch en Kalmuksch denken. Het gelaat van den Groot Rus vertoont zich daarentegen grover gevormd, meer open en verstandiger. De dikkere neus, de roode wangen, de gekrulde, volle baard en het vrolijke oog nemen in het eerst den vreemdeling veel meer voor hem in, en eene meer voordeelige dragt van haar en kleeding geven hem, over het geheel genomen, het voorkomen van veel beter gevormd te zijn. Daardoor komt het ook waarschijnlijk, dat de Groot-Russen, wanneer zij Klein-Rusland voor de eerste maal zien, zich niet genoeg over de leelijkheid van het volk verwonderen kunnen.

Beschouwt men den Klein-Rus evenwel een weinig meer van nabij, geeft men hem eene andere snede van haar, beschaaft men zijn uiterlijk, trekt men hem den uniform der Donsche Kozakken of der Peterburger garde aan, dan ziet men, dat zijn gelaat in de grondtrekken veel fijner uitgewerkt en veel geschikter is, om tot volmaaktheid te komen, dan dat van den Groot-Rus even als zijn overige ligchaamsbouw zich ook edeler en schooner vertoont. De Groot-Russen hebben eene uiterst

ineengedrongen gestalte, korten hals, dikken nek, breede schouders en korte beenen, de Klein-Russen daarentegen hebben eene slanke gestalte, dun middel, fijne beenderen en zeer dunne spieren. De Groot-Russen hebben zware en dikke spieren, en een grooten aanleg tot dik worden. Onder de Klein-Russen ziet men daarentegen zeer zelden sterkgespierde, gezette of dikbuikige menschen, en zij zijn zelfs meer tot het tegendeel van vet worden geneigd. Wanneer een Groot-Rus vooruit komt in de wereld en gemakkelijk begint te leven, dan wordt hij gewoonlijk dik en vet, wanneer aan deze neining niet, zoo als dikwijls onder de hoogere standen, weder andere driften in den weg staan, en daardoor komen er onder hunne kooplieden en landedellieden, vooral onder de vrouwen ongemeen *wel doorvoede* exemplaren voor den dag. Waar daarentegen de Klein-Russen zich tot gegoede en welvarende lieden opwerken, daar vertoonen zich onder hen veel meer belangwekkende en sprekende physiognomiën. Ja, meermalen doen zich onder hunne geringste standen zulke fijne, welgevormde gestalten voor, dat men zou denken, dat de zorgvuldigste opvoeding, de naauwlettendste dansmeester en de uitgezochtste spijzen aan hare vorming en ontwikkeling werkzaam geweest waren.

De gelaatskleur der Groot-Russen is een over het gansche gezigt verbreid vleeschrood, niet het schoone, alleen in de wangen bloeijende rozenrood der Germaansche volkeren. Dit vleeschrood vindt men bij de Klein-Russen volstrekt niet, hunne gelaatskleur is veeleer slechts bruinachtig. De haren der Groot-Russen zijn meest licht van kleur, lichtbruin, geelachtig, soms goudgeel en aschblond, die der Klein-Russen daarentegen donker, zwart en donkerbruin, hetgeen de stelling van diegenen kan staven, die zeggen, dat de Klein-Russen meer

zuivere Slaven zijn, en de Groot-Russen zich menigvuldig met de geelharige Finnen en blonde Noormannen vermengd hebben. Even zoo hebben de Groot Russen meest blaauwe, de Klein-Russen meest bruine oogen.

Voor ieder volk bestaat er een zekere vorm, waarnaar de natuur bij de vorming van alle tot dat volk behoorende wezens schijnt gewerkt te hebben. Deze vorm zelf komt nooit in zijne volmaaktheid te voorschijn, ligt als een schat in de diepte verborgen en bestaat slechts als een ideaal in onze gedachten. Alle bijzondere personen, die uit denzelfden stam ontspruiten, zijn ontelbaar vele variatiën van dien vorm, waaraan alle doen denken, maar welken niet één volkomen teruggeeft. Zoo is er ook zulk een vorm voor alle Groot-Russen, en evenzoo voor alle Klein-Russen. De grondvormen der Groot- en Klein-Russen komen weder in vele opzigten overeen, en doen tot een algemeenen grondvorm voor alle Russen besluiten. De grondvorm der Russen, en die der Polen, der Serviërs, der Wenden en van alle andere Slaven hebben weder tegen over de Germanen eenige dingen gemeen, waaruit men dan den grondvorm van alle Slavische stammen kan opmaken. Onder de bijzondere personen van iederen stam zijn er enkele, die nader aan den grondvorm van hun stam staan en hem schooner, volmaakter en bepaalder in zich uitgedrukt hebben, en wederom andere, die er zich meer of minder van verwijderen. Op gelijke wijze zijn er onder de verschillende stammen een of eenige, die aan den allen gemeenschappelijken grondvorm nader staan dan andere, en als het ware de kern des geheels en de dragers en bewaarders van het stamheiligdom uitmaken. Naar het algemeen gevoelen staan de Klein-Russen den vorm der Slavische stammen nader dan de Groot-Russen.

Onder ieder volk vertoonen zich somwijlen personen,

bij wie men de grondtrekken der nationale vorming niet miskennen kan, en die zich als karrikaturen, paskwillen en wanstaltigheden van den vorm voordoen, terwijl andere zich als verfraaijingen en verfijningen van deszelfs regelmatige trekken vertoonen. De eenen hebben sommige onaangename eigenaardigheden der nationale vormen zeer eenzijdig en in het oog vallend ontwikkeld, anderen wederom eveneens sommige uitstekende fraaije eigenschappen. Zoo zet zich de Groot-Russische neus, die in zijn grondvorm een klein, opgewipt, vormloos, rondachtig ding is, zeer dikwijls tot eene eigenaardige, monsterachtig dikke, ronde vleeschmassa uit, terwijl hij zich nu en dan welgevallig, naif en trotsch toont. Zoo openbaart zich de eigenaardige, smachtende paarlglans van het Slavische oog in vele Poolsche meisjes bijzonder schoon. Zoo schiet bij menigen Klein-Rus de smalle, slanke gestalte des volks somtijds tot aanzienlijke lengte op, en er komen zulke lange, slanke gedaanten te voorschijn, als men onder de schoone Petersburger garde te paard ziet, die bijna alleen uit uitgelezen Klein-Russen bestaat. De Groot-Russische vorm, die van den grond af veel grovere trekken heeft, geeft natuurlijk in zijne wanstaltigheden veel monsterachtiger en belagchelijker gedaanten dan de Klein-Russische. Men ziet inderdaad onder hen gezigten, waarbij de verdeeling der vleeschmassa en de reusachtige verhouding, waarin zij soms tot den bouw der overige ledematen staat, verbazing verwekt. Bij de Klein-Russen komen zulke reusachtige monsterachtigheden niet voor. Hun op zich zelf reeds fijnere vorm van gelaat wordt, wanneer hij overdreven wordt, nog meer dwergachtig, verschrompeld of, zoo als ik mij boven reeds uitdrukte, verknoeid, als een verkruimelde en uitgesleten physiognomie, met kleine eindjes, en om zoo te zeggen, beginselen van neus, kin, lippen en oogen.

Wat den zedelijken aanleg betreft is het oordeel over de verhouding, waarin Groot- en Klein-Russen tot elkander staan, evenzeer magtig onderscheiden, zoowel bij de verschillende schrijvers over dit onderwerp als bij de inlandsche kenners zelven. Hoort men in Charkow en in het algemeen in de geheele Ukraine over Klein- en Groot-Russen spreken, dan geeft de geheele wereld genoegzaam in alle opzigten bepaald de voorkeur aan de laatsten, prijst de vlugheid, behendigheid, levendigheid, goedwilligheid, bekwaamheid en begrijpelijkheid der Groot-Russen, en weet daarentegen niet genoeg van de bedriegerij, de eigenzinnigheid, de luiheid, de onbekwaamheid en de streken van den c h a c h o l l te vertellen. In Odessa daarentegen trekt men den Klein-Rus boven den Groot-Rus bepaaldelijk voor, houdt hem voor een beteren werkman, prijst zijne veel grootere eerlijkheid, zijne vroomheid en zijne wijsheid, waarover men soms spreekt als HERODOTUS over de wijsbegeerte der oude Scythen, en is nooit uitgepraat over de verachtelijkheid, de schelmerij en de bedriegerijen van de Groot-Russen, die men als de plaag van het land beschouwt.

De Engelschman CLARKE, een groot lofredenaar der Klein-Russen, zegt, dat zij grootmoedig, vrolijk, opregt, onbezorgd voor de toekomst, gastvrij en eerlijk, vroom, dapper, minnaars van orde, zonder bijgeloof, regtvaardig zijn. Inderdaad een volk kan naauwelijks op dit ondermaansche nog meer goede eigenschappen bezitten. Daarentegen zegt STORCH, dat zij door en door bijgeloovig, van natuur vreesachtig zijn, dat één Groot-Rus een dozijn Klein-Russen op de vlugt jaagt, en dergelijke lijnregte tegenstrijdigheden vindt men in het oordeel der reizigers over dit onderwerp meermalen. Wij willen beproeven onze eigene meening omtrent het onderscheid van het zielenleven der Klein- en Groot Russen voor te dragen, en daarbij tevens aanduiden, hoe wij die strijdige berig-

ten wier mededeelers niet geheel op zij gezet mogen worden, gelooven in overeenstemming te kunnen brengen.

Alle Slaven, maar bijzonder alle Russen, kenmerken zich, trots hunne dikmaals zoo droevige en klagende gezangen, door eene groote opgeruimdheid van gemoed, en door eene groote zorgeloosheid omtrent de toekomst, waarmede dan eene even zoo groote onverschilligheid omtrent alles, wat er gebeuren mag, en eene onverwinnelijke traagheid bij voorbehoedmiddelen daartegen ten naauwste verbonden is. Beiden, Groot- en Klein-Russen, leven gaarne vrolijk, zingen en dansen trouw, werken niet veel en spannen zich bij hun arbeid juist niet al te zeer in, laten geluk en ongeluk over hen heen loopen gelijk Gods water over Gods akker, zijn traag in het verbeteren van hun toestand en in het opnemen van nieuwe denkbeelden van hervorming. Zoo zeer dit van *beiden* geldt, wanneer men hen in tegenstelling met andere volkeren beschouwt, zoo geldt dit toch in zeer verschillende maat van hen, wanneer men hen onder elkander vergelijkt.

Indien men de eigenaardigheden der Klein-Russen wil opmerken, moet men hen niet in tegenwoordigheid van Groot-Russen zien; want daar de Klein-Rus den Moskoviet als zijn overwinnaar en overheerscher aanziet, daar hij niet zooveel leven, geest, welsprekendheid en talenten bezit als deze, zoo vertoont hij zich gewoonlijk in zijne tegenwoordigheid bedremmeld, stom, en zelfs, zwaarmoedig; terwijl hij daarentegen onder zijne eigene stamgenooten gaarne scherst, danst, drinkt, speelt, muzijk maakt en zich met bloemen bekranst. Drinkgelagen, vrolijke optogten, feestelijkheden en luidruchtige muzijk bemint de Klein-Rus bij uitnemendheid en zeker niet minder dan de Groot-Rus.

Wanneer dus beiden, Groot-Russen en Klein-Russen, vrolijke gasten zijn, zoo is echter de Groot-Rus een

veel opgeruimder vrolijke gast. Hij scherst en maakt onophoudelijk geestigheden bij zijne vrolijke feesten, en kruidt zelfs zijne brandewijnsgelagen met welsprekendheid en poëzij. Zijn karakter is vriendelijker, goediger en hij wordt altijd wanneer hij dronken is zeer teeder en magtig verliefd. Van zijn goedaardig en schalksch gelaat straalt vreugde en vergenoegdheid af. De Klein-Rus danst even gaarne als de Groot-Rus, zingt en musiceert nog liever dan deze en huldigt den wijngod nog veel meer dan hij. De Klein-Russische meisjes versieren zich nog liever met bloemen dan de Groot-Russische. Maar toch schijnt de Klein-Rus bij alle deze vermaken veel meer aan zwelgerij en uitgelatenheid dan aan vreugde en vrolijkheid overgegeven. Hij lacht veel minder hartelijk dan de Groot-Rus en zingt zelfs uren achter elkander in een adem voort, zonder dat in zijne trekken zich veel deelneming of inwendige opgewektheid vertoont. In alle uitingen zijner vreugde openbaart zich veel minder ziel, dan bij den bewegelijken Groot-Rus, die gaarne spreekt en dikwijls een woordenrijke waauwelaar is.

De Klein-Rus is op verre na zoo goed bespraakt en beminnenswaardig niet als de Groot-Rus, maar vertoont zich tegen over dezen vrolijken borst, wiens schitterende talenten en overwegende geest hem schaakmat zetten, gewoonlijk stom, stomp en zwaarmoedig, en wordt door dezen slimmeren voor den gek gehouden en met allerlei spotnamen vereerd.

Een gevolg van het bloedrijk gestel des Groot-Russen is, dat hij beleefd, behulpzaam, voorkomend en minder eigenzinnig is. De Groot-Rus geeft gaarne uitlegging van alle dingen, neemt aanmerkingen aan en laat zich door gronden overtuigen. De Klein-Rus is wantrouwender, onvriendelijker, lomper en vooral ook, omdat zijne traagheid niet gaarne naar gronden luistert en

even zoo min zijn eigen gevoelen uiteenzet, ten hoogste koppig en eigenzinnig. In geen Slavisch land herinner ik mij zoo vele onvriendelijke en kort afgebroken antwoorden op mijne vele Waaroms bekomen te hebben, als in Klein-Rusland. »Waarom wilt gij dat zoo hebben?" »T a k" (»Daarom!") »Waarom doet gij dat?" »J a c h o o-t s j o e!" (»Ik wil het zoo!") »Waarom is dat zoo gemaakt?" »T a k t r e b o w a!" (»Omdat het zoo behoort!") Dit t a k en j a c h o o-t s j o e was meermalen de eenige vrucht mijner naauwkeurige onderzoekingen, en deze woorden zijn, even als het telkens wederkeerende o e s k a i (ook goed), p o e s k a i (mijnentwege) en w s o e-r a w n o (het is hetzelfde) de eigenlijke sleutel tot het volkskárakter der Klein-Russen.

Tot de ontwikkeling van het onvriendelijk en onmeegaande karakter der Klein-Russen zal ook wel de omstandigheid medegewerkt heben, dat de meeste van hen van oudsher vrije menschen waren, maar de eerste grond daartoe moet toch reeds in den oorspronkelijken aanleg van hun karakter gelegen hebben. Want zelfs de lijfeigenen hebben op verre na niet dat voorkomend en vleijend wezen, dat de geringe Groot-Russen kenmerkt. Voornamelijk treedt dit verschil der beide stammen in de betrekking tot hunne heeren te voorschijn. De Groot-Rus noemt zijn heer V a d e r t j e, spreekt hem op vertrouwelijken toon aan, bemint hem en staat in eene aartsvaderlijke betrekking tot hem. Hij laat zich aan zijn heer veel gelegen liggen en kent diens familiebetrekkingen en vermogensomstandigheden. Zijn omgang met hem is in zekere opzigten vertrouwelijk en hij veroorlooft zich zelfs niet zelden hem goeden raad te geven en zijne handelwijze te berispen. Geheel anders is de betrekking van den Klein-Russischen lijfeigenen tot zijn heer. Gewoonlijk bekommert hij zich weinig om hem, laat zich zelden vertrouwelijk tegen hem uit en hangt met zwakke

banden van liefde aan zijn geslacht. In Groot-Rusland ziet men soms waarlijk treffende bewijzen van gehechtheid van lijfeigenen aan hunne heeren. In Klein-Rusland daarentegen zijn de door boeren op hunne heeren gepleegde moorden menigvuldiger, dan ergens anders in het geheele rijk. Niet te min vernedert de Klein-Rus zich voor zijn heer veel meer dan de Groot-Rus, en terwijl deze dikwijls met hem spreekt als een kind met zijn vader, knielt gene bij iedere gelegenheid voor zijne voeten neder, als of hij het gebrek aan genegenheid door overmaat van vernedering wilde vergoeden. Hierin komt hij den Poolschen lijfeigenen veel nader dan den Groot-Russischen.

De meerdere levendigheid en bewegelijkheid van het Groot-Russische karakter, even als in tegenstelling daarvan de grootere traagheid en langzaamheid van het Klein-Russische, doen zich bijzonder sterk in de verschillende bezigheden kennen, welke door den eenen en den anderen stam bij voorkeur ter hand genomen worden. De Klein-Rus is van aanleg een landbouwer en herder, de Groot-Rus daarentegen een koopman en handwerker. De eentoonige en langwijlige bezigheden van den landbouw zijn den levendigen Groot-Rus tegen de borst, en zoodra hij slechts kan, bevrijdt hij er zich van, leert, begrijpelijk als hij is, spoedig het een of ander handwerk of handel en trekt dan, van zijne koopmanschap of handenarbeid levend het geheele rijk door, treedt nu eens aan de Zwarte of IJs-zee als visscher, dan in de wildernissen van Siberië als jager op, dient als werkman in fabrieken, bij bouwmeesters of schilders, wordt een goede bediende in bijzondere of koffijhuizen, trekt met waren van allerlei soort van stad tot stad, en betoont zich gewillig en bereid tot onderneming van alles, dat hem eenig gewin belooft. De Klein-Rus daarentegen is veel meer landbouwer, en als zoodanig

en tevens als herder heeft hij zich over de gansche vette, vruchtbare, aan kruid tot onderhoud van menschen en beesten zoo rijke streek van zuidelijk Rusland uitgebreid. Hij heeft weinig lust of aanleg tot werktuigelijken arbeid en nog minder kramer- en handelsgeest. Alleen als schoen- en kleermaker vindt men hem, en dan nog slechts in de steden van zijn eigen land, waar de meeste andere handwerken ook nog door Groot-Russen worden uitgeoefend. Even zoo drijft hij bijna alleen in de voortbrengselen van zijn eigen grond en de voorwerpen van zijne dagelijksche behoefte, als kleine kramer in de zoogenaamde zwarte kramen *) handel, terwijl alle voorbrenselen van meer verwijderde landen en fabrieken door de Groot-Russische kooplieden ontboden en verhandeld worden.

Terwijl men den Groot-Rus, ofschoon hij een lijfeigene is, overal terug vindt, in Polen, in de Oost-Zeeprovinciën, in de Finsche, Duitsche en Klein-Russische landen, gaat de Klein-Rus, ofschoon hij slechts gedeeltelijk lijfeigen is en veel meer vrijheid tot reizen kon hebben, zelden buiten de grenzen van zijn land, terwijl hij zich alzoo uit gewoonte en neiging tot een glebae adscriptus maakt.

Zelfs wanneer de Klein-Russen hun vaderland verlieten, gelijk zij dit in hunne Kozakkenkoloniën gedaan hebben, waren dit toch veel meer slechts militaire en landbouwende koloniën, terwijl alle koloniën, die van Groot-Rusland uitgingen, gewoonlijk handels- of handwerkerskoloniën waren en zijn, en de Groot-Rus zich buiten zijn Moskovisch vaderland bijna nergens met landbouw afgeeft.

*) Aldus worden zulke kleine winkels genoemd, waarin de dagelijksche levensbenoodigdheden, die het land zelf oplevert, verkocht worden. In de zwarte kramen der Klein-Russische steden vindt men meel, touw, krijt, teer, olie, victualiën, spek, vruchten en diergelijke.

Vreemd is het, dat hoezeer overal, waar zij in het dagelijksch leven bijeenkomen, de Groot-Rus den Klein-Rus, van wien hij allerlei Kamperstukjes te vertellen weet, in bespraaktheid, geest en vlugheid verre overtreft, toch, over het geheel genomen, het genie der Klein-Russische natie hooger gesteld moet worden dan dat der Groot-Russen. De beste Russische ambtenaren komen uit Klein-Rusland, en de knapste koppen zijn, zoo als men in Petersburg zegt, genoegzaam allen van daar. Ook heeft Rusland meerdere geniën, die op de ladder der wetenschappen de hoogste sporten beklommen hebben, aan Klein-Rusland te danken. De RASOEMOWSKI's, SOEWAROWS, KOTSJOEBBEIJS en PASKEWITSJS zijn niet de eenige, in geheel Europa bekende Klein-Russische namen en familiën. Misschien is het hiermede gelegen als met de gelaatstrekken der Klein-Russen, waarover wij daar straks aanmerkten, dat over het algemeen in het gelaat en uiterlijk der Groot-Russen iets meer bevalligs en innemends schijnt te liggen dan in dat der Klein-Russen, terwijl toch deze, wanneer zij beschaafd worden, zich veel menigvuldiger tot waarachtige schoonheid en bevalligheid verheffen dan de eerste. Zoo, meen ik, kan ook bij de Groot-Russen eene soort van degelijk, huisbakken verstand, eene zekere mate van geestigheid, levendigheid, en gevoel voor het betamelijke meer algemeen verbreid zijn, en evenwel de geest van den Klein-Russischen stam zich menigvuldiger tot het vormen van uitstekende menschen verheffen.

Eene deugd, in welke beiden, zoowel Groot- als Klein-Russen, op even aangename wijze uitmunten, is de gastvrijheid. Maar ieder van hen oefent haar op zijne wijze uit, de Groot-Rus met meer beleefdheid en vriendelijkheid, de Klein-Rus met hartelijkheid en, als het mogelijk is, met nog meer mildheid. De geringste Kozak zal bereidwillig zijn laatste brood en zijn eenige pot

melk met zijn gast deelen, en het even als de Groot-Rus voor eene misdaad houden, een onvriendelijk gastheer in zijn eigen huis te wezen.

Op gelijke wijze zijn beiden merkwaardig wegens hun godsdienstigen zin en hunne liefde voor hunne oude godsdienstige gebruiken. Maar de godsdienstigheid der Klein-Russen ontaart zekerlijk veel meer in bijgeloof, dan die der Groot-Russen, die meer in de wereld rondtrekken en dus in sommige opzigten veel verlichter zijn, terwijl de Klein-Rus, in zijne verouderde vooroordeelen bevangen, steeds te huis blijft. Het is onbegrijpelijk, hoe hierover onder de reizigers nog verschil van meening kan heerschen, en hoe eenige de Klein-Russen voor meer vrij van vooroordeelen en bijgeloof kunnen houden, dan de Groot-Russen. Nergens spoken de huisgeesten (domowois) meer dan in Klein-Rusland. Er is bijna geen voorwerp in de natuur, dat de Klein-Rus niet vreest of vereert. Slangen waagt hij niet te dooden, omdat hij, zich op eene plaats uit den Bijbel beroepende, gelooft, dat er tusschen haar eene zamenzwering tegen den moordenaar van eene harer zusters bestaat: daarentegen houdt hij de onschuldige schildpadden voor vergiftig, en schrijft haar gevaarlijke magt toe.

Met deze bijgeloovigheid hangt natuurlijk de groote lafhartigheid der Klein-Russen zamen, want de van vooroordeelen vrije en verstandige man alleen kan van bedaarden moed bezield zijn. De boven aangevoerde gedachte van STORCH zal hij iedereen toestemming verwerven, die eenigen tijd onder de Klein-Russen geleefd heeft, die honderdduizend dingen rondom zich hebben, waar zij bang voor zijn. Het schijnt waarlijk, of alle moed van dit volk in de uit hen uitgetogen militairen, de ondernemende Kozakken, overgegaan en in hen zelven niets achtergebleven is. Doch zelfs dit mag als een kenmerkend iets voor de soort van hun moed gelden, dat

zij deze vlugge, te paard en altijd in groote hoopen strijdende militie, de Kozakken, hebben voortgebragt. Ook het spreekwoord, dat zij menigmaal aanwenden: »het is goed vechten onder een grooten hoop," wijst daarop.

Het is bekend, dat over het algemeen de vrouwen in Rusland niet hoog staan, maar het komt mij voor (wanneer men ook zwakke schakeringen in het oog wil houden), dat de vrouwen in Klein-Rusland hooger staan dan in Groot-Rusland, daar zij zich zoowel zelven door werkzaamheid meer doen gelden, als ook door de mannen meer geacht worden. Bijzonder in het oog vallend is in dit opzigt, dat de vrouwen zich bij de Klein-Russen veel meer met bloemen versieren, voor welken opschik bijzondere gedeelten van hunne tuinen bestemd zijn, en zooveel meer zingen dan de mannen, terwijl bij de Groot-Russen de mannen stellig zangeriger zijn dan de vrouwen.

Wanneer Groot- en Klein-Russen in geen punt meer overeenkomen, dan in dat, wat hunne gastvrijheid en godsdienstigheid betreft, zoo zijn zij in geen een minder gelijk, dan in hunne liefde tot zindelijkheid. Aan den Klein-Rus komt in dit opzigt zonder twijfel de voorrang boven alle zijne buren, zoowel Hongaren als Moldaviërs, Polen en Groot-Russen toe, van welke allen de Pool de kroon der morsigheid verdient, waarop dan de overigen in deze orde volgen: Hongaren, Groot-Russen Moldaviërs, Klein-Russen. De kleine chaten (leemen hutten) en semlenken (woningen in den grond) der laatstgenoemden zijn altijd bij uitstek helder en zindelijk, en hunne bedden zelven worden zeer netjes en proper gehouden. Even zoo zijn zij ook zeer zindelijk op hun lijf. Zij geven nog al om schoon linnen, en hunne kinderen zijn gewoonlijk zeer helder gewasschen. De Groot-Russen zijn niet zelden in overvloed met de

nakomelingen van dit afschuwelijk insect gezegend, dat volgens Sir HUGH EVANS bij SHAKESPEARE

„is a familiar beast to man, and signifies — love." (Een menschenminnend beestje is en liefde beteekent.)

De Klein-Russen zijn daarentegen genoegzaam allen van deze besmetting rein, en dulden even min andere levende have van dat soort in hunne kleederen en huizen. De Groot-Rus heeft zelfs huisinsecten, die hij genoegzaam voor heilig houdt, waarvan de Klein-Rus niets weet.

Het signalement, dat men in twijfelachtige gevallen, bij gebrek van eene bijzondere aanwijzing, volgens het gezegde, voor een Groot-Rus en een Klein-Rus zou kunnen opmaken en dat meestal goed zoude uitkomen, diende dus omtrent zoo te zijn:

I. Ligchamelijk.	Groot-Rus.	Klein-Rus.
Haren:	blond.	zwart.
Voorhoofd:	laag.	. . . . . .
Oogen:	blaauw.	bruin.
Gelaatskleur:	vleeschrood.	bruinachtig.
Wangen:	dik.	ingevallen.
Neus:	rondachtig, geneigd om dik te worden.	spits, geneigd om weg te smelten.
Baard:	krullend, zwaar.	stoppelig, dun.
Bovenlip:	bijzonder lang.	. . . . . .
Mond:	niet zeer wellustig, zonder dikke lippen.	ook bijzonder magere, dunne lippen.
Kin:	niet te zien, door den baard.	lang.
Schedelvorm:	kogelrond.	langwerpig.
Hals en Nek:	kort en krachtig.	lang en mager.
Ligchaamsbouw:	dik en gespierd.	slank en dun.

De vergelijking der ontwikkeling hunner geestvermogens en gemoedsgesteldheid zou men op deze wijze kunnen maken:

II. Zedelijk.

De Groot-Rus is:	De Klein-Rus is:
opgeruimd en daarbij *spraakzaam en voorkomend*, en daardoor	*vrolijk*, en daarbij *schreeuwerig*, *lomp en bot*, en daardoor tegen anderen *onverschillig*,
behulpzaam, *weldadig* en *gastvrij*,	weinig *deelnemend*, maar toch *gastvrij*,
godsdienstig en *bijgeloovig*, doch meestal zonder *vrees* en *koen*,	*godsdienstiger* en nog *bijgelooviger* en daardoor *laf* in den hoogsten graad,
handgaauw en *duizendkunstenaar*, derhalve	*minder handig* en *vlug*, derhalve
gaauwdief, *koopman*, *handwerker*, *bediende*,	*eerlijker* en alleen *landbouwer*, *herder*, *soldaat*,
zijn heer *beminnend*,	zijn heer *hatend*,
	ten hoogste *traag* en *eigenzinnig*,
ongedierte *voor heilig houdend*,	*zindelijk* en *ongedierte doodend*,
van *uitstekende geestigheid*.	van *een verborgen genie*.

Even zulke bepaalde, vaststaande en kenmerkende verscheidenheden als bij hunne ligchamelijke en zedelijke hoedanigheden, kan men ook in hunne taal, zeden, levenswijze, kleeding enz. waarnemen.

Wat vooreerst hunne taal betreft, is zonder tegenspraak de Klein-Russische de oudste, ofschoon thans in de Russische literatuur achterliggende, tongval. Hij heeft dit beide met het Nedersaksisch in deszelfs verhouding tot het Hoogduitsch gemeen, en even als dit aan de overige Germaansche talen, het Nederduitsch, Deensch, Engelsch en

Zweedsch nader bijkomt dan het Hoogduitsch, zoo is het Klein-Russisch ook aan de overige Slavische talen, het Servisch, Slavonisch, Wendisch enz. veel meer gelijk dan het latere Groot-Russisch. Het onderscheid tusschen het Klein-Russisch en het Groot-Russisch is even zoo groot als dat tusschen het Platduitsch en het Hoogduitsch, en voor het oor van een Groot-Rus heeft het Klein-Russisch, vreemd genoeg, ook dikwijls datzelfde belagchelijke, dat het oudere en daardoor meer eerwaardige Platduitsch en Nederduitsch (Hollandsch) voor den jongeren Hoogduitscher heeft. Het is ons natuurlijk onmogelijk alle verscheidenheden dier twee tongvallen hier aan te voeren, maar wij willen er eenige voorbeelden van mededeelen.

Over het geheel klinkt het Groot-Russisch voller en welluidender, het Klein-Russisch magerder en piepender. In zeer vele gevallen heeft de Klein-Rus de fijne spitse »i" waar de Groot-Rus de volle, ronde »o" zet; b.v. in skilke en skolko (hoeveel), wilk en wolk (wolf); even dikwijls gebruikt hij de »i" in plaats van het breedere »jae;" b. v. nie in plaats van het Groot-Russische njaet (neen). Zeer dikwijls verschillen de dialecten in het accent, en dan heeft het Groot-Russisch het sterkere en treffende, het Klein-Russisch het flaauwere en slepende; zoo zegt de Groot-Rus ja chatsjóe, (ik wil), de Klein-Rus ja chótsjoe. De Groot-Russen hebben voor iederen medeklinker eene hardere uitspraak en eene zachtere, door het aanvoegen van eene »j". Deze verzachting vernalatigen de Klein-Russen in den regel, zoo als b.v. altijd in den 2[den] pers. meerv. der werkwoorden, daar zij het Groot-Russische ititje (gaat), juist zoo als de kinderen in Groot-Rusland itite uitspreken, of in stede van het Groot-Russische iswinitje (vergeeft) iswinite zeggen. Vele eigenaardigheden hunner taal verklaren zich ook uit de hun eigene traagheid en gemakkelijkheid van aard; zoo hebben zij even als de

Turken vele vormlooze toonen, die de plaats van woorden vervangen moeten; om iets te bevestigen geven zij dus gewoonlijk maar een geluid van zich, dat ongeveer als ah of ahae klinkt, terwijl de Groot-Russen altijd duidelijk da soedarina (ja, mevrouw) of da ss' (ja mijnheer) antwoorden.

De Klein-Russische taal is, zoo als ik reeds gezegd heb, naar haar oorsprong en vorming eene rein Slavische, en ofschoon het oppervlakkig zoo moge schijnen, moet men zich echter niet laten verleiden, haar voor een mengelmoes van Russisch, Tartaarsch en Poolsch te houden. Al het Poolsche en Tartaarsche, dat met haar vermengd is, heeft zoo weinig invloed op de vorming en de ontwikkeling der taal gehad, dat het er nog veel gemakkelijker weder uit te werpen zou zijn, dan het Fransch en het Latijn uit het Duitsch. Het Tartaarsch en Poolsch zijn slechts de quartskristallen in een porphierblok en laten zich gemakkelijk onderscheiden, terwijl het verder de vraag is, of de Groot-Russen niet nog meer Tartaarsche en Mongoolsche woorden het burgerregt geschonken hebben. Zeer dikwijls gebruiken ten minste de Klein-Russen het oude Slavische woord, waar de Groot-Russen een Mongoolsch hebben opgenomen; zoo heet b.v. het paard in het Klein-Russisch, gelijk als in de meeste Slavische talen, kon, maar in het Groot-Russisch wordt het door het Mongoolsche louchat aangeduid. Het vreemdste echter in het Klein-Russisch zijn de vele daarin gemengde Duitsche woorden, waarvan men volstrekt niet inziet, waarom de Malo-Rossianen die uit eene vreemde taal haalden, en de brug niet kan nagaan, waarover zij naar Klein-Rusland gekomen zijn, wanneer zij niet door Poolsche joden zijn overgebragt. Zoo hebben zij het woord krijt, voor een voorwerp, dat men toch even dikwijls in hun land vindt, als in het onze. Evenmin hebben de Klein-Russen gebrek aan

schelmen, en hadden waarlijk niet noodig gehad om dit woord, waarvoor zij eene eigene uitdrukking mogten gezocht hebben, van ons, eerlijke Duitschers, te borgen. En echter hoort men in Klein-Rusland geen scheldwoord meer gebruiken dan schelm, voornamelijk met het echt Russische hondenzoon vereenigd: schelm ssoekinssins! Luchter heet in het Klein-Russisch de blaker en de lantaarn Sjkoda beteekend schade, (verlies, jammer), etto sjkoda, dat is jammer. Thaler heet een Daalder, waarvan, zoowel Duitsche als Spaansche, nog eene menigte in Klein Rusland wordt aangetroffen; b.v. odien thaler (een daalder) dwa thalerie (twee daalders); 2de naamv. dwoech thalerow.

Gelijk de taal der beide stammen onderscheiden is, even zoo verschillen ook de uitspraak en de stem. De Groot-Russen hebben een zeer ruw orgaan, en een zeer zwaren toon van stem, waartoe misschien ook de veelveelvuldige zware »o" en de hun eigene onaangename »u," die wij een Rus nooit volmaakt kunnen nazeggen, iets zullen bijdragen. De Klein-Russen, die zoo als wij gezegd hebben, de »o" dikwijls in »i" veranderen, en ook de »u" zachter uitspreken, hebben een minder ruw orgaan en eene minder diepe stem, dan de Groot-Russen, hetwelk bijzonder bij hun zingen merkbaar is.

Zoo als, naar het bovenstaande, in vele andere opzigten de verhouding van het Klein-Russisch tot het Groot-Russisch genoegzaam als die van het Neder- of Platduitsch tot het Hoogduitsch is, alzoo is het ook, wat de grenzen van deszelfs gebruik betreft. Gelijk het Hoogduitsch zich tot de algemeene schrijf- en omgangstaal van het beschaafde Duitschland verheven heeft, zoo heeft zich ook in Rusland het Groot-Russisch onder beschutting der zegevierende vanen der Moskoviten tot de algemeene letterkundige taal verheven. Alle officiëele stukken, brieven, boeken,

worden in Klein-Rusland, zoowel als in Groot-Rusland, alleen in dat dialect geschreven. Even eens is de spreektaal aller beschaafde Klein-Russen tegenwoordig ook Groot-Russisch, en in alle scholen en instituten wordt er op gelet, dat de kinderen de Klein-Russische spreekmanieren en uitspraak afleeren, die thans voor provincialismen en bewijzen van gebrek aan opvoeding doorgaan, ofschoon vele dezer klanken en spreekwijzen nog op dezen dag in de kerkboeken, met welker Slavonisch het Klein-Russisch meer verwant is dan het Groot-Russisch, voor heilig gelden.

Hoe minder groot en rijk de Klein-Russische literatuur is, voor zooverre wij daardoor de in boeken in het licht gegeven gedachten en dichtwerken verstaan, des te rijker en vruchtbaarder is de Klein-Russische volkspoëzij. Ongedrukte, uit den boezem des volks ontsproten, en onder het volk levende gedichten en gezangen heeft Groot-Rusland vele, maar nog meerdere Klein-Rusland. Onder hen zijn vele volksdichters, over wie nooit in eenige geschiedenis der letterkunde een woord geschreven is geworden, maar wier namen door de overlevering getrouw van mond tot mond worden voortgeplant.

De compositie der zangwijzen op de Klein-Russische volksliederen is even eigenaardig als de wijze van voordragt, en beide zijn zoo geheel en al karakteristiek van de Groot-Russische manier onderscheiden, dat er maar weinig oefening toe noodig is, om ze dadelijk van elkander te onderkennen. Maar, gelijk in de meeste gevallen, is ook hier de praktijk in het bespeuren van het onderscheid veel gemakkelijker, dan de theorie om duidelijk op te geven en te beschrijven, waarin dat onderscheid eigenlijk bestaat.

Het onderscheid tusschen de Groot-Russische en Klein-Russische taal vertoont zich ook in de verschillende geslachtsnamen. Er zijn zekerlijk vele namen van

geslachten, die aan beide stammen gemeen zijn, maar er komen er even zoo veel voor, die alleen aan den eenen of den anderen tongval eigen zijn. Zoo zijn b.v. alle namen op k o of e n k o zonder uitzondering Klein-Russisch, en daarentegen alle geslachtsnamen op e w of o w stellig Groot-Russisch, en eindelijk die op s k i en w i t s c h genoegzaam zeker Poolsch. PETROW, IWANOW en PAWLOW zijn echt Groot-Russisch, PETRITSJENKO en GAWRITSJENKO zuiver Klein-Russisch. Andere dikwijls voorkomende Klein-Russische geslachtsnamen zijn nog de volgende: TROFIMINKA, BATENKA, NIKOLAJENKA en NESTERENKA. Voor het overige zijn niet slechts de familienamen verschillend, maar ook de manier om ze te gebruiken en de menschen er mede te benoemen. Bij de Groot-Russische lijfeigenen zijn, zoo als bekend is, geen overervende geslachtsnamen in gebruik, maar de zoon zet *achter* zijn voornaam altijd het van den voornaam zijns vaders afgeleide patronymicum. Is iemand dus IWAN gedoopt, wiens vader PETER heet, dan wordt hij zelf IWAN PETROWITSJ genoemd, en is het eene vrouw die b. v. SOPHIA gedoopt is, dan heet zij SOPHIA PETROWNA. De zoon van IWAN PETROWITSJ, PAUL, heet dan PAUL IWANOWITSJ en de dochter MARIA, MARIA IWANOWNA. Wanneer de Groot-Russische lijfeigenen vrij worden, dan nemen zij een familienaam aan, en vormen dien gewoonlijk van hun vaderlijken naam, waarvan zij den bijvoegelijken uitgang door afkapping verminken. Een lijfeigene zal b. v. JEPHIM en zijn vader FEODOR heeten, en hij heet nu als lijfeigene JEPHIM FEODOROWITSJ: wordt hij echter vrijgelaten, dan maakt hij van dit patronymicum door weglating der laatste lettergreep FEODOROW, neemt dezen voor zijn geslachtsnaam aan, en, daar in zulke gevallen de naam des vaders ook nog aangehouden wordt, heet hij dus voluit: JEPHIM FEODOROWITSJ FEODOROW, dat men bij ons zou kunnen overbrengen als: EUPHEMIUS

FREDERIKSZOON FREDERIKS; en zijn zoon GREGOOR zou dan GREGOOR JEPHIMOWITSJ FEODOROW of GREGORIUS EUPHEMIUSZOON FREDERIKS heeten, en zoo vervolgens. Uit dit gebruik zijn de menigvuldige familienamen op e w en o w in het Groot-Russisch ontstaan, die alle van voornamen afgeleid zijn, zoo als de IWANOWS, de PAWLOWS, de ALEXEJEWS, de NIKOLAJEWS, PETROWS enz. welke de gewone namen der van vrijgelaten lijfeigenen afstammende geslachten zijn. De adel heeft namen, die reeds van oudsher in hun geslacht gebruikelijk waren, doch zelfs de eerste edellieden zetten tusschen hun voor- en geslachtnaam, dien huns vaders nog in b. v. GREGOOR NIKOLAJEWITSJ NARISJKIN; zelfs de leden van het keizerlijk geslacht voegen den vaderlijken naam achter hun voornaam, en in de kerken wordt niet gebeden voor den keizer NIKOLAÏ maar voor NIKOLAÏ PAWLOWITSJ; zelfs de vreemde prinsessen die met Russische prinsen trouwen, moeten een patronymicum aannemen; aldus heet de tegenwoordige keizerin ALEXANDRA FEODOROWNA. De Groot-Russen kunnen zich dat patronymicum zoo weinig van den voornaam gescheiden voorstellen, dat zij ze beiden eigenlijk slechts tot één naam ineen smelten. Vraagt men dus een Rus hoe hij heet, dan zal hij u dadelijk antwoorden JAKOB ALEXANDROWITSJ; en wanneer een vreemdeling op dezelfde vraag alleen JAKOB wilde antwoorden, zou de Groot-Rus daarmede niet te vreden zijn en niet eer rusten, voor dat hij ook den vaderlijken naam ALEXANDROWITSJ uitgevorscht had, en nu eerst gelooven. dat hij den naam des vreemdelings wist en zeggen: »JAKOB ALEXANDROWITSJ, dat is uw naam." Naar den familienaam vragen de Groot-Russen gewoonlijk weinig; een Rus zal zelden, wanneer men hem naar zijn naam vraagt, zijn geslachtsnaam mede noemen. Daarvoor moet men hem nog afzonderlijk vragen. »Kak wasja familia (Hoe is uwe familie?) Daardoor wordt dan ook de naam van

ieder vreemdeling, die onder hen komt wonen, zoo veranderd, dat men zijn geslachtsnaam geheel op zij zet, hem naar zijn voornaam en dien van zijn vader vraagt, en hem dan slechts FEODOR CARLOWITSJ of CARL GREGROROWITSJ noemt. Dit vindt bij de voornaamsten zoowel als bij de geringsten plaats, en deze manier van aanspreken bij den vaderlijken naam is vertrouwelijk genoeg voor de naauwste betrekkingen, en tevens beleefd en fatsoenlijk bij een gesprek tusschen meerderen en minderen. Zoo noemt de Groot-Rus, als hij van zijn keizer spreekt, dezen slechtweg NIKOLAÏ PAWLOWITSJ, zoo spreekt de geringste boer zijn heer, die een graaf of een prins mag zijn, zonder verder bijvoegsel aan, »SSERGEI BASILIEWITSJ (Sergius Basiliuszoon). Maar zoo teekent ook een vriend zijn brief aan een vriend niet eenvoudig zoo als wij: »Uw u liefhebbende HENDRIK," maar hij dient te schrijven: Uw u liefhebbende HENDRIK WILLEMSZOON" (GEINRICH WILGELMOWITSJ), ja een broeder zegt, wanneer hij van zijne zuster spreekt, niet als bij ons, »mijne zuster MARIANNE" maar zal aan een bediende b.v. een bevel geven: »Breng dit boek aan MARIANNE ALEXIS dochter, (MARIANNE ALEXEJEWNA). Dit alles nu heeft slechts betrekking op de Groot-Russen, want de Klein-Russen, lijfeigenen zoo wel als Kazakken, hebben familienamen zoo als wij, en maken zelden van patronymica gebruik.

Ook in de spreekwoorden der Russen is hetzelfde verschil in spreek- en denkwijze tusschen de Groot- en Klein-Russen uitgedrukt. Er zijn een geheele menigte spreekwoorden, die slechts aan de Klein-Russen, en anderen die slechts aan de Groot-Russen eigen zijn, en maar zeer weinige zijn er, die beide gemeenschappelijk gebruiken. Eén, dat ik zeer dikwijls van hen hoorde, en hunne onverschilligheid onder alle omstandigheden kenmerkt, is b.v. dit: sabaka laje, a wetr nosse »de hond blafte, maar de wind nam het mee." Wat

het volk op die wijze kort en krachtig in zijne spreekwoorden zegt, dat geven de beschaafden op eene andere wijze verbloemd te kennen. Zoo vond ik b.v. in eene reisbeschrijving van een professor ....ENKO, dus van een Klein-Rus, het volgende stuk van eene redenering, dat mij zeer deed denken aan die soort van levenswijsheid, welke bij een Klein-Rus aan de orde van den dag is, en waarmede ik hier de karakterbeschrijving van hunne spreek- en denkwijze zeer kenmerkend kan eindigen. Nadat de professor zoo kort mogelijk het berigt van zijn reis in den Kaukasus aan den lezer heeft medegedeeld, besluit hij zijn werkje met deze woorden: »Au reste le Caucase est rempli de sites enchanteurs, d'objets curieux, de monuments intéressants, de plantes rares, de sources minerales et plus on les admire, plus on sent le désir de connaitre, de pénétrer les lois immuables et mystérieuses de la nature! Mais un moment de réflexion ouvre un abime de doutes, d'anxietés et de chimères! Pauvres mortels que nous sommes! ce n'est qu'aux dépens de notre repos, des facultés de la raison même, que nous nous précipitons dans ce dédale de conjectures vagues, sans jamais pouvoir rattraper le fil sauveur! Sans m'égarer donc dans ces sentiers impénétrables, je me contentais d'emporter du Caucase beaucoups d'objets extrêmement intéressans." Wanneer ik eenmaal eene preek tegen de Klein-Russische traagheid van geest moest houden, zoude ik aan mijne verhandeling geen anderen tekst ten grondslag leggen dan de merkwaardige woorden van dezen Klein-Russischen geleerde.

Eindelijk komen wij thans tot het verschil tusschen de Groot-Russen en de Klein-Russen met betrekking tot hunne levenswijze, hunne zeden en gewoonten, en zullen ook hier niet minder scherp afgebakende tegenstellingen ontmoeten.

Wat vooreerst de kleeding betreft, zoo wordt ook niet een enkel stuk, tot bedekking van het een of ander lid van het menschelijk ligchaam bestemd, bij de Klein- en Groot-Russen op dezelfde wijze gemaakt of genoemd.

Om het verschil beter te doen in het oog vallen en de tegenstellingen duidelijk te maken, stellen wij hier de kleedingstukken van beide stammen naast elkander, en wel in de eerste plaats die der mannen.

Groot-Russen.

Sjapka, zwarte vilten hoed met breeden rand en lagen bol. Alleen de boeren dragen hem. De kooplieden in de bazars dragen slechts lakensche petten, de voornamen Sjlépès, hoeden, als wij. Voor het overige is de sjapka in ieder gouvernément eenigzins verschillend, maar over het geheel, in zijne hoofdtrekken blijft hij hetzelfde. Gewoonlijk wordt hij met linten, en hier en daar met paauwenveren versierd, maar staat, hoewel hij doelmatiger is dan de Klein-Russische hoofdbedekking, niet zoo goed als deze. Voor den winter hebben zij den kalpak, eene dikke met bont bezette lakensche muts.

Klein-Russen.

Koetsjma, een cylindervormige muts van zwarte of zilvergraauwe schapenvacht vervaardigd. Zij is van boven gewoonlijk een weinig breeder en van onderen, waar hij om het hoofd sluit, naauwer. De Koetsjma kleedt zeer goed, en wordt ook door geringe edellieden en burgers gedragen en zelfs door de grootste heeren, op reis en buiten. Eene kleine verscheidenheid van de koetsjma is de Tsjabanka. Deze Tartaarsche muts, die in alle andere opzigten volmaakt met de Klein-Russische overeenkomt, is alleen hierin van deze onderscheiden, dat zij een cylinder van overal gelijke middellijn is, en de Perzische daarin, dat zij van boven een weinig naauwer is dan van onderen.

B o e b a s j k a , hemd. Zij dragen hunne hemden *over* hunne broek, knoopen ze niet *van voren*, maar, opdat de borst beter gedekt zal blijven, in een split *aan de zijde* digt. Hunne hemden zijn meestal van rood gebloemd of anders geverwd *katoen*. In den zomer dient dit gekleurde hemd hun, gelijk de Brabandsche kiel, voor hemd en rok te gelijk.

P o r t k i, broek. Deze is gewoonlijk wijd en van bonte stof. Gewoonlijk krijgt men er echter niet veel van te zien, daar zij van onderen af tot aan de knie in de laarzen zit, en van boven door den kaftan en het hemd bedekt wordt. Bretels zijn niet in gebruik, en hemd, kaftan en broek worden door een gordel, touw, schawl, of lederen riem bijeengehouden. De 30,000,000 Groot-Russen knoopen hunne broeken zonder uitzondering *van achteren* toe.

Deze mutsen van schapenvacht worden des zomers zoowel als des winters gedragen.

Zij hebben een hemd van grof *linnen*, dragen het even als wij *in* de broek, knoopen het even als wij in een split *midden op de borst* digt, en trekken, ook zelfs in den zomer, nog altijd iets daarover aan.

S j t a n n i of s j a r i w a r i, groote, buitengewoon wijde broek, in den regel van wit linnen, en gelijkende naar de broek van een Turk. Deze laatste blijft echter wijd tot onderen toe, waar zij om den enkel zaamgebonden wordt, terwijl de Klein-Russische slechts tot aan de knie zoo buitengewoon wijd is, en dan naauw toeloopt, om in de laarzen te passen. De 12,000,000 Klein-Russen maken zonder uitzondering hunne broeken *van voren* toe. Welke bepaalde en scherpe tegenstellingen.

Kaftan, Rok. De eigenaardigheden van een Russischen kaftan zijn de volgende. Hij heeft het stijve, nuttelooze opzetsel op onze rokken, den kraag, niet, en laat dus den hals en nek bloot, en het hoofd volkomen vrij in zijne bewegingen. Hij wordt niet, zoo als onze rokken, midden op de borst open en digt gemaakt, maar de eene klep valt over de borst, en daarover de andere, die met een paar knoopen aan den kant boven den gordel vastgeknoopt wordt, zoodat de borst dubbel bedekt is. Op de borst en in den rug is hij sluitend gemaakt, waardoor deze zich in hunne gansche bevalligheid kunnen vertoonen. Boven de heupen wordt hij door een gordel bijeengehouden, die bij de rijkeren een bonte, zijden schawl is, en van hier valt hij in eene menigte plooijen naar beneden. Hij is op die wijze eene even schilderachtige als doelmatige kleeding, die op het oogenblik door de meeste volken verdiende aangenomen

Swita is hetzelfde, wat de kaftan bij de Groot-Russen is, doch van een eenigzins verschillenden vorm. De boeren dragen echter gewoonlijk nog eene soort van overrok over deze swita, die **kabinak** heet. Dikwijls hebben zij ook dezen kabinak alleen aan zonder swita. Deze overrok heeft vrij wat in het fatsoen van een zoo genaamd **makintosh of paletot**, dat is te zeggen hij heeft genoegzaam geen fatsoen. Boven aan den hals heeft hij echter nog eene groote aangenaaide kap. Bij goed weer hangt die kap achter af en wordt als een zak gebruikt, maar bij slecht weer wordt zij over het hoofd en de muts getrokken. Daar zij zeer wijd en van boven puntig is, en er zich menigmaal alleen eene opening voor de oogen en den neus in bevindt, zoo geeft zij aan de Klein-Russen een bij uitstek wild en woest uitzien, dat aan de met ossen- en hertenvellen bedekte oude Germanen doet denken. Deze kabinak is ondertus-

te worden, wanneer de volkeren niet zoo diep in hunne oude gewoonten verzonken waren, en het goede met een weinig meer leerzaamheid van elkander overnamen. Gewoonlijk is de kaftan van groen of blaauw laken, of van eene dikke, graauwe, wollen stof, die met een groenen zelfkant geboord is. De sjoeba, pels van schapenvachten voor den winter heeft hetzelfde fatsoen als de kaftan. De wol zit naar binnen en het fraai bereide witte schapenleer naar buiten gekeerd, zonder eenig ander overtrek. De kaftan wordt door boeren, burgers, en geringe kooplieden gedragen. Vroeger was hij ook de kleeding der Russische militairen en grooten; en er bestaat wel geen twijfel aan, dat zij zich daarin gemakkelijker bewogen, dan in hunne tegenwoordige stijve en alles behalve schilderachtige uniformen.

schen slechts bij de Klein-Russische boeren en herders in gebruik, door burgers wordt hij nooit gedragen. In den winter kleeden ook de Klein-Russen zich in schapenvachten, zooals alle Europische volkeren, die oostelijk van de Germanen wonen. Wanneer de kleur der Groot-Russische rokken meest graauw, blaauw of groen is, zoo is die der Klein-Russen meest bruin. Zij bestaan uit eene dikke, bruine, wollen stof.

Psapagoei, laarzen. Zij zijn hoog en wijd. In den winter dragen zij laarzen met bont, of ook overlaarzen, uit

Tsabatoei, laarzen. Zij zijn klein en naauw. De Klein-Russen dragen meer laarzen, dan de Groot-Russen.

eene dikke wollen stof gemaakt, die zeer goedkoop en doelmatig zijn.

B a s j m a k i, schoenen. Waarschijnlijk een Mongoolsch woord.

Tsjerwiki.

L a p t i noemen zij uit lindenbast gevlochten, of uit een enkel stuk leder gemaakte voetzoolen. Zij vlechten zich dikwijls een grooten voorraad van deze schoenen in de voorbaat, om op eene lange reis deze erbarmelijke schoeisels dagelijks te kunnen vernieuwen. Men ziet hen op reis dikwijls in een bosch de boomen schillen, om zich nieuwe lapti te vlechten.

Bij de Klein-Russen heeten zij **p a s t e l i**. Men treft ze echter slechts in een betrekkelijk klein gedeelte van Klein-Rusland uit lindenbast gevlochten aan, daar in de groote steppen in het zuiden in het geheel geen lindeboomen groeijen.

O n o e t s j i zijn de dikke wollen en linnen doeken, welke zij zich in plaats van kousen om de voeten en beenen slaan, en met onderscheiden dunne, aan de schoenen bevestigde banden tot aan de knie toe omwinden.

Dit kleedingstuk heeft bij de Klein-Russen denzelfden naam als bij hunne broederen. Doch deze **o n o e t s j i** zijn even als de **p a s t e l i** bij hen veel minder in gebruik dan bij de Groot-Russen.

P e r t s j a t k i of **R o e k a w i t s i** handschoenen. Er is geen volk in de wereld, waarbij meer handschoenen gedragen worden dan bij de Groot-Russen, en het is

In Klein-Rusland worden oneindig minder handschoenen gedragen, dan in Groot-Rusland.

zeker, dat de grootste elegant bij ons de natuurlijke bekleeding zijner handen meer aan de lucht blootstelt dan de gemeenste Groot-Rus. Gewoonlijk zijn deze pertsjatki ver over de pols reikende wanten, en dus zoo groot en wanstaltig, dat de Franschen in 1812 ze voor laarzen hielden, en ze aan hunne voeten trokken.

De baard. Wij hebben over de kleur en den natuurlijken toestand van den baard reeds boven, bij de beschouwing van het verschil in de ligchamelijke vorming der Groot- en Klein-Russen gesproken, maar in zooverre hij door menschenhanden geknipt en geschoren wordt behoort hij hier onder de voorwerpen van het toilet. De Groot-Russen laten hun gewoonlijk zeer schoonen, krullenden, korten baard zoowel op de bovenlip als om de kin groeijen en vertoonen op die wijze hun gelaat zoo volkomen en onverminkt als de natuur het gevormd heeft, en zij kunnen zich

De Klein-Russen scheren zich den baard om de kin en op de wangen weg, doch op de bovenlip laten zij hem groeijen. Hier neemt hij, of door een in hen heerschende natuurlijke vormkracht, of ten gevolge eener manier van behandeling, die bij allen, zonder onderscheid dezelfde is, dit weet ik niet, den navolgenden vorm aan: midden op de lip is hij zeer dun en kort, maar in de hoeken van den mond spruiten lange haren uit, die zich naar beneden omkrullen. De baard der Klein-Russen onderscheidt zich hierdoor in het oog vallend van den knevelbaard van

niet onthouden onze kaal geschoren kin met denzelfden tegenzin aan te zien, waarmede wij den geschoren kalen schedel der Tartaren beschouwen. Alle menschen die een kaftan dragen, hebben ook een baard, en niet alleen geringe maar ook zelfs rijke kooplieden. Men kan niets eerwaardiger zien dan de grijze hoofden en sneeuwwitte baarden der bejaarde Russen. alle hunne buren, der Polen, Hongaren en Tartaren. Wanneer zij oud worden en bespeuren, dat de haren grijs worden, laten zij ze op wangen, lippen en kin groeijen zoo als zij willen.

Men komt in Rusland overal nog minder met de vrouwen dan met de mannen in aanraking, en daaraan is het waarschijnlijk toe te schrijven, dat de reizigers omtrent de kleeding der vrouwen nog minder goed onderrigt zijn, dan omtrent die der mannen. Wat ik over dit punt te weten ben gekomen, bestaat alleen in het navolgende. De rok der Groot-Russische vrouwen heet s s a r a f a n. Hij is natuurlijk het voornaamste kleedingstuk en is gewoonlijk van eene heldere kleur, geel, blaauw of, zoo als meestal, rood, want rood is de geliefde kleur der Russen, bij wie daarom ook r o o d en f r a a i door hetzelfde woord k r a s n o i aangeduid wordt. Het hemd heet, even als bij de mannen, r o e b a s j k a, waaraan de halsknoop zelf, die menigmaal zeer prachtig is, een bijzonderen naam heeft en s a p i n k a heet. Zeer onderscheiden zijn de hoofddeksels, welke de Groot-Russische vrouwen dragen. Het voornaamste stuk is de k a k o t s j n i k, die ondertusschen meer een sieraad dan een kleedingstuk is. De k a k o t s j n i k is een zeer hooge

diadeem, welken de boerinnen soms uit bordpapier met goud of zilverstof overtrokken dragen, de vrouwen der rijke kooplieden fraaijer opsieren en die bij de dames aan het hof prachtig van paarlen en edele gesteenten schittert. De kakosjnik is natuurlijk geen stuk der dagelijksche kleeding, evenmin als de pawoinik, die daarin van den eersten onderscheiden is, dat hij van achteren digt is. Voor dagelijksche dragt hebben de Russische vrouwen zijden doeken om het hoofd gewonden, welke zij op onderscheiden manieren tot bevallige mutsen weten zamen te knoopen. Bij de vrouwen der kooplieden zijn deze meest donker bruin. De getrouwde vrouwen dragen het haar op het hoofd opgebonden, jonge meisjes dragen het in eene enkele, lange vlecht, die aan het eind met bonte linten versierd is, afhangende. Men moet haar de eer geven, dat zij in dit gedeelte van haar toilet in den regel op verre na zoo slordig niet zijn, als de boerinnen in onderscheiden streken van Duitschland, met heure als kraaijennesten verwarde haren. De Groot-Russische vrouw is er even als haar gemaal op gesteld, dat het haar glad langs het hoofd zit.

Voor overkleederen hebben de vrouwen onderscheiden stukken, maar vooral en gewoonlijk den sjoegai, welken zij wanneer zij uitgaan aandoen, en die met den kaftan der mannen overeenkomt. De sjoegai is in den zomer kort, en in den winter lang. Dan komen de korte jakjes, doesjagreika en katsawaika, die de knappe meisjes allerliefst staan. Beiden zijn in den regel met bont gevoerd, en voor het overige geheel gelijk, met uitzondering, dat de doesjagreika geene mouwen heeft. Zij dient slechts om de borst warm te houden, waarvan zij ook den naam heeft, die zooveel beteekent als zielenwarmer, daar de Russen zich hierbij van dezelfde dichterlijke uitdrukking bedienen als ULYSSES, wanneer hij zegt: »nadat wij onze

lieve ziel met spijs en drank verkwikt hadden." In den winter dragen de Russische vrouwen de sjoebeika, een kort met bont gevoerd jak, maar ook groote, lange pelzen, die in den vorm niet veel van de pelzen der mannen verschillen. In de stof is dit verschil grooter, de gegoede hebben namelijk meest pelzen van hazen- of kattenvellen, de rijke van vossen, sabels enz., de arme zekerlijk slechts van schapenvachten even als de mannen, zoodat men ook in den winter de gemeene mannen en vrouwen bijna niet van elkander onderkennen kan. Aan de voeten dragen de vrouwen ook slechts zulke uit lindenbast gevlochten lapti, of zij hebben behoorlijke schoenen (basjmaki), veelal groen of geel van kleur met roode randen.

De dragt der Klein-Russische vrouwen onderscheidt zich van die der Groot-Russische voornamelijk daarin, dat zij veel eenvoudiger is dan deze, en dat er over het algemeen, niet zooveel bonte schitterende kleuren aan te zien zijn. Over het geheel genomen, zijn zij gekleed als de ooijevaars, dat is, wit en zwart zijn de hoofdkleuren, waarom zij ook door Groot-Russen spottenderwijs tsjornije goessi (zwarte ganzèn, dat is, ooijevaars) genoemd worden. In den zomer verschijnen zij gewoonlijk slechts in een wit hemd, dat haar bovenlijf naauw omsluit, en in een zwarten onderrok, die haar van onderen even naauw omgeeft. Deze rok is een groot, vierkant stuk laken, waaraan verder geen fatsoen gegeven is. Zij slaan zich dit anderhalfmaal om het lijf, en maken het aan haar gordel vast. Hare hemden zijn meestal met blaauwe of roode strikken bezet, en in deze opgenoemde voorwerpen bestaat gewoonlijk hare dagelijksche kleeding. Bij slecht weer en des zondags trekken zij natuurlijk ook nog een kort overkleed aan, dat gewoonlijk wit of donkerbruin is en in snede naar de doesjagreika gelijkt, welke aan

de Groot- en Klein-Russen gemeen, en, zoo men zegt, eigenlijk eene Klein-Russische uitvinding is. De haren hebben de meisjes in twee vlechten om het hoofd geslingerd. Maar een hoofdbestanddeel van haar opschik zijn bloemen, waarmede zij bijna altijd versierd zijn. Zij maken van de bloemen rondom haar hoofd een regelmatigen krans, daar zij deze (papavers of anjelieren) digt nevens elkander vast hechten, bekransen zich iederen morgen zoo uitvoerig en dragen die kransen op werkdagen zoowel als op feestdagen.

De voorname Klein-Russische dames rigten zich even als de Groot-Russisehe naauwkeurig naar de Parijsche modes, die zij uit Petersburg en dat wel met eene verwonderlijke naauwkeurigheid ontvangen. Maar terwijl zij binnen de grenzen der vrijheid, welke de mode overlaat, eene haar eigene keuze treffen, vermengen zij toch met deze vreemde kleeding nog zooveel nationaals, dat men eene Russische dame dadelijk bij haar eerste verschijning herkent. De kleuren, welke aan den geest des volks bevallen, vertoonen zich ook in haar opschik, den rijkdom en overvloed der kleeding, welke het volk behaagt, laten zij eveneens bemerken, en zelfs de buitenlandsche fatsoenen moeten zich soms een weinig, naar de eigenaardige dragt des volks, laten veranderen.

De keuken en tafel der Klein-Russen staan even zoo lijnregt tegen elkander over als hunne kleeding en opschik. Over het geheel staat de keuken der Klein-Russen zeker boven die der Groot-Russen, ten minste in de bewerkte stof, wanneer dit ook al, ten opzigte der wijze van bewerking, het geval minder zijn mag. De Klein-Russen voeden zich over het algemeen beter dan de Groot-Russen, dat is, hunne spijzen zijn veel vaster en voedzamer.

De Groot-Russen leven het best in het gouvernement van Jaroslaw, alwaar in het geheel de boer het welvarendst, gezondst en krachtigst van het geheele land is. De landlieden van gewoon, middelmatig vermogen eten en drinken daar den geheelen dag en de week door op de volgende wijze. Des morgens om vijf uur staan zij op, en gaan zonder iets te nuttigen behalve eene teug uit de borrelflesch aan hun werk. Parobotawsji *) (dat is, een weinig gewerkt hebbende) gaan zij om 9 of 10 uur aan hun ontbijt, dat bij onze boeren in den regel ontbreekt. Dit ontbijt bestaat uit bslinni (koeken van meel en boter) en visch. Na weder gewerkt te hebben, volgt nu om 12 uur het middagmaal. Het keukenberigt luidt sjtsji (koolsoep) en pàsjobka (een mengelmoes van aardappelen, room, boter en eijeren) of kartowitsa (eijerkoek met boter) of kasjá (gort) en ten minste twee- of driemalen in de week, sharkoje (gebraad) saitze (haes) olon (eland) of oetki (eenden.) Des avonds om 6 of 7 uur, eten zij rabnika (aardappelen met melk gestoofd) †). Woensdags en Vrijdags is het vastendag en dan wordt er een posdnoi koesjanie (vastenspijs) voor ontbijt, posdnoi sjtsji (vastensjtsji) en water voor middageten, met vastenpasjobka, zonder boter, eijeren of room, alleen met water en zout gereed gemaakt, visch en posdnoi pirogi (vasten pirogen) opgezet. Een gewoon Zaturdags geregt is jaisjnitsa een uit meel, eijeren en vleesch bestaand mengsel. Des Zondags vast men den geheelen morgen, totdat de godsdienstoefening geëindigd is, en wel zoo streng, dat men zelfs niet eenmaal brood of

*) Deelwoord van parobotasj, »iets van zijn opgegeven werk afmaken."

†) De vele uit aardappelen bestaande geregten zijn alleen aan het gouvernement Jaroslaw eigen.

een slokje (brandewijn natuurlijk) nuttigt. Om 12 uur stelt men zich daarvoor echter bij een des te krachtiger maaltijd schadeloos, waarbij het sharkoje niet ontbreken mag. De voorname drank voor den dorst is kwas, maar, daar zij niet zooveel melk in hunne koffij drinken, en niet zooveel boter maken als bij ons geschiedt, daar de olie meestal hare plaats vervult, zoo wordt er ook veel versche melk gedronken. De zondagmiddag wordt in otduchatj, een dolce far niente van een uur of drie, tusschen slapen en waken doorgebragt, den avond brengt men met progoelatsa (rondslenteren) of katsjatsa (schommelen) door.

Dit is over het geheel genomen een zeer gemakkelijk en geen armoedig leven, en toch leeft en eet de Klein-Rus in het algemeen niet slechter, en heeft hij nog onderscheiden vleeschgeregten meer. Hij heeft echter daarbij tot stelregel, dat vleesch vleesch is, en neemt het dus niet zeer naauw, noch ten aanzien van den haut gout, noch wat de malschheid betreft, zoodat wel menig westeuropische boer liever bij zijn aardappelen en koffijwater zou blijven, dan in het gebraad der Klein-Russen willen deelen. Het beste vleesch dat men bij hen bekomt is barannina (lamsvleesch) en zelfs is dit met rundvleesch bijna het eenige, want kalfvleesch te eten houden zij eenigzins voor zonde, daar men immers de melk, die eene koe zou kunnen geven en het vet, dat een os zou opleveren, nu in de voorbaat mede verteert. Zelfs de beschaafde en voorname Klein-Russen kan men, wanneer zij ook geen ander kenmerk hadden, in Petersburg ligt aan hun geestdrift voor barannina herkennen, en het is ook een geheel register, hoe zij dit tot allerlei geregten braden, koken, stoven, hakken, snijden en fricasseren. Daar zij groote kudden bezitten drinken zij nog meer melk dan de Groot-

Russen, maken echter nog minder boter, daar zij voor vet gedeeltelijk reuzel, maar voornamelijk olie gebruiken. Deze eten en drinken zij nog veel meer dan de Groot-Russen, daar ook hunne steppen hun veel meer oliegevende planten opleveren. Zij zijn hierop ook zoo verzot, dat zij hun land, als een land vloeijende van melk en olie, voor het schoonste der aarde houden *). De hoofdschotel der Klein-Russen is de borsjtsj, die met de Groot-Russische sjtsji overeenkomt, maar waarin een goed stuk vleesch veel minder dan in de laatste ontbreekt. Men heeft in den zomer en in den winter eene verschillende soort van borsjtsj. Kwas drinken de Klein-Russen minder dan de Groot-Russen, en dien weinigen, dien zij drinken, maken zij meer uit vruchten dan uit meel. Des te meer spreken zij de garelka (brandewijn) aan, dien zij nog onvergelijkelijk veel meer drinken, dan de Groot-Russen hun wodkoe. Ook het bakwerk der Klein-Russen is anders, hun brood heeft andere vormen en namen. Hun meest geliefde meelspijs, ballen van deeg met kaaswrongel gevuld en met gesmolten boter begoten (warenika genaamd), die bijna dagelijks ten minste éénmaal voorkomen, en hunne galoesjki vindt men nergens anders.

Gelijk de Klein-Russen in hunne gezangen en gedichten van de Groot-Russen geheel verschillen, even zoo is dit het geval met hunne dansen en muzijkinstrumenten. De voornaamste instrumenten welke men in Groot-Rusland vindt zijn de balaleika, skruibka en doedotsjka, eene soort van citer, viool en schalmei. In Klein-Rusland vindt men niet alleen verscheiden andere soorten van instrumenten, maar deze

*) Ik kon mij eens door een Klein-Rus, wien ik naar honig vroeg, niet doen begrijpen, daar ik den naam daarvoor in het Klein-Russisch vergeten had. Toen ik hem de zaak beschreef, en ook van hare zoetheid sprak, geloofde hij, dat ik olie meende.

zelve ook in eene veel grootere menigte verbreid. In plaats der Groot-Russische balaleika hebben zij de zymbal (de cimbaal). Dit is eene langwerpige, vierkante, lage kist. In haar deksel zijn twee groote, ronde openingen en daarover zijn zes snaren gespannen, die met de vingers even als eene harp bespeeld worden. Deze zymbal is wel, buiten de skruibka of viool, het bij de Klein-Russen meest verspreide instrument, en zonder deze kan er in Klein-Rusland geene muzijk plaats hebben. De viool is in ieders handen, welke zekerlijk niet altijd de handen van PAGANINI zijn, iets, dat reeds daaruit blijkbaar is, dat, terwijl PAGANINI geheele concerten op ééne snaar uitvoerde, de Klein-Russen gewoonlijk met den strijkstok over alle vier snaren te gelijk strijken. Voor het overige is er geen dorp, waar niet iemand woont, die violen maakt, en op iedere markt ziet men geheele winkels vol fraaije, witte, uit lindenhout vervaardigde violen, die voor weinige stuivers te koop zijn. Bij de zymbali behooren ook nog de boebni, de Klein-Russische tamboerijns, en wanneer de kozak de cimbalen klinken en de tamboerijns rinkelen hoort, slagen hem zijne dansen het best. Echt Klein-Russisch is ook nog de bandoera, een ding, dat men in Groot-Rusland naauwelijks kent. Deze bandoera is eene soort van guitarre, met een langen steel en 20 tot 30 snaren, waarvan de eene altijd korter is, dan de andere. Even zoo algemeen is de kob'sa, een oud, achtsnarig, naar de bandoera gelijkend instrument, en dan de wolhoeinka, de doedelzak, misschien zoo genaamd, omdat hij uit Volhynië gekomen is. Dezen laatsten vindt men zeer veel bij de tsjabans (de schaapherders). Deze lieden zijn zoo verzot op muzijk en dans, dat, wanneer zij alleen in de steppe zijn, en niemand hebben om voor hen te spelen, zij tegelijk dansen en zich daarbij op den doedelzak spelen.

Komt de tsjaban nu daar bij in al te groote verrukking, of komen er zulke moeijelijke toeren in den dans voor, dat hij onmogelijk te gelijker tijd langer spelen kan, dan gooit hij zijn opgeblazen doedelzak op den grond, en zijn zwaren mantel of eenig ander wigtig ding daarop, en danst dan om zijn voortklinkend instrument rond, door niemand dan door zijn vee bij dit belangrijk schouwspel waargenomen, of op zijn hoogst door een onderzoekenden reiziger bespied. Voor een schilder was zulk eén midden onder zijn vee, in de eenzame steppe, in het gras om zijn doedelzak dansende tsjaban een liefelijk of toch in alle geval een zeer merkwaardig tafereel. Deze herders vervaardigen zich in hunne Arcadische, vreedzame rust op de steppen buitendien nog menig ander klinkend speeltuig, b.v. de ssopelka, eene soort van clarinet, uit het hout van den vlierboom en onderscheiden soorten van fluiten uit het riet, dat de steppenrivieren in zulke groote menigte en voortreffelijke hoedanigheden opleveren.

Ook de bouwtrant der huizen is bij de Klein-Russen geheel anders dan bij de Groot-Russen, zoo als ook de geheele huiselijke inrigting der beide volkeren en de meest verschillende vorming van ieder werktuig en huisraad hun verwonderlijk verschil te kennen geeft.

Bij den bouwtrant kan men zekerlijk den invloed, dien de verschillende aard der door beide bewoonde landen uitoefent, niet ontkennen, maar veel, waartoe eerst de natuur dwong, is naderhand zoo zeer volksgebruik geworden, dat dit ook dáár zelfs die zelfde vormen voortbrengt, waar geene noodzakelijkheid hiertoe voor handen is. De Groot-Russen wonen in een hout- en boschrijk land, de Klein-Russen daarentegen in de zoowel aan hout als steenen allerarmste streken van Rusland. Bij de eersten bestaat dus alles, huis, schuur, schutting, muur en poort uit dikke, geheele,

ronde boomstammen, terwijl bij de laatsten overal smalle latten, dunne pilaren en half doorgezaagde stammen gebruikt worden, even als riet voor de daken en zelfs voor de muren, doornen en horden voor schuttingen, schuren en soms voor de woonhuizen, leem in plaats van steen bij schoorsteenen en stookplaatsen, en stroo in plaats van hout bij velerlei werktuigen aangewend worden.

Deze bouwstoffen zijn van den grootsten invloed op het karakter van den Klein-Russischen bouwtrant geweest, die zeer ligte, weinig massive vormen zoekt en gewoonlijk in der daad zeer bevallige, aangename voorwerpen voor den dag brengt. Men mag het in den beginne bij het zien van een Klein-Russische chate (hut van leem en riet) of een Groot-Russisch blokhuis vreemd vinden, wanneer men van een Klein- en Groot-Russischen bouwtrant spreekt; maar wanneer men op *de* woningen der edellieden let en zelfs de paleizen der grooten in de hoofdsteden naauwkeuriger onderzoekt, zal men, trots den zoo veel genoemden invloed van vreemde, vooral Italiaansche bouwkunde, de inlandsche gewoonte en bouwtrant zich zoo veelvuldig, daarin weder zien afspiegelen, dat die paleizen zich slechts als vergroote, versierde en veredelde chaten en blokhuizen vertoonen. In de Klein-Russische plaatsen wordt men reeds in vele opzigten aan de gewoonten van Turkijë en Klein-Azië indachtig gemaakt. De molens der Klein-Russen zijn volkomen naar hetzelfde fatsoen gebouwd, als die, welke aan den Bosporus en door geheel Turkijë staan. De huizen der boeren gelijken zeer veel op die der Bulgaren, Moldaviërs en Serviërs, en alle woningen der geringe en middelmatige edellieden in de dorpen en kleine steden ademen den Aziatischen stijl. Men ziet opene gaanderijen, vlak liggende daken, zuilengangen rondom het geheele huis, van buiten

aangebragte, overdekte trappen naar de boven verdiepingen, lage huizen, meerdere kleine door gallerijen enz. tot eene eenheid verbonden; en alles even bevallig, ligt, en sierlijk. Even zoo onderscheiden zich de Klein-Russische kerken door haar bijzonderen bouwtrant van de Groot-Russische, welk onderscheid wij reeds boven beproefd hebben uiteen te zetten. Wat de kleuren der huizen aangaat, zoo zijn bij de Klein-Russen de muren uitsluitend wit, worden de daken geverwd, dan zijn zij zwart en de venster- deur- en muurranden, somwijlen zwart of geel ingevat, terwijl in den Groot-Russischen bouwtrant een vuil geel en een schreeuwend rood meest gebruikelijk zijn. Hoe zeer men regt heeft, over een eigenaardigen Klein-Russischen bouwtrant te spreken, die, als uit den geest des volks ontsproten, met hunne zeden innig verwant is geworden, valt den aandachtigen opmerker overal in het oog, en wel vooral bij de kleine tijdelijke woonplaatsen, welke de herders in de steppen, de kozakken in hunne legers, de tol- en accijnsbewakers bij de steden voor zich inrigten. Zij zijn alle in denzelfden stijl gebouwd, en vertoonen in miniatuur hetzelfde, dat de woningen der op eene vaste plaats gezetenen bevalliger en grooter opleveren.

De stookplaatsen en schoorsteenen der Groot-Russen zijn steeds van steen, die der Klein-Russen alleen houten ramen, die van binnen en van buiten met leem bestreken en geschilderd zijn. Deze kagchels krijgen op die wijze zeer wonderlijke en zaamgestelde vormen, daar aan een en denzelfden verwarmingstoestel uit de gemakkelijk te bewerken stoffen van hout en leem vele kleine gemakken tot verwarming, tot broodbakken, tot slaapplaatsen, tot koken, tot linnen- en vruchtendroogen aangebragt worden.

De Klein-Russische ploeg is eene andere dan de Groot-

Russische; hunne messen, houweelen, eggen, wagens, de manier van aanspannen zijn geheel verschillend. Om slechts een van die dingen wat naauwkeuriger aan te duiden, willen wij den bijl beschouwen, die toch het meest van den aard des lands onafhankelijk schijnt te zijn en beter dan de ploeg bij voorbeeld, welke zich meer volgens den aard van den grond dan naar het verschil van volksaard zal wijzigen, geschikt schijnt te zijn om het onderscheid der geschiedkundige en volksontwikkeling in het oog te doen vallen. De bijl, die bij alle Groot-Russen in gebruik is en iederen Groot-Rus overal, als een derde arm in den gordel gestoken, vergezelt, verschilt zoo zeer van de Klein-Russische bijl, dat zij bijna nergens anders in overeenkomen, dan dat de steel van hout en de snede van ijzer is. De Groot-Russische bijl is de sierlijkste, bevalligste, ligtste en daarbij de door de geschiktste hand gevoerde bijl van de wereld. Zij heeft een steeds zeer zorgvuldig bewerkten korten steel, die door zijn vorm zeer gemakkelijk ter hand gaat. De snede (t o r p o r) is genoegzaam een gelijkzijdige driehoek, welks eene zijde de snede vormt en welks hoeken zeer spits toeloopen. Deze punten dienen voortreffelijk tot het uitsteken van alle holligheden, de snede dient somtijds als bijl, somtijds als beitel, ja zelfs als schaaf, want niet zelden ziet men de Russische timmerlieden de planken daarmede zoo glad behouwen als onze schrijnwerkers het maar met een schaaf kunnen doen. De Klein-Russische bijl is, in omgekeerde rede tot de heesterachtige, dunne en struikachtige boomen van Klein-Rusland grooter en zwaarder dan de Groot-Russische en verrigt niet zulke kunststukken als deze. De steel is lang en lomp, de snede dik, grof bewerkt en krom, en het geheel slechts ingerigt om boomen te vellen en weinig geschikt om huisraad en werktuigen uit het hout te vervaardigen,

terwijl deze door den Groot-Russischen bijl bijna alleen gemaakt worden.

In de huiselijke inrigtingen der Klein-Russen valt, zoo als wij reeds boven opmerkten, vooral het veelvuldig gebruik van tapijten in het oog. De Klein-Russen zijn zeer bekwame en vlijtige tapijtwerkers en in onderscheiden dorpen verstaat iedere huisvrouw die kunst. Zij weven niet alleen gewone grove tapijten, maar zij bewerken ook fijne en kostbare en werken zelfs in haute-lice. Niet alleen de stroobossen in de wagens en sleden beleggen zij, even als dit in geheel Rusland geschiedt met kleeden, maar ook de banken en tafels in alle huizen zijn met wollen, bonte kleeden bedekt, dat in Groot-Rusland het geval zoo niet is, maar in Moldavië en Bulgarije meer voor komt. De door geheel Rusland verbreide en vooral in Klein-Rusland vervaardigde tapijten (kaweuri) zijn grove, dikke, wollen kleeden, die van de helderste en bontste kleuren schitteren en gewoonlijk naar zeer bevallige patronen gewerkt zijn. Het is blijkbaar dat de Klein-Russische meisjes alle hare lievelingsbloemen daarin weven, en zulk een kaweur ziet er altijd uit, alsof het een stuk uit haar bloemtuin was, want tijlozen, papavers, asters, anjelieren, dahlia's en zonnebloemen zijn er in groote menigte ingeweven. Het goed is even smaakvol als goedkoop en doelmatig, en het wordt in Rusland in onderscheiden gevallen, als vloerkleed, als bankkussen, als beddeken, voornamelijk echter als sieraad eener slee gebezigd. Het kleed wordt over de bank der slee gelegd, en hangt van achteren aan beide zijden met breede, bonte randen af.

De ziekten der Klein-Russen zoowel als die der Groot-Russen zijn over het geheel buitengemeen eenvoudig en weinig zamengesteld, echte kinderziekten. De schurft, die bij de Polen, Litthauërs en Letten eene algemeene volksziekte is, vindt men onder de Groot-Russen minder en

onder de Klein-Russen bijna in het geheel niet. Onder de laatsten zijn bijna alle ziekten onstekingachtig. Ontstekingen der slijmhuid, catharrale koortsen en loop zijn bij hen meer menigvuldig dan ergens anders. Ook schijnen er bij hen meer oogziekten te heerschen dan onder de Groot-Russen. Men ziet op de openbare pleinen der Klein-Russische steden geheele troepen van ongelukkige blinden, en in Odessa zoowel als in Kiew en Charkow is »d a i t j e s l e p e n k o e!" (geeft iets aan den armen blinden man!) het eeuwige geroep der bedelaars. Maar aan dit alles kan de aard van het land misschien meer deel hebben, dan de verschillende aard der volkeren; en het zou voor een geneesheer wel zeer moeijelijk zijn te zeggen, tot welke ziekten de Groot-Russische en tot welke de Klein-Russische stam, uit hoofde van de verschillende bestanddeelen van hun bloed en sappen, den meesten aanleg had.

De onderwijzers hebben, zoo als wij reeds gezegd hebben, in de scholen soms moeite genoeg met de jonge Klein-Russen om hun het Groot-Russisch te leeren, en vele aanzienlijke, zoo als de aanzienlijke Polen, willen volstrekt geen Groot-Russisch spreken en blijven met groote vooringenomenheid bij hun Klein-Russischen tongval. De jonge edellieden noemen zich onder elkander nog gaarne Chlopsi, dat een oud Kozaksche uitdrukking is, welke zooveel beteekent als jonge borst, en bij de adelsvergadering te Charkow, riep menig millionair voor de deur zijn koetsier toe: »c h l o p s e d a i k o n n i i w o s, hetgeen een Groot-Rus ongeveer zoo in de ooren klinkt, als of wij zeiden: »Jongen! kom voor met de kar en de knollen!" en toch waren de jongens rijk gegalonneerde koetsiers en lijfknechts, de knollen 6 fraaije hengsten van 6000 roebels het stuk en de kar in Weenen uit de handen der eerste wagenmakers, bekleeders en vergulders voortgekomen.

Dat de Klein-Russen over het algemeen nog veel nader aan den natuurstaat zijn dan de Groot-Russen, vertoont zich in menige van hunne regtschapen zeden en gewoonten. Zoo worden alle persoonlijke beleedigingen bij hen veel meer door onderling verdrag afgedaan dan bij de Groot-Russen, bij wie de regtbanken reeds veel meer te doen hebben. De Klein-Rus is wraakzuchtig en vergeet eene persoonlijke beleediging niet zoo ligt als de Groot-Rus, die ligtvaardiger van aard is, en hij heeft geen rust daarover, voor dat hij zich met zijn beleediger verstaan heeft en de zaak uit de wereld is. Wanneer iemand een twist of eene vechtpartij verhaalt, zal hij nooit nalaten er bij te voegen, dat de strijdende partijen reeds weder verzoend zijn, zoo als ook anders de eerste vraag van den toehoorder zijn zal: ssoglassili? (zijn zij het reeds weder eens?) Hunne meening is, dat door zulk eene bijzondere schikking de grofste beleedigingen verzoend kunnen worden, en het geregt daarmede later niets te maken heeft. Zelfs doodslag zoeken zij over het algemeen door overeenkomst tusschen de betrokken familiën, alleen onder elkander af te doen, en wanneer zulk eene overeenkomst tot stand komt, laten ze het niet aan smeekschriften en omkoopingen van regters en getuigen ontbreken, om, als het mogelijk is, den misdadiger te doen vrijkomen.

Na al hetgeen tot nog toe gezegd is omtrent het zoo groote onderscheid tusschen Klein-Russen en Groot-Russen, zal men nu de afkeer, die er tusschen hen onderling bestaat, gemakkelijk begrijpen. Tot bevestiging van dat, hetwelk wij vroeger hierover gezegd hebben, willen wij nog twee spreekwoorden der Klein-Russen, die dezen afkeer aan den dag leggen, hier bijvoegen, en daarmede deze schildering besluiten. Het eene, dat zij dikwijls gebruiken, wanneer er iets tot lof van een Groot-Rus gezegd wordt, is: »Dobroei tsjolo-

w i k , ta M o s k a l. »Ja hij is een braaf mensch, maar een Moskoviet." Het andere dat zij gebruiken, wanneer er over eene verbindtenis met een Groot-Rus aan te gaan gesproken wordt, luidt aldus: »s' M o s k a l e m d r o e s h i s s a k a m i n s a p a s o e c h o j o e d e r s h i." »Maakt gij vriendschap met een Moskoviet, zoo heb een steen in uwe borst."

